

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΙΡΑΙΩΣ

ΤΜΗΜΑ ΟΡΓΑΝΩΣΗΣ ΚΑΙ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ

**ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΤΗ
ΔΙΟΙΚΗΣΗ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ – ΟΛΙΚΗ ΠΟΙΟΤΗΤΑ**

**«ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗ ΜΕΛΕΤΗ
ΝΟΜΟΥ ΜΕΣΣΗΝΙΑΣ»**

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ ΑΘ. ΜΑΝΤΑΓΑΡΗΣ

ΠΕΙΡΑΙΑΣ 2008

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΙΡΑΙΩΣ
ΤΜΗΜΑ ΟΡΓΑΝΩΣΗΣ ΚΑΙ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ
ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΠΟΥΔΩΝ ΣΤΗΝ
ΔΙΟΙΚΗΣΗ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ – ΟΛΙΚΗ ΠΟΙΟΤΗΤΑ **MBA-TQM**

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗ ΜΕΛΕΤΗ
ΝΟΜΟΥ ΜΕΣΣΗΝΙΑΣ

Αναστάσιος ΑΘ. ΜΑΝΤΑΓΑΡΗΣ ΜΔΕ-ΟΠ/0558

Πτυχιούχος Οικονομικής και Περιφερειακής Ανάπτυξης Παντείου Πανεπιστημίου

Πειραιάς 2008

*Αφιερώνεται στον Πατέρα μου Αθανάσιο
που έφυγε νωρίς*

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Κατ' αρχάς, θεωρώ υποχρέωση μου να ευχαριστήσω τον επίκουρο καθηγητή κ. Δ. Γεργακέλλο, ο οποίος ανέλαβε την επίβλεψη της διπλωματικής μου εργασίας. Με την καθοδήγηση και την υποστήριξή του, καθ' όλη την διάρκεια της εκπόνησής της, συνέβαλε ουσιαστικά στην επιτυχή ολοκλήρωσή της. Στο σημείο αυτό θα ήθελα να ευχαριστήσω για τις πολύτιμες συμβουλές που μου παρείχε τον πρύτανη του Πανεπιστημίου Πειραιώς καθηγητή κ. Σ. Καρβούνη.

Θα ήθελα, επίσης, να προσθέσω ότι η συγγραφή της παρούσας μελέτης δε θα ήταν εφικτή, χωρίς τις απαραίτητες πληροφορίες που μου παρείχε ο λέκτορας του Παντείου Πανεπιστημίου και επιστημονικό συνεργάτη του (ΕΠΙ) Ινστιτούτου Περιφερειακής Ανάπτυξης του Παντείου τον οποίο και ευχαριστώ θερμά.

Τέλος, θα ήθελα να ευχαριστήσω και όλους εκείνους που συνέβαλαν άμεσα και έμμεσα στην ολοκλήρωση των σπουδών μου, καθ' όλη την περίοδο φοίτησής μου, στο μεταπτυχιακό πρόγραμμα σπουδών MBA-TQM.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1°

Τα Βασικά Χαρακτηριστικά Του Νομού Μεσσηνίας 1

1.1	Γενικά για την Περιφέρεια Πελοποννήσου	1
1.2	Νομός Μεσσηνίας	5
1.2.1	Θέση – Γεωγραφικά Στοιχεία	5
1.2.2	Διοικητική Διάρθρωση	5
1.2.3	Γεωμορφολογία – Γεωλογία	7
1.2.4	Κλιματολογικά – Μετεωρολογικά στοιχεία	10
1.2.5	Υδάτινοι Πόροι – Θαλάσσιο Περιβάλλον	13
1.2.6	Ακτογραφία	15
1.2.7	Χλωρίδα – Πανίδα	16
1.2.8	Σεισμικότητα – Τεκτονική	19

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2°

Πληθυσμός – Απασχόληση 23

2.1	Πληθυσμιακά Στοιχεία	23
2.1.1	Περιφέρεια Πελοποννήσου	23
2.1.2	Νομός Μεσσηνίας	24
2.2	Οικονομικά Ενεργός Πληθυσμός – Απασχόληση – Ανεργία	40

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3°

Εισαγωγές - Εξαγωγές 62

3.1	Εισαγωγές – Εξαγωγές	62
-----------	----------------------------	----

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4°

Παραγωγικοί Συντελεστές	65
4.1	65
4.1 Γη – Χρήσεις Γης	65
4.2	73
4.2 Φυσικοί Πόροι	73
4.2.1	73
4.2.1 Ακτές	73
4.2.2	78
4.2.2 Υγροβιότοποι	78
4.2.3	78
4.2.3 Σπήλαια	78
4.2.4	79
4.2.4 Καταφύγια Θηραμάτων	79
4.2.5	79
4.2.5 Περιοχές Καταδύσεων	79
4.2.6	80
4.2.6 Ορεινές Περιηγητικές και Ορειβατικές Διαδρομές	80
4.3	81
4.3 Περιοχές Προστασίας με Ιδιαίτερη Οικολογική και Αισθητική Αξία	81
4.3.1	81
4.3.1 Τοπία Ιδιαίτερου Φυσικού Κάλλους	81
4.3.2	82
4.3.2 Βιότοποι CORINE	82
4.3.3	83
4.3.3 Περιοχές Natura 2000	83
4.3.4	89
4.3.4 Διατηρητέα Μνημεία Φύσης	89
4.4	90
4.4 Πολιτιστικοί Πόροι	90
4.4.1	90
4.4.1 Παραδοσιακοί Οικισμοί	90
4.4.2	91
4.4.2 Μνημεία και Χώροι Πολιτιστικής Κληρονομιάς	91
4.4.3	93
4.4.3 Μουσεία	93
4.4.3.1	93
4.4.3.1 Αρχαιολογικά Μουσεία	93
4.4.3.2	95
4.4.3.2 Ιστορικά και Αρχαιολογικά Μουσεία	95
4.4.3.3	96
4.4.3.3 Άλλα Μουσεία	96
4.4.4	99
4.4.4 Βιβλιοθήκες	99
4.4.5	99
4.4.5 Δημοτικές Επιχειρήσεις Πολιτιστικής Ανάπτυξης & Πολιτιστικά Κέντρα ...	99
4.4.6	101
4.4.6 Πολιτιστικές Εκδηλώσεις	101
4.4.6.1	101
4.4.6.1 Διεθνούς Εμβέλειας	101
4.4.6.2	102
4.4.6.2 Υπερτοπικής Εμβέλειας	102
4.4.6.3	103
4.4.6.3 Τοπικής Εμβέλειας	103
4.4.7	104
4.4.7 Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου – Α.Τ.Ε.Ι. Καλαμάτας	104

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5°

Οικονομική Δομή105

5.1	Εξέλιξη και κατανομή του Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος	105
5.2	Τα βασικά αναπτυξιακά χαρακτηριστικά	109
5.3	Πρωτογενής Τομέας	110
5.3.1	Βιολογικές καλλιέργειες	119
5.4	Δευτερογενής Τομέας	120
5.4.1	Βιομηχανικές Περιοχές	123
5.4.1.1 ..	Βιομηχανική περιοχή Καλαμάτας (Σπερχογεία)	123
5.4.1.2 ..	Η Βιομηχανική Περιοχή Καλαμάτας Β' (Μελιγαλά)	127
5.4.2.....	Ορυκτός Πλούτος – Δασικός Πλούτος	132
5.5	Τριτογενής τομέας	132
5.5.1	Τουρισμός	133

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6°

Υποδομές143

6.1	Τεχνική Υποδομή	143
6.1.1	Μεταφορές	143
6.1.1.1 ..	Οδικό Δίκτυο	143
6.1.1.2 ..	Σιδηροδρομικό Δίκτυο	145
6.1.1.3 ..	Λιμάνια και Θαλάσσιες Μεταφορές	146
6.1.1.4 ..	Αεροδρόμια και Αεροπορικές Μεταφορές	147
6.1.1.5 ..	Υπεραστικά Λεωφορεία (ΚΤΕΛ)	147
6.1.2.....	Ύδρευση – Άρδευση	148
6.1.2.1 ..	Ύδρευση	148
6.1.2.2 ..	Φράγματα και Ταμιευτήρες	149
6.1.2.3 ..	Αρδευόμενες Περιοχές	150
6.1.3.....	Διαχείριση Στερεών και Υγρών Αποβλήτων	151
6.1.3.1 ..	Δίκτυα Αποχέτευσης	151
6.1.3.2 ..	Εγκαταστάσεις Επεξεργασίας Λυμάτων (Βιολογικοί Καθαρισμοί)	152
6.1.3.3 ..	Διαχείριση Αστικών Στερεών Αποβλήτων	155
6.1.4.....	Ενεργειακή Υποδομή	157

6.1.4.1 .. Ηλεκτρική Ενέργεια (ΔΕΗ)	157
6.1.4.2 .. Φυσικό Αέριο	158
6.1.4.3 .. Υδατικό Δυναμικό	158
6.1.4.4 .. Αιολικό Δυναμικό	159
6.1.4.5 .. Ηλιακή Ενέργεια	161
6.1.4.6 .. Βιομάζα	163
6.1.4.7 .. Εξοικονόμηση Ενέργειας	164
6.1.5..... Τηλεπικοινωνίες	166
6.1.5.1 .. Πρόσβαση σε Υπηρεσίες Τ.Π.Ε.	168
6.2 Κοινωνικές Υποδομές	180
6.2.1..... Εκπαίδευση	180
6.2.1.1 .. Πρωτοβάθμια – Δευτεροβάθμια εκπαίδευση	180
6.2.1.2 .. Τριτοβάθμια εκπαίδευση	181
6.2.2..... Δικαστήρια	183
6.2.3..... Αθλητισμός – Αναψυχή	183
6.2.3.1 .. Υποδομές – Σωματεία	183
6.2.3.2 .. Αθλητικές Εκδηλώσεις	185
6.2.4..... Υγεία – Πρόνοια	186
6.2.5..... Συγκεντρωτικοί Πίνακες Υπηρεσιών Νομού Μεσσηνίας	189

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7^ο

Αναπτυξιακή Στρατηγική 194

7.1 Ανάλυση Ισχυρών και Αδυνάτων Σημείων, Ευκαιριών και Απειλών (S.W.O.T. Analysis)	194
7.2 Η διαμόρφωση της Αναπτυξιακής Στρατηγικής του Ν. Μεσσηνίας	197
7.2.1..... Οι βασικές κατευθύνσεις της ΕΕ για τη χωρική ανάπτυξη	197
7.2.2..... Το Πρότυπο και η Στρατηγική Ανάπτυξης του Νομού	198
7.2.2.1 .. Η Στρατηγική της Πολιτικής Ανάπτυξης	199
7.2.2.2 .. Η Στρατηγική της Ολοκληρωμένης – Ενδογενούς Ανάπτυξης	203
7.3 Τα Αναπτυξιακά Προβλήματα	209
7.4 Αναπτυξιακές Επιλογές	211

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 8^ο

Κατευθύνσεις Ανάπτυξης ανά Τομέα Δραστηριότητας215

8.1 Πρωτογενής Τομέας 215

8.2 Δευτερογενής Τομέας 216

8.3 Τριτογενής Τομέας 217

8.4 Υποδομές 220

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ225

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ228

Παράρτημα Α΄

Πίνακες – Διαγράμματα – Χάρτες 229

Παράρτημα Β΄

Διοικητική Διάρθρωση Νομού Μεσσηνίας (Ν. 2539/97) 259

Παράρτημα Γ΄

Κατάλογος Μνημείων και Χώρων Πολιτιστικής Κληρονομιάς 278

ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΠΙΝΑΚΩΝ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1°

Τα Βασικά Χαρακτηριστικά Του Νομού Μεσσηνίας

1.1	Διοικητική Διαίρεση Νομού Μεσσηνίας	6
1.2	Ελάχιστη-Μέση-Μέγιστη Μηνιαία Θερμοκρασία	12
1.3	Καρστικές πηγές	14
1.4	Κατανομή των Δήμων και Κοινοτήτων στις Ζώνες Σεισμικής Επικινδυνότητας	21

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2°

Πληθυσμός – Απασχόληση

2.1	Δημογραφικά Στοιχεία Νομών Περιφέρειας Πελοποννήσου	23
2.2	Πληθυσμιακή Εξέλιξη	25
2.3	Κατανομή Πληθυσμού και Πληθυσμιακή Εξέλιξη στους Δήμους και τις Κοιότητες του Νομού Μεσσηνίας	26
2.4	Μεταβολές Πληθυσμού, Μετανάστευση, Φυσική Κίνηση	28
2.5	Πληθυσμιακή Εξέλιξη του Νομού Μεσσηνίας και της Περιφέρειας Πελοποννήσου	30
2.6	Μεταβολή του Πληθυσμού του Ν. Μεσσηνίας και της Περιφέρειας Πελοποννήσου	31
2.7	Κατανομή του Πληθυσμού του Ν. Μεσσηνίας σε Αστικό & Αγροτικό	34
2.8	Κατανομή Πληθυσμού κατά Φύλο και Ηλικία	37
2.9	Κατανομή του Πληθυσμού του Ν. Μεσσηνίας κατά Φύλο και κατά Ηλικίες..	38
2.10	Εξέλιξη Οικονομικά Ενεργού Πληθυσμού την Περίοδο	42
2.11	Οικονομικά Ενεργός και Μη Ενεργός Πληθυσμός στο Ν. Μεσσηνίας	43
2.12	Ενεργός Πληθυσμός – Απασχόληση	44
2.13	Απασχολούμενοι – Άνεργοι – Ποσοστό Ανεργίας σε Επίπεδο Νομού	45
2.14	Ανάλυση Οικονομικά Ενεργών κατά Φύλλο και Ομάδες Ηλικιών	47

2.15	Ανάλυση Οικονομικά Ενεργών κατά Ομάδες Ηλικιών	48
2.16	Κατανομή Ανέργων κατά Φύλο και Ηλικία	52
2.17	Εξέλιξη της Απασχόλησης στους Βασικούς Κλάδους της Οικονομικής Δραστηριότητας	56
2.18	Κατανομή της Απασχόλησης στους Μονομήφιους Κλάδους Οικονομικής Δραστηριότητας	58

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4^ο

Παραγωγικοί Συντελεστές

4.1	Μορφολογία Εδάφους	66
4.2	Ξενοδοχειακές Μονάδες άνω των 100 κλινών	68
4.3	Κατανομή της Έκτασης της Περιφέρειας Πελοποννήσου και των Νομών της σε γενικευμένες κατηγορίες Χρήσης / Κάλυψης	70
4.4	Κατανομή της Έκτασης της Περιφέρειας Πελοποννήσου και του Νομού Μεσσηνίας σε γενικευμένες κατηγορίες Χρήσης / Κάλυψης	71
4.5	Καταγραφή των Περιοχών Κολύμβησης	74
4.6	Χαρακτηρισμένοι Υγροβιότοποι	78
4.7	Τα Μόνιμα Καταφύγια Θηραμάτων	80
4.8	Τοπία Ιδιαίτερου Φυσικού Κάλλους	82
4.9	Βιότοποι CORINE	83
4.10	Χαρακτηρισμένες Περιοχές NATURA 2000	84
4.11	Διατηρητέα Μνημεία της Φύσης	89
4.12	Χαρακτηρισμένοι Παραδοσιακοί Οικισμοί από το Υπουργείο Πολιτισμού	91

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5^ο

Οικονομική Δομή

5.1	Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν Περιφέρειας Πελοποννήσου	105
5.2	Κατά κεφαλήν Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν	106
5.3	Δείκτης του κ.κ.ΑΕΠ των Νομών της Πελοποννήσου	107
5.4	Τομεακή κατανομή της Ακαθάριστης Προστιθέμενης Αξίας	107
5.5	Ειδίκευση ως προς την Περιφέρεια	108

5.6	Ειδίκευση ως προς την Χώρα	108
5.7	Αναπτυξιακά χαρακτηριστικά	109
5.8	Τομεακή Διάρθρωση	109
5.9	% Συμμετοχή του Πρωτογενή τομέα στη συνολική Ακαθάριστη Προστιθέμενη Αξία, Απασχόληση και στο σύνολο των Καλλιεργειών της Χώρας	111
5.10	Παραγωγή ελαίων και ελαιόλαδου στη Χώρα, Περιφέρεια, Νομούς	112
5.11	Εκμεταλλεύσεις και εκτάσεις με καλλιέργειες θερμοκηπίων κατά τάξεις μεγέθους	113
5.12	Εκμεταλλεύσεις και χρησιμοποιούμενη γεωργική έκταση σύμφωνα με τον τόπο απογραφής του κατόχου	114
5.13	Αριθμός απασχολούμενων στο σύνολο των εκμεταλλεύσεων κατά κατηγορία και ημέρες απασχόλησης εποχικών εργατών	116
5.14	Ποσότητα αλιευμάτων κατά περιοχές αλιείας για την Περιφέρεια Πελοποννήσου και τις γύρω περιοχές	117
5.15	Επιχειρήσεις ενταγμένες στο σύστημα ελέγχου παραγωγής ΠΟΠ/ΠΓΕ	118
5.16	Συγκεντρωτικά στοιχεία βιολογικής γεωργίας ανά Νομό της Περιφέρειας Πελοποννήσου	119
5.17	Χωρικά χαρακτηριστικά της Μεταποίησης.....	122
5.18	Χρήσεις Γης ΒΙ.ΠΕ. Καλαμάτας	125
5.19	Επιχειρήσεις στη ΒΙ.ΠΕ. Σπερχογείας	126
5.20	Χρήσεις Γης ΒΙ.ΠΕ. Καλαμάτας (Μελιγαλά)	128
5.21	Επιχειρήσεις στη ΒΙ.ΠΕ. Μελιγαλά	130
5.22	Επιχειρήσεις Χωροθετημένες στη ΒΙ.ΠΕ. Μελιγαλά	131

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6°

Υποδομές

6.1	Υφιστάμενη Κατάσταση Ε.Ε.Λ.	154
6.2	Λοιπά Στερεά Απόβλητα	155
6.3	Η επικάλυψη των επιχειρηματικών δραστηριοτήτων Τ.Π.Ε	167
6.4	Πρόσβαση Πολιτών στο Διαδίκτυο	173
6.5	Αριθμός Κ.Ε.Π.	175
6.6	Ποσοστό Κόστους Η/Υ προς ΑΕΠ	178

6.7	Εμπορικά Καταστήματα Διάθεσης Εξοπλισμού και Υπηρεσιών Τ.Π.Ε. Πελοποννήσου	179
6.8	Αθλητικά Σωματεία	184
6.9	Σύνολο Κέντρων Υγείας και Περιφερειακών Ιατρείων	188
6.10	Κατανομή Υπηρεσιών Κατά ΟΤΑ.....	190
6.11	Κατανομή Τραπεζικών Καταστημάτων και ΑΤΜ. Κατά ΟΤΑ	192

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7°

Αναπτυξιακή Στρατηγική

7.1	Ο αναπτυξιακός ρόλος της Καλαμάτας	202
7.2	Τοπικά Αναπτυξιακά Κέντρα	206
7.3	Εξειδίκευση της Αναπτυξιακής Στρατηγικής για τα Τοπικά Κέντρα Ανάπτυξης	207

ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΧΑΡΤΩΝ

Χάρτης 1.1Το Γεωγραφικό Διαμέρισμα της Πελοποννήσου	2
Χάρτης 1.2Η Περιφέρεια Πελοποννήσου	4
Χάρτης 1.3Διοικητική Διάρθρωση Νομού Μεσσηνίας	6
Χάρτης 1.4Ο Νομός Μεσσηνίας	7
Χάρτης 1.5Γεωφυσικός Χάρτης Νομού Μεσσηνίας	9
Χάρτης 1.6Υψομετρικός Χάρτης Νομού Μεσσηνίας	9
Χάρτης 1.7Χάρτης Σεισμικής Επικινδυνότητας Ελλάδας	20
Χάρτης 6.1Υδατικά Διαμερίσματα με διαθέσιμο υδατοδυναμικό της χώρας...	159
Χάρτης 6.2Μέση ετήσια επιφανειακή ταχύτητα ανέμου	160
Χάρτης 6.3Περιοχές Αιολικής Προτεραιότητας	161
Χάρτης 6.4Γεωγραφική Κατανομή Αγροτικών Υπολειμμάτων	163
Χάρτης 6.5Γεωγραφική Κατανομή Ζωικών Υπολειμμάτων	164

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1°

Τα Βασικά Χαρακτηριστικά Του Νομού Μεσσηνίας

1.1..Η Διακύμανση της Μέσης Θερμοκρασίας Στους Μετεωρολογικούς Σταθμούς του Νομού Μεσσηνίας	12
---	----

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2°

Πληθυσμός – Απασχόληση

2.1 .Ποσοστιαία Κατανομή του Πληθυσμού της Περιφέρειας Πελοποννήσου	24
2.2 .Κατανομή του Πληθυσμού του Ν. Μεσσηνίας Κατά Επίπεδο Πληθυσμιακών Συγκεντρώσεων	34
2.3 .Πυραμίδα Ηλικιών Πληθυσμού	39
2.4 .Εξέλιξη του Ενεργού Οικονομικά Πληθυσμού	41
2.5 .Ποσοστό του Οικονομικά Ενεργού και Μη Ενεργού Πληθυσμού	41
2.6 .Ποσοστό Συμμετοχής των δύο Φύλων στον Ενεργό Οικονομικά Πληθυσμό...	49
2.7 .Ποσοστιαία Συμμετοχή των Ανδρών & των Γυναικών κατά Ηλική Ομάδα στον Οικονομικά Ενεργό Πληθυσμό	51
2.8 .Ποσοστό Ανεργίας κατά Ηλικιακή Ομάδα	52
2.9 .Ποσοστό Συμμετοχής των Απασχολούμενων στους Παραγωγικούς Τομείς....	54
2.10 Εξέλιξη του Ποσοστού Απασχόλησης ανά Τομέα σε επίπεδο Νομού & Χώρα.	55
2.11 Ποσοστιαία Συμμετοχή των Κλάδων του Οικονομικά Ενεργού Πληθυσμού ..	59

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5°

Οικονομική Δομή

5.1 .Ξενοδοχειακά δωμάτια στη Μεσσηνία κατά κατηγορία τάξης	136
5.2 .Ξενοδοχειακά δωμάτια στη Μεσσηνία κατά κατηγορία τάξης	137

5.3 . Ξενοδοχειακές Κλίνες στη Μεσσηνία κατά κατηγορία τάξης	137
5.4 . Ποσοστιαία Χωρική κατανομή των ξενοδοχειακών κλινών	138

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6°

Υποδομές

6.1 . Νομαρχίες ανά Επίπεδο Ηλεκτρονικών Υπηρεσιών	173
6.2 . Πρόσβαση Πολιτών στο Διαδίκτυο	174
6.3 . Κέντρα Εξυπηρέτησης Πολιτών ανά 10.000 κατοίκους	176
6.4 . Κόστος Ηλεκτρονικού Υπολογιστή	177
6.5 . Ποσοστό Κόστους ανά κ.κ.ΑΕΠ	178
6.6 . Εμπορικά καταστήματα Διάθεσης Εξοπλισμού και Υπηρεσιών Τ.Π.Ε. Πελοποννήσου	179

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο

Τα Βασικά Χαρακτηριστικά Του Νομού Μεσσηνίας

1.1. Γενικά για την Περιφέρεια Πελοποννήσου

Η Περιφέρεια Πελοποννήσου, είναι μία από τις δεκατρείς οικονομικές περιφέρειες της χώρας, όπως αυτές θεσπίστηκαν με το Ν. 1622/88 (ΦΕΚ 92/Α/88), αποτελούμενη από τους Νομούς Αργολίδας, Αρκαδίας, Κορινθίας, Λακωνίας και Μεσσηνίας, ενώ έδρα της Περιφέρειας είναι η Τρίπολη, πρωτεύουσα του Νομού Αρκαδίας

Οι Περιφέρειες, ως αποκεντρωμένες μονάδες διοίκησης, συμβάλλουν στον εθνικό αναπτυξιακό σχεδιασμό, σχεδιάζοντας, προγραμματίζοντας και εφαρμόζοντας πολιτικές για την κοινωνικοοικονομική και πολιτιστική ανάπτυξη της εκάστοτε χωρικής και διοικητικής τους αρμοδιότητας. Τον ίδιο στόχο έχει και η θέσπιση του Β' βαθμού Τοπικής Αυτοδιοίκησης, της λεγόμενης Νομαρχιακής Αυτοδιοίκησης με το Ν. 2218/94 (ΦΕΚ 90/Α/13-6-94).

Η Περιφέρεια Πελοποννήσου, καταλαμβάνει το νότιο τμήμα της ηπειρωτικής Ελλάδας. Στα δυτικά, βρέχεται από το Ιόνιο Πέλαγος και συνορεύει με την Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας. Ανατολικά βρέχεται από το Μυρτώο Πέλαγος και βορειοανατολικά συνορεύει με την Περιφέρεια Αττικής. Οι ακτές της Πελοποννήσου εκτείνονται σε 1.200 χλμ και παρουσιάζουν αρκετή ποικιλομορφία, με αποτέλεσμα να σχηματίζονται πολλοί και σημαντικοί κόλποι. Στο βόρειο τμήμα βρίσκεται ο Κορινθιακός, στα ανατολικά ο Σαρωνικός και ο Αργολικός, στα νότια ο Λακωνικός και ο Μεσσηνιακός και δυτικότερα ο Κυπαρισσιακός Κόλπος.

Η έκταση της Περιφέρειας Πελοποννήσου ανέρχεται σε 15.490 τ.χλμ. καλύπτοντας το 11,7% της συνολικής έκτασης της χώρας. Το ανάγλυφο της Περιφέρειας χαρακτηρίζεται από έντονες αντιθέσεις, καθώς ο κεντρικός της όγκος είναι γενικά ορεινός, ενώ στις παραθαλάσσιες περιοχές σχηματίζονται αρκετές πεδιάδες. Καλύπτεται από ένα συμπαγές ορεινό συγκρότημα που απλώνεται στο εσωτερικό της

και διαμορφώνει το ανάγλυφο στο οποίο υψώνονται οι ορεινοί όγκοι της Ζήριας (2.374 μ) στα βόρεια, του Μαινάλου (1.980 μ) στο κέντρο και του Ταΰγετου (2.404 μ) και του Πάρνωνια (1.935 μ) στα νότια. Μικρότερα όρη είναι ο Ολίγυρτος (1.939 μ), το όρος Τραχύ (1.808 μ), το Αρτεμίσιο (1.771 μ) και το Λύρκειο (1.755 μ).

Χάρτης 1.3: Το Γεωγραφικό Διαμέρισμα της Πελοποννήσου¹

¹ www.filoxenia.com

Το μίσο περίπου της συνολικής έκτασης της Περιφέρειας Πελοποννήσου χαρακτηρίζεται ως ορεινή, το 30% ως ημιορεινή και το υπόλοιπο 20% περιλαμβάνει πεδινές εκτάσεις. Παρά το γεγονός ότι το ποσοστό των πεδινών εκτάσεων είναι σχετικά μικρό, στην Περιφέρεια σημειώνονται μερικές από τις πιο εύφορες περιοχές της χώρας, όπως οι κάμποι της Αργολίδας και της Κορινθίας. Στο κεντρικό τμήμα της, κάτω από το Μαίναλο, απλώνεται το μεγάλο οροπέδιο της Τρίπολης ή Αρκαδικό και νότια το οροπέδιο της Ασέας. Στο δυτικό τμήμα, μεταξύ των ορέων της Ανδρίτσαινας και της Δημητσάνας, σχηματίζεται η λεκάνη της Μεγαλόπολης, ενώ νοτιότερα, μεταξύ Ταυγέτου και Πάρνωννα, σχηματίζεται η λεκάνη που καταλήγει στην πεδιάδα του Έλους στο μυχό του Λακωνικού κόλπου. Δυτικότερα, μεταξύ του Ταυγέτου και των ορέων της Κυπαρισσίας, σχηματίζεται η Μεσσηνιακή λεκάνη.

Από τα ακρωτήρια που υπάρχουν στην περιοχή τα κυριότερα είναι το Σκυλαίο (Αργολική χερσόνησος) στην ανατολική πλευρά του Νομού Αργολίδας, τα ακρωτήρια Μαλέας (χερσόνησος της Επιδαύρου Λιμηράς ή Έλους) και Ταίναρο (χερσόνησος του Ταυγέτου ή Μάνης) στα νότια του Νομού Λακωνίας και Ακρίτας (Μεσσηνιακή χερσόνησος), στα νότια του Νομού Μεσσηνίας.

Από τα ποτάμια της Περιφέρειας, το μεγαλύτερο είναι ο Ευρώτας (90 χλμ.) στο Νομό Λακωνίας, ο οποίος πηγάζει από τα αρκαδικά όρη και στην πορεία του προς τον Λακωνικό κόλπο δέχεται τα νερά των παραποτάμων του Πάρνωννα και του Ταυγέτου. Άλλοι μικρότεροι ποταμοί είναι ο Αροάνιος (57 χλμ.) στο Νομό Αρκαδίας, ο Πάμισος (43 χλμ.) στο Νομό Μεσσηνίας και ο Ίναχος (40 χλμ.) στο Νομό Αργολίδας. Είναι χαρακτηριστικό ότι οι περισσότεροι και μεγαλύτεροι ποταμοί βρίσκονται στα δυτικά και νότια τμήματα της Περιφέρειας, γεγονός που οφείλεται, τόσο στην εδαφική διαμόρφωση, όσο και στις βροχοπτώσεις των περιοχών αυτών.

Μετά τη νέα διοικητική διαίρεση (Ν.2539/97), η Περιφέρεια Πελοποννήσου αποτελείται από 107 ΟΤΑ Α΄ βαθμού: 14 Δήμοι και 2 Κοινότητες στο Νομό Αργολίδος, 22 Δήμοι και 1 Κοινότητα στο Νομό Αρκαδίας, 13 Δήμοι και 2 Κοινότητες στο Νομό Κορινθίας, 22 Δήμοι στο Νομό Λακωνίας και 29 Δήμοι και 2 Κοινότητες στο Νομό Μεσσηνίας.

1.2 Νομός Μεσσηνίας

1.2.1 Θέση – Γεωγραφικά Στοιχεία

Ο Νομός Μεσσηνίας βρίσκεται στο νοτιοδυτικό τμήμα της Πελοποννήσου. Συνορεύει βόρεια με τον Νομό Ηλείας, βορειοανατολικά με τον Νομό Αρκαδίας, ανατολικά με τον Νομό Λακωνίας, δυτικά και νοτιοδυτικά βρέχεται από το Ιόνιο Πέλαγος και νότια από το Μεσσηνιακό Κόλπο. Έχει έκταση 2.991 τετρ. χλμ. και πληθυσμό 176.876 κατοίκους². Στο Νομό ανήκουν τα νησιά του συμπλέγματος των Οινουσσών (Σαπιέντζα, Αγία Μαριανή, Σχίζα, Αρνάτσι, Πετρόκαβος και Βενέτικο), η Σφακτηρία και η Πρώτη. Πρωτεύουσα του Νομού είναι η Καλαμάτα.

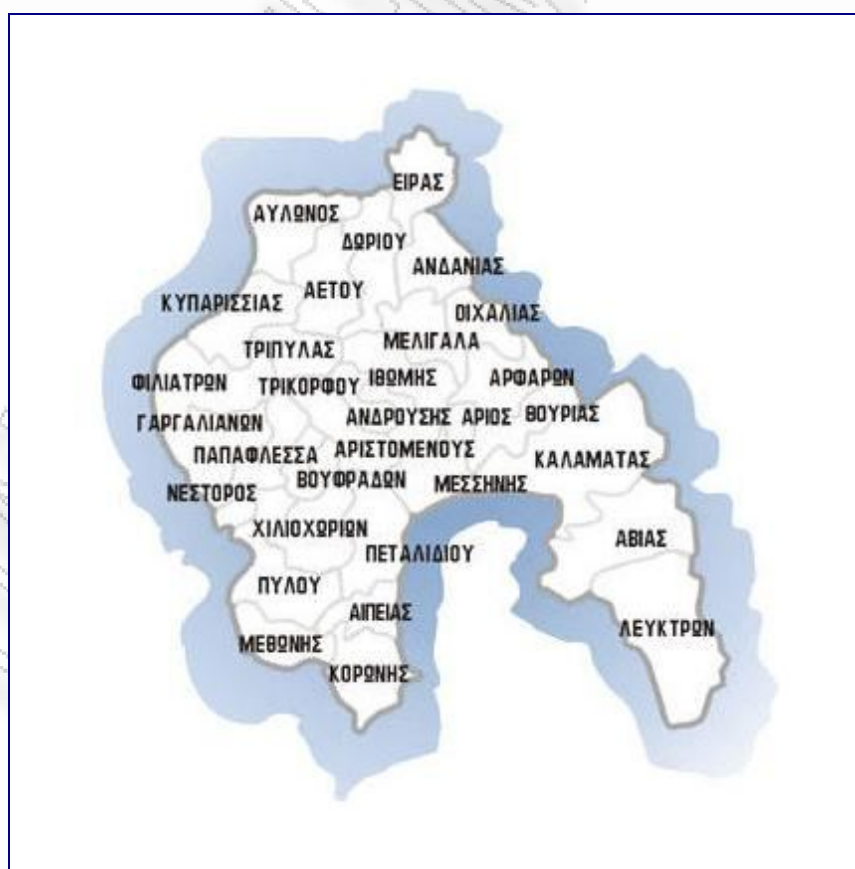
1.2.2 Διοικητική Διάρθρωση

Κατά τη πρώτη διοικητική διαίρεση του νεοσύστατου ελληνικού κράτους, το 1833, η Μεσσηνία αποτέλεσε νομό, με πρωτεύουσα την Αρκαδία (σημερινή Κυπαρισσία), και ήταν χωρισμένη στις επαρχίες Καλαμών, Μεσσήνης και Τριφυλίας. Το 1899 ο νομός χωρίστηκε στον νομό Μεσσηνίας (επαρχίες Μεσσήνης και Πυλίας) με έδρα την Καλαμάτα και στον νομό Τριφυλίας (επαρχίες Ολυμπίας και Τριφυλίας) με έδρα την Κυπαρισσία. Ο νομός Τριφυλίας καταργήθηκε το 1909 και οι επαρχίες του προσαρτήθηκαν στον νομό Μεσσηνίας, ενώ το 1937 η επαρχία Ολυμπίας υπήχθη στον νομό Ηλείας. Πριν την εφαρμογή του προγράμματος συγκρότησης της Τοπικής Αυτοδιοίκησης «Ιωάννης Καποδίστριας» με τον νόμο Ν. 2539/97, και την κατάργηση των επαρχιών, η Μεσσηνία εμφανίζεται με 4 επαρχίες (Καλαμών, Μεσσήνης, Πύλου Τριφυλίας), με 9 Δήμους (Καλαμάτα, Ανδρούσας, Μελιγαλά Μεσσήνης, Πύλου, Γαργαλιάνων, Κυπαρισσίας, Φιλιατρών και Χώρας) και με 231 Κοινότητες. Μετά την εφαρμογή του Ν. 2539/97 (1998), ο Νομός Μεσσηνίας αποτελείται από 29 Νέους Δήμους και 2 Κοινότητες και έχει ως έδρα του την Καλαμάτα. Οι Νέοι Δήμοι / Κοινότητες και ο αριθμός των δημοτικών διαμερισμάτων που τους απαρτίζουν, παρουσιάζεται στον πίνακα και στο χάρτη που ακολουθεί.

² ΕΣΥΕ, Εθνική Απογραφή 2001.

Πίνακας 1.1
Διοικητική Διάρθρωση Νομού Μεσσηνίας (Ν. 2539/97)

α/α	Νέοι Δήμοι / Κοινότητες	Αρ. Δημ. Διαμερισμ.	α/α	Νέοι Δήμοι / Κοινότητες	Αρ. Δημ. Διαμερισμ.
1	Δ. Αβίας	8	17	Δ. Κορώνης	10
2	Δ. Αετού	11	18	Δ. Κυπαρισσίας	11
3	Δ. Αιπείας	3	19	Δ. Λεύκτρου	19
4	Δ. Ανδανίας	14	20	Δ. Μεθώνης	6
5	Δ. Ανδρούσης	5	21	Δ. Μελιγαλά	11
6	Δ. Άριος	6	22	Δ. Μεσσήνης	14
7	Δ. Αριστομένουσ	11	23	Δ. Νέστορος	8
8	Δ. Αρφαρών	8	24	Δ. Οιχαλίας	10
9	Δ. Αυλώνα	10	25	Δ. Παπαφλέσσα	5
10	Δ. Βουφράδων	6	26	Δ. Πεταλιδίου	12
11	Δ. Γαργαλιάνων	7	27	Δ. Πύλου	11
12	Δ. Δωριού	9	28	Δ. Φιλιατρών	6
13	Δ. Είρας	8	29	Δ. Χιλιοχωρίων	5
14	Δ. Θουρίας	6	30	Κ. Τρικόρφου	5
15	Δ. Ιθώμης	8	31	Κ. Τριπύλας	7
16	Δ. Καλαμάτας	14			

Χάρτης 1.3: Διοικητική Διάρθρωση Νομού Μεσσηνίας (Ν. 2539/97)

Χάρτης 1.4: Ο Νομός Μεσσηνίας

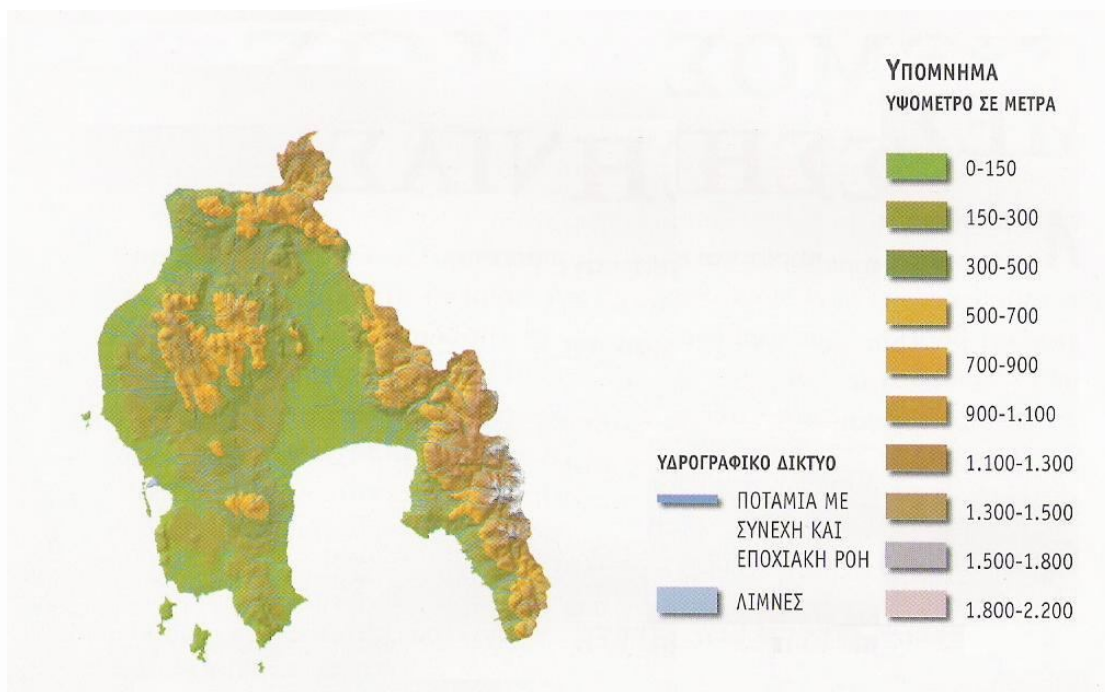
1.2.3 Γεωμορφολογία – Γεωλογία

Το ανατολικό τμήμα του Νομού κυριαρχείται από τον ορεινό όγκο του Ταϊγέτου, ο οποίος αποτελεί φυσικό όριο με την Λακωνία. Κάποιες από τις ψηλότερες κορυφές της οροσειράς, όπως η Ξεροβούνα (1.852 μ.), ο Προφήτης Ηλίας (2.4047 μ.) και η

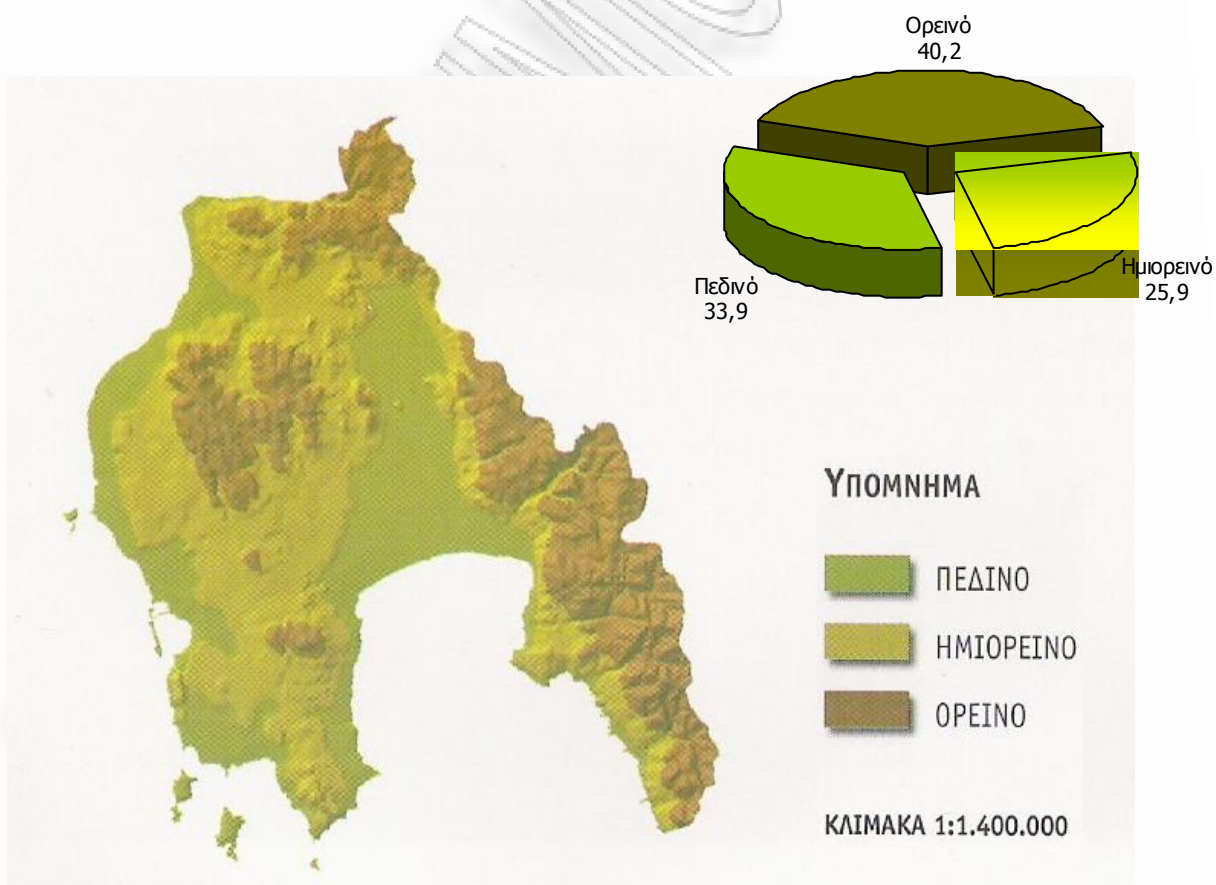
Νεραϊδοβούνα (2.025 μ.) βρίσκονται πάνω στα όρια των δύο νομών. Στα σύνορα με τον νομό Αρκαδίας δεσπόζουν από τα νοτιοανατολικά προς τα βορειοδυτικά τα Βρομοβρυσαιίκα όρη (1.270 μ.), το όρος Τετράζιο (1.388 μ.) και το όρος Λύκαιο (1.421 μ.). Το Τετράζιο, η Νόμια, έχει ανατολική διεύθυνση και σχηματίζει μια σειρά κορυφών, με ψηλότερη τον Προφήτη Ηλία στα 1.388 μ.· χαρακτηρίζεται από ασβεστολιθικά πετρώματα, διαθέτει μικρά υδάτινα ρεύματα και έχει αρκετά δάση, κυρίως στο δυτικό και ανατολικό τμήμα του. Το όρος Λύκαιο, με ψηλότερη κορυφή το Στεφάνι στα 1.421 μ. μοιράζεται μεταξύ των νομών Μεσσηνίας, Ηλίας και Αρκαδίας, έχοντας τον κύριο όγκο του στο τελευταίο· ο ασβεστόλιθος είναι και εδώ το κυρίαρχο πέτρωμα, ενώ υπάρχουν αρκετά υδάτινα ρεύματα, δάση και πλούσια χαμηλή βλάστηση. Στο δυτικό τμήμα της Μεσσηνίας βρίσκονται τα όρη της Κυπαρισσίας και νοτιότερα το όρος Αιγάλεω, τα οποία σχηματίζουν ένα ενιαίο ορεινό συγκρότημα. Τα βουνά της Κυπαρισσίας, με ψηλότερη κορυφή την Μπούρα (1.054 μ.), υψώνονται νοτιοανατολικά της ομώνυμης κωμόπολης και ακολουθούν βορειοδυτική – νοτιοανατολική διεύθυνση. Τα πετρώματά τους είναι ασβεστολιθικά ενώ διαθέτουν λίγα και μικρά υδάτινα ρεύματα. Το Αιγάλεω σχηματίζει αρκετές κορυφές με ψηλότερη τον Άγιο Κωνσταντίνο στα 1.224 μ., και οι νοτιότερες απολήξεις του – που αναφέρονται και ως ξεχωριστά βουνά – φτάνουν ως το ακρωτήριο Ακρίτας.

Στο κεντρικό τμήμα του νομού, μεταξύ του βόρειου τμήματος της οροσειράς του Ταΰγετου, του όρους Τετράζιου και των όρεων της Κυπαρισσίας, σχηματίζεται η εύφορη πεδιάδα της Μεσσηνίας, το βόρειο τμήμα της οποίας ονομάζεται πεδιάδα του Μελιγαλά και το νότιο πεδιάδα της Καλαμάτας. Μικρότερες πεδινές εκτάσεις σχηματίζονται στις ακτές του Ιονίου πελάγους και πιο συγκεκριμένα στις περιοχές της Κυπαρισσίας, των Φιλιατρών, των Γαργαλιάνων, της Πύλου και της Μεθώνης.

Συνολικά οι ορεινοί όγκοι καταλαμβάνουν το 40,17% της έκτασης του Νομού, ενώ το 25,9% είναι ημιορεινό και το 33,9 είναι πεδινό. Η πεδινή Μεσσηνία είναι πλούσια σε νερά, επιφανειακά και υπόγεια. Η μεγάλη Μεσσηνιακή πεδιάδα διασχίζεται από πολλά ποτάμια, μικρά κατά κύριο λόγο, μεγαλύτερο των οποίων είναι ο Πάμισος, ενώ στα βόρεια του Νομού ρέει ο Νέδας. Στον όρμο του Πεταλιδίου, στον Μεσσηνιακό κόλπο εκβάλλει ο Βέλικας, ενώ στην παραλία της Καλαμάτας χύνεται ο Νέδων.

Χάρτης 1.5: Γεωφυσικός Χάρτης Νομού Μεσσηνίας³

Χάρτης 1.6: Ύψομετρικός Χάρτης Νομού Μεσσηνίας⁴

³ ΕΛΛΑΔΑ, τόμος 9, Ν. Μεσσηνίας, εκδόσεις ΔΟΜΗ, σελ.38

⁴ ΕΛΛΑΔΑ, τόμος 9, Ν. Μεσσηνίας, εκδόσεις ΔΟΜΗ, σελ.38

1.2.4 Κλιματολογικά – Μετεωρολογικά στοιχεία

Το κλίμα του νομού χαρακτηρίζεται ασθενές μεσογειακό (εύκρατο) έως υποτροπικό⁵. Ο χειμώνας είναι ήπιος ενώ το καλοκαίρι εκτεταμένο και θερμό. Η ψυχρή περίοδος διαρκεί από το Νοέμβριο έως τον Απρίλιο και η θερμή από το Μάιο έως τον Οκτώβριο. Όσον αφορά τη θερμοκρασία, οι ανώτατες ετήσιες τιμές κυμαίνονται μεταξύ 18°C και 28°C και σημειώνονται στην πεδινή περιοχή που εκτείνεται στα βόρεια του Μεσσηνιακού κόλπου, ιδιαίτερα στην περιοχή της Μεσσήνης. Η δυτική παράκτια λωρίδα και τα παράκτια τμήματα στα δυτικά του Μεσσηνιακού κόλπου παρουσιάζουν θερμοκρασίες μεγαλύτερες των 18°C, ενώ στο εσωτερικό αυτής της περιοχής οι θερμοκρασίες κυμαίνονται μεταξύ 16°C και 20° C. Στα ορεινά, και όπου δεν φτάνει η επίδραση της θάλασσας, οι μέσες ετήσιες θερμοκρασίες δεν υπερβαίνουν τις 16°C. Τον χειμώνα η γειτνίαση, με την θάλασσα και οι σχετικά θερμοί και υγροί άνεμοι του νότου και νοτιοδυτικού τομέα διατηρούν τη θερμοκρασία σε υψηλά επίπεδα, για αυτό και ευδοκιμούν στην περιοχή τα όψιμα και πρώιμα οπωροκηπευτικά, καθώς και τροπικά ή υποτροπικά φυτά, όπως η μπανανιά. Το καλοκαίρι οι μεγαλύτερες θερμοκρασίες σημειώνονται κυρίως στην πεδινή περιοχή που βρίσκεται στα βόρεια του Μεσσηνιακού κόλπου μέχρι το Διαβολίτσι, ενώ οι θερμοκρασίες στα ανατολικά και στα δυτικά αυτής της περιοχής παρουσιάζουν μείωση. Το δυτικό παράκτιο τμήμα το καλοκαίρι είναι δροσερό, εξαιτίας των μελτεμιών και της αύρας που προέρχονται από τη θάλασσα.

Στο νομό Μεσσηνίας είναι εγκατεστημένοι τρεις μετεωρολογικοί σταθμοί της Ε.Μ.Υ., στην Μεθώνη, στην Κалаμάτα και στο Διαβολίτσι, με έναρξη λειτουργίας 1956, 1956 και 1974 αντίστοιχα.

Παγετός στις παράκτιες περιοχές εκδηλώνεται σπανιότατα (παρατηρείται από τον Δεκέμβριο μέχρι τον Μάρτιο), ενώ στο εσωτερικό και στα τμήματα με μεγάλο υψόμετρο εμφανίζεται συχνότερα. Ολικός παγετός (μέγιστη θερμοκρασία κάτω από το μηδέν) δεν παρατηρείτε, ενώ μερικός παγετός (ελάχιστη θερμοκρασία κάτω από το μηδέν) παρατηρείται συχνότερα στο σταθμό στο Διαβολίτσι. Όσον αφορά τη μέση μηνιαία θερμοκρασία κατά τη διάρκεια του έτους, η ελάχιστη παρουσιάζεται τους

⁵ Ελληνικός Οργανισμός Τουρισμού (ΕΟΤ), Μελέτη Τουριστικής Ανάπτυξης Περιφέρειας Πελοποννήσου, Α' Φάση, Ιούνιος 2002, σελ.136

μήνες Δεκέμβριο και Ιανουάριο με 10° C και η μέγιστη τους μήνες Ιούλιο και Αύγουστο με 28° C.

Το μέσο ετήσιο ύψος των βροχοπτώσεων φτάνει τα 751,2 χιλ./έτος, με το μέγιστο ύψος να εμφανίζεται το χειμώνα (332,3 χιλ.). Ακολουθεί το φθινόπωρο με 249,9 χιλ., η άνοιξη με 146,6 χιλ. και τέλος το καλοκαίρι με 22,4 χιλ. Πρέπει να επισημανθεί ότι οι βροχοπτώσεις αυξάνονται καθώς κινούμαστε από τις παράκτιες περιοχές του Ιονίου προς το ορεινό κεντρικό συγκρότημα, ελαττώνονται προς την Μεσσηνιακή πεδιάδα και αυξάνονται απότομα στις δυτικές πλαγιές του Ταύγету. Οι χιονοπτώσεις είναι μάλλον σπάνιες στα πεδινά και στα ημιορεινά και εκδηλώνονται κυρίως από τον Ιανουάριο έως τον Μάρτιο.

Ο ξηρότερος μήνας είναι ο Ιούλιος (5,2 χιλ.) ενώ ο πιο βροχερός θεωρείται ο Νοέμβριος (138,2 χιλ.). Η μέση ετήσια σχετική υγρασία φτάνει το 67,7%, με ξηρότερο μήνα τον Ιούλιο (57,9%) και υγρότερο τον Νοέμβριο (74,6%).

Η νέφωση στο μεγαλύτερο τμήμα της Μεσσηνίας είναι σχετικά μικρή, μεγαλύτερη τον Ιανουάριο και Δεκέμβριο, ενώ τους μήνες Ιούλιο και Αύγουστο ο μεγαλύτερος αριθμός ημερών με ηλιοφάνεια. Ο ετήσιος αριθμός αιθριων ημερών υπερβαίνει τις 120 ημέρες, ενώ των νεφοσκεπών είναι μικρότερος των 50.

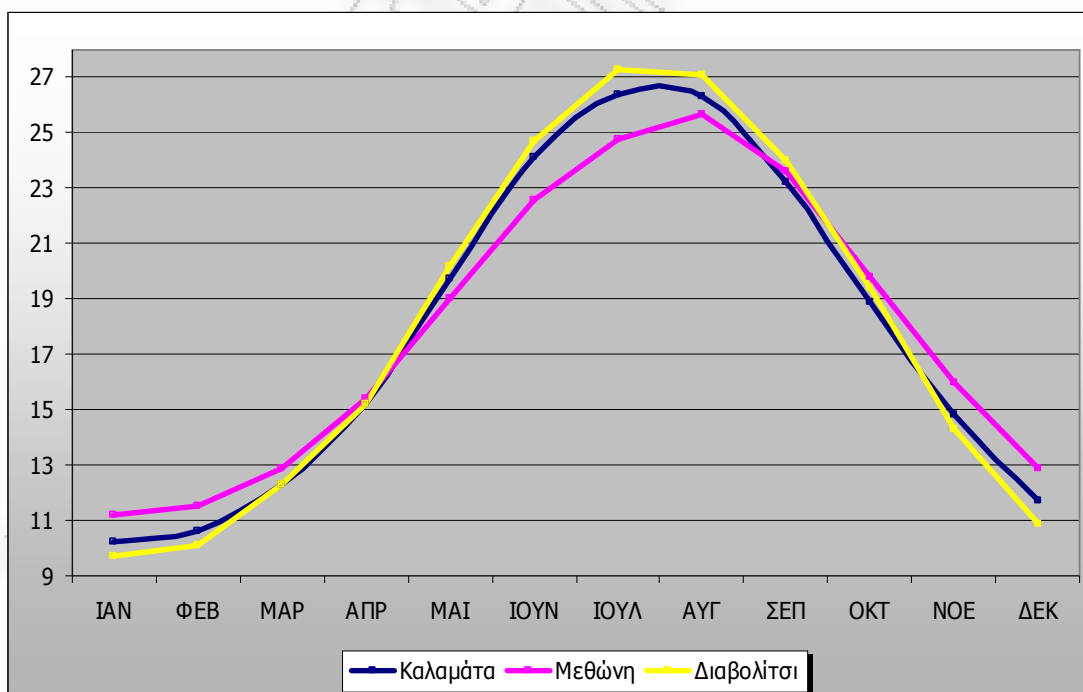
Η κατεύθυνση των ανέμων που επικρατούν είναι βορειοανατολικοί, βορειοδυτικοί και δυτικοί στο σταθμό στην Μεθώνη, βόρειοι και νότιοι στον σταθμό στην Καλαμάτα και δυτικοί στο σταθμό στο Διαβολίτσι. Μεγαλύτερη ένταση των ανέμων παρατηρείται στο σταθμό στη Μεθώνη, με ανέμους συχνότερα πάνω από τα 6 και 8 Beaufort.

Παρακάτω παρουσιάζεται σε διάγραμμα και πίνακα, η Μέση Μηνιαία Θερμοκρασία, στους μετεωρολογικούς σταθμούς Καλαμάτας, Μεθώνης και Διαβολίτσι του Νομού Μεσσηνίας (πίνακας 1.2 και διάγραμμα 1.1). Στο παράρτημα παρουσιάζονται αναλυτικά στατιστικά μετεωρολογικά δεδομένα για τη θερμοκρασία αέρος, τα χαρακτηριστικά των ανέμων, το ύψος βροχόπτωσης και την υγρασία και στους τρεις μετεωρολογικούς σταθμούς του Νομού.

Πίνακας 1.2
 Ελάχιστη-Μέση-Μέγιστη Μηνιαία Θερμοκρασία στους
 Μετεωρολογικούς σταθμούς της Καλαμάτας, Μεθώνης και Διαβολίτσι

	Καλαμάτα			Μεθώνη			Διαβολίτσι		
	Ελάχ	Μέση	Μέγ	Ελάχ	Μέση	Μέγ	Ελάχ	Μέση	Μέγ
	Μηνιαία Θερμοκρασία			Μηνιαία Θερμοκρασία			Μηνιαία Θερμοκρασία		
ΙΑΝ	5,7	10,2	15,3	7,8	11,3	14,7	4,6	9,7	14,1
ΦΕΒ	5,7	10,6	15,5	7,8	11,5	14,8	4,9	10,1	14,2
ΜΑΡ	6,8	12,3	17,1	8,9	12,9	16,1	6,4	12,3	16,7
ΑΠΡ	8,9	15,2	19,9	11,2	15,4	18,4	8,7	15,2	20,0
ΜΑΙ	12,4	19,7	24,3	14,7	19,0	22,0	12,5	20,2	25,2
ΙΟΥΝ	16,0	24,1	28,8	18,3	22,6	25,5	16,1	24,7	30,1
ΙΟΥΛ	18,1	26,4	31,1	20,6	24,8	27,7	18,6	27,3	33,0
ΑΥΓ	18,4	26,3	31,3	21,3	25,7	28,8	18,7	27,1	33,1
ΣΕΠ	16,2	23,2	28,7	18,9	23,6	26,9	16,3	24,0	29,9
ΟΚΤ	13,2	18,9	24,7	15,4	19,8	23,6	13,2	19,4	24,8
ΝΟΕ	9,9	14,8	20,5	12,3	16,0	19,6	9,2	14,3	19,1
ΔΕΚ	7,2	11,7	16,7	9,5	12,9	16,3	6,1	10,9	15,2

Πηγή: Εθνική Μετεωρολογική Υπηρεσία

Διάγραμμα 1.1
 Η Διακύμανση της Μέσης Θερμοκρασίας Στους
 Μετεωρολογικούς Σταθμούς του Νομού Μεσσηνίας

1.2.5 Υδάτινοι Πόροι – Θαλάσσιο Περιβάλλον

Η διαμόρφωση του εδάφους, σε συνδυασμό με τους ορεινούς όγκους, οι οποίοι δέχονται μεγάλες ποσότητες ατμοσφαιρικών κατακρημνισμάτων, έχουν σαν αποτέλεσμα σχετική αφθονία υπόγειων νερών, πηγών, ποταμών και χειμάρρων.

Κυριότερος ποταμός της Μεσσηνίας είναι ο Πάμισος. Ο Πάμισος έχει μήκος περίπου 43 χλμ., πηγάζει από τους πρόποδες του Τετράζου όρους, στα βόρεια του νομού, ενώ μαζί με τους παραποτάμους του διαρρέει τη μεγαλύτερη πεδινή έκταση του νομού (από βορρά προς νότο) και εκβάλλει στο Μεσσηνιακό κόλπο κοντά στη Μεσσήνη. Κατά μήκος του ποταμού, έχουν γίνει αρκετά εγγειοβελτιωτικά έργα για την άρδευση της πεδιάδας που διαρρέει. Η παροχή του υπολογίζεται γύρω στα 3000 I/sec κατά το μήνα Ιούλιο.

Δεύτερος σημαντικότερος ποταμός είναι η Νέδα. Πηγάζει κυρίως από τις νότιες πλαγιές του όρους Λύκαιο, διατρέχει το βόρειο τμήμα του νομού στα όρια με το νομό Ηλείας (από ανατολικά προς τα δυτικά) και εκβάλλει στον Κυπαρισσιακό κόλπο. Ο ποταμός αποτελεί φυσικό όριο μεταξύ των νομών Μεσσηνίας και Ηλείας. Νοτιότερα στον ίδιο κόλπο, έχει τις εκβολές του το ρέμα Περιστέρι.

Εκτός των δύο παραπάνω ποταμών, υπάρχουν επίσης και δύο σημαντικοί χειμάρροι, ο Νέδων και ο Βαλύρας. Ο χειμάρρος Νέδων πηγάζει από τα όρη της Αλαγονίας, διατρέχει την πεδιάδα της Καλαμάτας και εκβάλλει στο Μεσσηνιακό κόλπο. Κατά τη διαδρομή του, λόγω των μεγάλων υψομετρικών διαφορών, ο χειμάρρος διαβρώνει τους σχηματισμούς από τους οποίους διέρχεται, με αποτέλεσμα να μεταφέρει στη θάλασσα μεγάλες ποσότητες φερτών υλικών. Ο χειμάρρος Βαλύρας είναι μικρότερος και χύνεται στον ποταμό Πάμισο. Ο βαθμός αξιοποίησης του υδάτινου επιφανειακού δυναμικού του νομού για κάθε χρήση (γεωργική, αστική και βιομηχανική) υπολογίζεται σε 70-75% περίπου.

Ο Νομός Μεσσηνίας στερείται λιμνών. Ιστορικά στοιχεία αναφέρουν την ύπαρξη μιας λεκάνης στα βόρεια του νομού, μεταξύ των ορεινών όγκων Νόμια, Ιθώμη και Ελληνίτσα.

Οι καρστικοποιημένοι ασβεστόλιθοι αποτελούν τους καλύτερους υδροφορείς στην περιοχή της Μεσσηνίας. Μεγάλες ποσότητες νερού κατεισδύουν μέσα από τα ρήγματα, τις διακλάσεις και τους καρστικούς αγωγούς των μακροδιαπερατών αυτών σχηματισμών, μέχρι να συναντήσουν σχηματισμούς αδιαπέρατους ή διαπερατούς αλλά μικρής διαβιβασιμότητας, οπότε οι ποσότητες αυτές εξέρχονται με τη μορφή πηγών υπερχειλίσης ή υπερχειλίσης-επαφής. Αρκετές από τις πηγές παρουσιάζουν σταθερότητα ως προς την παροχή και μικρό εύρος διακύμανσης. Γεωτρήσεις στους ασβεστόλιθους έχουν δώσει πολύ μεγάλες παροχές της τάξης των 100 m³/h.

Στον πίνακα που ακολουθεί καταγράφονται οι σημαντικότερες καρστικές πηγές του Νομού Μεσσηνίας.

Πίνακας 1.3
Καρστικές πηγές Νομού Μεσσηνίας

Πηγές Ύδατος		Παροχή / μήνα αιχμής m ³ /h	Πηγές Ύδατος		Παροχή / μήνα αιχμής m ³ /h
1	Αράπη πόρος	15	22	Λεντεκάδα	8
2	Αγ. Γεωργίου	40	23	Λογγάς	50
3	Αετού	130	24	Μάτι Γαργαλιάνων	110
4	Φοινικούντος	30	25	Μουρτιάς Αναλύψεως	25
5	Βέλικας	170	26	Κάτω Μέλπεια	50
6	Βρύσες Κυπαρισσίας	70	27	Λαγκούβαρδος	5
7	Γιαννούζακα	55	28	Μανιακίου	20
8	Ελαιοχωρίου	5	29	Νασόρεμα	10
9	Κεφαλ. Ελληνοεκκλησίας	20	30	Πηδήματος	750
10	Ηλέκτας	15	31	Παμίσου	3500
11	Κοπανακίου	65	32	Πανιπερίου	130
12	Κρεμμυδίων	50	33	Πέρα Φόρου	170
13	Κοπρινίτσας	150	34	Πλάτης	30
14	Καρυάς	180	35	Πολίχνης	40
15	Κόκλας	90	36	Πελεκανάδας	180
16	Χαλβάτσου	15	37	Ραυτόπουλου	35
17	Καλογερέσι	15	38	Ροδιά	14
18	Κέντρο (Γαϊτσές)	15	39	Σκόρπετσι	30
19	Λαδά	130	40	Τυφλομύτης	80
20	Νέδουσας	30	41	Τυφλό Βελίκας	70
21	Λαντζουνάτου	15	42	Χανδρινού	190

Χαρακτηριστικός για το νομό είναι ο Μεσσηνιακός Κόλπος. Προσδιορίζεται ως η μεγάλη κόλπωση της Πελοποννήσου μεταξύ της Χερσονήσου του Ταΰγετου (Μάνης) και της κύριας Μεσσηνίας. Ο κόλπος χαρακτηρίζεται για τα μεγάλα του βάθη. Ένας δεύτερος κόλπος και φυσικό αγκυροβόλιο είναι ο κόλπος του Ναυαρίνου στη Δυτική Μεσσηνία, ο οποίος σχηματίζεται από την ακτή και τη νήσο Σφακτηρία. Στα βόρεια του κόλπου του Ναυαρίνου σχηματίζεται λιμνοθάλασσα της Γιάλοβας.

Η λιμνοθάλασσα της Γιάλοβας (ή αλλιώς Διβάρι) αποτελεί τον νοτιότερο σημαντικό υγρότοπο των Βαλκανίων. Φιλοξενεί μεγάλη ποικιλία μεταναστευτικών πτηνών, τα οποία ακολουθούν τη διαδρομή της δυτικής Ελλάδας κατά την μετανάστευσή τους. Η ενδιαφέρουσα πανίδα και χλωρίδα της περιοχής περιλαμβάνει σπάνια ερπετά και αρκετά ενδημικά φυτά. Έλη με υφάλμυρο νερό, αμμόθινες, λασπώδεις παραλίες, θαμνότοποι και βραχώδεις ακτές συνθέτουν το ιδιαίτερο σκηνικό της περιοχής. Ο μοναδικός αυτός υγρότοπος βρίσκεται στις ανατολικές ακτές της Μεσσηνίας, 45 χλμ. Δυτικά της Καλαμάτας και 6 χλμ. από την Πύλο. Στα δυτικά της λιμνοθάλασσας, στο Ιόνιο πέλαγος, σχηματίζεται ο όρμος της Βοϊδοκοιλιάς, με μία από τις ομορφότερες παραλίες της χώρας μας, ψηλές αμμοθίνες διαχωρίζουν τη λιμνοθάλασσα από τον παραπάνω όρμο, ενώ στα νότια μια στενή λωρίδα εδάφους τη χωρίζει από τον όρμο του Ναυαρίνου. Ο σχεδόν κυκλικός όρμος του Ναυαρίνου κλείνεται κυκλικά από το επίμηκες νησί Σφακτηρία. Ανατολικά του υγρότοπου υπάρχουν χαμηλοί λόφοι, ενώ στα βόρεια συναντώνται καλλιεργήσιμες εκτάσεις. Η περιοχή:

- έχει κηρυχθεί *Αρχαιολογικός Χώρος*
- έχει χαρακτηριστεί *Τοπίο Ιδιαίτερου Φυσικού Κάλλους*
- συμπεριλαμβάνεται στις *Σημαντικές Περιοχές για τα Πουλιά της Ελλάδας*
- εντάσσεται στο δίκτυο προστατευόμενων περιοχών *Natura 2000*.

1.2.6. Ακτογραφία

Ο Νομός Μεσσηνίας έχει εκτεταμένη ακτογραμμή στον Κυπαρισσιακό Κόλπο, στο Ιόνιο Πέλαγος και στον Μεσσηνιακό Κόλπο. Η δυτική ακτογραμμή του αρχίζει στο νότιο τμήμα του Κυπαρισσιακού Κόλπου και συνεχίζεται προς το Νότο χωρίς σημαντικές εγκολπώσεις, μέχρι την Κυπαρισσία. Στη συνέχεια στρέφεται προς νοτιοδυτικά ως το Στενό της Πρώτης, το οποίο χωρίζει τις ακτές από την ομώνυμη νησίδα. Κατόπιν ακολουθεί νοτιοδυτική διεύθυνση ως τη Λιμνοθάλασσα Διβάρι και

τον Όρμο Ναυαρίνου, στην είσοδο του οποίου βρίσκονται το Νησί Σφακτηρία και στο νότιο άκρο της η νησίδα Πύλος.

Μετά τον Όρμο Ναυαρίνου, η ακτογραμμή συνεχίζεται προς Νότο ως τον Όρμο Μεθώνης, από όπου στρέφεται προς τα ανατολικά και παρουσιάζει πλουσιότερο διαμελισμό. Το Στενό της Μεθώνης χωρίζει τις ακτές από τις νησίδες Σαπιέντζα, Μπόμπα, Αγία Μαριανή και Δύο Αδέλφια. Στα ανατολικά τους, στο Ιόνιο Πέλαγος, βρίσκεται η Νήσος Σχίζα.

Η ακτογραμμή καταλήγει στο ακρωτήριο Ακρίτας, απέναντι από το οποίο βρίσκονται οι νησίδες Βενέτικο και Αυγό. Από το ακρωτήριο αυτό αρχίζει ο Μεσσηνιακός Κόλπος, οι ακτές του οποίου, ιδιαίτερα μετά τη χερσόνησο της Κορώνης, είναι σχετικά ομαλές μέχρι τον όρμο Πεταλιδίου, από όπου στρέφονται προς τα ανατολικά, σχηματίζοντας τη μεγάλη παραλία της Καλαμάτας.

Ακολουθεί ο Όρμος Αλμυρού και στη συνέχεια προς Νότο, ο Όρμος Κιτριών. Μετά τον Όρμο αυτό και τα ακρωτήρια Κιτριές και Κούρτισσα, η ακτογραμμή κατευθύνεται προς τα νοτιοανατολικά και τερματίζει βόρεια του όρμου Λιμένι του Νομού Λακωνίας.

1.2.7 Χλωρίδα - Πανίδα

Βλάστηση – Χλωρίδα

Οι φυτοδιαπλάσεις που παρουσιάζονται στο νομό Μεσσηνίας είναι:

- Ευμεσογειακή ζώνη βλάστησης με την υποζώνη *oleo ceratonias*. Καλύπτει το νότιο τμήμα του νομού από την Παράκτια περιοχή της Μάνης, την Πεδιάδα του Πάμισου, το βουνό Λυκόδημο και όλη τη δυτική χερσόνησο από την Πύλο και νοτιότερα.
- Ευμεσογειακή ζώνη βλάστησης με την υποζώνη *Quercio Ilicis*, που εκτείνεται βόρεια της προηγούμενης υποζώνης στην περιοχή της Μεσσηνιακής Μάνης, στη βόρεια Μεσσηνία και τη Δυτική πλευρά από την Πύλο μέχρι την Κυπαρισσία.

Πανίδα

Η περιοχή παρουσιάζει εξαιρετικά ενδιαφέρουσα ορνιθοπανίδα, ιδιαίτερα ως προς τα διερχόμενα πουλιά, γιατί αποτελεί τον πρώτο σταθμό για πολλά είδη κατά τη μετακίνησή τους.

Συγκεκριμένα από την Αφρική έρχονται τρυγόνια, ορτύκια (φθινόπωρο – άνοιξη), φλαμίγκο, γύπες, κούκοι κ.α. Από το βορρά έρχονται χήνες, πάπιες, μπεκάτσες. Φάσες, φασοπεριστέρι κ.α.

Σημαντικοί για την ορνιθοπανίδα είναι οι μικροί υγρότοποι που περιλαμβάνει, ιδιαίτερα παραλιακές περιοχές με αβαθείς ακτές που εκβάλλουν συνήθως ρυάκια ή χείμαροι, όπως στα Καμάρια Πυλίας.

Είναι γενική η διαπίστωση ότι η ορνιθοπανίδα παρουσιάζει τελευταία σοβαρή μείωση λόγω του κυνηγιού και των φυτοφαρμάκων. Το κυνήγι γίνεται τα τελευταία χρόνια με καλύτερα μέσα και έχει πολλαπλασιασθεί ο αριθμός των θηραμάτων. Επίσης οργιάζει η λαθρεμπορία και υπάρχει ελλιπής αστυνόμευση. Τα φυτοφάρμακα καθώς και η ρύπανση των ρυακίων και των χείμαρρων έχουν προκαλέσει μείωση στους ορνιθοπληθυσμούς. Ειδικά η πέρδικα έχει εξολοθρευτεί σχεδόν από τη χρησιμοποίηση στο όργανο κόκκων σταριού εμποτισμένων με στρυχνίνη, για να μην το τρώνε τα σπουργίτια.

Τα παρυδάτια είδη μειώθηκαν μετά την αποξήρανση ελωδών εκτάσεων, όπως στις εκβολές του Πάμισου και στο Διβάρι της Πύλου (αποτυχημένη προσπάθεια αποξήρανσης). Τέλος αρκετά συντέλεσαν και οι πυρκαγιές.

Γενικά παρατηρείται μια έντονη μείωση σε πέρδικες, τσίχλες, κοτσύφια ορτύκια, και σχεδόν όλα τα παρυδάτια. Ενώ αντίθετα έχει αυξηθεί ο αριθμός των σπουργιτιών. Τα πλέον απειλούμενα είδη είναι η ορεινή πέρδικα και το κοράκι που έχουν σχεδόν εκλείψει. Το κυνήγι της πέρδικας έχει απαγορευτεί. Για προφανείς λόγους μειώθηκαν επίσης μέχρι εξαφάνισης τα αρπακτικά.

Από τα σαρκοφάγα ζώα έχει εξαφανιστεί τελείως ο λύκος από το νομό, εδώ και αρκετά χρόνια, λόγω της συστηματικής καταπολέμησης (ήταν επικηρυγμένος).

Υπάρχει αύξηση του πληθυσμού των κουναβιών και των ασβών που προκαλούν πολλά προβλήματα στις καλλιέργειες. Καταστροφές επίσης προκαλεί και η αλεπού που έχει αυξηθεί. Είναι το μόνο επικηρυγμένο ζώο σήμερα. Επιβλαβή (όχι επικηρυγμένα) έχουν χαρακτηριστεί το τσακάλι και ο ασβός.

Για τα Αρτιοδάκτυλα σημειώνουμε ότι υπάρχει το Κρι – Κρι και το αγριοπρόβατα στη νήσο Σαπιένζα. Έχει γίνει εμπλουτισμός και δεν αποτελεί ενδημική πανίδα.

Θαλάσσια Πανίδα

Ο Μεσσηνιακός κόλπος χαρακτηρίζεται oligotροφική περιοχή. Ο Όρμος του Αλμυρού θεωρείται πλούσιος βιότοπος, ενώ η θαλάσσια περιοχή της Λαχανάδας είναι τόπος αναπαραγωγής ψαριών. Ιδιαίτερα σημαντικοί βιότοποι για την ιχθυοπανίδα είναι ο όρμος του Ναυαρίνου και η λιμνοθάλασσα της Γιάλοβας στην Πύλο. Η τελευταία είναι κατ' εξοχήν ιχθυότροφη περιοχή και έχει αρχίσει μια σοβαρή προσπάθεια για ανάπτυξη εντατικών ιχθυοκαλλιεργειών. Αποδοτικός ψαρότοπος θεωρείται η Μαραθούπολη (γόπα, σαρδέλα).

Στην περιοχή μελέτης απαντώνται περίπου 81 είδη ψαριών, καθώς και 5 είδη κεφαλόποδων και 4 είδη καρκινοειδών.

Για τα ψάρια ισχύουν αυτά που αναφέρθηκαν για τα πτηνά. Τα τελευταία χρόνια έχει σοβαρά μειωθεί ο πληθυσμός τους και έχει κατά πολύ μειωθεί η αποδοτικότητα του ψαρέματος. Το κύριο αίτιο είναι ο μη ορθολογικός τρόπος ψαρέματος (τράτες, δίχτυα με μικρό μάτι, δυναμίτες κ.λ.π.)

Σημαντικό πρόβλημα μείωσης της ιχθυοπανίδας έχει ο όρμος του Ναυαρίνου. Εκεί, εκτός από την υπεραλίευση (εκτεταμένη χρήση τράτας), η περιοχή υποβαθμίστηκε σημαντικά μετά το 1981 από το ναυάγιο ενός δεξαμενόπλοιου. Το λιμάνι και τα αστικά λύματα της Πύλου επίσης είναι επιβαρυντικοί παράγοντες. Οι αλιείς υποστηρίζουν, ότι η καταστροφή έχει γίνει περισσότερο σε βενθικά ψάρια και λιγότερο σε πελαγικά. Σύμφωνα με μαρτυρίες τους, η παραγωγή έχει μειωθεί κατά 60% (σε σχέση με την προηγούμενη δεκαετία) και έχει εξαφανιστεί τελείως ο

κοκοβιός. Στη λιμνοθάλασσα Διβάρι η παραγωγή έχει πέσει στους 10 τόνους από 40 που ήταν παλαιότερα. Επίσης έχουν μειωθεί σημαντικά και τα χέλια.

Από έρευνες επιστημόνων⁶ και μαρτυρίες αλιέων θεωρείται ότι στη θαλάσσια περιοχή των νησιών Σχίζα και Σαπιένζα υπάρχουν μερικά (4-5) άτομα μεσογειακής φώκιας. Το θέμα πρέπει να μελετηθεί καλύτερα ώστε, αν διαπιστωθεί ότι υπάρχουν φώκιες, να τύχουν της κατάλληλης προστασίας.

1.2.8 Σεισμικότητα - Τεκτονική

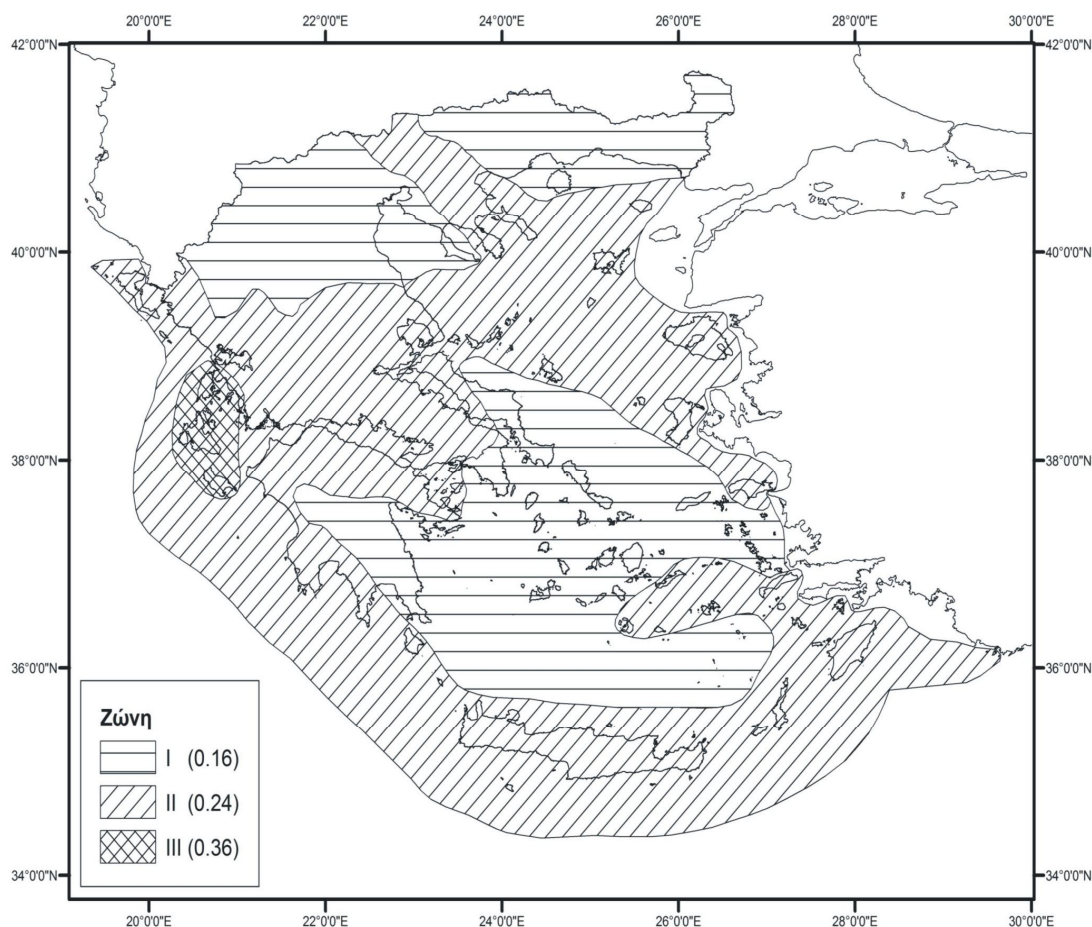
Η Ελλάδα είναι μια από τις πιο σεισμογενείς περιοχές του πλανήτη. Κατέχει την πρώτη θέση, από άποψη σεισμικότητας, στην Ευρώπη και την έκτη σε παγκόσμιο επίπεδο μετά την Ιαπωνία, τις Νέες Εβρίδες, το Περού, τα νησιά του Σολομώντος και τη Χιλή. Οι τεκτονικοί σεισμοί που γίνονται στη χώρα μας είναι επιφανειακοί και ενδιάμεσου βάθους. Τα περισσότερα επίκεντρα των επιφανειακών σεισμών διατάσσονται κατά μήκος μιας τοξοειδούς ζώνης που περιλαμβάνει τη Δ. Αλβανία, το Ιόνιο πέλαγος, την Κρήτη, την Κάρπαθο, τη Ρόδο και τη Ν.Δ Τουρκία. Η σεισμική αυτή δραστηριότητα σχετίζεται άμεσα με τη σύγκλιση της ευρασιατικής πλάκας με την αφρικανική και την καταβύθιση της τελευταίας.

Με βάση το χάρτη η Χώρα υποδιαιρείται σε τρεις Ζώνες Σεισμικής Επικινδυνότητας, I, II και III. Η περιοχή μελέτης ανήκει στη Ζώνη II (μέτριας σεισμικής επικινδυνότητας). Η γεωτεκτονική θέση της περιοχής βρίσκεται πολύ κοντά στο ελληνικό τόξο, δηλαδή στο όριο σύγκλισης των λιθοσφαιρικών πλακών, της Αφρικανικής και της Ευρασιατικής. Το ελληνικό αυτό τόξο είναι το κυριότερο σεισμοτεκτονικό χαρακτηριστικό του νότιου – νοτιοδυτικού Αιγαίου.

Ο μηχανισμός της κίνησης της Αφρικανικής Πλάκας, που βυθίζεται κάτω από την Ευρωπαϊκή, είναι η κύρια αιτία που επηρέασε την παλαιογεωγραφική τεκτονική εξέλιξη της περιοχής της Μεσσηνίας και συνεχίζει να την επηρεάζει. Είναι χαρακτηριστικό ότι η Μεσσηνία βρίσκεται πολύ κοντά στην υποθαλάσσια τάφρο των Οινουσών, όπου σημειώνονται και τα μεγαλύτερα βάθη της Μεσογείου. Στην περιοχή

⁶ Δρ. Γ. Βερροϊόπουλος

αποτυπώνονται πλήθος ρηγμάτων και πολλά από αυτά σχετίζονται με ενεργή σεισμική δραστηριότητα.

Χάρτης 1.7: Χάρτης Σεισμικής Επικινδυνότητας Ελλάδας⁷

Η εγκατακρημνισιγενής τάφρος του Μεσσηνιακού φιλοξενεί εστίες μικρών, μέσων και μεγάλων σεισμών, τόσο επιφανειακών όσο και ενδιάμεσου βάθους.

Από πλευράς σεισμικής επικινδυνότητας το σύνολο των περιοχών της Μεσσηνίας κατατάσσεται στη Ζώνη II, ενώ ο Δήμος Εiras στην Ζώνη I.

Σύμφωνα με ιστορικά στοιχεία ο μεγαλύτερος σεισμός έχει καταγραφεί στις 27.08.1886 (7,5 R) στη Θαλάσσια περιοχή Δυτικά της Πύλου. Σημαντικοί επίσης σεισμοί της τάξεως των 7 R έχουν καταγραφεί δυτικά της Αρεόπολης τον Ιούνιο του

⁷ Υ.ΠΕ.ΧΩ.Δ.Ε., Οργανισμός Αντισεισμικού Σχεδιασμού και Προστασίας (ΟΑΣΠ), www.oasp.gr

1927, στην Κορώνη στις 06.10.1941 και ανατολικά της Πύλου το 1947. Επισημαίνεται ακόμα ο μεγάλος αριθμός σεισμών με τάξη μεγέθους (5-6 R), μεταξύ των οποίων συμπεριλαμβάνεται και ο σεισμός της 13.09.1986, που έπληξε την περιοχή της Καλαμάτας με καταστροφικά αποτελέσματα.

Πίνακας 1.4
Κατανομή των Δήμων και Κοινοτήτων της Μεσσηνίας
στις Ζώνες Σεισμικής Επικινδυνότητας με βάση τον Χάρτη 6⁸

ΔΗΜΟΙ/ΚΟΙΝΟΤΗΤΕΣ	ΖΩΝΗ	ΔΗΜΟΙ/ΚΟΙΝΟΤΗΤΕΣ	ΖΩΝΗ
Δ. ΕΙΡΑΣ	I	Δ. ΚΟΡΩΝΗΣ	II
Δ. ΑΒΙΑΣ	II	Δ. ΚΥΠΑΡΙΣΣΙΑΣ	II
Δ. ΑΕΤΟΥ	II	Δ. ΛΕΥΚΤΡΟΥ	II
Δ. ΑΙΠΕΙΑΣ	II	Δ. ΜΕΘΩΝΗΣ	II
Δ. ΑΝΔΑΝΙΑΣ	II	Δ. ΜΕΛΙΓΑΛΑ	II
Δ. ΑΝΔΡΟΥΣΗΣ	II	Δ. ΜΕΣΣΗΝΗΣ	II
Δ. ΑΡΙΟΣ	II	Δ. ΝΕΣΤΟΡΟΣ	II
Δ. ΑΡΙΣΤΟΜΕΝΟΥΣ	II	Δ. ΟΙΧΑΛΙΑΣ	II
Δ. ΑΡΦΑΡΩΝ	II	Δ. ΠΑΠΑΦΛΕΣΣΑ	II
Δ. ΑΥΛΩΝΟΣ	II	Δ. ΠΕΤΑΛΙΔΙΟΥ	II
Δ. ΒΟΥΦΡΑΔΩΝ	II	Δ. ΠΥΛΟΥ	II
Δ. ΓΑΡΓΑΛΙΑΝΩΝ	II	Δ. ΦΙΛΙΑΤΡΩΝ	II
Δ. ΔΩΡΙΟΥ	II	Δ. ΧΙΛΙΟΧΩΡΙΩΝ	II
Δ. ΘΟΥΡΙΑΣ	II		
Δ. ΙΘΩΜΗΣ	II	Κ. ΤΡΙΚΟΡΦΟΥ	II
Δ. ΚΑΛΑΜΑΤΑΣ	II	Κ. ΤΡΙΠΥΛΑΣ	II

⁸ Τροποποίηση διατάξεων του «Ελληνικού Αντισεισμικού Κανονισμού ΕΑΚ-2000» λόγω αναθεώρησης του Χάρτη Σεισμικής Επικινδυνότητας (Φ.Ε.Κ. Β' 1154/12-8-2003, Απόφαση Αριθ. Δ17α/115/9/ΦΝ275)

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο Πληθυσμός – Απασχόληση

2.1 Πληθυσμιακά Στοιχεία

2.1.1 Περιφέρεια Πελοποννήσου

Η Περιφέρεια Πελοποννήσου, σύμφωνα με την τελευταία απογραφή του 2001, έχει συνολικό πληθυσμό 638.942 κατοίκους και παρουσιάζει πληθυσμιακή πυκνότητα 41,2 κατοίκους ανά τ.χλμ. πρόκειται για μια από τις πιο αραιοκατοικημένες περιοχές της χώρας, καθώς η πυκνότητα αυτή είναι σημαντικά χαμηλότερη από την πυκνότητα σε επίπεδο χώρας, η οποία διαμορφώνεται στους 82,9 κατοίκους ανά τ.χλμ.

Η πληθυσμιακή εξέλιξη στην Περιφέρεια από το 1960 μέχρι και σήμερα, χαρακτηρίζεται από αρνητική μεταβολή. Ο πληθυσμός της Περιφέρειας μειώθηκε στο διάστημα 1961 – 2001 κατά 5,29 %, ενώ στη χώρα κατά την ίδια περίοδο παρατηρήθηκε αύξηση, η οποία έφθασε το 30,4 %.

Η Περιφέρεια υπέστη έντονα πληθυσμιακά πλήγματα λόγω της μετανάστευσης που έλαβε χώρα κατά τη δεκαετία του '60, ενώ κατά τη δεκαετία του '70 ο πληθυσμός εξακολούθησε να μειώνεται, αλλά με σημαντικά χαμηλότερους ρυθμούς. Τάσεις ανάκαμψης αρχίζουν να διαφαίνονται από τη δεκαετία του '80 και μετά, χωρίς όμως να κατορθώσει ο πληθυσμός να φθάσει στα επίπεδα του 1960.

Από την ανάλυση σχετικών πληθυσμιακών στοιχείων και στοιχείων μετακινήσεων προκύπτει ότι οι Νομοί Αργολίδας και Κορινθίας, οι οποίοι βρίσκονται κοντά στην Αττική (Αθήνα) παρουσιάζουν πολύ χαμηλότερο αρνητικό ισοζύγιο (αναχωρίσαντες – εγκατασθέντες) σε σχέση με τους υπόλοιπους νομούς. Οι νομοί Αρκαδίας και Μεσσηνίας να έχουν υποστεί τα σημαντικότερα πλήγματα, ενώ και ο Νομός Λακωνίας απώλεσε σημαντικό τμήμα του πληθυσμιακού δυναμικού του.

Σύμφωνα με τα στοιχεία της τελευταίας απογραφής (ΕΣΥΕ 2001), ο πληθυσμός παρουσιάζει έντονα στοιχεία ανισοκατανομής μεταξύ των Νομών, καθώς οι Νομοί Κορινθίας και Μεσσηνίας συγκεντρώνουν ποσοστό που φθάνει το 52% του πληθυσμού της Περιφέρειας, ενώ το υπόλοιπο του πληθυσμού σχεδόν ισοκατανέμεται στους υπόλοιπους νομούς.

Παράλληλα η πλειονότητα του πληθυσμού της Περιφέρειας Πελοποννήσου που αντιστοιχεί σε ποσοστό 57 %, για το έτος 1991, κατοικεί σε αγροτικές περιοχές, το 24% κατοικεί σε αστικές περιοχές και το 19% σε ημιαστικές περιοχές. Ενώ, το 50% του πληθυσμού κατοικεί σε πεδινές περιοχές, το 20% σε ορεινές περιοχές και το 30% σε ημιορεινές.

Πίνακας 2.1
Δημογραφικά Στοιχεία Νομών Περιφέρειας Πελοποννήσου

ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ	ΣΥΝΟΛΟ ΧΩΡΑΣ	ΜΕΣΣΗΝΙΑ	ΑΡΓΟΛΙΔΑ	ΑΡΚΑΔΙΑ	ΚΟΡΙΝΘΙΑ	ΛΑΚΩΝΙΑ
Αριθμός κατοίκων	10.964.020	176.876	105.770	102.035	154.624	99.637
Επιφάνεια (τ.χλμ.)	131.957	2.991	2.154	4.419	2.290	3.636
Πυκνότητα πληθ., κάτ./τ.χλμ.	83,08	59,13	49,1	23,09	67,52	27,4
Γάμοι (μόνιμη κατοικία γαμπρού)	56.380	669	445	333	615	351
Γεννήσεις (μόνιμη κατ. μητέρας)	101.823	1.310	873	664	1.283	745
Θάνατοι (μόνιμη κατ. θανόντος)	101.928	2.126	1.015	1.327	1.435	1.094
Γάμοι ανά 1000 κατοίκους	5,14	3,78	4,2	3,26	3,97	3,52
Φυσική αύξηση πληθ./1000 κατ.	-0,01	-4,61	-1,34	-6,49	-0,98	-3,5

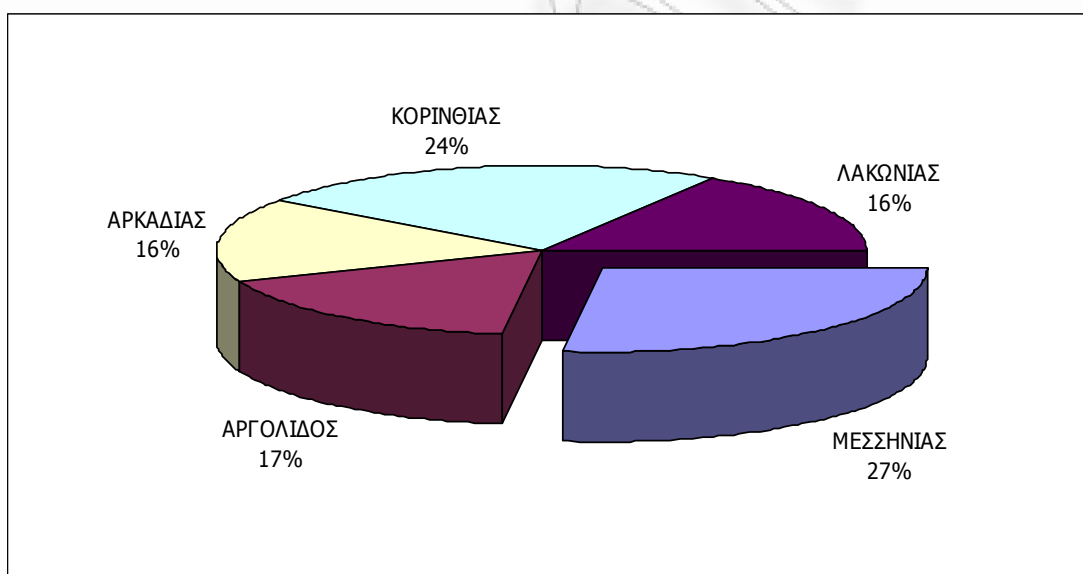
Πηγή: «Νομοί» έκδοση allmedia, 2005

2.1.2 Νομός Μεσσηνίας

Διοικητική διάρθρωση – Δημογραφικά στοιχεία – Μεταβολές

Ο Νομός Μεσσηνίας είναι ο μεγαλύτερος της Περιφέρειας Πελοποννήσου και έχει πληθυσμό 176.876 κατοίκους⁹ (Πίνακας 2.6). Αντιπροσωπεύει το 27,48% του συνολικού πληθυσμού της Περιφέρειας και το 1,6% του συνολικού πληθυσμού της χώρας.

Η ποσοστιαία κατανομή του πληθυσμού της Περιφέρειας Πελοποννήσου παρουσιάζεται στο παρακάτω διάγραμμα.

Διάγραμμα 2.1

Ποσοστιαία Κατανομή του Πληθυσμού της Περιφέρειας Πελοποννήσου (2001)

Ο Νομός Μεσσηνίας περιλαμβάνει 280 συνολικά οικισμούς, εκ των οποίων οι 121 είναι πεδινοί, οι 73 ημιορεινοί και οι 85 ορεινοί (με βάση την κατηγοριοποίηση πριν την απογράφη του 2001). Ως προς το μέγεθος των οικισμών, υπάρχει μόνο ένα αστικό κέντρο με πληθυσμό άνω των 10.000 κατοίκων (Καλαμάτα) και 7 ημιαστικοί οικισμοί (με πληθυσμό μεταξύ 2.000 – 10.000 κατοίκων). Σημειώνεται ότι πάνω από τα 2/3 του συνόλου των οικισμών έχουν πληθυσμό μικρότερο από 200 κατοίκους.

⁹ ΕΣΥΕ, Εθνική Απογραφή 2001.

Η πληθυσμιακή εξέλιξη του Νομού συμβαδίζει την τελευταία δεκαετία με την πληθυσμιακή εξέλιξη της χώρας και μάλιστα έχει υψηλότερα ποσοστά μεταβολής σε επίπεδο περιφέρειας. Μάλιστα, ο Νομός Μεσσηνίας έχει τον μεγαλύτερο πληθυσμό στην Περιφέρεια Πελοποννήσου και αντιπροσωπεύει το 27,3% του συνολικού περιφερειακού πληθυσμού.

Πίνακας 2.2
Πληθυσμιακή Εξέλιξη

Χωρική/ Διοικητική Ενότητα	Πληθυσμός		Μεταβολή %
	1991	2001	
Νομός Μεσσηνίας	166.790	176.876	6,05%
Περιφέρεια Πελοποννήσου	606.806	638.942	5,03%
Χώρα	10.259.900	10.964.020	6,42%

Η κατανομή στους Δήμους και τις Κοινότητες, καθώς και η πληθυσμιακή τους εξέλιξη, μεταξύ 1991 και 2001 δίνεται στον πίνακα που ακολουθεί:

Πίνακας 2.3
Κατανομή Πληθυσμού και Πληθυσμιακή Εξέλιξη
στους Δήμους και τις Κοινότητες του Νομού Μεσσηνίας

Σύνολο Ελλάδος, Δήμοι / Κοινότητες	Πραγματικός πληθυσμός		Έκταση (τ.χλμ.)	Πυκνότη. Κατοίκ. (κατ./τ.χλμ.)
	2001	1991		
ΣΥΝΟΛΟ ΧΩΡΑΣ	10.964.020	10.252.580	131.954,00	83,1
ΠΕΡ. ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ	638.942	607.428	15.490,00	41,2
ΝΟΜΟΣ ΜΕΣΣΗΝΙΑΣ	176.876	166.790	2.991,00	59,1
ΔΗΜΟΣ ΚΑΛΑΜΑΤΑΣ	57.620	50.641	253,21	228,0
ΔΗΜΟΣ ΑΒΙΑΣ	3.089	2.862	179,83	17,0
ΔΗΜΟΣ ΑΕΤΟΥ	3.264	3.173	94,85	34,0
ΔΗΜΟΣ ΑΙΠΕΙΑΣ	2.574	2.483	55,57	46,0
ΔΗΜΟΣ ΑΝΔΑΝΙΑΣ	3.084	3.425	88,69	35,0
ΔΗΜΟΣ ΑΝΔΡΟΥΣΑΣ	2.820	3.141	50,51	56,0
ΔΗΜΟΣ ΑΡΙΟΣ	2.189	2.345	22,50	97,0
ΔΗΜΟΣ ΑΡΙΣΤΟΜΕΝΟΥΣ	3.413	3.437	90,68	38,0
ΔΗΜΟΣ ΑΡΦΑΡΩΝ	3.212	3.081	87,62	37,0
ΔΗΜΟΣ ΑΥΛΩΝΑ	2.626	2.640	112,90	23,0
ΔΗΜΟΣ ΒΟΥΦΡΑΔΩΝ	1.802	1.911	42,36	43,0
ΔΗΜΟΣ ΓΑΡΓΑΛΙΑΝΩΝ	9.083	7.609	122,68	74,0
ΔΗΜΟΣ ΔΩΡΙΟΥ	4.069	4.053	102,83	40,0
ΔΗΜΟΣ ΕΙΡΑΣ	997	1.241	86,65	12,0
ΔΗΜΟΣ ΘΟΥΡΙΑΣ	4.106	3.575	76,99	53,0
ΔΗΜΟΣ ΙΘΩΜΗΣ	2.466	2.880	90,43	27,0
ΔΗΜΟΣ ΚΟΡΩΝΗΣ	5.067	5.390	105,16	48,0
ΔΗΜΟΣ ΚΥΠΑΡΙΣΣΙΑΣ	8.648	7.507	101,02	86,0
ΔΗΜΟΣ ΛΕΥΚΤΡΟΥ	5.558	5.908	222,98	25,0
ΔΗΜΟΣ ΜΕΘΩΝΗΣ	2.638	2.666	97,20	27,0
ΔΗΜΟΣ ΜΕΛΙΓΑΛΑ	4.040	4.408	78,19	52,0
ΔΗΜΟΣ ΜΕΣΣΗΝΗΣ	11.041	10.450	84,60	131,0
ΔΗΜΟΣ ΝΕΣΤΟΡΟΣ	5.552	5.022	91,90	60,0
ΔΗΜΟΣ ΟΙΧΑΛΙΑΣ	2.797	2.860	59,06	47,0
ΔΗΜΟΣ ΠΑΠΑΦΛΕΣΣΑ	2.205	1.766	42,14	52,0
ΔΗΜΟΣ ΠΕΤΑΛΙΔΙΟΥ	3.601	3.906	104,91	34,0
ΔΗΜΟΣ ΠΥΛΟΥ	5.402	5.340	143,91	38,0
ΔΗΜΟΣ ΦΙΛΙΑΤΡΩΝ	9.334	7.753	114,88	81,0
ΔΗΜΟΣ ΧΙΛΙΟΧΩΡΙΩΝ	2.916	3.539	73,95	39,0
ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ ΤΡΙΚΟΡΦΟΥ	1.037	978	42,94	24,0
ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ ΤΡΙΠΥΛΑΣ	626	800	66,70	9,0

Πηγή: ΕΣΥΕ (Απογραφές 1991, 2001), Στοιχεία ΕΣΥΕ 2006

Όπως προκύπτει από τον παραπάνω πίνακα οι ισχυρότεροι πληθυσμιακά Δήμοι είναι οι ακόλουθοι: Καλαμάτας, Μεσσήνης, Φιλιατρών, Γαργαλιάνων, Κυπαρισσίας, Λεύκτρου, Πύλου και Νέστορος.

Ως προς τη μέση πληθυσμιακή πυκνότητα, η Μεσσηνία με 59,13 άτομα ανά τετραγωνικό χιλιόμετρο το 2001, κατατάσσεται 2^η μετά την Κορινθία (67,52 άτομα/τετρ.χλμ.) με μεγάλη όμως διαφορά από τους υπόλοιπους Νομούς της Περιφέρειας και ιδιαίτερα από την Αρκαδία και τη Λακωνία (23,09 και 27,4 άτομα/τετρ.χλμ. αντίστοιχα). Βέβαια, πέρα από τις διαφοροποιήσεις σε επίπεδο Περιφέρειας, ο Νομός εξακολουθεί και παραμένει σχετικά αραιοκατοικημένος, συγκρινόμενος με το σύνολο της Χώρας (83,08 άτομα/τετρ.χλμ.). Η διαφορά αυτή, είναι σε ένα βαθμό αναμενόμενη λόγω της αγροτικής φυσιογνωμίας του μεγαλύτερου μέρους του Νομού, οφείλεται όμως και στη μεγάλη πληθυσμιακή συρρίκνωση που υπέστη ο Νομός κατά τη διάρκεια όλης της μεταπολεμικής περιόδου και τη συνακόλουθη αποδυνάμωση των μικρών και μεσαίων οικισμών.

Η πληθυσμιακή εξέλιξη του Νομού Μεσσηνίας σε όλη σχεδόν τη μεταπολεμική περίοδο υπήρξε εξαιρετικά δυσμενής. Στις δεκαετίες του '50, '60 και '70 η Μεσσηνία χάνει σταθερά πληθυσμό, με δυσμενέστερη τη δεκαετία του '60, κατά τη διάρκεια της οποίας η μείωση έφθασε τα επίπεδα του 18.3%. Συνολικά, από 227.871 κατοίκους το 1951 ο πληθυσμός του Νομού έφθασε το 1981 στους 159.818, μειώθηκε δηλαδή σε μια τριακονταετία κατά 32%.

Οι κύριοι προσδιοριστικοί παράγοντες των πληθυσμιακών μεταβολών είναι η μετανάστευση και η φυσική κίνηση, παράγοντες που επιδρούν με διαφορετικό τρόπο στις διαφορετικές χρονικές περιόδους. Στον Πίνακα 3.7 παρουσιάζονται, για την περίοδο 1951-1991, η συνολική (καθαρή) μεταβολή του πληθυσμού, το φυσικό ισοζύγιο (γεννήσεις μείον θάνατοι) και η μετανάστευση, υπολογιζόμενη από το αλγεβρικό άθροισμα της φυσικής κίνησης και της συνολικής μεταβολής ανά δεκαετία (φαινόμενη μετανάστευση).

Πίνακας 2.4
Μεταβολές Πληθυσμού, Μετανάστευση, Φυσική Κίνηση

	51-61	61-71	71-81	81-91	91-01
Συνολική μεταβολή πληθυσμού	-15.901	-38.893	-13.259	7.146	10.086
Φυσικό ισοζύγιο	24.345	12.091	251	-3.975	-162
Φαινόμενη Μετανάστευση (Φ.Μ.)	-40.246	-50.984	-13.510	11.121	9.924
% Φ.Μ. στον πληθυσμό στην αρχή της δεκαετίας	-17,7	-24,1	-7,8	7,0	6,0

Πηγή: ΕΣΥΕ (Απογραφές 1951, 1961, 1971, 1981, 1991, 2001)

Οι δεκαετίες του '50 και του '60 χαρακτηρίζονται από έντονο μεταναστευτικό ρεύμα, προς χώρες του εξωτερικού ή τα μεγάλα αστικά κέντρα της χώρας, με κίνητρο την αναζήτηση ευκαιριών απασχόλησης. Το μεταναστευτικό ρεύμα αποδυνάμωσε πληθυσμιακά τις αγροτικές κυρίως περιφέρειες της χώρας, τόσο ποσοτικά (μείωση πληθυσμού) όσο και ποιοτικά στο βαθμό που απορρόφησε παραγωγικές ηλικίες (έως 45 ετών), "υποθηκεύοντας" κατ' αυτόν τον τρόπο και τις μελλοντικές πληθυσμιακές εξελίξεις. Τη δεκαετία του '50 η Μεσσηνία χάνει, σε απόλυτους αριθμούς, 15.901 άτομα, με θετικό όμως φυσικό ισοζύγιο 24.345 ατόμων, που πρακτικά σημαίνει ότι η εκροή του πληθυσμού κατά την ίδια δεκαετία υπερ-αντισταθμίστηκε από την φυσική αναγέννηση. Την επόμενη δεκαετία (1961-1971) το μεταναστευτικό ρεύμα έφθασε στην κορύφωσή του με εκροή 50.984 ατόμων (24,1% του πληθυσμού του 1961), ενώ παράλληλα η φυσική αύξηση έπεσε στο μισό της προηγούμενης δεκαετίας, λόγω ακριβώς της αποδυνάμωσης του πληθυσμού από τις παραγωγικές (και αναπαραγωγικές) ηλικίες.

Τη δεκαετία του '70 η μετανάστευση εμφανίζει σαφή κάμψη (7,8% του πληθυσμού του 1971), παράλληλα όμως η φυσική αύξηση πέφτει σε πρακτικά μηδενικά επίπεδα, με μόλις 251 γεννήσεις περισσότερες των θανάτων. Τέλος την δεκαετία του '80 το μεταναστευτικό ρεύμα φαίνεται να έχει αντιστραφεί (εισροή 11.121 ατόμων), το φυσικό όμως ισοζύγιο έχει πλέον ανατραπεί με τους θανάτους να υπερτερούν κατά πολύ των γεννήσεων.

Η απογραφή πληθυσμού του 1991 κατέγραψε για πρώτη φορά, μετά από τρεις δεκαετίες, αύξηση του πληθυσμού του Νομού της τάξης του 4,5%, τάση που εμφανίζεται και στην απογραφή του 2001.

Η αντιστροφή της δυναμικής της πληθυσμιακής συρρίκνωσης για την Μεσσηνία αποτελεί μια πρώτη ενθαρρυντική ένδειξη επανάκαμψης του Νομού σε τροχιά ανάπτυξης. Η ένδειξη αυτή βέβαια θα πρέπει να αξιολογηθεί μέσα στο γενικότερο πλαίσιο των μέχρι σήμερα δημογραφικών, οικονομικών και χωροταξικών εξελίξεων όσο και των σημερινών αλλά και μελλοντικών δυνατοτήτων οικονομικής ανάπτυξης.

Πίνακας 2.5
Πληθυσμιακή Εξέλιξη του Νομού Μεσσηνίας και της Περιφέρειας Πελοποννήσου

Χωρική/ Διοικητική Ενότητα	Πληθυσμός 1991	Κατανομή Πληθυσμού			Πληθυσμός 2001	Κατανομή Πληθυσμού		
		Αστικός	Ημιαστικός	Αγροτικός		Αστικός	Ημιαστικός	Αγροτικός
Σύνολο Χώρας	10.259.900	6.036.660	1.312.774	2.910.466	10.964.020	7.980.414	- ⁽¹⁰⁾	2.983.606
Σύνολο Περιφέρειας	607.428	147.233	115.931	344.264	638.942	294.680	- ⁽⁷⁾	344.262
ΜΕΣΣΗΝΙΑΣ	166.964	47.641	26.705	92.618	176.876	84.559	- ⁽⁷⁾	92.317
ΑΡΓΟΛΙΔΟΣ	97.636	34.186	12.653	50.797	105.770	53.405	- ⁽⁷⁾	52.365
ΑΡΚΑΔΙΑΣ	105.309	22.463	11.446	71.400	102.035	36.628	- ⁽⁷⁾	65.407
ΚΟΡΙΝΘΙΑΣ	141.823	27.412	49.414	64.997	154.624	88.292	- ⁽⁷⁾	66.332
ΛΑΚΩΝΙΑΣ	95.696	15.531	15.713	64.452	99.637	31.827	- ⁽⁷⁾	67.810

Πηγή: ΕΣΥΕ (Απογραφές 1991, 2001), Στοιχεία ΕΣΥΕ 2006

¹⁰ Με την Απογραφή του 2001 άλλαξε η κατηγοριοποίηση των οικισμών καθώς πλέον δεν υπάρχουν σήμερα χαρακτηρισμένοι ημιορεινοί οικισμοί

Πίνακας 2.6
Μεταβολή του Πληθυσμού του Ν. Μεσσηνίας και της Περιφέρειας Πελοποννήσου (Περίοδος 1971-2001)

Χωρική/ Διοικητική Ενότητα	Πληθυσμός				Ποσοστιαία Μεταβολή Πληθυσμού			
	1971	1981	1991	2001	71-81	81-91	91-01	71-01
Χώρα	8.768.128	9.740.417	10.259.900	10.964.020	11,06	5,26	6,86	25,04
Περιφέρεια	581.997	577.030	606.806	638.942	-0,85	5,16	5,3	9,78
Μεσσηνία	173.077	159.818	166.790	176.876	-7,66	4,36	6,05	2,19
Αρκαδία	111.263	107.932	105.257	102.035	-2,99	-2,48	-3,06	-8,29
Αργολίδα	88.698	93.020	97.461	105.770	4,87	4,77	8,53	19,25
Κορινθία	113.115	123.042	141.682	154.624	8,77	15,15	9,13	36,7
Λακωνία	95.844	93.218	95.616	99.637	-2,74	2,57	4,21	3,96

Πηγή: ΕΣΥΕ (Απογραφές 1971, 1981, 1991, 2001)

Όπως φαίνεται από τον προηγούμενο πίνακα, η πληθυσμιακή εξέλιξη του Νομού Μεσσηνίας παρουσιάζεται αρνητική την πρώτη δεκαετία 1971-81 κατά 7,66%. Η μείωση αυτή είναι η μεγαλύτερη από όλους τους Νομούς της Περιφέρειας, η οποία στο σύνολο της παρουσιάζει πολύ μικρή πληθυσμιακή μείωση, (κατά -0,85%). Αντίθετα, ο συνολικός πληθυσμός της χώρας αυξάνεται την ίδια περίοδο κατά 11,06%.

Κατά την διάρκεια της δεύτερης δεκαετίας, 1981-91, ο πληθυσμός του Νομού Μεσσηνίας παρουσιάζει αύξηση κατά 4,36%, ποσοστό που είναι μικρότερο όμως τόσο από το αντίστοιχο ποσοστό της Περιφέρειας, που είναι 5,16%, όσο και από αυτό της χώρας που είναι 5,26%.

Κατά τη διάρκεια της επόμενης δεκαετίας, 1991-01, η πληθυσμιακή αύξηση του Νομού Μεσσηνίας ανήλθε σε 6,05%, ποσοστό το οποίο υπερβαίνει το αντίστοιχο ποσοστό της Περιφέρειας (5,19%), όμως εξακολουθεί να υπολείπεται σε σχέση με αυτό της χώρας (6,86%).

Συνολικά, κατά την τριακονταετία 1971-2001, το ποσοστό αύξησης του πληθυσμού του Νομού Μεσσηνίας ήταν η μικρότερη σε σχέση με τους υπόλοιπους νομούς της Περιφέρειας (με εξαίρεση το Νομό Αρκαδίας).

Είναι φανερό πως για τις πρώτες δεκαετίες οι εκροές πληθυσμών λόγω μετανάστευσης αποτέλεσαν τον κύριο παράγοντα πληθυσμιακής μείωσης, η δε φυσική αύξηση αποτέλεσε, κατά τις δεκαετίες του '60 και κυρίως του '50, τον κύριο μηχανισμό αντιστάθμισης των απωλειών. Οι κοινωνικοοικονομικές αλλαγές της δεκαετίας του '70 σε διεθνές επίπεδο αλλά και στο επίπεδο της χώρας, ανασχέτησαν την δυναμική της εξωτερικής και εσωτερικής μετανάστευσης. Την δεκαετία του '80 το μεταναστευτικό ισοζύγιο έχει πλήρως ανατραπεί, με κύρια χαρακτηριστικά την μείωση ή και μηδενισμό της εσωτερικής μετανάστευσης από την περιφέρεια προς το κέντρο, και, σε επίπεδο εξωτερικής μετανάστευσης, την μετατροπή της Ελλάδας από χώρα έντονης μεταναστευτικής εκροής (πριν το 1970) σε χώρο υποδοχής πληθυσμιακών εισροών που αφορούν παλιννοστούντες Έλληνες και ξένους μετανάστες.

Το σημαντικό όμως στοιχείο της πληθυσμιακής εξέλιξης της τελευταίας δεκαετίας είναι η ανατροπή του φυσικού ισοζυγίου. Η ανατροπή αυτή οφείλεται σε αύξηση των θανάτων και μείωση των γεννήσεων, εξέλιξη που αποδίδεται κατά κύριο λόγο στην σταδιακή αποδυνάμωση του πληθυσμού του Νομού από τις παραγωγικές ηλικίες κατά την περίοδο της έντονης μετανάστευσης. Η μείωση των γεννήσεων λόγω του "αστικού τρόπου ζωής" με ό,τι αυτός συνεπάγεται στο οικονομικό, κοινωνικό και πολιτιστικό επίπεδο, μπορεί να αποτελεί ένα σοβαρό προσδιοριστικό παράγοντα για τα μεγάλα αστικά κέντρα της χώρας, δεν φαίνεται όμως να παίζει σοβαρό ρόλο στην περίπτωση της Μεσσηνίας λόγω του χαμηλού βαθμού αστικοποίησης.

Στο πλαίσιο των παραπάνω διαπιστώσεων είναι πραγματικά επισφαλής οποιαδήποτε εκτίμηση για πληθυσμιακή ανάκαμψη του Νομού με βάση τα αποτελέσματα της τελευταίας απογραφής, δεδομένου ότι αυτή οφείλεται σε εισροές πληθυσμού. Το ζήτημα που τίθεται είναι κατά πόσον ο εισερχόμενος πληθυσμός είναι αφ' ενός μόνιμος και αφ' ετέρου σε ηλικίες τέτοιες που να αναζωογονήσει την (ανα)παραγωγική βάση του πληθυσμού.

Βαθμός Αστικοποίησης

Η αστικοποίηση του πληθυσμού του Νομού βρίσκεται σε χαμηλά επίπεδα σε σχέση με το σύνολο της Χώρας, αν και είναι ο δεύτερος πιο αστικοποιημένος νομός της Περιφέρειας, μετά την Αργολίδα. Το ποσοστό του αστικού πληθυσμού ήταν το 1961 19%, του ημιαστικού 16,1% και του αγροτικού 64,9%. Στο διάστημα των τελευταίων 30 χρόνων μέχρι το 1991, ο αστικός πληθυσμός αυξήθηκε στα επίπεδα του 28,5% εις βάρος του αγροτικού πληθυσμού, ο οποίος μειώθηκε στα επίπεδα του 55,5%. Ο ημιαστικός πληθυσμός παρέμεινε ουσιαστικά στάσιμος (στο 17%). Η εξέλιξη της αστικοποίησης δεν παρακολούθησε την αντίστοιχη εξέλιξη σε επίπεδα Χώρας (όπου από το 1971 ο αστικός πληθυσμός ξεπέρασε το 50%) λόγω του αγροτικού (έως και σήμερα) χαρακτήρα του Νομού και της διάρθρωσης του οικιστικού δικτύου, το οποίο χαρακτηρίζεται από μεγάλο αριθμό αγροτικών οικισμών και ένα μόνο αστικό κέντρο άνω των 10.000 κατοίκων.

Μετά την εφαρμογή του προγράμματος συγκρότησης της Τοπικής Αυτοδιοίκησης «Ιωάννης Καποδίστριας» και την απογραφή του 2001, ο τρόπος υπολογισμού της

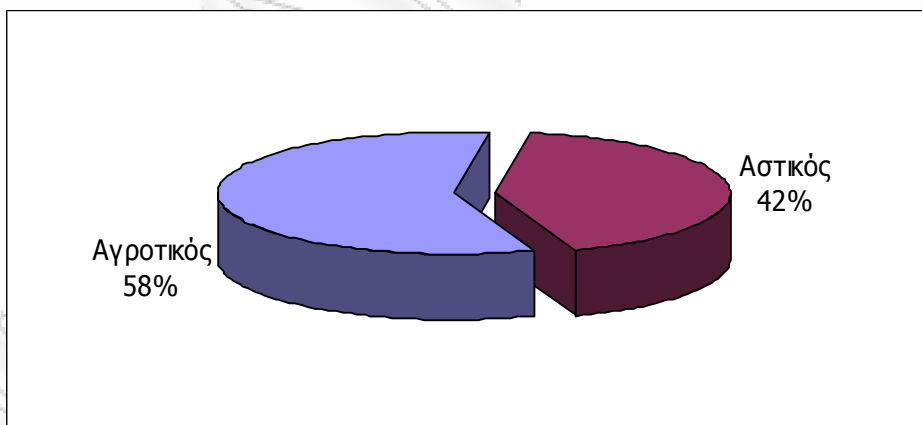
αστικοποίησης άλλαξε (Αστικός θεωρείται πλέον ο ΟΤΑ – και όχι ο οικισμός – του οποίου ο μεγαλύτερος οικισμός είναι πλέον των 2.000 κατοίκων), με αποτέλεσμα την αδυναμία εξαγωγής ακριβών συμπερασμάτων με στοιχεία χρονολογικής σειράς.

Πίνακας 2.7
Κατανομή του Πληθυσμού του Ν. Μεσσηνίας σε Αστικό & Αγροτικό (2001)

2001		
	Πληθυσμός	%
Αστικός	84.559	47,81
Ημιαστικός	- ⁽¹¹⁾	- ⁽⁸⁾
Αγροτικός	92.317	52,19
Σύνολο	176.876	100

Πηγή: ΕΣΥΕ (Απογραφή 2001)

Είναι εμφανές ότι το μεγαλύτερο μέρος του πληθυσμού καταλαμβάνει ο αγροτικός πληθυσμός, ο οποίος όμως έχει μειώσει την συμμετοχή του στον συνολικό πληθυσμό του Νομού την δεκαετία 1981-91. Ωστόσο και το 2001 ο αγροτικός πληθυσμός εξακολουθεί να είναι σε υψηλά επίπεδα (πάνω από το 50% του πληθυσμού).

Διάγραμμα 2.2
Κατανομή του Πληθυσμού του Ν. Μεσσηνίας
Κατά Επίπεδο Πληθυσμιακών Συγκεντρώσεων (2001)

Συνολικά, ο αγροτικός πληθυσμός φαίνεται την τελευταία 30ετία να έχει χάσει υπέρ του αστικού πληθυσμού περί του 5%-7% (υπάρχει σχετική σταθερότητα της σχέσης

¹¹ Με την Απογραφή του 2001 άλλαξε η κατηγοριοποίηση των οικισμών καθώς πλέον δεν υπάρχουν σήμερα χαρακτηρισμένοι ημιαστικοί οικισμοί

μεταξύ αστικού και αγροτικού πληθυσμού στο πέρασμα του χρόνου, ιδιαίτερα αν συγκριθεί με την ανάλογη σχέση που παρατηρείται σε εθνικό επίπεδο).

Πεδινός – ορεινός πληθυσμός

Το μεγαλύτερο μέρος του πληθυσμού είναι συγκεντρωμένο στους πεδινούς και στους λεγόμενους (πριν την απογραφή του 2001) ημιορεινούς οικισμούς. Οι πεδινοί οικισμοί συγκέντρωσαν το 1991 ποσοστό 44,2% του συνολικού πληθυσμού, ενώ ανάλογο ποσοστό συγκέντρωσαν και οι ημιορεινοί. Οι ορεινοί οικισμοί συγκεντρώνουν το 11,7% του πληθυσμού. Οι πεδινοί και ορεινοί πληθυσμοί υπέστησαν, στην δεκαετία του '70, μείωση μεγαλύτερη του μέσου όρου του Νομού, δείχνουν όμως να ανακτούν μέρος του πληθυσμού τους την δεκαετία του '80.

Κατανομή κατά ηλικία και φύλο

Το μέγεθος και ο χαρακτήρας των πληθυσμιακών μεταβολών που αναλύθηκαν προηγούμενα είχαν σαφείς επιπτώσεις στη δημογραφική δομή του Νομού. Η πιο σημαντική εξέλιξη που θα πρέπει εξ' αρχής να επισημανθεί είναι η δραματική αλλαγή της ποσοστιαίας συμμετοχής των δύο άκρων της ηλικιακής κατανομής. Το 1991, για πρώτη φορά, το ποσοστό των ηλικιωμένων (ηλικίας 65 ετών ή και περισσότερο) στο σύνολο του πληθυσμού ξεπέρασε αυτό των παιδιών (ηλικίας έως 14 ετών).

Η ανατροπή αυτή ήταν το αποτέλεσμα των διεργασιών που άρχισαν ουσιαστικά να εμφανίζονται την δεκαετία του '60. Το 1951 η αναλογία του παιδικού προς τον γεροντικό πληθυσμό ήταν της τάξης του 3,3 προς 1, με ποσοστό παιδικού πληθυσμού 30% και γεροντικού 8%. Το 1971, στο τέλος της πιο έντονης μεταναστευτικής περιόδου στην μεταπολεμική ιστορία του Νομού, η αναλογία αυτή έχει ήδη πέσει στα επίπεδα του 1,8 προς 1 λόγω της μείωσης του παιδικού πληθυσμού στο 27% και της αύξησης του γεροντικού στο 15%. Θα πρέπει βέβαια να σημειώσουμε εδώ πως οι αλλαγές αυτές στην ποσοστιαία σύνθεση, σχετίζονται άμεσα τόσο με την μείωση του συνολικού πληθυσμού, όσο και με την μείωση του πληθυσμού παραγωγικής ηλικίας (16-64 ετών) από 62% το 1951, στο 58% το 1971.

Οι επιπτώσεις από την έντονη εκροή παραγωγικού πληθυσμού την περίοδο 51-71 συνεχίστηκαν με την ίδια ένταση και κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του '70, στο τέλος της οποίας ο παιδικός πληθυσμός έφθασε το 22,7% και ο γερωντικός το 19,9% (αναλογία 1,1 προς 1). Την περίοδο αυτή οι παραγωγικές ηλικίες (15-64 ετών) έφθασαν στο χαμηλότερο ποσοστό (57,4%).

Το 1991 ο παραγωγικός πληθυσμός σημειώνει ελαφρά αύξηση φθάνοντας τα επίπεδα του 1951 (62%), η οποία θα πρέπει να αποδοθεί στην εισροή πληθυσμού που καταγράφηκε την δεκαετία του '80. Την ίδια όμως περίοδο και ενώ ο γερωντικός πληθυσμός εμφανίζεται σταθεροποιημένος στα επίπεδα του 1981 (19,6%), ο παιδικός πληθυσμός εμφανίζει περαιτέρω μείωση φθάνοντας επίπεδα χαμηλότερα του γερωντικού (18,3%).

Μια πιο λεπτομερή εικόνα της δημογραφικής δομής δίνουν τα στοιχεία του Πίνακα 2.. Σε σχέση με την πληθυσμιακή δομή στο σύνολο της Χώρας η Μεσσηνία εμφανίζει σαφή εικόνα "γερασμένου" πληθυσμού, με σχετικό έλλειμμα όλων των νεαρών και μεσαίων ηλικιών (έως και 54 ετών) και πλεόνασμα των μεγάλων (55 και άνω). Θα πρέπει εδώ να τονιστεί ότι η σύγκριση αυτή γίνεται ακόμα δυσμενέστερη αν ληφθεί υπ' όψιν ότι και ο πληθυσμός του συνόλου της Χώρας έχει ήδη προβληματική δομή με έντονα στοιχεία κάμψης και γηρασμού.

Το έλλειμμα των νεαρών ηλικιών στη Μεσσηνία είναι ιδιαίτερα μεγάλο στις ηλικίες 15-24 και 25-39, όπου οι σχετικές πληθυσμιακές ομάδες της Μεσσηνίας υπολείπονται από τις αντίστοιχες του συνόλου της Χώρας κατά 18% και 10%. Δεδομένου ότι οι ηλικίες αυτές είναι κατά κανόνα οι ηλικίες σχηματισμού νέων νοικοκυριών και τεκνοποίησης, το έλλειμμα αυτό δεν δημιουργεί προϋποθέσεις αύξησης των γεννήσεων στο άμεσο και μεσοπρόθεσμο μέλλον. Στο άλλο άκρο της κατανομής, οι γερωντικές ηλικίες (65+) είναι αυξημένες κατά 43% περίπου σε σχέση με το σύνολο της Χώρας. Ο σχετικός δείκτης γηρασμού είναι κατά πολύ υψηλότερος από αυτόν της Χώρας (24% έναντι 17%). Χαρακτηριστικά, από τον υπολογισμό του δείκτη γήρανσης¹² προκύπτει ότι αντιστοιχούν περίπου 106 ηλικιωμένοι (65 ετών και άνω) στα 100 παιδιά. Ο δείκτης αυτός είναι ακόμα μεγαλύτερος για τον γυναικείο

¹² Δείκτης Γηρασμού: η αναλογία της ομάδας 65+ στον πληθυσμό 0-14

πληθυσμό, αφού αντιστοιχούν 122 περίπου ηλικιωμένες γυναίκες στα 100 κορίτσια. Συνεπώς ο πληθυσμός χαρακτηρίζεται ως γηράσκων, αφού δεν υπάρχει δυνατότητα αντικατάστασής του.

Πίνακας 2.8
Κατανομή Πληθυσμού κατά Φύλο και Ηλικία (1991-2001)

Ομάδες ηλικιών	1991				2001			
	Σύνολο		Άνδρ.	Γυναίκ.	Σύνολο		Άνδρ.	Γυναίκ.
	Πληθυσμ.	%	%	%	Πληθυσμ.	%	%	%
Νομός Μεσσηνίας								
Σύνολο	166.964	100	50,5	49,5	176.876	100	50,6	49,3
0-14	30.627	18,3	51,7	48,3	25.872	14,6	51,4	48,6
15-24	20.738	12,4	51,2	48,8	23.085	13,1	52,1	47,9
25-39	31.068	18,6	52,5	47,5	36.462	20,6	51,8	48,2
40-54	27.751	16,6	53,1	46,9	33.786	19,1	52,5	47,5
55-64	24.110	14,4	50,3	49,7	19.722	11,2	50,6	49,4
65+	32.670	19,6	44,8	55,2	37.949	21,5	46,6	53,4
Περιφέρεια Πελοποννήσου								
Σύνολο	607.428	100	50,9	49,1	638.942	100	51	49
0-14	79.731	13,1	49,3	50,7	94.068	14,7	51,5	48,5
15-24	111.984	18,4	52,8	48,2	81.717	12,8	53,8	46,2
25-39	117.558	19,4	52,4	47,6	136.331	21,3	52,3	47,7
40-54	103.680	17,1	52,9	48,1	123.594	19,3	51,7	48,3
55-64	84.678	13,9	50,6	49,4	71.920	11,3	50	50
65+	109.797	18,1	46,9	53,1	131.312	20,6	47,6	52,4
Σύνολο Χώρας								
Σύνολο	10.259.900	100	49,3	50,7	10.964.020	100	49,5	50,5
0-14	1.974.867	19,2	51,4	48,6	1.664.085	15,2	51,6	48,4
15-24	1.558.017	15,2	51	49	1.565.320	14,3	52,4	47,6
25-39	2.132.007	20,8	49,8	50,2	2.509.011	22,9	50,8	49,2
40-54	1.890.529	18,4	49,4	50,6	2.188.585	20	49,5	50,5
55-64	1.300.128	12,7	48,5	51,5	1.205.479	11	47,4	52,6
65+	1.404.352	13,7	44	56	1.831.540	16,7	44,8	55,2

Πηγή: ΕΣΥΕ (Απογραφές 1991, 2001)

Από την οπτική των ηλικιών που συμμετέχουν στην οικονομική δραστηριότητα, το μεγαλύτερο και πιο δυναμικό τμήμα των παραγωγικών ηλικιών, οι ηλικίες 15-54, εμφανίζει μικρότερο ή μεγαλύτερο έλλειμμα σε σχέση με τη Χώρα. Σχετικό πλεόνασμα εμφανίζεται μόνο στις ηλικίες 55-64. Συνολικά, ο παραγωγικός πληθυσμός

είναι σημαντικά μειωμένος. Είναι χαρακτηριστικό ότι ο εξαρτώμενος πληθυσμός¹³ ανέρχεται σε 61%, ποσοστό εξαιρετικά υψηλό σε σχέση με το σύνολο της Χώρας (49,1%).

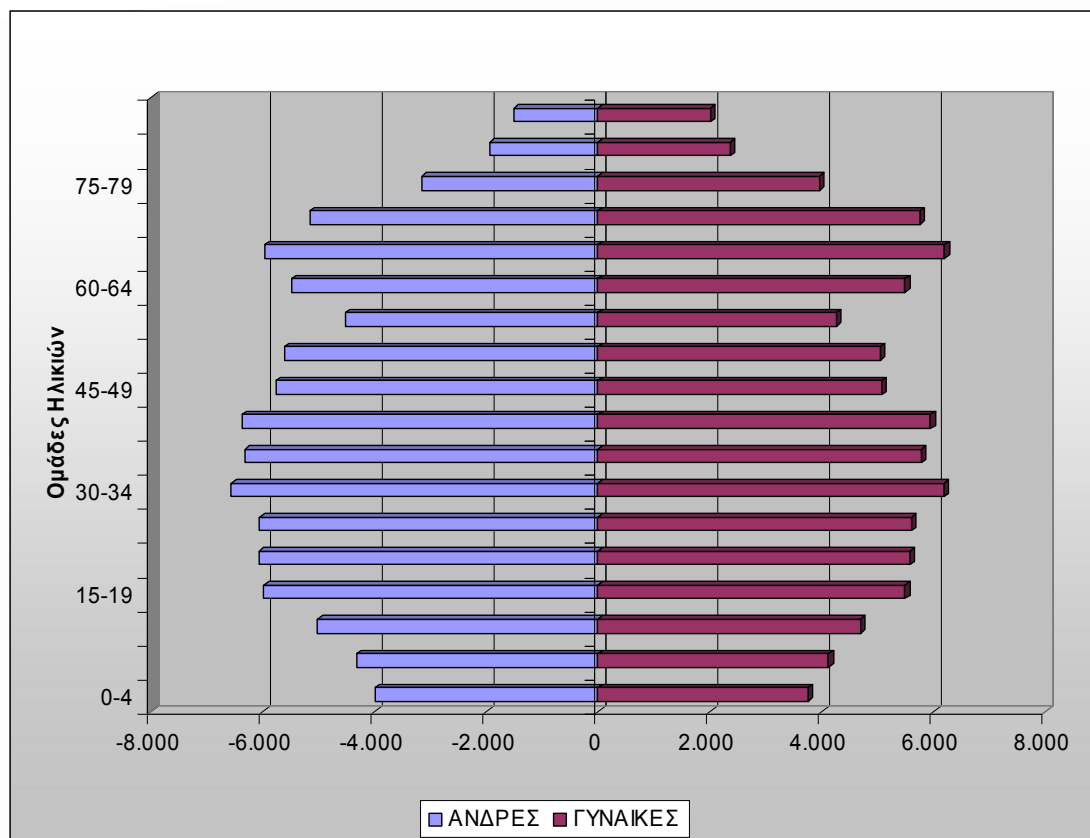
Ως προς τη δομή κατά φύλο, στο σύνολο του πληθυσμού, παρατηρείται μια ελαφρά υπεροχή των ανδρών έναντι των γυναικών κατά μία περίπου ποσοστιαία μονάδα, αντίθετα από ότι συμβαίνει στο σύνολο της Χώρας (υπεροχή γυναικών). Η υπεροχή των ανδρών παρατηρείται σε όλες τις ηλικίες έως τα 64 χρόνια και είναι αρκετά μεγάλη στις ηλικίες 40-54. Αντίθετα στις ηλικίες άνω των 65 ετών οι γυναίκες υπερτερούν σημαντικά των ανδρών (Πίνακας 3.16).

Πίνακας 2.9
Κατανομή του Πληθυσμού του Ν. Μεσσηνίας κατά Φύλο και κατά Ηλικίες

ΟΜΑΔΕΣ ΗΛΙΚΙΩΝ	1991			2001		
	ΑΝΔΡΕΣ	ΓΥΝΑΙΚΕΣ	ΣΥΝΟΛΟ	ΑΝΔΡΕΣ	ΓΥΝΑΙΚΕΣ	ΣΥΝΟΛΟ
0-4	4.483	4.385	8.768	3.988	3.754	7.742
5-9	5.398	4.923	10.321	4.313	4.121	8.434
10-14	5.948	5.590	11.538	5.009	4.687	9.696
15-19	5.308	5.121	10.429	5.968	5.490	11.458
20-24	5.312	4.997	10.309	6.057	5.570	11.627
25-29	5.509	5.031	10.540	6.046	5.604	11.650
30-34	5.644	5.149	10.793	6.551	6.182	12.733
35-39	5.169	4.566	9.735	6.306	5.773	12.079
40-44	5.224	4.456	9.680	6.364	5.939	12.303
45-49	4.257	3.566	7.823	5.757	5.077	10.834
50-54	5.257	4.994	10.248	5.603	5.046	10.649
55-59	5.937	5.729	11.666	4.509	4.257	8.766
60-64	6.182	6.262	12.444	5.467	5.489	10.956
65-69	4.421	5.028	9.449	5.950	6.194	12.144
70-74	3.345	4.082	7.427	5.145	5.749	10.894
75-79	3.227	3.967	7.194	3.142	3.949	7.091
80-84	2.252	2.902	5.154	1.938	2.370	4.308
85 και άνω	1.385	2.061	3.446	1.504	2.008	3.512
Σύνολο	84.255	82.709	166.964	89.617	87.259	176.876
Δείκτης γήρανσης	92,43	121,91	106,67	132,83	161,36	146,68

Πηγή: ΕΣΥΕ (Απογραφή 1991, 2001)

¹³ Εξαρτώμενος Πληθυσμός: η αναλογία των ομάδων 0-14 και 65+ στο σύνολο των ηλικιών 15-64

Διάγραμμα 2.3
Πυραμίδα Ηλικών Πληθυσμού Ν. Μεσσηνίας (2001)

Συμπερασματικά, η συνολική μείωση του πληθυσμού που έχει παρατηρηθεί τα τελευταία 50 έτη είναι αποτέλεσμα φυσικών μετακινήσεων, κυρίως της εσωτερικής και εξωτερικής μετανάστευσης. Το 80% περίπου των μεταναστών ανήκει στην κατεξοχήν παραγωγική ηλικία, είναι δηλαδή είναι κάτω των 45 ετών, και ως εκ τούτου το δεδομένο αυτό επιδρά αρνητικά στην οικονομία της περιοχής αλλά και στον ρυθμό των γεννήσεων. Η πληθυσμιακή ανάκαμψη των τελευταίων ετών είναι ενθαρρυντική, όχι όμως ικανή στο να καταδείξει την «στροφή» των δημογραφικών δεδομένων της περιοχής.

Η πληθυσμιακή αυτή ανάκαμψη μπορεί σε ένα βαθμό να οφείλεται στην επιστροφή των μεταναστών, οι οποίοι όμως είναι δεν είναι, σε ένα βαθμό, ενεργά παραγωγικοί (συνταξιούχοι) και ικανοί να προκαλέσουν νέες γεννήσεις. Ο νομός Μεσσηνίας είναι ο δεύτερος πιο γερασμένος νομός της Περιφέρειας (πρώτος είναι ο νομός Αρκαδίας) και από τους πιο γερασμένους της χώρας με δείκτη γήρανσης που φθάνει το 106,67 (σημ. ο εθνικός δείκτης γήρανσης είναι 77,3). Τέλος, η σχέση αγροτικού – αστικού

πληθυσμού κλίνει ελαφρώς υπέρ του πρώτου, μια σχέση που δείχνει διαχρονικά ότι έχει μια σταθερότητα.

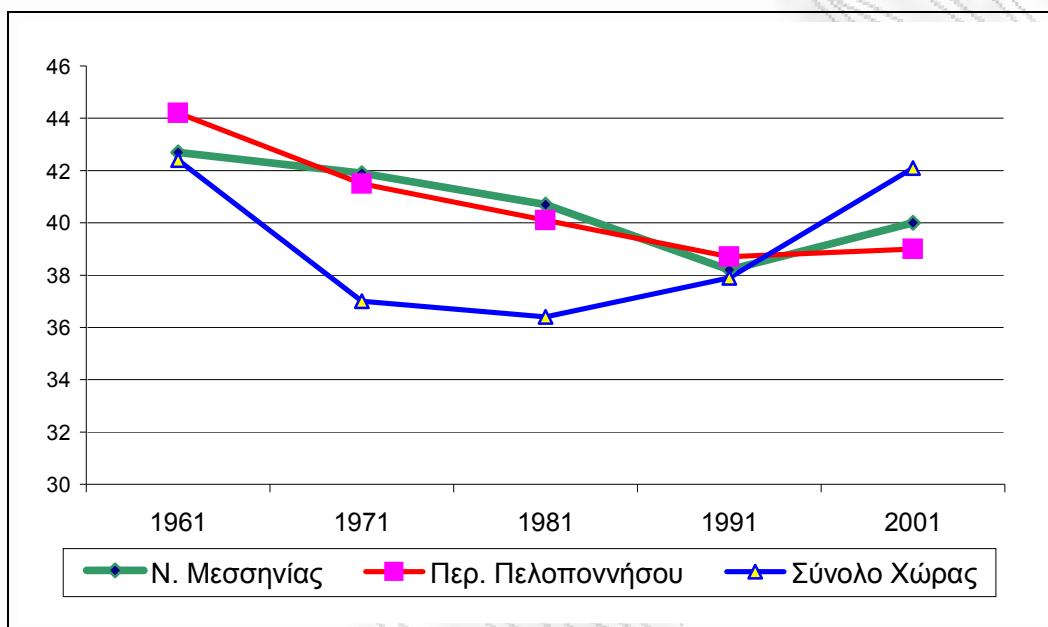
2.2 Οικονομικά Ενεργός Πληθυσμός – Απασχόληση – Ανεργία

Γενικές Μεταβολές

Η περιφέρεια ανακόπτει με πιο γρήγορους ρυθμούς τη μείωση πληθυσμού και των οικονομικά ενεργών τη δεκαετία του '70, τη δε δεκαετία του '80, δεκαετία μικρής αύξησης του πληθυσμού, εμφανίζει οριακή αύξηση και στους οικονομικά ενεργούς. Οι βελτιωμένες αυτές επιδόσεις οφείλονται κατά κύριο λόγο στις αντίστοιχες εξελίξεις στους Νομούς Αργολίδας και Αρκαδίας, οι οποίες ήδη από τη δεκαετία του '70 έχουν περάσει σε φάση πληθυσμιακής αύξησης, τη δε δεκαετία του '80 αυξάνουν το εργατικό τους δυναμικό κατά 7,3% και 13,4% αντίστοιχα (βλ. Πίνακα 2.). Στα πλαίσια της περιφέρειας, η Μεσσηνία εμφανίζεται να συμβαδίζει με τις τάσεις της Περιφέρειας η οποία μέχρι και το 1991 εμφανίζεται με σαφώς πιο υψηλά ποσοστά σε σχέση με τον εθνικό μέσο όρο. Μετά το 1991 τόσο η Περιφέρεια όσο και η Μεσσηνία εμφανίζουν μικρότερα ποσοστά οικονομικά ενεργού πληθυσμού σε σχέση με τα αντίστοιχα ποσοστά της χώρας.

Το ποσοστό των οικονομικά ενεργών στην Μεσσηνία μειώνεται συνεχώς από το 1961 (42,7%) μέχρι και το 1991, παρά την μικρή πληθυσμιακή αύξηση που καταγράφηκε τη δεκαετία του '80. Η τάση δείχνει να ανακάμπτει το 2001 όταν υπάρχει αύξηση (σε σχέση με το 1991) του οικονομικά ενεργού πληθυσμού κατά 6% περίπου. Το ποσοστό μεταβολής του οικονομικά ενεργού πληθυσμού σε επίπεδο νομού αυξήθηκε την δεκαετία 91-01 κατά 11%, όταν το αντίστοιχο ποσοστό σε επίπεδο χώρας ήταν 16%. Σε απόλυτους αριθμούς το 1991 ο οικονομικός ενεργός πληθυσμός της Μεσσηνίας αριθμούσε 63.817 άτομα, ενώ το 2001, 71.636 (+7.819 άτομα). Η μείωση σε όλη την περίοδο 1961-1991 παρακολουθεί την μείωση του πληθυσμού λόγω των μεταναστευτικών εκροών που περιγράφηκαν, προηγούμενα. Η μεγαλύτερη μείωση καταγράφηκε την δεκαετία του '60 (-20%) και έκτοτε παρατηρείται μια τάση ανακοπής της (1971: 10,3%, 1991: 1,8%). Εκείνο πάντως που πρέπει να σημειωθεί είναι ότι ο ρυθμός μείωσης των οικονομικά ενεργών υπήρξε σταθερά μεγαλύτερος από το ρυθμό πληθυσμιακής μείωσης, η απόκλιση δε αυτή μεγαλώνει σταθερά. Τη δεκαετία του '60 ο οικονομικά ενεργός πληθυσμός μειώθηκε κατά 1,7% περισσότερο

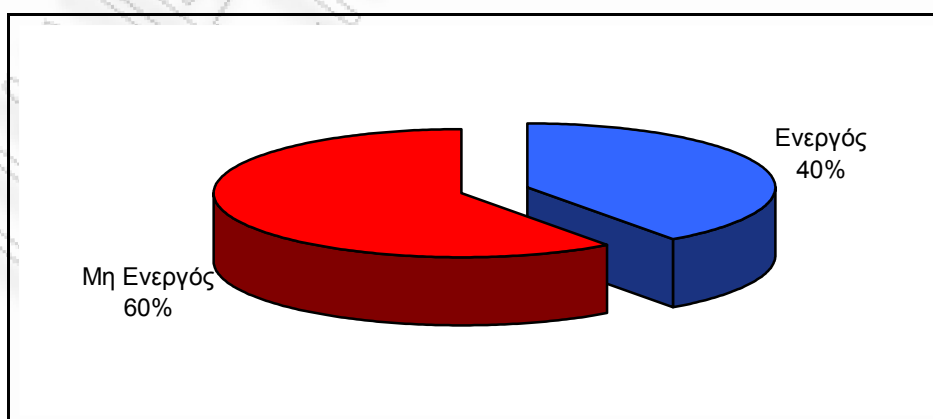
από τη μείωση του πληθυσμού, τη δεκαετία του '70 κατά 2,6% και τη δεκαετία του '80 κατά 6,3%. Είναι προφανές ότι η γενικότερη πληθυσμιακή μείωση επέδρασε με μεγαλύτερη ένταση στον πληθυσμό των οικονομικά ενεργών λόγω της εκροής παραγωγικών ηλικιών.

Διάγραμμα 2.4

Εξέλιξη του Ενεργού Οικονομικά Πληθυσμού (Ποσοστό επί του Πραγματικού Πληθυσμού) στο Ν. Μεσσηνίας, στην Περιφέρεια και στην Χώρα

Ο οικονομικά ενεργός πληθυσμός της Μεσσηνίας σήμερα (2001) ανέρχεται σε ποσοστό 40% του συνολικού πληθυσμού.

Διάγραμμα 2.5

Ποσοστό του Οικονομικά Ενεργού και Μη Ενεργού Πληθυσμού της Μεσσηνίας, 2001

Πίνακας 2.10
Εξέλιξη Οικονομικά Ενεργού Πληθυσμού την Περίοδο 1961-2001

	Οικονομικά ενεργοί					Μεταβολές (%)				
	1961	1971	1981	1991	2001	61-71	71-81	81-91	91-01	61-01
Ν. Μεσσηνίας										
Σύνολο πληθυσμού	211.970	173.080	159.818	166.964	176.876	-18,3	-7,7	4,5	5,94	-16,56
Οικονομικά ενεργοί	42,7	41,9	40,7	38,2	40	-20	-10,3	-1,8	-1,23	-11,64
Περ. Πελοποννήσου										
Σύνολο πληθυσμού	688.323	582.997	577.030	607.428	638.942	-15,3	-1	5,3	5,19	-7,17
Οικονομικά ενεργοί	44,2	41,5	40,1	38,7	39	-20,4	-4,3	1,6	-0,26	-12,67
Σύνολο Χώρας										
Σύνολο πληθυσμού	8.388.553	8.768.641	9.740.417	10.259.900	10.964.020	4,5	11,1	5,3	6,86	30,7
Οικονομικά ενεργοί	42,4	37	36,4	37,9	42,1	-8,7	9,2	9,7	11,08	-0,71
Ν. Αργολίδας										
Σύνολο πληθυσμού	90.145	88.698	93.020	97.636	105.770	-1,6	4,9	5	8,33	17,33
Οικονομικά ενεργοί	47,2	42,2	40	40,9	42,59	-12	-0,7	7,3	4,13	-9,77
Ν. Αρκαδίας										
Σύνολο πληθυσμού	153.042	111.263	107.932	105.309	102.035	-17,6	-3	-2,4	-3,11	-33,33
Οικονομικά ενεργοί	47,6	41,2	41,9	37,8	32,35	-28,8	-1,2	-12	-14,42	-32,04
Ν. Κορινθίας										
Σύνολο πληθυσμού	112.505	113.115	123.042	141.823	154.624	0,5	8,8	15,3	9,03	37,44
Οικονομικά ενεργοί	44,9	38,8	38,7	38,1	40,72	-13,1	8,6	13,4	6,88	-9,31
Ν. Λακωνίας										
Σύνολο πληθυσμού	118.661	96.844	93.218	95.696	99.637	-18,4	-3,7	2,7	4,12	-16,03
Οικονομικά ενεργοί	47,4	43,8	39,2	39,4	39,03	-24,6	-13,7	3,2	-0,94	-17,66

Πηγή: ΕΣΥΕ (Απογραφές 1961, 1971, 1981, 1991, 2001)

Χαρακτηριστικό είναι ότι η αντίστοιχη σχέση σε εθνικό επίπεδο είναι 58% του μη οικονομικά ενεργού πληθυσμού προς 42% του ενεργού (αυτό υπονοεί μεταξύ άλλων ότι στην Μεσσηνία λιγότεροι απασχολούμενοι ενισχύουν οικονομικά περισσότερους μη-απασχολούμενους σε σχέση με τον εθνικό μέσο όρο).

Ο οικονομικά ενεργός και μη ενεργός πληθυσμός στην Μεσσηνία παρουσιάζεται στον επόμενο πίνακα.

Πίνακας 2.11
Οικονομικά Ενεργός και Μη Ενεργός Πληθυσμός στο Ν Μεσσηνίας 2001

	Ενεργοί	Μη Ενεργοί		Ενεργοί	Μη Ενεργοί
ΣΥΝΟΛΟ ΧΩΡΑΣ	4.615.470	6.318.627	Δ. ΑΥΛΩΝΑ	723	1.273
			Δ. ΒΟΥΦΡΑΔΩΝ	499	828
Ν. ΜΕΣΣΗΝΙΑΣ	66.743	99.823	Δ. ΓΑΡΓΑΛΙΑΝΩΝ	4.096	4.902
			Δ. ΔΩΡΙΟΥ	790	1.737
Δ. ΚΑΛΑΜΑΤΑΣ	24.942	36.431	Δ. ΕΙΡΑΣ	127	361
Δ. ΑΒΙΑΣ	959	1.432	Δ. ΘΟΥΡΙΑΣ	1.301	2.389
Δ. ΑΕΤΟΥ	803	1.502	Δ. ΙΘΩΜΗΣ	780	1.364
Δ. ΑΙΠΕΙΑΣ	826	1.308	Δ. ΚΟΡΩΝΗΣ	1.627	3.091
Δ. ΑΝΔΑΝΙΑΣ	815	1.771	Δ. ΚΥΠΑΡΙΣΣΙΑΣ	3.405	4.895
Δ. ΑΝΔΡΟΥΣΑΣ	958	1.625	Δ. ΛΕΥΚΤΡΟΥ	1.763	2.504
Δ. ΑΡΙΟΣ	716	1.285	Δ. ΜΕΘΩΝΗΣ	1.045	1.378
Δ. ΑΡΙΣΤΟΜΕΝΟΥΣ	1.057	1.611	Δ. ΜΕΛΙΓΑΛΑ	1.279	2.362
Δ. ΑΡΦΑΡΩΝ	1.104	1.838	Δ. ΜΕΣΣΗΝΗΣ	4.481	6.372

Πηγή: ΕΣΥΕ (Απογραφή 2001)

Από τον παραπάνω πίνακα εξάγονται το συμπέρασμα ότι ο Δήμος Καλαμάτας, ο οποίος αποτελεί και το μεγαλύτερο αστικό κέντρο της περιοχής, συγκεντρώνει το 37,4% του οικονομικά ενεργού πληθυσμού του Νομού.

Απασχόληση – Ανεργία

Παρά την πληθυσμιακή ανάκαμψη στο σύνολο του νομού την δεκαετία 91-01 ο ενεργός πληθυσμός και η απασχόληση μειώθηκαν την δεκαετία αυτή ενώ η ανεργία αυξάνει με ρυθμούς αισθητά μεγαλύτερους από αυτούς της περιφέρειας.

Πίνακας 2.12
Ενεργός Πληθυσμός – Απασχόληση

	1971	1981	1991	2001	Ποσοστιαίες μεταβολές			
					71-81	81-91	91-01	71-01
Ενεργός Πληθυσμός	72.464	65.001	63.817	66.743	-10,3	-1,8	4,58	-7,89
Απασχόληση	71.188	63.108	59.073	59.663	-11,35	-6,39	1	-16,19

Πηγή: ΕΣΥΕ (Απογραφές 1971, 1981, 1991, 2001)

Σύμφωνα μάλιστα με τα στοιχεία των Ετήσιων Ερευνών Απασχόλησης η αύξηση των ανέργων την περίοδο 92-95 στο νομό ήταν κατά 74% μεγαλύτερη από την αύξηση των ανέργων της Περιφέρειας. Τα στοιχεία αυτά πείθουν για την αναγκαιότητα επενδύσεων στην προσπάθεια αύξησης της απασχόλησης και μείωσης της ανεργίας.

Η εξέλιξη της απασχόλησης στο Νομό παρακολουθεί σε γενικές γραμμές τις πληθυσμιακές εξελίξεις. Η μεγαλύτερη μείωση πραγματοποιήθηκε την δεκαετία του '60 (-20,4%), έκτοτε όμως καταγράφεται μία τάση ανακοπής του ρυθμού μείωσης των απασχολούμενων. Τη δεκαετία του '80 και παρά την μικρή πληθυσμιακή αύξηση, ο αριθμός των απασχολούμενων μειώθηκε κατά 6,4%. Ο αριθμός των απασχολούμενων φαίνεται να σταθεροποιείται το 1991 και το 2001.

Ανεργία

Η Πελοπόννησος καταλαμβάνει την 10η θέση όσον αναφορά την Ανεργία (2001), σε σύνολο 13 ελληνικών περιφερειών. Το 2001, η τιμή του σχετικού δείκτη της Πελοποννήσου (8,1) εμφανίζεται μικρότερη κατά 2,1% από την αντίστοιχη της Ελλάδας και μεγαλύτερη κατά 7% από την τιμή της Ε.Ε.

Η ανεργία στην Μεσσηνία, σύμφωνα με τα επίσημα στοιχεία της Ε.Σ.Υ.Ε. (2001) εμφανίζεται σε ποσοστό 10,6% του οικονομικώς ενεργού πληθυσμού της (11,1% για την Ελλάδα). Αντίθετα, σύμφωνα με το Εργατικό Κέντρο Καλαμάτας η ανεργία

ξεπερνά το 20% του οικονομικά ενεργού πληθυσμού¹⁴. Η ανεργία δεν κατανέμεται αναλογικά στους Δήμους του Νομού.

Πίνακας 2.13
Απασχολούμενοι – Άνεργοι – Ποσοστό Ανεργίας σε Επίπεδο Νομού (2001)

ΝΟΜΟΣ ΜΕΣΣΗΝΙΑΣ	Σύνολο Οικονομικά Ενεργού	Απασχ.	Άνεργοι	Ποσοστό Ανέργων
ΔΗΜΟΣ ΚΑΛΑΜΑΤΑΣ	24.942	21.878	3.064	4,59
ΔΗΜΟΣ ΜΕΣΣΗΝΗΣ	4.481	3.932	549	0,82
ΔΗΜΟΣ ΚΥΠΑΡΙΣΣΙΑΣ	3.405	3.037	368	0,55
ΔΗΜΟΣ ΓΑΡΓΑΛΙΑΝΩΝ	4.096	3.776	320	0,48
ΔΗΜΟΣ ΝΕΣΤΟΡΟΣ	1.863	1.609	254	0,38
ΔΗΜΟΣ ΚΟΡΩΝΗΣ	1.627	1.410	217	0,33
ΔΗΜΟΣ ΛΕΥΚΤΡΟΥ	1.763	1.546	217	0,33
ΔΗΜΟΣ ΠΕΤΑΛΙΔΙΟΥ	1.351	1.140	211	0,32
ΔΗΜΟΣ ΦΙΛΙΑΤΡΩΝ	3.915	3.705	210	0,31
ΔΗΜΟΣ ΠΥΛΟΥ	2.230	2.042	188	0,28
ΔΗΜΟΣ ΑΕΤΟΥ	803	666	137	0,21
ΔΗΜΟΣ ΘΟΥΡΙΑΣ	1.301	1.177	124	0,19
ΔΗΜΟΣ ΑΙΓΕΙΑΣ	826	706	120	0,18
ΔΗΜΟΣ ΑΝΔΑΝΙΑΣ	815	708	107	0,16
ΔΗΜΟΣ ΑΡΙΟΣ	716	622	94	0,14
ΔΗΜΟΣ ΑΡΦΑΡΩΝ	1.104	1.014	90	0,13
ΔΗΜΟΣ ΑΡΙΣΤΟΜΕΝΟΥΣ	1.057	968	89	0,13
ΔΗΜΟΣ ΜΕΛΙΓΑΛΑ	1.279	1.199	80	0,12
ΔΗΜΟΣ ΧΙΛΙΟΧΩΡΙΩΝ	1.253	1.174	79	0,12
ΔΗΜΟΣ ΔΩΡΙΟΥ	790	714	76	0,11
ΔΗΜΟΣ ΜΕΘΩΝΗΣ	1.045	972	73	0,11
ΔΗΜΟΣ ΟΙΧΑΛΙΑΣ	811	742	69	0,1
ΔΗΜΟΣ ΑΥΛΩΝΑ	723	655	68	0,1
ΔΗΜΟΣ ΑΒΙΑΣ	959	896	63	0,09
ΔΗΜΟΣ ΑΝΔΡΟΥΣΑΣ	958	899	59	0,09
ΔΗΜΟΣ ΙΘΩΜΗΣ	780	737	43	0,06
ΔΗΜΟΣ ΒΟΥΦΡΑΔΩΝ	499	475	24	0,04
ΔΗΜΟΣ ΠΑΠΑΦΛΕΣΣΑ	652	629	23	0,03
ΔΗΜΟΣ ΕΙΡΑΣ	127	117	10	0,01

Από τον παραπάνω πίνακα εξάγονται τα εξής αποτελέσματα:

¹⁴ Εργατικό Κέντρο Καλαμάτας, Εισήγηση στο Αναπτυξιακό Συνέδριο Της Μεσσηνίας στο πλαίσιο της 7 Π.Π. (2007-2013)

- ο Ο Δήμος με την μεγαλύτερο ποσοστό ανεργίας στον Νομό είναι ο Δήμος Καλαμάτας ο οποίος συγκεντρώνει το 4,6% περίπου των ανέργων του Νομού.
- ο Οι Δήμοι με την μεγαλύτερη ανεργία στο εσωτερικό τους είναι ο Δήμος Αετού με 17% ανέργους στον οικονομικά ενεργό πληθυσμό τους και ακολουθούν οι Δήμοι Πεταλιδίου με 16%, Αιπείας με 15% και Νέστορος με 14%. Χαμηλότερα ποσοστά ανεργίας εμφανίζουν εσωτερικά οι Δήμοι Πύλου & Γαργαλιάνων με 8%.
- ο Σε επίπεδο Δημοτικών Διαμερισμάτων (Δ.Δ.) ο Νομός εμφανίζει Δ.Δ. με πολύ υψηλά ποσοστά ανεργίας ενώ 35 από αυτά δεν εμφανίζουν ούτε έναν άνεργο. Χαρακτηριστικά, το Δ.Δ. Βανάδας εμφανίζει ποσοστό ανεργίας 93% στο εσωτερικό του (14 άνεργους και έναν εργαζόμενο).

Κατανομή κατά Ηλικία και Φύλο

Οικονομικά Ενεργοί

Η σύνθεση των οικονομικά ενεργών κατά φύλο (Πίνακας 2.), και ηλικία (Πίνακας 2.) σχετίζεται άμεσα με τη δημογραφική σύνθεση του πληθυσμού. Το 1981 η ηλικιακή σύνθεση των οικονομικά ενεργών, συγκρινόμενη με τη Χώρα, εμφανίζει σαφή ελλείμματα των νεαρών και μεσαίων παραγωγικών ηλικιών και ειδικότερα των ηλικιών 15 έως 49 ετών. Αντίθετα, οι μεγάλες ηλικίες και ειδικότερα οι άνω των 65 ετών, έχουν πολύ αυξημένη συμμετοχή η οποία για τους άνω των 65 ετών είναι 2,5 φορές περίπου μεγαλύτερη της σχετικής αναλογίας στο σύνολο της Χώρας.

Το 1991 η ηλικιακή σύνθεση των οικονομικά ενεργών εξισορροπείται σε αξιοσημείωτο βαθμό. Η συμμετοχή των ηλικιών 15-29 ετών ανεβαίνει στο 26,3% (από 19,9% το 1981) και η συμμετοχή των ηλικιών 30-49 φθάνει το 42,6% (από 37,9% το 1998). Η βελτίωση αυτή οφείλεται κατ' αρχήν στην απόλυτη αύξηση των δύο αυτών ηλικιακών ομάδων κατά 3.805 και 2.555 άτομα αντίστοιχα ή ποσοστά 29,4% και 10,4% σε σχέση με το 1981. Ένας δεύτερος παράγοντας για την αύξηση της αναλογίας των ηλικιακών αυτών ομάδων ήταν η σημαντική μείωση της συμμετοχής των μεγάλων ηλικιών την ίδια περίοδο και ειδικά των άνω των 65 ετών, οι οποίοι από 8.104 το 1981 μειώθηκαν στους 2.983 το 1991 (μεταβολή 63,2%). Η μείωση αυτή ήταν γενικότερο φαινόμενο στο σύνολο της Χώρας και σχετίζεται με τη δημιουργία καλύτερων προϋποθέσεων συνταξιοδότησης την περίοδο αυτή.

Πίνακας 2.14
Ανάλυση Οικονομικά Ενεργών κατά Φύλλο και Ομάδες Ηλικιών (1981-2001)

	1981			1991			2001			% Μεταβολή 1981-91		% Μεταβολή 1991-2001	
	Σύνολο	Άνδρες	Γυν.	Σύνολο	Άνδρες	Γυν.	Σύνολο	Άνδρες	Γυν.	Άνδρες	Γυν.	Άνδρες	Γυν.
Μεσηνία (1)													
Σύνολο	65.001	69,4	30,6	63.817	70,7	29,3	66.743	64,3	35,7	0	-6	-4,9	27,6
10-14	530	64,2	35,8	156	73,1	26,9	107	72	28	-66,5	-77,9	-32,5	-28,5
15-29	12.960	68,3	31,7	16.765	65,9	34,1	16.969	63,1	36,9	24,8	39,1	-3,2	9,7
30-49	24.658	70,8	29,2	27.213	71,6	28,4	34.120	63,4	36,6	11,5	7,6	11,1	61,5
50-64	18.749	68	32	16.700	73,5	26,5	13.414	66,9	33,1	-3,8	-26,1	-26,9	0,3
65+	8.104	70,2	29,8	2.983	73,5	26,5	2.133	70	30	-61,5	-67,2	-31,9	-19,2
Χώρα (2)													
Σύνολο	3.543.797	72,9	27,1	3.886.157	68,2	31,8	4.615.470	62,3	37,7	2,6	28,8	8,6	40,6
10-14	36.125	67,9	32,1	13.438	76,4	23,6	5.341	64,7	35,3	-58,2	-72,6	-66,3	-40,6
15-29	969.629	64,4	35,6	1.140.580	60,3	39,7	1.281.203	59,1	40,9	10,1	31,3	10,1	15,7
30-49	1.592.979	74,9	25,1	1.850.809	68,4	31,6	2.412.248	61,3	38,7	6,1	46,2	16,8	59,6
50-64	766.861	78	22	806.622	77,7	22,3	835.663	69,1	30,9	4,8	6,7	-7,9	43,6
65+	177.901	80	19,2	74.708	79,9	20,1	81.015	74,9	25,1	-58,5	-56	1,7	35,4
Σύγκριση με Χώρα (1/2)													
Σύνολο		0,95	1,13		1,04	0,92		1,03	0,95				
10-14		0,94	1,12		0,96	1,14		1,11	0,79				
15-29		1,06	0,89		1,09	0,86		1,07	0,9				
30-49		0,95	1,16		1,05	0,9		1,03	0,95				
50-64		0,87	1,46		0,95	1,19		0,97	1,07				
65+		0,87	1,55		0,92	1,32		0,94	1,19				

Πηγή: ΕΣΥΕ (Απογραφές 1981, 1991, 2001)

Πίνακας 2.15
Ανάλυση Οικονομικά Ενεργών κατά Ομάδες Ηλικιών

	1981		1991		2001		Ποσοστιαία Μεταβολή	
							81-91	91-01
Μεσσηνία (1)								
Σύνολο	65.001	100	63.817	100	66.743	100	-1,8	4,6
10-14	530	0,8	156	0,2	107	0,2	-70,6	-31,4
15-29	12.960	19,9	16.765	26,3	16.969	25,4	29,4	1,2
30-49	24.658	37,9	27.213	42,6	34.120	51,1	10,4	25,4
50-64	18.749	28,8	16.700	26,2	13.414	20,1	-10,9	-19,7
65+	8.104	12,5	2.983	4,7	2.133	3,2	-63,2	-28,5
Χώρα (2)								
Σύνολο	3.543.797	100	3.886.157	100	4.615.470	100	9,7	18,8
10-14	36.125	1	13.438	0,3	5.341	0,1	-62,8	-60,3
15-29	969.629	27,4	1.140.580	29,3	1.281.203	27,8	17,6	12,3
30-49	1.592.979	45	1.850.809	47,6	2.412.248	52,3	16,2	30,3
50-64	766.861	21,6	806.622	20,8	835.663	18,1	5,2	3,6
65+	177.901	5	74.708	1,9	81.015	1,8	-58	8,4
Σύγκριση με Χώρα (1/2)								
10-14		0,8		0,7		1,4		
15-29		0,7		0,9		0,9		
30-49		0,8		0,9		1		
50-64		1,3		1,3		1,1		
65+		2,5		2,4		1,8		

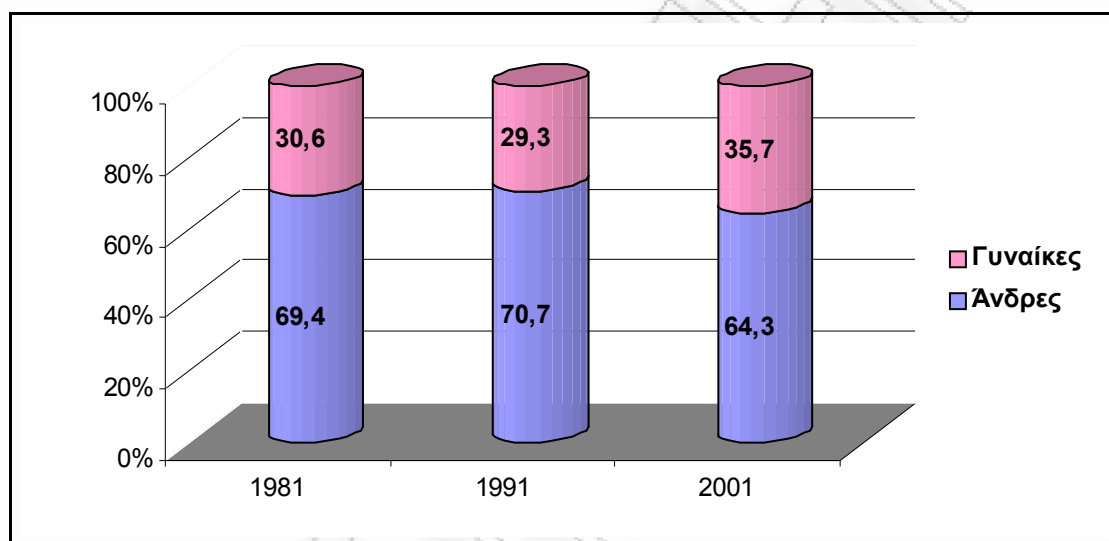
Πηγή: ΕΣΥΕ (Απογραφές 1981, 1991, 2001)

Το 2001 η ηλικιακή σύνθεση ακολουθεί σε μεγάλο βαθμό την αντίστοιχη σύνθεση σε εθνικό επίπεδο. Ιδιαίτερη επισήμανση αξίζει η αύξηση, από το 1991, της ηλικιακής (και παραγωγικής) ομάδας των 30-49 κατά 25,4% στο σύνολο του οικονομικά ενεργού πληθυσμού του Νομού. Αντίθετα, υψηλή θεωρείται η μείωση κατά 30% περίπου της ηλικιακής ομάδας 10-14 η οποία όμως υπολείπεται κατά 30% επιπλέον από τον αντίστοιχο εθνικό ποσοστό. Τέλος, από το 1981 έως το 2001 φαίνεται πως η ηλικιακή ομάδα 65 και άνω έχασε πάνω από 6.000 οικονομικά ενεργά άτομα ενώ η 50-64, το ίδιο χρονικό διάστημα περίπου 5.500 οικονομικά ενεργά άτομα.

Οι αλλαγές αυτές συνέβαλαν, όπως παρατηρήθηκε προηγουμένως, στην σχετική εξισορρόπηση της ηλικιακής δομής των οικονομικά ενεργών στο Νομό κυρίως σε ότι αφορά τις ηλικίες 15-49 ετών. Σε σχέση με το σύνολο της Χώρας όμως, συνεχίζουν

να υπάρχουν αρνητικές αποκλίσεις (σχετικά μειωμένη συμμετοχή νεαρών και μεσαίων ηλικιών, αυξημένη μεγάλων ηλικιών) αν και μικρότερες από το 1981.

Σε ότι αφορά το την σύνθεση των δύο φύλων στο εργατικό δυναμικό του Νομού Μεσσηνίας το ποσοστό των γυναικών είναι περίπου το 1/3 του συνόλου των απασχολούμενων. Ύστερα από μια σταθερή σχέση της τάξης του 30% περίπου και το 1981 και το 1991 το ποσοστό των γυναικών δείχνει να αυξάνεται στην απογραφή του 2001 στο 35,7% των απασχολούμενων στην Μεσσηνία (Διάγραμμα 2.).

Διάγραμμα 2.6
Ποσοστό Συμμετοχής των δύο Φύλων στον Ενεργό Οικονομικά Πληθυσμό

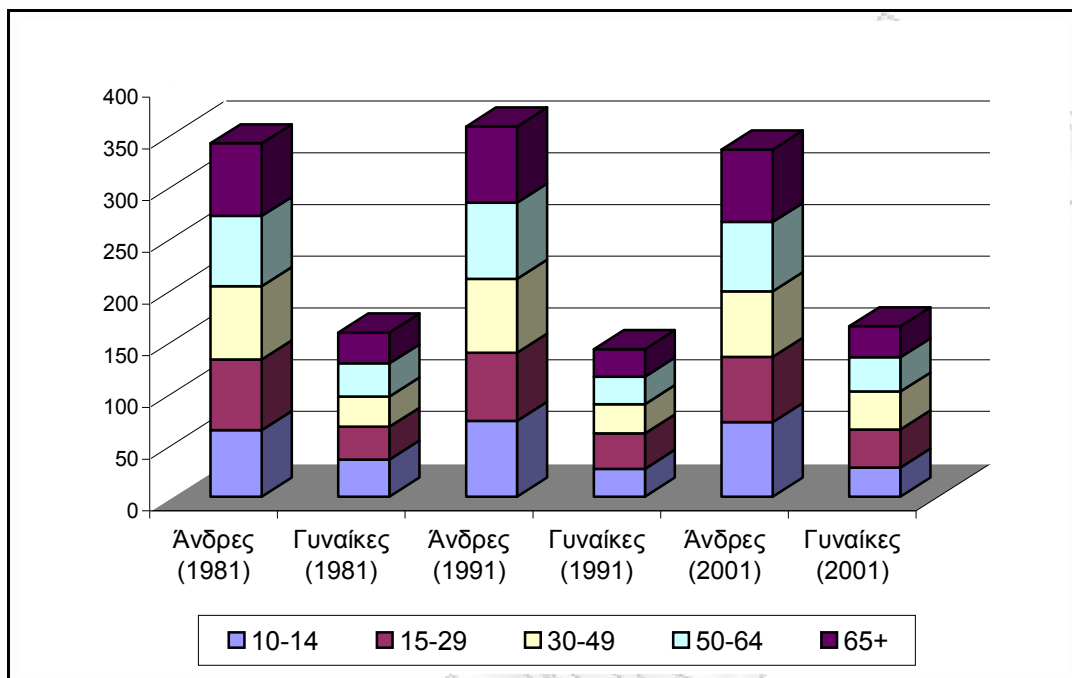
Στο σύνολο των οικονομικά ενεργών, το 1991, οι γυναίκες αποτελούσαν το 29,3%, ποσοστό ελαφρά χαμηλότερο από το αντίστοιχο για το σύνολο της Χώρας (31,8%). Το ποσοστό αυτό είναι το αποτέλεσμα της μείωσης του αριθμού των οικονομικά ενεργών γυναικών στη δεκαετία 1981-91 κατά 6%. Είναι αξιοσημείωτο ότι, ενώ σε απόλυτους αριθμούς το σύνολο των οικονομικά ενεργών ανδρών παρέμεινε ουσιαστικά αμετάβλητο (45.088 το 1981, 45.091 το 1991), οι γυναίκες μειώθηκαν συνολικά κατά 1.187 άτομα. Είναι ουσιαστικά η μείωση του συνολικού αριθμού των οικονομικά ενεργών γυναικών, που "ευθύνεται" για την κατά 1,8% μείωση του συνολικού αριθμού των οικονομικά ενεργών την περίοδο 1981-1991.

Οι συνολικές αυτές μεταβολές στον πληθυσμό ανδρών και γυναικών είναι βέβαια αποτέλεσμα επί μέρους μειώσεων ή αυξήσεων στις ηλικιακές ομάδες. Σε γενικές γραμμές, και στους άνδρες και στις γυναίκες αυξήθηκαν οι ηλικίες 15 έως 49 ετών (και περισσότερο οι ηλικίες 15-29) και μειώθηκαν σημαντικά οι μεγάλες ηλικίες (50-64 και κυρίως οι άνω των 65 ετών). Στις γυναίκες, οι μειώσεις των μεγάλων ηλικιών ήταν, σε απόλυτους αριθμούς μεγαλύτερες από τις αυξήσεις, με αποτέλεσμα την μείωση του συνολικού πληθυσμού τους. Οι επί μέρους όμως ηλικιακές μεταβολές στον γυναικείο πληθυσμό υποδεικνύουν και σημαντική είσοδο νέων γυναικών, γεγονός με ιδιαίτερη βαρύτητα σε ότι αφορά τη σύνθεση του εργατικού δυναμικού. Την περίοδο 1981-1991 το μερίδιο των γυναικών 15 έως 29 ετών το εργατικό δυναμικό αυξήθηκε κατά 39,1%, ποσοστό αρκετά υψηλό και αρκετά μεγαλύτερο από το αντίστοιχο των ανδρών στην ίδια ηλικιακή κατηγορία.

Στην απογραφή του 2001 η αύξηση του γυναικείου πληθυσμού συνολικά επηρέασε και τις επιμέρους ηλικιακές ομάδες με την ομάδα 30-49 να μεταβάλλεται από το 1991 κατά +61,5%. Η μεγαλύτερη απώλεια για τους άνδρες υπήρξε στην ηλικιακή ομάδα 50-64 η οποία «έχασε» το 27% του ενεργού δυναμικού της σε σχέση με το 1991. Οι ηλικιακές ομάδες 10-14 και 65+ συνέχισαν (φυσιολογικά) και το 2001 να μειώνουν τα ποσοστά τους στο ενεργό δυναμικό του Νομού κατά 25% περίπου κατά μέσο όρο ακολουθώντας μια μείωση που είχε προηγηθεί στις ομάδες αυτές της τάξης του 65% περίπου κατά μέσο όρο μεταξύ 1981-1991.

Έτσι, το 2001 η σχέση ανδρών – γυναικών απασχολούμενων στις παραγωγικές ηλικίες. 15-64 είναι (σταθερή περίπου και στις τρεις επιμέρους ομάδες ηλικιών) 64,5% άνδρες και 35,5% γυναίκες περίπου (σημ. η αντίστοιχη σχέση σε εθνικό επίπεδο είναι +1% περίπου για τις γυναίκες) όταν το 1991 ήταν 70,5% άνδρες και 19,5% γυναίκες.

Σε σύγκριση με τη Χώρα, η ηλικιακή δομή των οικονομικά ενεργών κατά φύλο κινείται περίπου στα ίδια επίπεδα με την χώρα με εξαίρεση την ηλικιακή ομάδα 10-14 στους άνδρες όπου η Μεσσηνία απασχολεί ένα ποσοστό 7% περισσότερους από ότι ο εθνικός μέσος όρος. Το ποσοστό αυτό δικαιολογείται επειδή η Μεσσηνία εξακολουθεί και έχει αγροτικό χαρακτήρα.

Διάγραμμα 2.7
Ποσοστιαία Συμμετοχή των Ανδρών & των Γυναικών κατά Ηλική Ομάδα στον Οικονομικά Ενεργό Πληθυσμό της Μεσσηνίας (1981, 1991, 2001)

Άνεργοι

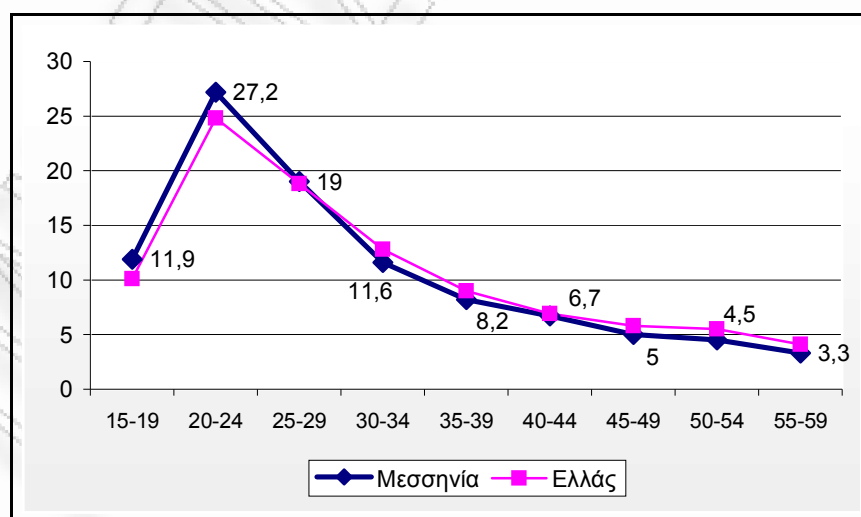
Στον πίνακα 2. και στο διάγραμμα 2. παρουσιάζεται η απόλυτη και ποσοστιαία εξέλιξη της ανεργίας τη δεκαετία 1991-01, σε σύγκριση με την εξέλιξη της ανεργίας στο σύνολο της χώρας κατά ηλικιακή ομάδα και φύλο των ανέργων.

Πέρα από το μέγεθος της ανεργίας που εξετάστηκε ανωτέρω, το σημαντικότερο χαρακτηριστικό της ανεργίας στο Νομό, που το διαφοροποιεί ελαφρά και από το σύνολο της Χώρας, είναι η συγκέντρωση των ανέργων στις νεαρές ηλικίες (15 έως 29 ετών).

Πίνακας 2.16
Κατανομή Ανέργων κατά Φύλο και Ηλικία (1991-2001)

	1991				2001			
	ΜΕΣΣΗΝΙΑ		ΧΩΡΑ		ΜΕΣΣΗΝΙΑ		ΧΩΡΑ	
	Άνεργ	Νέοι	Άνεργ	Νέοι	Άνεργ	Νέοι	Άνεργ	Νέοι
Σύνολο	4.745	2.637	314.200	168.416	7080	4082	513379	247395
	100	100	100	100	100	100	100	100
Έως 14	1	1,4	1,1	1,8	1,5	2,6	1	2,1
15-19	20,5	33,1	16	25,8	11,9	18,9	10,1	18,3
20-24	36,6	45,9	33	46	27,2	39,2	24,8	38,4
25-29	18,3	15,1	18,6	18,3	19	22,1	18,8	22
30-34	9	3,6	10,2	4,9	11,6	10	12,8	10,2
35-39	5	0,6	6,3	1,7	8,2	4,9	9	5,3
40-44	3,7	0,3	4,8	0,7	6,7	1,5	6,9	1,9
45-49	2	0,1	3,4	0,4	5	0,5	5,8	1
50-54	2,2		3,3	0,3	4,5	0,3	5,5	0,6
55-59	1,4		2,3	0,1	3,3	0	4,1	0
60	0,5		0,9		1,2	0	1,2	0
Άνδρες	54,9	50,8	52,8	48,3	59,4	60,1	54,6	55,8
Γυναίκες	45,1	49,2	47,2	51,7	40,6	39,9	45,4	44,2

Πηγή: ΕΣΥΕ (Απογραφές 1981, 1991, 2001)

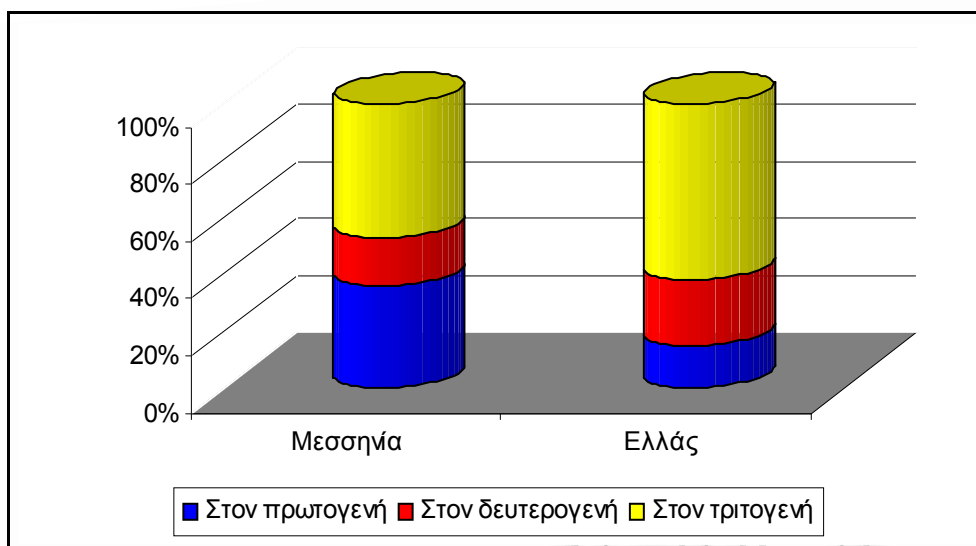
Διάγραμμα 2.8
Ποσοστό Ανεργίας κατά Ηλικιακή Ομάδα Ν. Μεσσηνίας και Χώρας (2001)

Η ομάδα αυτή ανέργων (15-29) αποτελεί το 40% περίπου της συνολικής ανεργίας ποσοστό ελαφρά υψηλότερο από το αντίστοιχο της Χώρας (34%). Στην κατηγορία αυτή η ομάδα αιχμής είναι οι νέοι 20-24 ετών που αποτελούν περισσότερο από το ένα τρίτο της συνολικής ανεργίας. Υψηλό μπορεί να θεωρηθεί και το ποσοστό (19%) των ανέργων που ανήκουν στην εξίσου δυναμική ομάδα 25-29. Σε ότι αφορά τη δημογραφική εικόνα της ανεργίας, θα πρέπει επίσης να σημειωθεί η αυξημένη παρουσία γυναικών, οι οποίες αποτελούν το 40% του συνόλου των ανέργων. Το ποσοστό αυτό είναι εξαιρετικά υψηλό αν ληφθεί υπόψη ότι η συνολική συμμετοχή των γυναικών στο εργατικό δυναμικό είναι της τάξης του 35%. Η αυξημένη αυτή αναλογία γυναικών στη συνολική ανεργία εντάσσεται στη γενικότερη τάση αύξησης της συμμετοχής των γυναικών στο εργατικό δυναμικό με την είσοδο, σε υψηλούς ρυθμούς, των ηλικιών 15 έως 29 ετών, οι οποίες είναι και οι πιο ευάλωτες στην ανεργία. Η ηλικιακή σύνθεση των ανέργων συνιστά ότι το πρόβλημα της ανεργίας εντοπίζεται κυρίως σε διαρθρωτικές αδυναμίες απορρόφηση νέου εργατικού δυναμικού παρά με απολύσεις. Το ποσοστό άλλωστε των "νέων" ανέργων, αυτών δηλαδή που αναζητούν εργασία για πρώτη φορά, ξεπερνά το μισό της συνολικής ανεργίας και είναι βέβαια συγκεντρωμένο σχεδόν αποκλειστικά στις ηλικίες 15 έως 29 ετών. Τα ελαφρώς χαμηλότερα ποσοστά ανέργων στις μεγαλύτερες ηλικιακές ομάδες σε σχέση με το σύνολο της χώρας, οφείλεται στον αγροτικό χαρακτήρα της περιοχής.

Η απασχόληση κατά επαγγέλματα και κατά τομείς οικονομικής δραστηριότητας

Κατά τομείς δραστηριότητας

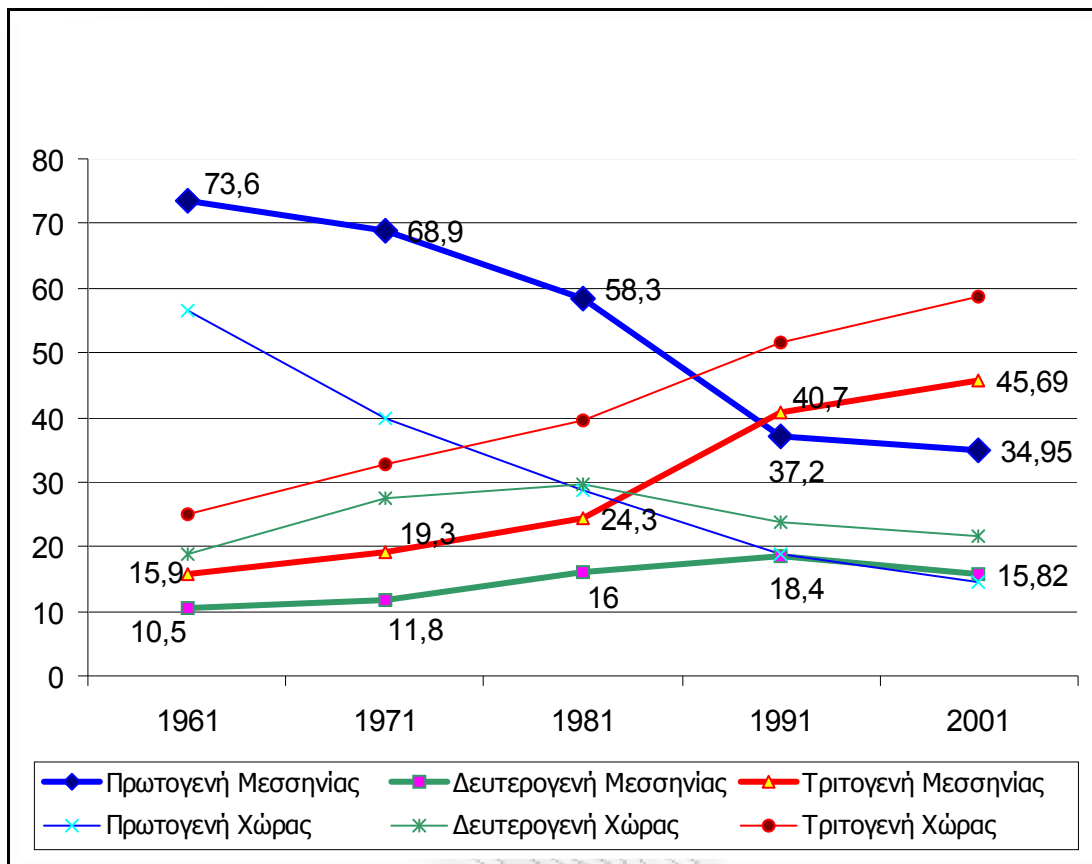
Το μεγαλύτερο τμήμα των απασχολούμενων του Νομού Μεσσηνίας εργάζεται στον τριτογενή τομέα (45,6%) αλλά εξακολουθεί να θεωρείται ένας από τους πλέον αγροτικούς νομούς της χώρας, σε επίπεδο απασχόλησης, καθώς το 35% του οικονομικά ενεργού πληθυσμού εργάζεται στον πρωτογενή τομέα (σημ. ο αντίστοιχος μέσος όρος της χώρας είναι 14,5% δηλ. η Μεσσηνία απασχολεί στον πρωτογενή, αναλογικά με τον πληθυσμό της, πάνω από το διπλάσιο από ότι απασχολεί η χώρα στον κλάδο αυτό). Αξιοσημείωτο είναι ότι και η Νομός και η Χώρα έχουν χάσει περίπου το 68,5% των απασχολούμενων τους στον πρωτογενή από το 1961 έως το 2001.

Διάγραμμα 2.9
Ποσοστό Συμμετοχής των Απασχολούμενων στους Παραγωγικούς Τομείς (2001)

Ο δευτερογενής τομέας στο Νομό εμφάνισε, τη δεκαετία του '70, μία αύξηση της τάξης του 20,5%, η οποία οδήγησε σε αύξηση της αναλογίας του στο σύνολο των απασχολούμενων στο 16% το 1981. Η εξέλιξη αυτή επιβραδύνθηκε σημαντικά την δεκαετία του '80 με αποτέλεσμα το 1991 η ποσοστιαία συμμετοχή του στο σύνολο της απασχόλησης να έχει ανέβει ελαφρά στα επίπεδα του 18,4%. Σήμερα (2001) ο δευτερογενής κυμαίνεται στα επίπεδα του 16% περίπου (μείωση από το 1991 περίπου 13%). Η ενίσχυση του δευτερογενούς τομέα έγινε ουσιαστικά τη δεκαετία του '70, με σχετική καθυστέρηση ως προς τη Χώρα η οποία, μετά τη φάση της έντονης εκβιομηχάνισης στη δεκαετία του '60, έχει ήδη μπει σε τροχιά ύφεσης.

Τέλος, η εξέλιξη του τριτογενούς τομέα στο Νομό ξεκίνησε ουσιαστικά τη δεκαετία του '70, με καθυστέρηση σε σχέση με τη Χώρα και με χαμηλότερους ρυθμούς (αύξηση 11,7% στη Μεσσηνία, 30,4% στη Χώρα). Η αύξηση του τριτογενούς τομέα απέκτησε μεγάλη δυναμική τη δεκαετία του '80 (+56,7% μεταξύ 1981 και 1991), περίοδος κατά την οποία ανετράπη οριστικά η παραδοσιακή κυριαρχία του πρωτογενούς τομέα. Αξίζει να σημειωθεί ότι από την δεκαετία του 1960 έως το 2000 ο τριτογενής τομέας στον κλάδο της απασχόλησης σχεδόν διπλασιάστηκε.

Διάγραμμα 2.10
Εξέλιξη του Ποσοστού Απασχόλησης ανά Τομέα σε επίπεδο Νομού & Χώρα

Πίνακας 2.17
Εξέλιξη της Απασχόλησης στους Βασικούς Κλάδους της Οικονομικής Δραστηριότητας

	Απασχολούμενοι					Ποσοστιαίες μεταβολές									
	1961	1971	1981	1991	2001	61-71	71-81	81-91	91-01	61-01					
ΜΕΣΣΗΝΙΑ															
Σύνολο απασχολούμενων	89.451	100	71.188	100	63.108	100	59.072	100	59.663	100	-20,4	-11,4	-6,4	1	-33,3
Στον πρωτογενή	65.800	74	49.074	69	36.778	58	22.000	37	20.853	35	-25,4	-25,1	-40,2	-5,2	-68,3
Στον δευτερογενή	9.428	11	8.380	12	10.095	16	10.889	18	9.438	15,8	-11,1	20,5	7,9	-13,3	0,1
Στον τριτογενή	14.223	16	13.734	19	15.338	24	24.041	41	27.260	45,7	-3,4	11,7	56,7	13,4	91,7
ΣΥΝΟΛΟ ΧΩΡΑΣ															
Σύνολο απασχολούμενων	3.424.431	100	3.143.040	100	3.388.518	100	3.571.957	100	4.102.091	100	-8,2	7,8	5,4	14,8	19,8
Στον πρωτογενή	1.930.130	56	1.256.588	40	970.402	29	668.766	19	591.666	14,4	-34,9	-22,8	-31,1	-11,5	-69,3
Στον δευτερογενή	641.551	19	860.995	27	1.008.668	30	852.947	24	892.189	21,8	34,2	17,2	-15,4	4,6	39,1
Στον τριτογενή	851.750	25	1.025.457	33	1.337.188	40	1.843.613	52	2.401.834	58,6	20,4	30,4	37,9	30,3	182

Πηγή: ΕΣΥΕ (Απογραφές 1981, 1991, 2001)

Επίσης, σχετικά μεγάλος αριθμός των ηλικιών άνω των 50 ετών στο σύνολο της απασχόλησης, συγκεντρώνεται στον πρωτογενή τομέα. Οι νεώτερες παραγωγικές ηλικίες (15 έως 49 ετών) συγκεντρώνονται στον δευτερογενή και τριτογενή τομέα με δείκτες. Μάλιστα, η είσοδος νέων απασχολούμενων 15 έως 29 ετών στο εργατικό δυναμικό, έχει σχεδόν αποκλειστικό αποδέκτη τον τριτογενή τομέα, ενώ στους άλλους τομείς η παρουσία τους, σε απόλυτους αριθμούς, μειώνεται. Η ομάδα 30 έως 49 ετών έχει μειώσει, σε σχέση με το 1981, κατά πολύ την παρουσία της στον πρωτογενή τομέα, για να την αυξήσει και το 1991 και το 2001 στον δευτερογενή και κυρίως στον τριτογενή τομέα.

Συμπερασματικά, η κατανομή των ηλικιακών ομάδων της απασχόλησης στους τομείς οικονομικής δραστηριότητας και η εξέλιξή τους την περίοδο 1981-2001 συνοψίζεται ως εξής:

- Οι παραγωγικές ηλικίες 15 έως 29 ετών κατευθύνθηκαν σχεδόν αποκλειστικά στον τριτογενή τομέα.
- Οι ηλικίες 30 έως 49 ετών αυξήθηκαν μείωσαν την παρουσία της στον πρωτογενή τομέα και κατευθύνθηκαν προς τον δευτερογενή και κυρίως τον τριτογενή τομέα.
- Οι ηλικίες 50 έως 64 ετών μείωσαν την παρουσία τους στον πρωτογενή για να την αυξήσουν στον δευτερογενή και κυρίως τον τριτογενή τομέα. Παρά τις αλλαγές αυτές συνεχίζουν να είναι συγκεντρωμένες στον πρωτογενή τομέα.
- Οι ηλικίες άνω των 65 ετών, είναι συγκεντρωμένες παραδοσιακά στον πρωτογενή τομέα.

Απασχόληση στους μονοψήφιους κλάδους οικονομικής δραστηριότητας

Ο Πίνακας της κατανομής της απασχόλησης στους μονοψήφιους κλάδους οικονομικής δραστηριότητας¹⁵ έχει ως εξής:

¹⁵ Επειδή από το 1991 η ΕΣΥΕ άλλαξε τον τρόπο μέτρησης των μονοψήφιων κλάδων οικονομικής δραστηριότητας δεν είναι δυνατό να γίνουν ασφαλείς μετρήσεις συγκρίνοντας και στοιχεία του 1981.

Πίνακας 2.18
Κατανομή της Απασχόλησης στους
Μονοψήφιους Κλάδους Οικονομικής Δραστηριότητας

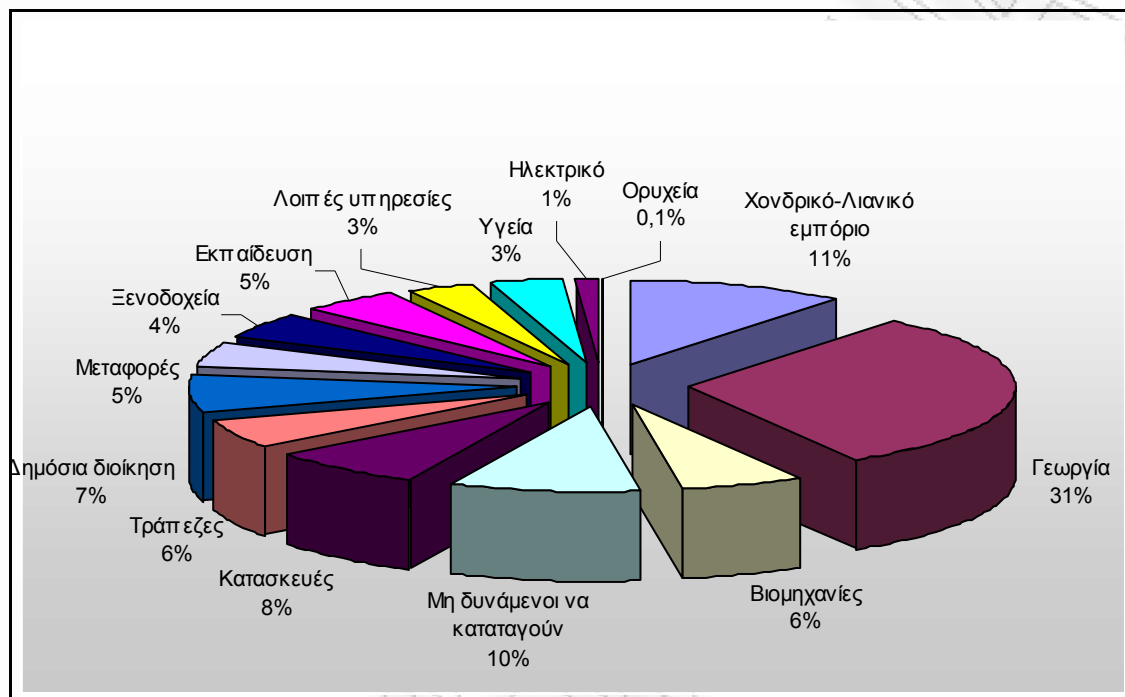
ΑΠΑΣΧΟΛΟΥΜΕΝΟΙ		1991	2001	%
Νέοι, Μη δυνάμενοι να καταταγούν κατά κλάδο	Μεσσηνία	6.415	6.812	6
	Ελλάδα	464.608	490.650	5
Τράπεζες, Διαχείριση ακίνητης περιουσίας	Μεσσηνία	2.334	4.008	42
	Ελλάδα	208.606	361.181	42
Λοιπές υπηρεσίες	Μεσσηνία	1.274	2.499	49
	Ελλάδα	128.748	209.155	38
Μεταποιητικές βιομηχανίες	Μεσσηνία	4.997	4.427	-13
	Ελλάδα	534.663	531.539	-1
Ορυχεία και λατομεία	Μεσσηνία	72	65	-11
	Ελλάδα	16.019	12.135	-32
Ξενοδοχεία και εστιατόρια	Μεσσηνία	1.805	3.221	44
	Ελλάδα	155.016	274.365	44
Γεωργία, κτηνοτροφία, θήρα, δασοκομία, αλιεία	Μεσσηνία	22.049	21.814	-1
	Ελλάδα	671.417	620.976	-8
Δημόσια διοίκηση, Άμυνα, Κοινωνική ασφάλιση	Μεσσηνία	4.554	5.078	10
	Ελλάδα	295.625	330.281	10
Εκπαίδευση	Μεσσηνία	2.709	3.649	26
	Ελλάδα	188.963	258.187	27
Παροχή ηλεκτρικού, φυσικού αερίου, νερού	Μεσσηνία	571	830	31
	Ελλάδα	33.705	38.543	13
Υγεία, Κοινωνική μέριμνα	Μεσσηνία	1.631	2.405	32
	Ελλάδα	141.263	192.517	27
Κατασκευές	Μεσσηνία	5.392	5.559	3
	Ελλάδα	289.416	376.538	23
Μεταφορές, Αποθήκευση, Επικοινωνίες	Μεσσηνία	3.609	3.490	-3
	Ελλάδα	249.996	282.541	12
Χονδρικό-Λιανικό εμπόριο, Επισκευή αυτοκινήτων κ.α.	Μεσσηνία	6.405	7.779	18
	Ελλάδα	507.578	643.656	21
Σύνολο οικονομικά ενεργού πληθυσμού	Μεσσηνία	63.817	71.636	11
	Ελλάδα	3.885.623	4.622.264	16

Πηγή: ΕΣΥΕ

Αναλυτικότερα για τους μονοψήφιους κλάδους:

Σε ότι αφορά τον κλάδο με το μεγαλύτερο ποσοστό συμμετοχής στο σύνολο του οικονομικά ενεργού πληθυσμού του νομού, αυτός είναι ο κλάδος της «Γεωργίας, Κτηνοτροφίας,...», με 22.000 περίπου απασχολούμενους στον τομέα αυτό το 2001 (περίπου το 31% του συνόλου του οικονομικά ενεργού πληθυσμού του νομού) και ακολουθούν οι απασχολούμενοι στο «Χονδρικό - Λιανικό Εμπόριο, ...» με 7.800 άτομα (11% του οικονομικά ενεργού) και οι «Νέοι, μη δυνάμενοι να καταταγούν» με

6.800 άτομα (10% του οικονομικά ενεργού). Ο κλάδος με την μικρότερη συμμετοχή είναι ο κλάδος των «Ορυχείων, Λατομείων» με 65 απασχολούμενους (0,1% του οικονομικά ενεργού).

Διάγραμμα 2.11
Ποσοστιαία Συμμετοχή των Κλάδων του
Οικονομικά Ενεργού Πληθυσμού στο Ν. Μεσσηνίας

Όσον αφορά την ποσοστιαία μεταβολή μεταξύ 1991 και 2001 των κλάδων αυτών, η Μεσσηνία:

- ο διατηρεί τα ίδια ποσοστά αύξησης την δεκαετία 1991-2001 που εμφανίζει το σύνολο της χώρας στους κλάδους: «Νέοι, Μη δυνάμενοι να καταταγούν κατά κλάδο» (6%), «Τράπεζες, Διαχείριση Ακίνητης Περιουσίας» (42%), «Ξενοδοχεία, Εστιατόρια» (44%), «Δημόσια Διοίκηση, Άμυνα, Κοινωνική Ασφάλιση» (10%), «Εκπαίδευση» (26%).
- ο εμφανίζει υψηλότερα ποσοστά αύξησης την δεκαετία 1991-2001 σε σχέση με το σύνολο της χώρας στους κλάδους: «Λοιπές Υπηρεσίες» (49% δηλ. +11% από το εθνικό ποσοστό αύξησης), «Παροχή Ηλεκτρικού Ρεύματος» (31% δηλ. +18% από το εθνικό ποσοστό αύξησης) και «Υγεία, Κοινωνική πρόνοια» (32% δηλ. +5% από το εθνικό ποσοστό αύξησης).

- ο εμφανίζει χαμηλότερα ποσοστά αύξησης την δεκαετία 1991-2001 σε σχέση με το σύνολο της χώρας στους κλάδους: «Κατασκευές» (3%, δηλ. -20% από το εθνικό ποσοστό αύξησης), «Χονδρικό-Λιανικό εμπόριο...» (18%, δηλ. -4% από το εθνικό ποσοστό αύξησης).
- ο εμφανίζει αρνητικά ποσοστά μεταβολής την δεκαετία 1991-2001 στους κλάδους: «Μεταποιητικές Βιομηχανίες» (-13% όταν το ποσοστό μεταβολής του συνόλου της χώρας είναι -1%), «Ορυχεία, Λατομεία» (-11% όταν το ποσοστό μεταβολής του συνόλου της χώρας είναι -32%), «Γεωργία, Κτηνοτροφία...» (-1%, όταν ο ποσοστό μεταβολής του συνόλου της χώρας είναι -8%), «Μεταφορές, Αποθήκευση...» (-3%, όταν ο ποσοστό μεταβολής του συνόλου της χώρας είναι +12%).

Τα στοιχεία αυτά υποδεικνύουν, μεταξύ άλλων, ότι ο νομός Μεσσηνίας σε σχέση με τους κλάδους οικονομικής δραστηριότητας ακολουθεί σε ένα βαθμό τον μέσο όρο μεταβολής της χώρας κυρίως στους κλάδους του τριτογενή τομέα. Ο κλάδος μάλιστα της «Παροχής Ηλεκτρικής Ενέργειας, Φυσικού Αερίου και Νερού» είναι ο κλάδος απασχόλησης, στο επίπεδο του Νομού Μεσσηνίας, με το υψηλότερο ποσοστό αύξησης σε σχέση με το σύνολο της χώρας, γεγονός που μπορεί να εκτιμηθεί (καθώς δεν έχουν γίνει έργα φυσικού αερίου στην περιοχή) ότι αφορά την αύξηση των «Μεσσηνίων» εργαζομένων που απασχολούνται στον Αρκαδικό Σταθμό Παραγωγής Ηλεκτρικής Ενέργειας στην Μεγαλόπολη. Άλλοι κλάδοι που εμφανίζουν ποσοστά που χρήσουν σχολιασμού είναι το ιδιαίτερα χαμηλό ποσοστό αύξησης στις «Κατασκευές» σε σχέση με το εθνικό ποσοστό αύξησης (η διαφορά είναι -20%) το οποίο εκτιμάται ότι οφείλεται στα παλαιότερα υψηλά ποσοστά στον κλάδο που ακολούθησαν τον καταστρεπτικό σεισμό που ισοπέδωσε κυρίως την πόλη της Καλαμάτας (σήμερα υπάρχει μείωση του ρυθμού κατασκευής νέων κατοικιών καθώς η Καλαμάτα είναι ήδη μια νέα πόλη), ενώ ταυτόχρονα κανένα μεγάλο έργο, υποδομής ή άλλο, δεν έχει κατασκευαστεί ή κατασκευάζεται στον νομό. Η απουσία αυτών των μεγάλων μεταφορικών έργων και η «γωνιακή θέση» του νομού περιορίζουν και τον κλάδο των «Μεταφορών, Αποθήκευση...» με αποτέλεσμα ο νομός να παρουσιάζει αρνητικό πρόσημο μεταβολής (-3%) όταν το σύνολο της χώρας «τρέχει» με +12%. Ανησυχητικό είναι επίσης το φαινόμενο της συνεχούς (και από το 1981) μείωσης του ποσοστού του οικονομικά ενεργού πληθυσμού του Νομού στην «Γεωργία, Κτηνοτροφία,....», αλλά και στις «Μεταποιητικές Βιομηχανίες» (-13%), που στην

περίπτωση του νομού Μεσσηνίας, οι δύο αυτοί κλάδοι συνδέονται αρκετά στενά (βλ. Βιομηχανίες-βιοτεχνίες επεξεργασίας αγροτικών προϊόντων όπως ελαιολιβεία και συσκευαστήρια λαδιού).

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΡΑΙΑ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^ο Εισαγωγές – Εξαγωγές

3.1 Εισαγωγές – Εξαγωγές

Η οικονομία του Νομού Μεσσηνίας βασίζεται κατά πρώτο λόγο στην αγροτική παραγωγή της εύφορης μεσσηνιακής πεδιάδας και κατά δεύτερο στον τουρισμό. Τα κύρια αγροτικά προϊόντα είναι το ελαιόλαδο, οι βρώσιμες ελιές (ονομαστές πανελληνίως οι ελιές Καλαμών), η κορινθιακή σταφίδα, τα σύκα, τα εσπεριδοειδή και τα κηπευτικά.

Η συμμετοχή του πρωτογενή τομέα στην συνολική Ακαθάριστη Προστιθέμενη Αξία (Α.Π.Α.) και στην συνολική Απασχόληση είναι καταφανώς ανώτερη των αντίστοιχων συμμετοχών της Περιφέρειας και της Χώρας. Σημαντική είναι η θέση του Νομού στην παραγωγή Ελαιών και Ελαιόλαδου στην Ελλάδα

Η Μεσσηνία είναι η τρίτη ελαιοπαραγωγός περιοχή της Ελλάδας, από την οποία προέρχεται περίπου το 10% της συνολικής παραγωγής της χώρας. Επιπλέον είναι 5^η στην παραγωγή πατάτας με το 5% επί της πανελλαδικής παραγωγής.

Αξιόλογη είναι η θέση της Μεσσηνίας στις καλλιέργειες θερμοκηπίων. Επίσης αξιόλογη είναι και η παραγωγή κηπευτικών κυρίως Τομάτας, στα αμπελουργικά προϊόντα (κυρίως Μούστος και Κορινθιακή Σταφίδα στο Νομό Μεσσηνίας) στα δένδροκομικά.

Από την δεκαετία του 1960 άρχισε να αναπτύσσεται στον νομό Μεσσηνίας η καλλιέργεια πρώιμων κηπευτικών σε θερμοκήπια, η οποία με την πάροδο των δεκαετιών έφτασε να καταλαμβάνει ένα μεγάλο τμήμα της παραγωγής.

Στην διάρκεια της δεκαετίας του 1990 παρατηρήθηκε στη Μεσσηνία και μια αξιόλογη ανάπτυξη των μεθόδων της βιολογικής καλλιέργειας και κτηνοτροφίας, με εμφανείς τάσεις περαιτέρω επέκτασης.

Η συμμετοχή της Περιφέρειας Πελοποννήσου στο σύνολο των βιολογικών καλλιεργειών της Χώρας στις ελαιοκαλλιέργειες, τα εσπεριδοειδή και τα αμπέλια είναι 26%, 51 % και 24% αντίστοιχα. Οι κυριότερες βιολογικές καλλιέργειες της Περιφέρειας είναι οι ελαιοκαλλιέργειες, τα εσπεριδοειδή, τα αμπέλια και οι ετήσιες καλλιέργειες. Από αυτές στην παραγωγή ελιάς κυριαρχεί η Λακωνία η οποία παράγει το 51 % της συνολικής παραγωγής της Πελοποννήσου και η Μεσσηνία που παράγει το 24.

Ως παραθαλάσσιες περιοχές, οι Νομοί της Περιφέρειας Πελοποννήσου παρουσιάζουν αξιόλογη αλιευτική δραστηριότητα. Κατά την τριετία 2002-2004, ο Μεσσηνιακός και ο Κυπαρισσιακός Κόλπος παρουσίασαν αξιοσημείωτη αύξηση των ποσοτήτων των αλιευμάτων τους (1.863,2%).

Στο Δευτερογενή Τομέα αξιόλογη είναι η δραστηριότητα που παρουσιάζεται κυρίως στην μεταποίηση του Πρωτογενή.

Ο Τριτογενής Τομέας στην Περιφέρεια Πελοποννήσου απασχολεί το 40% των εργαζομένων ολόκληρης της Περιφέρειας, ενώ παράγει το 56% της Α.Π.Α. της Περιφέρειας.

Βασικές οικονομικές δραστηριότητες του τριτογενή τομέα στην Περιφέρεια Πελοποννήσου είναι η «διαχείριση ακίνητης περιουσίας, εκμίσθωση και επιχειρηματικές δραστηριότητες», το «χονδρικό και λιανικό εμπόριο», οι «μεταφορές, αποθήκευση και επικοινωνίες» και τα «ξενοδοχεία και εστιατόρια», παράγοντας το 65% της Α.Π.Α. του τριτογενή τομέα στην Περιφέρεια.

Το μεγαλύτερο πλήθος των επιχειρήσεων στον δευτερογενή τομέα συγκεντρώνει το λιανικό εμπόριο, ενώ μεγάλο πλήθος επιχειρήσεων παρουσιάζουν τα ξενοδοχεία/εστιατόρια. Το μεγαλύτερο κύκλο εργασιών παρουσιάζει το χονδρικό εμπόριο με 1,5 δις ευρώ από 3.122 επιχειρήσεις.

Σημαντικό μέρος του τομέα των υπηρεσιών αντιπροσωπεύουν οι κλάδοι «Δημόσιας Διοίκησης, της Άμυνας και της Κοινωνικής Ασφάλισης», και των «χρηματοπιστωτικών υπηρεσιών», οι οποίοι παράγουν το 17%-18% της Α.Π.Α. του τριτογενή τομέα, ενώ

η «εκπαίδευση και η κοινωνική μέριμνα» συμβάλλουν κατά 13%-15%.

Τέλος παρότι δεν καλλιεργείτε ιδιαίτερα ο καπνός, λόγω όμως της ύπαρξης της καπνοβιομηχανίας «Καρέλια» εξάγει προϊόντα καπνού μιας και η συγκεκριμένη βιομηχανία είναι από τις μεγαλύτερες της χώρας.

Όσον αφορά στις εισαγωγές του Νομού Μεσσηνίας όπως θα γίνει αντιληπτό και από την ανάλυση του κεφαλαίου Υποδομές η υπό μελέτη περιοχή εισάγει ενέργεια. Την ηλεκτρική ενέργεια (ΔΕΗ) από την Αρκαδία (Μεγαλόπολη) όπως και όλη η Περιφέρεια Πελοποννήσου.

Σε συνδυασμό με την προηγούμενη παράγραφο, γίνεται κατανοητό ότι ο Νομός εισάγει αρκετά από τα προϊόντα, εκτός από αυτά που εξάγει και κάποια προϊόντα του πρωτογενή τομέα που καλύπτει τις εσωτερικές του ανάγκες.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4^ο Παραγωγικοί Συντελεστές

4.1 Γη – Χρήσεις Γης

Οι χρήσεις εδάφους έχουν αντληθεί από υφιστάμενες κατά την τελευταία δεκαετία¹⁶ μελέτες καθώς και από χορήγηση στοιχείων από την ΕΣΥΕ σχετικά με την κατανομή χρήσεων γης κατά βασικές κατηγορίες.

Το μεγαλύτερο μέρος της έκτασης στους Περιφέρειας Πελοποννήσου καταλαμβάνουν τα δάση με ποσοστό 48,2% στους συνολικής έκτασης, ενώ το αντίστοιχο ποσοστό για τη χώρα είναι 43,92%. Η καλλιεργήσιμες εκτάσεις και αγροναυσίες αποτελούν το 39,94% της έκτασης της Περιφέρειας, ποσοστό που κινείται κοντά στον εθνικό μέσο όρο, που κυμαίνεται στο 38,40%. Οι βοσκότοποι καταλαμβάνουν το 6,15% της συνολικής έκτασης στους Περιφέρειας Πελοποννήσου, έναντι 10,95% του συνόλου της χώρας. Οι άλλες χρήσεις αντιπροσωπεύουν το 5,72% της συνολικής έκτασης και περιλαμβάνουν τις εκτάσεις που καταλαμβάνουν οι οικισμοί, οι πλατείες, οι δρόμοι και οι εκτάσεις που καλύπτονται από νερά. Ειδικότερα οι εκτάσεις που περιλαμβάνουν αστική οικοδόμηση καταλαμβάνουν το 1,16% της συνολικής έκτασης.

Από τα παραπάνω δεδομένα συμπεραίνεται ότι στην Περιφέρεια Πελοποννήσου υπερέχει σημαντικά το ποσοστό της δασικής γης (48,20%) μαζί με το ποσοστό των καλλιεργήσιμων εκτάσεων (39,94%) σε σχέση με τους βοσκότοπους (10,95%), αλλά και του ποσοστού των υπολοίπων χρήσεων (5,72%).

Όσον αφορά στην κατανομή των χρήσεων γης ανά Νομό, στους Νομούς Αργολίδας,

¹⁶ Μελέτη Τουριστικής Ανάπτυξης Περιφέρειας Πελοποννήσου (Α' Φάση, 2002), Χωροταξικό Σχέδιο Περιφέρειας Πελοποννήσου (Α'Φάση μέρος 20, 1998 και Γ Φάση, οριστική πρόταση - α' μέρος, 1999), ΠΠΧΣΑΑ Περιφέρειας Πελοποννήσου (ΥΠΕΧΩΔΕ, 2003), Περιφέρεια Πελοποννήσου - Τάσεις Ανάπτυξης, Στόχοι Πολιτικής και Χωροταξικές Προτεραιότητες (ΥΠΕΧΩΔΕ, 1998)

Αρκαδίας και Λακωνίας κυριαρχούν τα δάση, ενώ στους Νομούς Κορινθίας και Μεσσηνίας κυριαρχούν οι καλλιεργούμενες εκτάσεις και αγραναπαύσεις.

Το 48,2% στους έκτασης στους Περιφέρειας με βάση τα στοιχεία της ΕΣΥΕ, καλύπτεται από δάση τα οποία εντοπίζονται κυρίως στα δασικά συμπλέγματα του Ταυγέτου, του Μαινάλου και του Πάρνωνα και στην ορεινή Κορινθία. Κάποια από αυτά τα δάση (σε μικρή κλίμακα) είναι βιομηχανικά, όπου παράγονται διάφορα προϊόντα ξυλείας,

Σε επίπεδο Περιφέρειας, στον Ν. Αρκαδίας συγκεντρώνεται το 38,90% των βοσκοτόπων στους περιφέρειας, με τους Ν. Αργολίδας και Λακωνίας να ακολουθούν (25,65% και 21,46% αντίστοιχα). Η μελισσοκομία συγκεντρώνεται κυρίως στους Νομούς Αργολίδας, Λακωνίας και Μεσσηνίας.

Σε ότι αφορά τον τουρισμό, σε επίπεδο περιφέρειας, οι παραλιακές περιοχές των νομών Αργολίδας, Κορινθίας και Μεσσηνίας είναι αυτές που συγκεντρώνουν στους περισσότερες ξενοδοχειακές μονάδες.

Οι Νομοί στους χώρος κατατάσσονται κατά την ΕΣΥΕ σε 3 κατηγορίες σχετικά με τη μορφολογία του εδάφους: πεδινές, ημιορεινές και ορεινές. Σύμφωνα με την πιο πάνω διάκριση και την απογραφή 1991 στο Νομό Μεσσηνίας ισχύουν τα εξής:

Πίνακας 4.1
Μορφολογία Εδάφους (χιλ.στρ.)

	Πεδινές	Ημιορεινές	Ορεινές	Σύνολο
Μεσσηνία	1.021,8	756,6	1.203,3	2.991,7
Περιφέρεια	3.083,9	4.645,1	7.763,3	15.490,4

Πηγή: ΕΣΥΕ (1991)

Το μεγαλύτερο μέρος της έκτασης του Ν. Μεσσηνίας καταλαμβάνουν οι καλλιεργούμενες εκτάσεις με ποσοστό 53,87% της συνολικής έκτασης του νομού, αναλογία που θεωρείται ιδιαίτερα υψηλή ως προς το ποσοστό της Περιφέρειας (39,94%) και το αντίστοιχο της χώρας (38,40%), η δασική γη ακολουθεί με ποσοστό 39,67%, οι βοσκοτόποι συνιστούν μόλις το 1,87% της συνολικής έκτασης του νομού,

οι εκτάσεις οικισμών (κτίρια, δρόμοι κλπ) καταλαμβάνουν το 1,55%, ενώ οι άλλες εκτάσεις καταλαμβάνουν το 2,75% της έκτασης του νομού. Τελευταίες στην κατάταξη έρχονται οι εκτάσεις που καλύπτονται από νερά (0,29%). Το μεγαλύτερο τμήμα των καλλιεργήσιμων εκτάσεων συνιστούν οι ετερογενείς γεωργικές περιοχές που καλύπτουν ποσοστό 33,99% του συνόλου των καλλιεργήσιμων εκτάσεων του νομού, με τις μόνιμες καλλιέργειες να ακολουθούν (17,37%). Το μεγαλύτερο τμήμα της έκτασης των δασών ημιφυσικών εκτάσεων στο Ν. Μεσσηνίας καταλαμβάνουν συνδυασμοί θαμνώδους ή/και ποώδους βλάστησης (27,49% του συνόλου των δασικών εκτάσεων) και μόλις το 7,09% συνιστά τα δάση.

Οι σημαντικότερες ενότητες γεωργικής γης στο Ν. Μεσσηνίας εντοπίζονται στις παραλιακές ζώνες του Μεσσηνιακού Κόλπου και της Τριφυλίας στην κοιλάδα του Παμίσου και κατά μήκος του εσωτερικού οδικού άξονα Καλού Νερού – Κοπανακίου – Δωρίου – Αλλαγής.

Τα δίκτυα άρδευσης του Ν. Μεσσηνίας είναι:

- Άρδευτικό Παμίσου (ποτάμι / αρδεύονται 20.000 στρ.)
- Άρδευτικό Αλαγονίας (πηγές / αρδεύονται 900 στρ)
- Άρδευτικό Πανιπερίου (πηγές / αρδεύονται 800 στρ.)
- Άρδευτικό Πεταλιδίου (πηγές / αρδεύονται 150 στρ.)
- Άρδευτικά Καρτερόλι - Πιπερίτσα (αρδεύονται 800 στρ.)
- Άρδευτικό Δωρίου-Ψαρίου (πηγές / αρδεύονται 700 στρ.)
- Οι λοιπές περιοχές αρδεύονται από αρδευτικές γεωτρήσεις όπως:
 - Ομάδα αρδευτικών γεωτρήσεων περίπου 30 Άνω Μεσσηνίας
 - Ομάδα αρδευτικών γεωτρήσεων περίπου 6, Εξοχικού -Φιλιατρών

Οι παραλιακές ζώνες του Μεσσηνιακού κόλπου και της Τριφυλίας, οι εκτάσεις στην κοιλάδα του Παμίσου και κατά μήκος του εσωτερικού οδικού άξονα Καλού Νερού - Κοπανακίου - Δωρίου - Αλλαγής, αποτελούν τη γεωργική γη του Ν. Μεσσηνίας.

Οργανωμένες κτηνοτροφικές / πτηνοτροφικές μονάδες υπάρχουν 2 (χοιροτροφικές μονάδες στο Μαυρομάτιο (Παμίσου) και στην Ανθούσα).

Στην Περιφέρεια Πελοποννήσου λειτουργούν 39 μονάδες ιχθυοκαλλιέργειας. Από αυτές μόλις μία είναι εκτατικής μορφής και πρόκειται για τη λιμνοθάλασσα της

Γιάλοβας Μεσσηνίας. Στον Ν. Μεσσηνίας εκτός από την μονάδα της Γιάλοβας, υπάρχουν και τα ιχθυοτροφεία στο Πόρτο Λόγγο - Νήσος Μπόμπα και στον όρμο Ναυαρίνου, που πρόκειται για πλωτούς κλώβους (τσιπούρα, λαβράκι) και μια μονάδα οστρακοκαλλιέργειας στις πηγές του ποταμού Πάμισου¹⁷.

Σε ότι αφορά τον ορυκτό πλούτο στην περιοχή μελέτης, κοιτάσματα λιγνίτη εντοπίζονται στην Κυπαρισσία και στην Αγ. Μαρίνα (όρια Ν. Μεσσηνίας και Ν. Ηλείας) για τις ανάγκες της ΔΕΗ. Στο Ν. Μεσσηνίας επίσης, υπάρχει σημαντική ποσότητα λιγνίτου στην περιοχή της Κορώνης, που ανήκει στην εταιρία ΛΑΡΚΟ και προς το παρόν δεν γίνεται εκμετάλλευσή της. Συγκεκριμένα στο Ν. Λακωνίας υπάρχουν λατομεία σε 4 περιοχές και στο Ν. Μεσσηνίας σε 2 περιοχές

Ν. Μεσσηνίας: Περιοχή Σταυροπήγι (μάρμαρο Μάνης)
Περιοχή Πολιανής (μάρμαρο Μάνης)

Όσον αφορά στον κλάδο της βιομηχανίας - βιοτεχνίας που συμπεριλαμβάνει μικρές μονάδες που εξυπηρετούν την τοπική αγορά, αυτές χωροθετούνται εντός των οικισμών ή στον εξωαστικό χώρο, κυρίως κατά μήκος των αξόνων. Τέτοιες θέσεις εντοπίζονται στην Καλαμάτα κατά μήκος του άξονα Καλαμάτα – Μεσσήνη.

Σε ότι αφορά τον τουρισμό, οι μεγάλοι μεγέθους ξενοδοχειακές (άνω των 100 κλινών) μονάδες Α', Β' και Γ' κατηγορίας είναι εγκατεστημένες:

Πίνακας 4.2
Ξενοδοχειακές Μονάδες άνω των 100 κλινών

Ν. Μεσσηνίας	Αρ. Ξενοδοχειακών μονάδων άνω των 100 κλινών			Κλίνες	Αρ. camping / αρ. κλινών
	Α	Β	Γ		
Καλαμάτα	3		2	645	1/117
Βέργα	1			373	
Πεταλίδι	1			500	
Πύλος		1		109	

Πηγή: Περιφέρεια Πελοποννήσου

¹⁷ πηγή: Μελέτη χωρικών επιπτώσεων, Κ. Δασκαλάκης, 1997

Στους πίνακες που ακολουθούν παρουσιάζεται αναλυτικά η κατανομή των χρήσεων γης στο Νομό Μεσσηνίας, στην Περιφέρεια Πελοποννήσου καθώς και στο σύνολο της Χώρας.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΡΑΙΑ

Πίνακας 4.3
Κατανομή της Έκτασης της Περιφέρειας Πελοποννήσου και των Νομών της σε γενικευμένες κατηγορίες Χρήσης / Κάλυψης

	Αριθμός Δήμων/ κοινοτήτων	Σύνολο Εκτάσεων	Καλλιεργούμενες εκτάσεις και αγροαναπαύσεις	Βοσκότοποι	Δάση	Εκτάσεις καλυπτόμενες από νερά	Εκτάσεις οικισμών (κτίρια, δρόμοι, κ.λπ.)	Άλλες εκτάσεις
Σύνολο Ελλάδας	1035	131.982,20	50.684,60	14.451,60	57.968,90	1.790,10	2.307,50	4.779,60
Π. Πελοποννήσου	107	15.505,60	6.192,30	953,5	7.473,00	36,9	201	648,9
Ν. Αργολίδας	16	2.154,60	863,4	244,6	936	3,6	26,4	80,6
Ν. Αρκαδίας	23	4.418,40	1.321,80	370,9	2.525,50	10,6	38,9	150,7
Ν. Κορινθίας	15	2.296,20	1.025,10	77,5	980	6,2	51,7	155,7
Ν. Λακωνίας	22	3.639,50	1.367,50	204,6	1.842,50	7,8	37,6	179,5
Ν. Μεσσηνίας	31	2.996,90	1.614,50	55,9	1.189,00	8,7	46,4	82,4

Πηγή: ΕΣΥΕ

Πίνακας 4.4
Κατανομή της Έκτασης της Περιφέρειας Πελοποννήσου και του Νομού Μεσσηνίας σε γενικευμένες κατηγορίες Χρήσης / Κάλυψης

Περιοχή	Αριθμός Δήμων και Κοινοτήτων	Σύνολο Εκτάσεων	Καλλιεργούμενες Εκτάσεις και Αγραναπαύσεις	Βοσκότοποι	Δάση	Εκτάσεις καλυπτόμενες από νερά	Εκτάσεις οικισμών (κτίρια, δρόμοι, κ.λπ.)	Άλλες εκτάσεις
Δ. Αβίας		179.1	49.7	5.5	98.6	0.0	1.2	24.1
Δ. Αετού		95.2	63.5	1.9	27.3	0.0	1.0	1.5
Δ. Αιπείας		56.0	39.4	0.0	15.1	0.0	1.2	0.3
Δ. Ανδανίας		89.0	48.1	3.0	36.4	0.1	1.2	0.2
Δ. Ανδρουσής		50.3	44.4	0.0	5.0	0.2	0.7	0.0
Δ. Άριος		22.3	21.2	0.0	0.0	0.4	0.7	0.0
Δ. Αριστομένουσ		89.9	59.3	0.0	27.7	0.0	1.2	1.7
Δ. Αρφάρων		87.8	43.7	0.0	42.3	0.1	1.1	0.6
Δ. Αυλώνος		113.7	56.5	3.4	51.4	0.0	0.4	2.0
Δ. Βουφράδων		42.7	34.2	0.2	7.8	0.0	0.5	0.0
Δ. Γαργαλιάνων		123.1	90.1	0.0	30.5	0.0	2.0	0.5
Δ. Δωριού		103.0	52.6	0.5	48.4	0.0	1.5	0.0
Δ. Θουρίας		76.9	28.0	0.2	45.5	0.4	2.7	0.1
Δ. Ιθώμης		90.1	46.8	4.0	27.3	0.9	0.8	10.3
Δ. Καλαμάτας		254.4	93.1	1.8	140.6	0.0	11.5	7.4
Δ. Κορώνης		104.5	67.0	0.1	34.9	0.0	1.4	1.1
Δ. Κυπαρισσίας		101.1	65.1	1.3	33.0	0.0	1.7	0.0
Δ. Λεύκτρου		223.4	54.9	19.9	123.7	0.0	2.4	22.5
Δ. Μεθώνης		97.0	48.8	0.2	46.8	0.0	0.8	0.4
Δ. Μελιγαλά		78.2	62.5	0.2	11.3	1.9	1.2	1.1

Κεφάλαιο 4^ο
Παραγωγικοί Συντελεστές

Δ. Μεσσήνης	84.5	80.9	0.0	0.5	0.5	2.6	0.0	
Δ. Νέστορος	93.0	55.7	1.5	32.3	0.6	1.0	1.9	
Δ. Οιχαλίας	59.5	39.2	0.0	18.8	0.3	1.1	0.1	
Δ. Παπαφλέσσα	41.6	27.6	1.2	12.4	0.0	0.4	0.0	
Δ. Πεταλιδίου	106.4	75.7	3.2	25.8	0.0	1.5	0.2	
Δ. Πύλου	144.6	79.6	0.7	58.8	2.9	1.7	0.9	
Δ. Φιλιατρών	115.3	71.5	2.0	39.3	0.0	1.3	1.2	
Δ. Χιλιοχωρίων	73.8	48.7	0.0	24.3	0.0	0.8	0.0	
Δ. Είρας	88.0	19.1	0.3	66.2	0.4	0.3	1.7	
Κ. Τρικόρφου	42.8	23.4	0.7	16.7	0.0	0.3	1.7	
Κ. Τριπύλας	69.7	24.2	4.1	40.3	0.0	0.2	0.9	
Ν. Μεσσηνίας	31	2,996.9	1,614.5	55.9	1,189.0	8.7	46.4	82.4
Π. Πελοποννήσου	107	15,505.6	6,192.3	953.5	7,473.0	36.9	201.0	648.9
Σύνολο Ελλάδας	1036	131.982,20	50,684.6	14,451.6	57,968.9	1,790.1	2,307.5	4,779.6

Πηγή: ΕΣΥΕ

4.2 Φυσικοί Πόροι

4.2.1 Ακτές

Η ακτογραμμή του Νομού Μεσσηνίας εκτείνεται σε μήκος 250 χλμ., αποτελώντας το 21% της συνολικής ακτογραμμής της Περιφέρειας. Ένα μεγάλο τμήμα των ακτών του νομού όμως είναι δυσπρόσιτο και απότομο με συνέπεια, είτε να μην υπάρχει η δυνατότητα πρόσβασης, είτε να μην είναι κατάλληλο για κολύμβηση. Από το συνολικό μήκος της ακτογραμμής της Μεσσηνίας, τα 120,5 χλμ. είναι κατάλληλα για κολύμβηση, ποσοστό 48,2% επί του συνολικού.

Στην υπό μελέτη περιοχή σύμφωνα με έρευνα και καταγραφή του Υ.ΠΕ.ΧΩ.Δ.Ε., καταμετρήθηκαν συνολικά 55 περιοχές κολύμβησης με μήκος από 200 έως 6.000 μέτρα, οι οποίες χαρακτηρίζονται ως άριστες σε ποσοστό 46%, πολύ καλές σε ποσοστό 41% και καλές σε ποσοστό 13%. Οι ακτές σχεδόν στο σύνολό τους είναι αμμώδεις ενώ υπάρχουν πολύ λίγες πετρώδεις και βραχώδεις.

Το μεγαλύτερο μήκος των ακτών, στο οποίο υπάρχει η δυνατότητα κολύμβησης συγκεντρώνεται στις περιοχές:

- της δυτικής ακτογραμμής του νομού, συγκεκριμένα στους Δήμους Ελαίας, Κυπαρισσίας, Φιλιατρών και Πύλου,
- του νότιου τμήματος του Δήμου Μεθώνης,
- της ακτογραμμής της Μεσσηνιακής Μάνης, συγκεκριμένα στους Δήμους Λεύκτρου και Αβίας, και
- του νότιου τμήματος του Δήμου Καλαμάτας.

Στο παρακάτω παρουσιάζεται πίνακας με πλήρη καταγραφή των περιοχών κολύμβησης του Νομού Μεσσηνίας, ανά Δήμο και Δημοτικό Διαμέρισμα, με περιγραφή και όρια των περιοχών κολύμβησης, μήκος ακτής, μέσο βάθος νερών και γενική εκτίμηση της ποιότητας της περιοχής.

Πίνακας 4.5
Καταγραφή των Περιοχών Κολύμβησης στο Νομό Μεσσηνίας

α/α	ΟΝΟΜΑΣΙΑ ΔΗΜΟΥ	ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΔΙΑΜΕΡΙΣΜΑ ΠΟΥ ΑΝΗΚΕΙ Η ΠΕΡΙΟΧΗ ΚΟΛΥΜΒΗΣΗΣ	ΟΝΟΜΑΣΙΑ ΠΕΡΙΟΧΗΣ ΚΟΛΥΜΒΗΣΗΣ	ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΠΕΡΙΟΧΗΣ ΚΟΛΥΜΒΗΣΗΣ ¹⁸	ΟΡΙΑ ΠΕΡΙΟΧΗΣ ΚΟΛΥΜΒΗΣΗΣ	ΜΗΚΟΣ ΑΚΤΗΣ (Μέτρα)	ΜΕΣΟ ΒΑΘΟΣ ΝΕΡΩΝ (Μέτρα)	ΓΕΝΙΚΗ ΕΚΤΙΜΗΣΗ ΤΗΣ ΠΟΙΟΤΗΤΑΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΟΧΗΣ ΚΟΛΥΜΒΗΣΗΣ
1	ΑΒΙΑΣ	Αβίας	Παραλία Αβίας, Σάντοβα	Ευθεία, αμμώδης	Δεν έχουν καταγραφεί	3.500	2	Άριστη
2	ΑΒΙΑΣ	Κ. Δολών	Κιτριές	Κυκλική, αμμώδης	Δεν έχουν καταγραφεί	500	3	Πολύ Καλή
3	ΑΠΕΙΑΣ	Λαγγά	Άγιος Ανδρέας	Ευθεία, αμμώδης	Δεν έχουν καταγραφεί	3.000	30	Πολύ Καλή
4	ΑΠΕΙΑΣ	Χράνων	Παραλία Χράνων	Ευθεία, αμμώδης	Δεν έχουν καταγραφεί	2.000	30	Άριστη
5	ΑΥΛΩΝΑ	Ελαίας	Μπούζι - Αγιανάκη	Ευθεία, αμμώδης	Δεν έχουν καταγραφεί	4.000	5	Άριστη
6	ΑΥΛΩΝΑ	Αγαλιανής	Βλασσάδα	Ευθεία, αμμώδης	Δεν έχουν καταγραφεί	2.000	5	Άριστη
7	ΑΥΛΩΝΑ	Καλού Νερού	Χωρίς ιδιαίτερο όνομα	Ευθεία, αμμώδης	Δεν έχουν καταγραφεί	4.000	5	Άριστη
8	ΓΑΡΓΑΛΙΑΝΩΝ	Μαραθούπολης	Παραλία Μαραθούπολης	Ευθεία, αμμώδης	Δεν έχουν καταγραφεί	1.000	2,5	Πολύ Καλή
9	ΓΑΡΓΑΛΙΑΝΩΝ	Γαργαλιάνων	Μπαρλάς - Όζαινα	Αμμώδης	Δεν έχουν καταγραφεί	1.500	2	Πολύ Καλή
10	ΓΑΡΓΑΛΙΑΝΩΝ	Γαργαλιάνων	Αγίου Σωτήρος	Αμμώδης	Δεν έχουν καταγραφεί	1.000	2	Άριστη
11	ΓΑΡΓΑΛΙΑΝΩΝ	Γαργαλιάνων	Ρίκια	Αμμώδης	Δεν έχουν καταγραφεί	2.000	3	Πολύ Καλή

¹⁸ Σχήμα, Ειδικά Γεωγραφικά Χαρακτηριστικά

Κεφάλαιο 4^ο
Παραγωγικοί Συντελεστές

12	ΚΑΛΑΜΑΤΑΣ	Καλαμάτας	Ζιγκιρέϊκα (Αντλιοστάσιο)	Ευθεία, αμμώδης	Δεν έχουν καταγραφεί	4.000	30	Πολύ Καλή
13	ΚΑΛΑΜΑΤΑΣ	Καλαμάτας	Ανατολική Παραλία	Ευθεία, αμμώδης	Δεν έχουν καταγραφεί	3.000	2	Άριστη
14	ΚΑΛΑΜΑΤΑΣ	Βέργας	Αλμυρός	Κυκλική, αμμώδης	Δεν έχουν καταγραφεί	3.000	2	Άριστη
15	ΚΑΛΑΜΑΤΑΣ	Μ. Μαντίνειας	Παραλία Μ. Μαντίνειας	Ευθεία, αμμώδης	Δεν έχουν καταγραφεί	1.500	2	Άριστη
16	ΚΑΛΑΜΑΤΑΣ	Καλαμάτας	Καλαμάτα		Δεν έχουν καταγραφεί			
17	ΚΟΡΩΝΗΣ	Βασιλιτσίου	Κρουονέρι	Ευθεία, αμμώδης	Δεν έχουν καταγραφεί	2.000	2	Πολύ Καλή
18	ΚΟΡΩΝΗΣ	Κορώνης	Μεμί	Ευθεία, αμμώδης	Δεν έχουν καταγραφεί	4.000	30	Πολύ Καλή
19	ΚΟΡΩΝΗΣ	Χαροκοποίου	Αγίας Τριάδας	Ευθεία, αμμώδης	Δεν έχουν καταγραφεί	2.000	30	Πολύ Καλή
20	ΚΟΡΩΝΗΣ	Κόμπων	Περούλιου	Ευθεία, αμμώδης	Δεν έχουν καταγραφεί	2.000	30	Πολύ Καλή
21	ΚΥΠΑΡΙΣΣΙΑΣ	Κυπαρισσίας	Μπούκα - Σκοτάδι	Ευθεία, αμμώδης	Δεν έχουν καταγραφεί	4.000	2	Καλή
22	ΚΥΠΑΡΙΣΣΙΑΣ	Κυπαρισσίας	Λιμάνι		Δεν έχουν καταγραφεί	500	2	Καλή
23	ΚΥΠΑΡΙΣΣΙΑΣ	Κυπαρισσίας	Αλυκές - Διονίτσεινα	Ευθεία, αμμώδης	Δεν έχουν καταγραφεί	3.000	2	Καλή
24	ΚΥΠΑΡΙΣΣΙΑΣ	Κυπαρισσίας	Τερψιθέα	Ευθεία, αμμώδης	Δεν έχουν καταγραφεί	3.000	2	Καλή
25	ΚΥΠΑΡΙΣΣΙΑΣ	Φαρακλάδας	Αγρίλη	Ευθεία, αμμώδης	Δεν έχουν καταγραφεί	5.000	2	Καλή
26	ΛΕΥΚΤΡΟΥ	Καρδαμύλης	Παραλία Καρδαμύλης	Ευθεία, αμμώδης	Δεν έχουν καταγραφεί	3.000	2,5	Πολύ Καλή
27	ΛΕΥΚΤΡΟΥ	Προαστίου	Καλαμίτσι	Κυκλική, αμμώδης	Δεν έχουν καταγραφεί	300	2,5	Πολύ Καλή
28	ΛΕΥΚΤΡΟΥ	Προαστίου	Φωνέας	Κυκλική, αμμώδης	Δεν έχουν καταγραφεί	200	2,5	Πολύ Καλή

Κεφάλαιο 4^ο
Παραγωγικοί Συντελεστές

29	ΛΕΥΚΤΡΟΥ	Προαστίου	Δελφίνια	Ευθεία, αμμώδης	Δεν έχουν καταγραφεί	800	2	Πολύ Καλή
30	ΛΕΥΚΤΡΟΥ	Νεοχωρίου	Στούπα - Καλόγρια	Κυκλική, αμμώδης	Δεν έχουν καταγραφεί	1.000	2	Άριστη
31	ΛΕΥΚΤΡΟΥ	Αγ. Νικολάου	Άγιος Δημήτριος	Κυκλική, αμμώδης	Δεν έχουν καταγραφεί	700	2	Πολύ Καλή
32	ΛΕΥΚΤΡΟΥ	Πλάτσας	Χωρίς ιδιαίτερο όνομα	Βραχώδης	Δεν έχουν καταγραφεί	200	5	Πολύ Καλή
33	ΛΕΥΚΤΡΟΥ	Τραχηλας	Χωρίς ιδιαίτερο όνομα	Βραχώδης	Δεν έχουν καταγραφεί	200	3	Καλή
34	ΜΕΘΩΝΗΣ	Μεθώνης	Παραλία Μεθώνης	Ευθεία, αμμώδης	Δεν έχουν καταγραφεί	3.000	2	Άριστη
35	ΜΕΘΩΝΗΣ	Μεθώνης	Camping Μεθώνης	Ευθεία, αμμώδης	Δεν έχουν καταγραφεί	300	2	Άριστη
36	ΜΕΘΩΝΗΣ	Φοινίκης	Λαύρες	Ευθεία, αμμώδης	Δεν έχουν καταγραφεί	1.000	2	Πολύ Καλή
37	ΜΕΘΩΝΗΣ	Ευαγγελισμού	Σπιέντζα	Ευθεία, αμμώδης	Δεν έχουν καταγραφεί	2.000	2	Άριστη
38	ΜΕΘΩΝΗΣ	Κ. Φοινοκούτας	Παραλία Φοινοκούντας	Ημικύκλιο, αμμώδης	Δεν έχουν καταγραφεί	4.000	2	Άριστη
39	ΜΕΣΣΗΝΗΣ	Βέλικος	Παραλία Βέλικας	Ευθεία, αμμώδης	Δεν έχουν καταγραφεί	1.500	2	Άριστη
40	ΜΕΣΣΗΝΗΣ	Ανάληψης	Παραλία Ανάληψης	Ευθεία, αμμώδης	Δεν έχουν καταγραφεί	3.000	8	Άριστη
41	ΜΕΣΣΗΝΗΣ	Μεσσήνης	Μπούκα	Ευθεία, αμμώδης	Δεν έχουν καταγραφεί	3.000	3	Άριστη
42	ΝΕΣΤΟΡΟΣ	Ρωμανού	Γλυφαδάκι	Ευθεία, αμμώδης	Δεν έχουν καταγραφεί	2.000	3	Πολύ Καλή
43	ΝΕΣΤΟΡΟΣ	Ρωμανού	Παροχώρι	Ευθεία, αμμώδης	Δεν έχουν καταγραφεί	2.000	2	Πολύ Καλή
44	ΝΕΣΤΟΡΟΣ	Ρωμανού	Βοϊδοκοιλία	Πέταλο, αμμώδης	Δεν έχουν καταγραφεί	1.500	2	Άριστη
45	ΠΕΤΑΛΙΔΙ	Αχλαδοχωρίου	Καλαμάκι	Ευθεία, αμμώδης	Δεν έχουν καταγραφεί	5.000	30	Άριστη

Κεφάλαιο 4^ο
Παραγωγικοί Συντελεστές

46	ΠΕΤΑΛΙΔΙ	Πεταλιδίου	Πλαζ Πεταλιδίου	Ευθεία, αμμώδης	Δεν έχουν καταγραφεί	3.000	2	Άριστη
47	ΠΕΤΑΛΙΔΙ	Πεταλιδίου	Τζόης	Ευθεία, αμμώδης	Δεν έχουν καταγραφεί	1.500	3	Άριστη
48	ΠΕΤΑΛΙΔΙ	Πεταλιδίου	Καριά	Ευθεία, αμμώδης	Δεν έχουν καταγραφεί	1.500	3	Άριστη
49	ΠΥΛΟΥ	Πύλου	Παραλία Πόλυβος	Ημικύκλιο, αμμώδης	Δεν έχουν καταγραφεί	6.000	2	Πολύ Καλή
50	ΠΥΛΟΥ	Πύλου	Πλας Πύλου	Ημικύκλιο, αμμώδης	Δεν έχουν καταγραφεί	100	2	Καλή
51	ΠΥΛΟΥ	Πύλου	Λιμανκάκι	Πέταλο, αμμώδης	Δεν έχουν καταγραφεί	200	2	Άριστη
52	ΦΙΛΙΑΤΡΩΝ	Φιλιατρών	Στόμιο	Ευθεία, αμμώδης	Δεν έχουν καταγραφεί	2.000	2	Πολύ Καλή
53	ΦΙΛΙΑΤΡΩΝ	Φιλιατρών	Λιμνάρι	Ευθεία, αμμώδης	Δεν έχουν καταγραφεί	4.000	2	Πολύ Καλή
54	ΦΙΛΙΑΤΡΩΝ	Φιλιατρών	Αγία Κυριακή	Ευθεία, αμμώδης	Δεν έχουν καταγραφεί	2.000	2	Άριστη
55	ΦΙΛΙΑΤΡΩΝ - ΓΑΡΓΑΛΙΑΝΩΝ	Φιλιατρών & Γαργαλιάνων	Λακούβαρδος	Ευθεία, αμμώδης	Δεν έχουν καταγραφεί	3.000	2	Άριστη

Πηγή: Υ.ΠΕ.ΧΩ.Δ.Ε.

4.2.2 Υγροβιότοποι

Από τους καταγεγραμμένους υγροβιότοπους της Περιφέρειας Πελοποννήσου, οι πέντε εντοπίζονται στο νομό Μεσσηνίας. Οι υγροβιότοποι αφορούν ποταμούς, δέλτα και εκβολές ποταμών και τέλος λιμνοθάλασσες.

Πίνακας 4.6
Χαρακτηρισμένοι Υγροβιότοποι στο Νομό Μεσσηνίας

α/α	Δήμος	Περιοχή	Έκταση (Ha ή km)
1	Αυλώνα	Εκβολές Νέδωνα	8,5 Ha
2	Αυλώνα	Ποταμός Νέδωνας	12 km
3	Μεσσήνης	Εκβολές Πάμισου	12 Ha
4	Μεσσήνης	Ποταμός Πάμισος	24 km
5	Πύλου	Λιμνοθάλασσα Γιάλοβας ή Διβάρι	50 Ha

Πηγή: Χρ. Αραμπατζή - Καρρά & Συνεργάτες «Χωροταξικό Σχέδιο Περ. Πελοποννήσου»

4.2.3. Σπήλαια

Στο Νομό Μεσσηνίας μεταξύ των σημαντικών φυσικών πόρων συγκαταλέγονται και αξιόλογα σπήλαια, τα οποία μπορούν να ενταχθούν σε διαδρομές φυσιολατρικές και να συμβάλουν στη διαφοροποίηση του τουριστικού προϊόντος και στη διάχυση του τουρισμού στις ορεινές περιοχές. Τα σημαντικότερα σπήλαια είναι τα εξής:

Το σπήλαιο Βασινίδι στο Δ. Λεύκτρου

Το σπήλαιο αποτελείται από μια αίθουσα με δύο εισόδους: μία από την ξηρά και μία από τη θάλασσα. Η είσοδος του θαλασσινού νερού δημιουργεί ξεχωριστό τοπίο.

Το σπήλαιο Καταφύγι στο Δ. Λεύκτρου

Όλη η δυτική ακτή της Μεσσηνιακής και της Λακωνικής Μάνης συγκεντρώνει μεγάλο αριθμό σπηλαίων, τα οποία χρησιμοποιήθηκαν ως καταφύγια ή και κατοικίες από τους

προϊστορικούς ανθρώπους. Το σπήλαιο Καταφύγι είναι αναξιοποίητο αλλά επισκέψιμο από επισκέπτες,

Το σπήλαιο του Νέστορα στο Δ. Πύλου

Το σπήλαιο συνδέεται με διάφορες ιστορίες από τη μυθολογία. Βρίσκεται κοντά στο Παλιόκαστρο Πύλου, είναι μεγάλο και ψηλό, με μεγαλοπρεπή τοιχώματα. Χρησιμοποιήθηκε από την Ύστερη Νεολιθική Εποχή μέχρι τους Κλασικούς χρόνους. Η ποιότητα της κεραμικής που βρέθηκε στο χώρο του σπηλαίου θεωρείται εξαιρετικό δείγμα.

4.2.4. Καταφύγια Θηραμάτων

Στο νησί Σαπιέντζα του Δ. Μεθώνης λειτουργεί ελεγχόμενη κυνηγετική περιοχή έκτασης 8.500 στρεμμάτων, στην οποία διαβιούν οι κρητικοί αιγαγροί «Κρι – Κρι», τα άγρια πρόβατα Μουφλού, πέρδικες και φασιανοί.

Ακόμη, στο Νομό Μεσσηνίας υπάρχουν οριοθετημένες περιοχές, στις οποίες δεν επιτρέπεται το κυνήγι, με στόχο την προστασία της άγριας πανίδας.

4.2.5. Περιοχές Καταδύσεων

Στο φυσικό πλούτο του Νομού προστίθενται και οι περιοχές όπου επιτρέπεται η ελεύθερη κατάδυση, η οποία είναι ένα από τα αναδυόμενα σπορ, με συνεχώς αυξανόμενη ζήτηση. Οι περιοχές όπου επιτρέπεται η ελεύθερη κατάδυση σύμφωνα με απόφαση της Εφορείας Ενάλιων Αρχαιοτήτων αναφέρονται παρακάτω.

- Στον κόλπο της Καλαμάτας (Δήμος Καλαμάτας)
- Στην Παραλία Μπούκα (Ρωμανός, Πύλου) (Δήμος Νέστωρος και Δήμος Πύλου)
- Στα Λιμανάκια στην είσοδο του όρμου του Ναβαρίνου στην Πύλο (Δήμος Πύλου)
- Στο Μεσσηνιακό κόλπο από την εκβολή του ρέματος Καλόρεμα έως την

- παραλία Χελωναριά Κοτρώνη (Δήμος Αβίας και Δήμος Λεύκτρου)
- Στη νήσο Βενέτικο (Δήμος Κορώνης)
 - Στις βραχονησίδες Πετροκάραβο και Αυγό (Δ. Κορώνης)

Πίνακας 4.7
Τα Μόνιμα Καταφύγια Θηραμάτων του Νομού Μεσσηνίας

α/α	Δήμοι / Κοινότητες	Μόνιμο Καταφύγιο Θηραμάτων	Έκταση (στρέμματα)
1	Δ. Αριστομένους	Τούμπας	10000
2	Δ. Γαργαλιάνων	Ευρετής	10000
3	Δ. Γαργαλιάνων & Δ. Φιλιατρών	Σκοτωμένου	11000
4	Δ. Δωρίου	Άνω Γλιάτα	19000
5	Δ. Ιθώμης & Κ. Τρίκορφου	Καλλιγά	20000
6	Δ. Καλαμάτας	Στόλου	13300
7	Δ. Λεύκτρου	Ντουμπίτσας	10000
8	Δ. Παπαφλέσσα	Αμυγδαλίτσας	10000
9	Δ. Πύλου	Ντιβάρι-Βάλτος	5200
10	Δ. Πύλου & Δ. Μεθώνης	Αγίου Νικολάου	11000
11	Δ. Χιλοχωρίων	Λυκοδήμου	14000
12	Κ. Τριπύλας	Ροντακίου	12000

Πηγή: Χρ. Αραμπατζή - Καρρά & Συνεργάτες «Χωροταξικό Σχέδιο Περ. Πελοποννήσου»

4.2.6. Ορεινές Περιηγητικές και Ορειβατικές Διαδρομές

Ο φυσικός ορεινός πλούτος του Νομού με τη δημιουργία των κατάλληλων υποδομών μπορεί να αξιοποιηθεί για την ανάπτυξη του ορεινού τουρισμού.

Η ανάπτυξη των υποδομών ορεινού τουρισμού θα βοηθήσει στη διάχυση του τουριστικού ρεύματος από τις παράλιες περιοχές προς την ενδοχώρα, έτσι ώστε να πραγματοποιηθεί μια ισορροπημένη τουριστική ανάπτυξη, η οποία δεν θα δημιουργεί πιέσεις σε μεμονωμένες περιοχές.

Στις ορεινές διαδρομές οι οποίες εντάσσονται σε διαδρομές κατά μήκος φαραγγιών

είναι οι εξής:

Το φαράγγι του Ριντόμου στο Δήμο Αβίας

Το φαράγγι του Ριντόμου ξεκινάει δυτικά από την κορυφή του Προφήτη Ηλία του Ταυγέτου, τον οποίο από ανατολή προς δύση. Οι σχηματισμοί στη διαδρομή είναι εντυπωσιακή ενώ υπάρχουν παλιά μονοπάτια λιθόστρωτα, γεφύρια και νερόμυλοι.

Το φαράγγι του Βυρού στο Δήμο Λεύκτρου

Αρχίζει από το Δάσος Βασιλικής και είναι παράλληλο με το φαράγγι του Ριντόμου. Η διαδρομή είναι ξεχωριστή και υπάρχουν κατά μήκος σπηλιές και μοναστήρια.

Το φαράγγι του ποταμού Νέδα στο Δήμο Αυλώνας

Το φαράγγι του ποταμού Νέδα αποτελεί φυσικό σύνορο μεταξύ των Νομών Μεσσηνίας και Ηλείας. Η διαδρομή διακρίνεται για την έντονη εναλλαγή του τοπίου, τα πολλά νερά, τους καταρράκτες, τα πέτρινα γεφύρια και τα σπήλαια.

Τα όρη Αιγάλεω και Κυπαρισσίας μεταξύ των Δήμων Κυπαρισσίας, Αριστομένου, Φιλιατρών και της Κοινότητας Τριπύλας

Οι διαδρομές στο όρος Αιγάλεω και στα όρη Κυπαρισσίας ξεχωρίζουν για τα πλούσια δάση με οξές. Επίσης, στο Νομό έχουν διαμορφωθεί, χώροι αναψυχής σε δασικές εκτάσεις όπως το αλύλλιο Αλμυρού στο Δήμο Καλαμάτας και το αλύλλιο Μπούκας στο Δήμο Μεσσήνης.

4.3. Περιοχές Προστασίας με Ιδιαίτερη Οικολογική και Αισθητική Αξία

4.3.1. Τοπία Ιδιαίτερου Φυσικού Κάλλους

Στο Νομό Μεσσηνίας βρίσκονται 3 από τα 15 θεσμοθετημένα τοπία ιδιαίτερου φυσικού κάλλους της Περιφέρειας Πελοποννήσου. Οι περιοχές αφορούν σε οικισμούς, οι οποίοι εντάσσονται στο πολιτιστικό δυναμικό του Νομού και αποτελούν

πόλους έλξης επισκεπτών.

Πίνακας 4.8
Τοπία Ιδιαίτερου Φυσικού Κάλλους Νομού Μεσσηνίας

Δήμος	Γεωγραφική Θέση	Τοπία Ιδιαίτερου Φυσικού Κάλλους	Νομ. Διάταξη Φ.Ε.Κ.
Κορώνης	Ο οικισμός της Κορώνης	Κορώνη	15532/647 ΦΕΚ 527/Β/79
Λεύκτρου	Η περιοχή της Καρδαμύλης στη Μεσσηνιακή Μάνη	Καρδαμύλη	Γ/1091/421 39 ΦΕΚ 700/Β/80
Πύλου	Ο οικισμός της Πύλου	Πύλος	Α/Φ31/9507/1015 ΦΕΚ 750/Β/76

Πηγή: Χρ. Αραμπατζή - Καρρά & Συνεργάτες «Χωροταξικό Σχέδιο Περ. Πελοποννήσου»

4.3.2. Βιότοποι CORINE

Η απογραφή CORINE (CORINE BIOTOPES PROJECT) έγινε κατά την περίοδο 1985-1990 και είχε ως αποτέλεσμα τη δημιουργία μιας βάσης δεδομένων που περιλαμβάνει 6.000 περιοχές της Ε.Ε. σημαντικές για την προστασία του περιβάλλοντος.

Κατά την απογραφή των βιότοπων CORINE στο Ν. Μεσσηνίας καταγράφηκαν 7 περιοχές από τις 42 της Περιφέρειας Πελοποννήσου. Στις περιοχές αυτές δεν είναι πάντα εφικτό, να δημιουργηθεί τουριστική υποδομή για την αξιοποίησή τους, απλά συνθέτουν το φυσικό πλούτο της περιοχής. Οι περιοχές αυτές εντάσσονται στους φυσικούς πόλους έλξης του Νομού, ενώ παρουσιάζουν μεγάλες διαφοροποιήσεις ως προς το είδος τους, αυξάνοντας μ αυτό τον τρόπο την σπουδαιότητά τους. Οι περιοχές καταγράφονται στον επόμενο πίνακα.

Πίνακας 4.9
Βιότοποι CORINE του Νομού Μεσσηνίας

α/α	Δήμος	Ονομασία	Έκταση (ha)
1		Όρος Κεντρικός Ταΰγετος	12000
2		Όρος Ταΰγετος	52000
3		Φαράγγια Κοσκάργας και Βιρού	5700
4		Ποταμός Πάμισος	1600
5		Όρος Ιθώμη	800
6	Πύλου	Διβάρι Πύλου	900
7	Πύλου	Ακρωτήριο Ακρίτας, νήσοι Σαπιέντζα και Σχίζα	2300

Πηγή: Χρ. Αραμπατζή - Καρρά & Συνεργάτες «Χωροταξικό Σχέδιο Περ. Πελοποννήσου»

4.3.3. Περιοχές Natura 2000

Η Οδηγία 92/43/EEC, περί διατήρησης των φυσικών οικοτόπων και της άγριας πανίδας και χλωρίδας, αποσκοπεί στη διατήρηση της βιοποικιλότητας μέσω της διατήρησης των φυσικών οικοτόπων και της αυτοφυούς χλωρίδας και άγριας πανίδας στην επικράτεια των κρατών-μελών της Ε.Ε. Προβλέπεται η δημιουργία ενός Δικτύου Ειδικών Ζωνών Διατήρησης, επονομαζόμενο Natura 2000, που έχει ως σκοπό να διασφαλίσει καθεστώς προστασίας για τους φυσικούς οικοτόπους και τα είδη κοινοτικού και διεθνούς ενδιαφέροντος.

Στο πλαίσιο της ανωτέρω Οδηγίας, έχουν επιλεγεί 26 περιοχές στην Περιφέρεια Πελοποννήσου. Στο Ν. Μεσσηνίας ως περιοχές Natura 2000 έχουν θεσμοθετηθεί οι κάτωθι περιοχές:

Πίνακας 4.10
Χαρακτηρισμένες Περιοχές NATURA 2000

α/α	Δήμος	Περιοχή
1	Δ. Αβίας - Δ. Λεύκτρου	Όρος Ταΰγετος
2	Δ. Αυλώνα	Φαράγγι - Εκβολές Νέδωνα
3	Δ. Κυπαρισσίας - Δ. Φιλιατρών - Δ. Γαργαλιάνων	Θίνες Κυπαρισσίας
4	Δ. Μεθώνης	Νήσοι Σαπιένζα, Σχιζιά και ακρωτήριο Ακρίτας
5	Δ. Μεθώνης	Θαλάσσια Περιοχή Στενού Μεθώνης
6	Δ. Μεθώνης	Πηγές και Εκβολές Πάμισου
7	Δ. Πύλου	Λιμνοθάλασσα Πύλου και Νήσος Σφακτηρία

Πηγή: Χρ. Αραμπατζή - Καρρά & Συνεργάτες «Χωροταξικό Σχέδιο Περ. Πελοποννήσου»

Όρος Ταΰγετος

Η περιοχή του κεντρικού Ταΰγету αποτελεί ορεινό συγκρότημα που περιλαμβάνει τις υψηλότερες κορυφές της Πελοποννήσου (2.407 m). Είναι συνέχεια της ζώνης Γαβρόβου – Τρίπολης και από γεωλογική άποψη αποτελείται από φυλλίτες, πλακώδεις ασβεστόλιθους και φλύσχεις. Μαζί με τον Πάρνωνα είναι οι παλαιότερες περιοχές της Πελοποννήσου. Εκτείνεται σε μήκος άνω των 40 km και συνορεύει προς νότον με την περιοχή του Σαγγιά, ενώ τα βόρεια όριά του εφάπτονται της Λαγκάδας της Τρύπης. Υπάρχουν αναπτυσσόμενες δασικές εκτάσεις με *Pinus nigra ssp. pallasiana* και με την ενδημική κεφαλληνιακή ελάτη *Abies cerhalonica*.

Η περιοχή του κεντρικού Ταΰγету παρουσιάζει μεγάλη εναλλαγή βιοτόπων, προσφέροντας έτσι καταφύγιο σε 160 περίπου ελληνικά ενδημικά πουλιά, 21 από τα οποία είναι αποκλειστικά ενδημικά στον Ταΰγετο. Αρκετά από τα είδη είναι βαλκανικά ενδημικά ή αποτελούνται από πολύ μικρούς πληθυσμούς τόσο στην Ελλάδα όσο και στις γειτονικές χώρες. Άλλα αποτελούν νέα είδη για την επιστήμη και, μαζί με ένα γένος, δεν έχουν ακόμη ενταχθεί σε κάποια κατηγορία του Κόκκινου Βιβλίου, παρότι οι πληθυσμοί τους είναι μικροί και τρωτοί και θα έπρεπε να τοποθετηθούν στα κινδυνεύοντα taxa

Φαράγγι – Εκβολές Νέδωνα

Ο ποταμός Νέδωνας διασχίζει την πόλη της Καλαμάτας. Η εκβολή του βρίσκεται δυτικά του λιμανιού της Καλαμάτας και η λεκάνη απορροής του στη δυτική πλευρά του βόρειου τμήματος του Ταυγέτου. Το ιδιαίτερο χαρακτηριστικό αυτής της περιοχής είναι η βαθιά στενή χαράδρα, μήκους εννιά χιλιομέτρων που βρίσκεται μεταξύ της περιοχής Χάνι Λαγού και του στρατιωτικού πεδίου βολής, ακριβώς βόρεια της Καλαμάτας. Το αντιπροσωπευτικό τοπίο αυτής της περιοχής διαμορφώθηκε από ασβεστόλιθους με βαθιές διαβρώσεις, που απαντούν κατά μήκος της χαράδρας, καθώς επίσης και των παραποτάμων. Οι κυριότεροι παραπόταμοι είναι: Καρβελιώτικο Ρέμα, Γριάς Ρέμα, Δαφνόρεμα και Σκούρα Ρέμα. Οι μαύροι βιτουμενιούχοι ασβεστόλιθοι ανήκουν στη γεωτεκτονική ζώνη Τριπόλεως και είναι έντονα καρστικοποιημένοι. Το υπόβαθρο των ασβεστόλιθων είναι φυλλιτικά – χαλαζιτικά πετρώματα (μεταμορφωμένες ενότητες της ζώνης Τριπόλεως). Αυτά τα μεταμορφωμένα πετρώματα εμφανίζονται στις περιοχές Χερώματα – Λαζαρόλακα και Αλαγονία – Αρτεμισία, ανατολικά και βορειοανατολικά της περιοχής. Η σχετική τους αδιαπερατότητα εξασφαλίζει υψηλό ποσοστό επιφανειακής απορροής του νερού της βροχής που κινείται προς τη χαράδρα του Νέδωνα. Λόγω της καρστικοποίησης, μεγάλο ποσοστό επιφανειακού νερού της κοίτης του Νέδωνα διηθείται μέσω των ασβεστόλιθων συμβάλλοντας έτσι στον εμπλουτισμό των υπόγειων υδάτων και διατηρώντας σχετικά χαμηλή απορροή προς την εκβολή του ποταμού. Η γεωμορφολογική εξέλιξη της χαράδρας του Νέδωνα οφείλεται σε εκτεταμένη διάβρωση με αποτέλεσμα να παρατηρούνται πτώσεις βράχων και κατολισθήσεις στα πρανή. Αυτό οδήγησε σε περιοδικές εμφράξεις της κοίτης του ποταμού και τον σχηματισμό μικρών λιμνών, πίσω από τα φράγματα των υλικών κατολίσθησης. Αυτές οι επιμήκεις λίμνες δεν ήταν μόνιμες. Κατά κανόνα καταστρέφονταν μετά από μια πλημμύρα αφήνοντας στην περιοχή ιλυώδη ιζήματα, που αποτελούσαν ένα μαλακό υπόβαθρο για την ανάπτυξη φυτών. Καρστικά έγκοιλα και σπηλιές παρατηρούνται σε πολλά σημεία κατά μήκος της χαράδρας. Αυτά καταδεικνύουν και θέσεις παλαιοπηγών, που λειτουργούσαν πριν από την εκβάθυνση της χαράδρας στο σημερινό της επίπεδο. Αυτές οι κοιλότητες είναι σημαντικοί βιότοποι για πολλά άγρια ζώα (νυχτερίδες, αλεπούδες, λαγοί, πουλιά, κ.λ.π.), ως προς τη θέση, την πρόσβαση σε νερό, και το βαθμό ασφάλειας που προσφέρουν. Η μακκία βλάστηση ανήκει στη ζώνη Oleo-Ceratonion και έχει μεγάλη ανάπτυξη, είναι καλής ποιότητας και με ιδιαίτερη βιοποικιλότητα.

Η περιοχή είναι πολύ σημαντική και μπορεί να συγκριθεί σε ωριότητα με τη χαράδρα της Λαγκάδας Ταυγέτου, στο ανατολικό τμήμα της διάβασης Καλαμάτας – Σπάρτης. Η Λαγκάδα είναι η φυσική συνέχεια του περάσματος Νέδωνα – Λαγκάδας ανάμεσα στην Καλαμάτα και στη Σπάρτη. Η σπουδαιότητα της περιοχής οφείλεται σε πολλούς παράγοντες όπως στο πολύ εντυπωσιακό τοπίο, στην πολύ καλή ποιότητα της μακκίας βλάστησης που αποτελείται από πουρνάρι (*Quercus coccifera*), αριά (*Q. ilex*), σχίνο (*Pistacia lentiscus*), αγριελιά (*Olea europaea*), χαρουπιά (*Ceratonia siliqua*), κουμαριά (*Arbutus unedo*, *Arbutus adra~hne*), φιλύκι (*Phillyrea latifolia*), σφενδάμι (*Acer creticum*), δάφνη (*Laurus nobilis*) κ.ά. Ακόμη, στην ανάπτυξη αμιγούς παρόχθιας βλάστησης (*Platanus orientalis*, *Salix* sp. κ.λ.π.), στη συνεχή επιφανειακή ροή ύδατος για αρκετούς μήνες, ιδιαίτερα στο Β.Α. τμήμα της χαράδρας και τέλος στην ύπαρξη σπάνιων και φυτογεωγραφικά ενδιαφερόντων φυτών.

Θίνες, Κυπαρισσίας

Η περιοχή αποτελεί τμήμα της παράκτιας ζώνης της Δ Πελοποννήσου, όπου επικρατούν ευνοϊκές οικολογικές συνθήκες για την ανάπτυξη αμμοθινικών σχηματισμών. Οι ακτές της Δ. Πελοποννήσου είναι εκτεθειμένες στην ανοιχτή θάλασσα και συνεπώς στους επικρατούντες Ν.Δ. ανέμους που συμβάλλουν καθοριστικά στη δημιουργία και ανάπτυξη των αμμοθινών. Σχεδόν όλα τα εδάφη της περιοχής ανήκουν στην κλάση των αμμωδών εδαφών, ως αποτέλεσμα της φυσικής αποσάθρωσης των βράχων. Αποτελούνται από μικρά γωνιώδη τμήματα προερχόμενα από τα βράχια που αργότερα μεταφέρονται από τον άνεμο ή το νερό. Το τοπίο της παράκτιας περιοχής συντίθεται από: αμμόφιλη, αμμονιτρόφιλη βλάστηση χαμηλών και υψηλών σταθεροποιημένων ή κινούμενων αμμοθινών, φρύγανα και μακκί, παραλιακά δάση χαλεπίου πεύκης σε αμμώδη υποστρώματα, καλλιεργούμενη γη, χωριά κ.λπ. Το ύψος των αμμοθινών κυμαίνεται από 1 έως 8-10 m πάνω από την επιφάνεια της θάλασσας και ανάλογα με το ύψος τους και την παρουσία χούμου και φυτικών υπολειμμάτων απαντούν διάφορες φυτοκοινωνίες. Ένα περισσότερο ή λιγότερο σαφές ζωνώδες πρότυπο κατανομής της βλάστησης παρατηρείται κατά τη μετάβαση από τη θάλασσα προς τις εσωτερικές θέσεις, π.χ. μια ζώνη γυμνή από βλάστηση ακολουθείται από χαμηλές αμμοθίνες, στη συνέχεια από υψηλές αμμοθίνες με αμμόφιλη βλάστηση, καθώς και από αμμοθίνες με δάση χαλεπίου πεύκης.

Η κύρια οικολογική αξία της περιοχής έγκειται στην εκτεταμένη παρουσία αμμοθινικών οικοσυστημάτων. Στην Ελλάδα οι αμμοθινοί σχηματισμοί διαρκώς μειώνονται σε αριθμό και έκταση και σε μερικές περιπτώσεις έχουν ολοκληρωτικά καταστραφεί. Σε αυτές τις ακτές της Δ. Πελοποννήσου επιβιώνουν ακόμη καλά αναπτυγμένες αμμοθίνες. Επίσης, η παρουσία παραθαλάσσιων δασών χαλεπίου πεύκης, καλής δομής, σε απόσταση όχι μεγαλύτερη από 100-200 m από τη θάλασσα, προσδίδει υψηλή αισθητική και οικολογική αξία στην περιοχή. Το μωσαϊκό της βλάστησης παρουσιάζει υψηλό βαθμό μοναδικότητας και είναι αντιπροσωπευτικό των πιο καλά διατηρημένων αμμοθινών της Ελλάδας.

Νήσοι Σαπιένζα, Σχιζά, και ακρωτήριο Ακρίτας

Η περιοχή περιλαμβάνει το ακρωτήριο Ακρίτας (Ν.Δ. Πελοπόννησος) και τα γειτονικά νησιά Σχιζα (1.090 ha) και Σαπιένζα (963 ha), καθώς επίσης και τα νησιά Βενετικό, Αγ. Μαρνανή, Αυγό κ.λπ. της ομάδας νησιών των Οινουσών. Το νησί Σαπιένζα είναι δασωμένο, ενώ οι άλλες περιοχές καλύπτονται από θαμνώδη βλάστηση.

Στους παραθαλάσσιους βράχους και τις βραχώδεις ακτές της περιοχής ενδημούν ορισμένα taxa *Limonium*. Η μεγάλη ζωολογική σημασία της περιοχής υποδηλώνεται από την παρουσία 23 σημαντικών ειδών σπονδυλωτών (εκτός από πουλιά).

Θαλάσσια περιοχή στενού Μεθώνης

Η περιοχή βρίσκεται στη Ν.Δ. Πελοπόννησο και περιλαμβάνει τις ακτές από το ακρωτήριο «Κολύβρι» έως το «Χοντρό Κάβο» καθώς επίσης και τις βόρειες πλευρές της νήσου Σαπιέντζα. Το υπόστρωμα αποτελείται από σκληρή λεπτόκοκκη άμμο με διάσπαρτους διαβρωμένους ασβεστολιθικούς βράχους. Στρώματα από *Cymodocea nodosa* φύονται σε βάθος ενός έως δύο μέτρων και ακολουθούνται από κοινότητες *Posidonia* σε λίγο μεγαλύτερο βάθος. Σε βάθος 8-10 m απαντούν οι κοινότητες του θαλάσσιου φανερόγαμου *Halophila stipulacea* μαζί με το χλωροφύκος *Caulerpa prolifera*. Στο σκληρό υπόστρωμα ευδοκίμει η βλάστηση με μακροφύκη, όπου κυριαρχούν οι κοινότητες με *Cystoseira*.

Το μεσογειακό ενδημικό είδος *Posidonia oceanica* που εξαπλώνεται σε όλη τη θαλάσσια περιοχή σε βάθος μέχρι 40 m, σχηματίζει εκτεταμένα και πυκνά λιβάδια. Το είδος αυτό είναι πολύ ευαίσθητο στη ρύπανση και έτσι μπορεί να χρησιμοποιηθεί ως δείκτης της οικολογικής κατάστασης της περιοχής. Στο φύλλωμά του φιλοξενείται μεγάλος αριθμός φυτικών και ζωικών ειδών. Το είδος *Halophila stipulacea* φύεται στη θαλάσσια περιοχή της Α. Μεσογείου και η Πελοπόννησος είναι το δυτικότερο όριο εξάπλωσής του (το είδος αυτό εμφανίστηκε στον αμμώδη πυθμένα της περιοχής της Μεσογείου μετά τη διάνοιξη της διώρυγας του Σουέζ). Συνήθως απαντά μαζί με το χλωροφύκος *Caulerpa prolifera*. Η *Caulerpa prolifera* είναι ένα τροπικό είδος της Μεσογείου και αναπτύσσεται στις θερμότερες περιοχές, σε μαλακό υπόστρωμα.

Λιμνοθάλασσα Πύλου και νήσος Σφακτηρία

Ο σχεδόν κυκλικός κόλπος του Ναυαρίνου αποτελεί σχεδόν το 48% της έκτασης της περιοχής. Το δυτικό τμήμα του κόλπου κλείνεται από την επιμήκη νήσο Σφακτηρία, που είναι παράλληλη με την απέναντι ακτή. Το νησί είναι λοφώδες, με ασβεστολιθικό υπόστρωμα και ύψος 106 m. Η βλάστηση του νησιού είναι χαρακτηριστική και αποτελείται από *Juniperus phoenicea* σε μίξη με *Euphorbia dendroides*, *Ruta chalepensis*, *Phlomis fruticosa* και άλλα είδη φρυγάνων. Η είσοδος του κόλπου είναι στο νότιο άκρο της περιοχής και κλείνεται από τη νησίδα Πύλος, απέναντι από την ομώνυμη πόλη. Στο Β.Δ. τμήμα της περιοχής βρίσκεται η λιμνοθάλασσα "Διβάρη" ή Γιάλοβα της Πύλου. Είναι μία ρηχή υφάλμυρη λίμνη που ξεραίνεται κατά τμήματα το καλοκαίρι. Γύρω από τη λίμνη απαντούν αμμώδεις και λασπώδεις παραλίες ανάμικτες με υφάλμυρα έλη και δάση με είδη αρμυρικών (*Tamarix* sp.) Στο βόρειο άκρο της λιμνοθάλασσας απαντούν βράχοι ή βραχώδεις ακτές που δίνουν την εντύπωση της συνέχειας της νήσου Σφακτηρίας. Επίσης, μεταξύ της λιμνοθάλασσας και της ακτής φύονται καλά σχηματισμένες αμμοθίνες και υγροί σχηματισμοί με άρκευθο τη φοινικική (*Juniperus phoenicea*).

Στις αμμοθίνες και στα βραχώδη ασβεστολιθικά εδάφη της νήσου Σφακτηρίας υπάρχουν αξιόλογοι σχηματισμοί με *Juniperus phoenicea*, που μπορούν να φτάσουν σε μεγάλο ύψος. Η περιοχή είναι σημαντική για τα μεταναστευτικά υδρόβια πτηνά. Τα φρυγανικά οικοσυστήματα γύρω από την Πύλο προσφέρουν καταφύγιο σε μερικά

πολύ σπάνια φυτικά taxa, ιδιαίτερου φυτογεωγραφικού και οικολογικού ενδιαφέροντος.

4.3.4. Διατηρητέα Μνημεία Φύσης

Στο Νομό Μεσσηνίας συγκεντρώνονται 4 από τα 14 θεσμοθετημένα διατηρητέα μνημεία φύσης της Περιφέρειας Πελοποννήσου, τα οποία είναι κυρίως δένδρα με ιδιαίτερη μορφολογική και ιστορική αξία. Εκτός από το δάσος με αείφυλλα πλατύφυλλα δένδρα στο νησί Σαπιέντζα, τα άλλα διατηρητέα μνημεία φύσης δεν μπορούν, ίσως, να θεωρηθούν αξιοποιήσιμοι πόροι για την προσέλκυση επισκεπτών, αλλά απλώς, προστίθενται στο φυσικό πλούτο της περιοχής.

Πίνακας 4.11
Διατηρητέα Μνημεία της Φύσης του Νομού Μεσσηνίας

Δήμος	Γεωγραφική Θέση	Έτος	Φυσικό Μνημείο	Σύντομη Περιγραφή
Αρφαρών	Στο κέντρο του Χωριού Αγ. Φλώρος	1985	Ο πλάτανος Αγ. Φλώρου Μεσσηνίας	Ένα άτομο ιστορικού και αιωνόβιου πλάτανου (<i>Platanus orientalis</i>) με εντυπωσιακές διαστάσεις και σπουδαία αισθητική αξία που συνδέεται με σημαντικά ιστορικά γεγονότα της νεότερης ιστορίας
Αυλώνα	Κοντά στο χωριό Σιδηρόκαστρο Τριφυλίας	1980	Ο Σφένδαμος του Σιδηρόκαστρου Μεσσηνίας	Όμορφο γέρικο δέντρο σφενδάμου, κοντά σε ιδιαίτερα ενδιαφέρουσα πηγή, μοναδικό στην περιοχή για τη βοτανική και αισθητική του αξία
Καλαμάτας	Μέσα στην πόλη της Καλαμάτας	1980	Η Ελιά της Καλαμάτας	Αιωνόβια ελιά, αντιπροσωπευτική της ποικιλίας «Ελαίων Καλαμάτας»
Μεθώνης	Το κεντρικό τμήμα του νησιού Σαπιέντζα στον κόλπο της Μεθώνης	1986	Το δάσος Αείφυλλων – πλατύφυλλων στο νησί Σαπιέντζα	Δάσος αείφυλλων – πλατύφυλλων εκτάσεων 24 ha το οποίο αποτελεί κατάλοιπο του τυπικού μεσογειακού δάσους σκληρόφυλλων αειθαλών πλατύφυλλων και παρουσιάζει μεγάλη επιστημονική αξία για τη μελέτη της ιστορίας και εξέλιξη της Μεσογειακής βλάστησης.

Πηγή: Χρ. Αραμπατζή - Καρρά & Συνεργάτες «Χωροταξικό Σχέδιο Περ. Πελοποννήσου»

4.4. Πολιτιστικοί Πόροι

Τα πολιτιστικά αγαθά μπορούν να χωριστούν σε δυο κατηγορίες: άυλα και υλικά. Ως άυλα πολιτιστικά αγαθά ορίζονται τα αγαθά τα οποία συνίστανται από τις παραδόσεις, τα ήθη και τα έθιμα, μουσική, τοπικά έθιμα, πανηγύρια, ποίηση και λογοτεχνία, τρόφιμα και ποτά. Ως υλικά πολιτιστικά αγαθά ορίζονται τα προϊόντα χειροτεχνίας, ζωγραφικής, γλυπτικής, ψηφιδωτών, τοιχογραφιών και αρχιτεκτονικής.

4.4.1. Παραδοσιακοί Οικισμοί

Ο Ν. Μεσσηνίας με την μακρόχρονη και αδιάλειπτη ιστορική του πορεία περιλαμβάνει στο σύνολό του ένα σημαντικό αριθμό παραδοσιακών οικισμών θεσμοθετημένων από το Υ.ΠΕ.ΧΩ.Δ.Ε. ή το Υπουργείο Πολιτισμού.

Ένα τμήμα (όχι μεγάλο) της Μάνης ανήκει στο Ν. Μεσσηνίας. Σε αυτό το τμήμα έχουν χαρακτηριστεί οι μοναδικοί παραδοσιακοί οικισμοί από το Υ.ΠΕ.ΧΩ.Δ.Ε., οι οικισμοί «Θαλάμαι (Κουτίφαρι)» και Λαγκάδα του Δήμου Λεύκτρου.

Από το Υπουργείο Πολιτισμού έχουν οριστεί επίσης, 6 οικισμοί ως ιστορικοί τόποι, παραδοσιακοί οικισμοί ή οικισμοί ιδιαίτερου φυσικού κάλλους.

Τα παραδοσιακά οικιστικά σύνολα του Νομού αποτελούν πόλους έλξης επισκεπτών και ήδη είναι ενταγμένα στις περιοχές με ανεπτυγμένη τουριστική δραστηριότητα.

Πίνακας 4.12
Χαρακτηρισμένοι Παραδοσιακοί Οικισμοί από το Υπουργείο Πολιτισμού

α/α	Νέος Δήμος	Οικισμός	Χαρακτηρισμός ΥΠ.ΠΟ.	Φ.Ε.Κ.
1	Δ. Λεύκτρου	Καρδαμύλη	Ιδιαίτερο Φυσικό Κάλλος	700Β/25.07.1980
2	Δ. Κυπαρισσίας	Κυπαρισσία	Ιστορικός Τόπος	1459Β/29.12.1979
3	Δ. Κορώνης	Κορώνη	Ιστορικός Τόπος και Ιδιαίτερο Φυσικό Κάλλος	527Β/31.05.1979
4	Δ. Μεθώνης	Μεθώνη	Παραδοσιακός Οικισμός	1289Β/20.10.1979
5	Δ. Πύλου	Πύλος	Ιστορικός Τόπος και Ιδιαίτερο Φυσικό Κάλλος	750Β/07.06.1976
6	Δ. Καλαμάτας	Καλαμάτα	Παραδοσιακό Τμήμα	821Δ/1988

Πηγή: Χρ. Αραμπατζή - Καρρά & Συνεργάτες «Χωροταξικό Σχέδιο Περ. Πελοποννήσου»

4.4.2. Μνημεία και Χώροι Πολιτιστικής Κληρονομιάς

Σύντομη Ιστορική επισκόπηση

Τα πρώτα ίχνη κατοίκησης στην Μεσσηνία ανάγονται στη Νεολιθική εποχή, ενώ από την Πρώιμη εποχή του Χαλκού υπάρχουν αξιόλογα λείψανα. Κατά τη Μέση Εποχή του Χαλκού θεμελιώνονται καινούριοι οικισμοί είτε σε ακατοίκητες περιοχές, είτε σε περιοχές πολύ αραιοκατοικημένες, από τους οποίους οι σημαντικότεροι είναι η Πύλος (ομηρική Πύλος που έχει εντοπιστεί στον Επάνω Εγκλιανό) και τα Νιοχώρια, κοντά στον σύγχρονο οικισμό του Ριζόμυλου. Οι ενδείξεις κατοίκησης κλιμακώνονται στην Ύστερη Εποχή του Χαλκού, δηλαδή στη Μυκηναϊκή εποχή, όπως υποδηλώνεται άλλωστε από την πληθώρα των τάφων αυτής της χρονολόγησης. Το μεγαλύτερο μέρος της περιοχής διατελούσε υπό την επιρροή των ανακτόρων της Πύλου στον Επάνω Εγκλιανό. Η ιστορία της περιοχής σημαδεύεται από μια καταστροφή περί το 1200 π.Χ., η οποία έχει ως αποτέλεσμα την εγκατάλειψη όλων σχεδόν των οικισμών και την αναστολή της πολιτιστικής εξέλιξης.

Στους ιστορικούς χρόνους η πληθυσμιακή μείωση είναι αισθητή, όπως άλλωστε και η πολιτισμική δραστηριότητα. Ίχνη αυτής της υποτονικότατης δραστηριότητας

εντοπίζονται σε λίγες μόνο από τις περιοχές δραστηριότητας του παρελθόντος και σε καμία νέα θέση. Τον 8^ο αι η επεκτατική πολιτική της Λακωνίας προκαλεί τους περίφημους Μεσσηνιακούς πολέμους, που οδήγησαν στην υποδούλωση της Μεσσηνίας στη Σπάρτη. Το 369π.Χ. ο Επαμεινώνδας απελευθέρωσε τη Μεσσηνία και έχτισε τη Μεσσήνη, πρωτεύουσα της ανεξάρτητης πλέον χώρας. Η ανεξάρτητη Μεσσηνία έγινε σημαντικό κέντρο πολιτισμού και εμπορικό κέντρο μέχρι το 214π.Χ. οπότε και καταστράφηκε από τους Αχαιούς λόγω της φιλοαιτωλικής της πολιτικής.

Σημαντικά αρχιτεκτονικά κατάλοιπα καθώς και ίχνη πολιτισμικής δραστηριότητας ανήκουν στην Ελληνιστική περίοδο και τη ρωμαϊκή περίοδο, όπως δείχνουν το εκτεταμένο ελληνιστικό νεκροταφείο και τα αρχιτεκτονικά κατάλοιπα ελληνιστικών και ρωμαϊκών χρόνων κυρίως στις περιοχές της Γιάλοβας και της Τραγάνας.

Η Μεσσηνία κατά τη βυζαντινή περίοδο ακολουθεί τις τύχες της υπόλοιπης Πελοποννήσου. Η περίοδος αυτή χαρακτηρίζεται από εισβολές και επιδρομές ξένων φυλών (Γότθων, Αβάρων, Σαρακηνών). Μετά την πτώση της Κωνσταντινούπολης το 1204 ιδρύεται στην Πελοπόννησο η ηγεμονία της Αχαΐας, με ηγεμόνα το Φράγκο Γοδεφρείγο Βιλλεαρδουΐνο.

Το 1205 η Μεσσηνία αποτέλεσε τμήμα του φράγκικου πριγκιπάτου της Αχαΐας, εκτός από τη Μεθώνη και την Κορώνη, οι οποίες έγιναν ενετικές κτίσεις. Λίγα χρόνια πριν την Άλωση της Κωνσταντινούπολης, το 1430, περιήλθε στους Παλαιολόγους του Μυστρά. Από τον 14^ο αι αρχίζει η διείσδυση των Τούρκων στην περιοχή, οι οποίοι την κατέλαβαν το 1498. Από το 1688 έως το 1715 υπήρξε σύντομη κατοχή των Ενετών.

Το Μάρτιο του 1821 ο Πετρόμπεης Μαυρομιχάλης με αγωνιστές Μανιάτες και Μεσσηνίους κήρυξε στην Καλαμάτα την επανάσταση και σύντομα απελευθερώθηκε η Μεσσηνία εκτός από τη Μεθώνη και την Κορώνη, που συνέχισαν να βρίσκονται υπό τουρκική κατοχή. Το 1825 ο Ιμπραήμ κατέβαλε την αντίσταση του Παπαφλέσσα στο Μανιάκι και κατέλαβε τη Μεσσήνη και την Καλαμάτα. Στην περίφημη ναυμαχία του Ναυαρίνου στις 20 Οκτωβρίου του 1827 ο ενωμένος στόλος των Άγγλων, Γάλλων και Ρώσων βύθισε τον τουρκοαιγυπτιακό στόλο. Το 1828 ο γαλλικός στρατός με επικεφαλής τον Μαιζών έδωσε τους κατακτητές από τη Μεσσηνία και ολόκληρη την Πελοπόννησο.

Η περιοχή του Νομού Μεσσηνίας, όπως έδειξαν οι διάφορες έρευνες που έχουν διεξαχθεί κατά καιρούς, είναι πολύ πλούσια σε αρχαιολογικά λείψανα. Στο παράρτημα της μελέτης παρουσιάζονται αναλυτικά στοιχεία για τα μνημεία και τους χώρους πολιτιστικής κληρονομιάς του Νομού, χωρισμένα στις ακόλουθες κατηγορίες:

- Προϊστορικά – Κλασσικά – Ελληνιστικά – Ρωμαϊκά
- Βυζαντινά – Μεταβυζαντινά
- Νεότερα (Μετά το 1830)
- Παραδοσιακοί Οικισμοί

4.4.3. Μουσεία

4.4.3.1. Αρχαιολογικά Μουσεία

Μπενάκειο Αρχαιολογικό Μουσείο Καλαμάτας

Το Μπενάκειο Αρχαιολογικό Μουσείο βρίσκεται στην καρδιά του ιστορικού κέντρου της Καλαμάτας, στη συμβολή των οδών Μπενάκη και Παπάζογλου. Αυτή η ενετικού τύπου οικία, ένα από τα αξιολογότερα κτήρια της πόλης, στεγάζει μια πλούσια συλλογή αρχαιοτήτων, που προέρχονται από διάφορες θέσεις του νομού Μεσσηνίας και χρονολογούνται από την Εποχή του Χαλκού έως τους Ρωμαϊκούς χρόνους. Το μουσείο οφείλει το όνομά του στον Αντώνιο Μπενάκη, ιδρυτή του ομώνυμου αθηναϊκού μουσείου. Το 1962, ύστερα από δική του επιθυμία, οι κληρονόμοι του δώρισαν στην Αρχαιολογική Υπηρεσία την παραπάνω οικία, που είχε κτισθεί επί Τουρκοκρατίας το 1742 και είχε συνδεθεί με σημαντικά ιστορικά γεγονότα εκείνης της εποχής. Το 1971 λειτούργησε για πρώτη φορά ως μουσείο. Στην παλιά έκθεση, που εκτεινόταν στο ισόγειο και τον δεύτερο όροφο του κτηρίου, παρουσιάζονταν ευρήματα που προέρχονταν κυρίως από δύο σημαντικές ανασκαφές, της Μάλθης και των Νιχωρίων, αλλά και από άλλες μικρότερες που διεξήγαγε η Ζ' Εφορεία Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων. Σύμφωνα με τους όρους της δωρεάς, ο μεσαιός όροφος φιλοξενούσε βυζαντινές αρχαιότητες και ιστορικά κειμήλια της Καλαμάτας.

Ο καταστροφικός σεισμός που έπληξε την Καλαμάτα στις 14 Σεπτεμβρίου 1986, απέβη μοιραίος και για το μουσείο. Το κτήριο και τα περισσότερα εκθέματα υπέστησαν σοβαρές ζημιές. Καταβάλλοντας υπεράνθρωπες προσπάθειες, οι αρχαιολόγοι, συντηρητές και εργάτες της Ζ' Εφορείας Αρχαιοτήτων συσκέυασαν και μετέφεραν τα αρχαία στο Μουσείο Αρχαίας Ολυμπίας για φύλαξη και συντήρηση.

Η επισκευή και αποκατάσταση του κτηρίου διήρκεσε πέντε χρόνια (1988-1992). Αμέσως μετά ξεκίνησε η μελέτη επανέκθεσης των αρχαιολογικών θησαυρών του μουσείου. Το 1995 εγκαινιάσθηκε η έκθεση του ισογείου και τρία χρόνια αργότερα ολοκληρώθηκε ο δεύτερος όροφος. Η νέα έκθεση φιλοδοξεί να προσφέρει στους επισκέπτες τη δυνατότητα να προσεγγίσουν τα εκθέματα μέσα από ολοκληρωμένα θεματικά σύνολα, παρέχοντας ταυτόχρονα πληροφορίες για τη χρήση και τη σημασία τους. Το πλούσιο εποπτικό υλικό (χάρτες, φωτογραφίες, μακέτες, αναπαραστάσεις) βοηθά τους επισκέπτες να κατανοήσουν καλύτερα και με πιο ολοκληρωμένο τρόπο τις διάφορες εκφάνσεις του πολιτισμού, που επί πολλούς αιώνες αναπτύχθηκε στη Μεσσηνιακή γη.

Αντωνοπούλειο Αρχαιολογικό Μουσείο Πύλου

Το Μουσείο κτίστηκε το 1956. Στις συλλογές του περιλαμβάνονται ευρήματα ανασκαφών από την περιοχή της Πυλίας, που χρονολογούνται από τους μεσοελλαδικούς (2000-1600 π.Χ.) έως τους ρωμαϊκούς χρόνους.

Αρχαιολογικό Μουσείο Χώρας Τριφυλλίας

Το Μουσείο ιδρύθηκε το 1969 από την Αρχαιολογική Υπηρεσία με ευθύνη της Εφορείας Αρχαιοτήτων Ολυμπίας.

Στις συλλογές του Μουσείου περιλαμβάνονται: Αγγεία και αντικείμενα μικροτεχνίας, μεσοελλαδικών και μυκηναϊκών χρόνων από τις θέσεις Περιστεριά, Ρούτση, Βολιμίδια, Τραγάνα, κινητά ευρήματα από το Ανάκτορο του Νέστορος στον Εγκλιανό, κ.α.

Αρχαιολογικό Μουσείο Μεσσήνης

Το Αρχαιολογικό Μουσείο της Μεσσήνης χτίστηκε στο χωριό Μαυρομάτι μεταξύ 1968 και 1972. Εφάπτεται του αρχαιολογικού χώρου και στεγάζει μέρος των ευρημάτων της αρχαίας Μεσσήνης. Στη δεκαετία του 1990 έγιναν στο κτήριο οι αναγκαίες επισκευές για την επανέκθεση των σημαντικότερων ευρημάτων που προέρχονται από την τρίτη κατά σειρά ανασκαφή στον αρχαιολογικό χώρο της Μεσσήνης, η οποία ξεκίνησε το 1987. Πρόκειται κυρίως για έργα γλυπτικής.

Αρχαιολογικό Μουσείο στο Βασιλικό.

Στεγάζει ευρήματα από τη Μάλθη.

4.4.3.2. Ιστορικά και Αρχαιολογικά Μουσεία

Ιστορικό και Λαογραφικό Μουσείο Καλαμάτας

Το Ιστορικό και Λαογραφικό Μουσείο Καλαμάτας ιδρύθηκε από τον «Σύλλογο προς Διάδοσιν των Γραμμάτων» και στεγάζεται σε διατηρητέο κτίριο στο Ιστορικό Κέντρο της Καλαμάτας. Περιλαμβάνει προσωπικά αντικείμενα του Θ. Κολοκοτρώνη και του Πετρόμπεη Μαυρομιχάλη, εκθέματα σχετικά με την ιστορία της ελαιουργίας, της σαπωνοποιίας, της αμπελουργίας, της ξυλογλυπτικής, της υφαντικής, της πιλοποιίας κ.λπ., γωνιά αστικού σπιτιού των αρχών του 20ού αιώνα και φορεσιές της εποχής, καθώς και ενότητες αφιερωμένες στην τυπογραφία, τη βιβλιοδεσία και την εκκλησιαστική τέχνη.

Ιστορικό και Λαογραφικό Μουσείο Μάνης

Ιδιωτικό ιστορικό και λαογραφικό μουσείο, που λειτουργεί στις Θαλάμες Δήμου Λεύκτρου.

Ιστορικό και Λαογραφικό Μουσείο Εξωχωρίου

Ιδρύθηκε το 1999 από το τοπικό συμβούλιο Εξωχωριτών «Η Ανδρουβίστα» και στεγάζεται στο Δημοτικό σχολείο του Εξωχωρίου Δήμου Λεύκτρου.

4.4.3.3. Άλλα Μουσεία

Μουσείο Σιδηροδρόμων Δήμου Καλαμάτας

Το Μουσείο Σιδηροδρόμων, το οποίο λειτουργεί από το 1986, έχει εγκατασταθεί στο νότιο άκρο του Δημοτικού πάρκου ΟΣΕ, μέσα σε έκταση 54 στρεμμάτων, λύση που επέτρεψε την ένταξη του μουσειακού σιδηροδρομικού υλικού στο φυσικό του τοπίο.

Στα εκθέματα του Μουσείου περιλαμβάνονται, ο σταθμός και η περιοχή του, με δώροφο οικίσκο σταθμαρχείου, τέσσερις πλατφόρμες επιβίβασης με περίπτερο εισόδου και σταθερούς πάγκους αναμονής. Υπάρχουν ακόμη υδατόπυργος με λίθινη κυλινδρική βάση, τρεις κρουνοί ατμαμαξών και τιμονιέρες, μεταλλική πεζογέφυρα, μήκους 28 μ., κατά τον άξονα του σταθμαρχείου, καθώς και μικροστοιχεία οργάνωσης του σιδηροδρομικού τοπίου (κλειδιά αλλαγής, φανοί, στάνζες, stoppers).

Εκτίθενται επίσης τροχαίο υλικό, αποτελούμενο από επτά ατμάμαξες και μια ντηζελάμαξα, δύο δραιζίνες (ποδήλατη και χειροκίνητη), ένα χειροκίνητο γερανό (1890), τρία επιβατηγά οχήματα Α' θέσης και πέντε Α'-Β' θέσης (1885), οκτώ φορτηγά οχήματα διαφόρων τύπων (1885-1947). Τα βαγόνια των συρμών μελετήθηκαν έτσι ώστε, παράλληλα προς τον παιδαγωγικό-μουσειακό τους προορισμό, να φιλοξενούν και κάποιες συγκεκριμένες δημοτικές λειτουργίες και δραστηριότητες φορέων της πόλης.

Κέντρο Υποβρύχιων Αρχαιολογικών Ερευνών.

Η ιδέα για την ίδρυση του "Κέντρου" οφείλεται στον τότε Έφορο Εναλίων Αρχαιοτήτων Γεώργιο Παπαθανασόπουλο. Χάρη στις σύντονες προσπάθειές του, την άνοιξη του 1982 έγινε η έναρξη των έργων με κονδύλια που διέθετε το Υπουργείο

Εθνικής Οικονομίας μέσω της Αρχαιολογικής Εταιρείας. Από το 1991 οι δαπάνες καλύπτονται από κονδύλια που διαχειρίζεται ειδικός φορέας του Υπουργείου Πολιτισμού.

Το κύριο βάρος των εργασιών αποκατάστασης και νέας χρήσης των χώρων επικεντρώνεται στην ακρόπολη όπου τα πρώην κελιά της φυλακής διαμορφώθηκαν σε γραφεία, αποθήκες, χώρους εργασίας και ένα τμήμα τους, υπό μορφή ανοικτών θόλων, καλύπτει ημιυπαίθριες εκθεσιακές ανάγκες. Επίσης, η κεντρική πυριτιδαποθήκη έγινε αίθουσα συνεδρίων ή εκθέσεων. Ήδη το 1984 στο Νιόκαστρο πραγματοποιήθηκε το 3ο Διεθνές Συνέδριο Υποβρύχιας Αρχαιολογίας και έκτοτε έχει καλύψει ανάγκες αρκετών πνευματικών εκδηλώσεων της περιοχής.

Κατά το πρόσφατο παρελθόν σχεδόν ολοκληρώθηκαν και οι εργασίες αποκατάστασης του ανατολικού κυλινδρικού προμαχώνα, που φέρει κατά τη λαϊκή παράδοση το όνομα του στρατηγού Μακρυγιάννη, με σκοπό την διαμόρφωσή του σε στεγασμένο μόνιμο εκθεσιακό χώρο.

Στο πλαίσιο του κτιριολογικού προγράμματος του "Κέντρου" αναστηλώθηκε, από την ημιρειπωμένη κατάσταση που είχε περιπέσει, και το κτήριο των στρατώνων του γαλλικού εκστρατευτικού σώματος της περιόδου 1827-1830. Προσδιορίζεται ως "Στρατώνες Μαιζώνας", από το όνομα του επικεφαλής Γάλλου στρατηγού. Ο όροφος των "Στρατώνων" διαμορφώθηκε σε βιβλιοθήκη για τις ανάγκες του "Κέντρου" η οποία φιλοξενεί επίσης και την δωρεά της "Μεσσηνιακής" βιβλιοθήκης του εκδότη Νότη Καραβία. Περιλαμβάνει επί πλέον χώρους ενδιαίτησης - βραχείας παραμονής ερευνητών και επιστημονικού ή άλλου προσωπικού.

Το ισόγειο του κτιρίου διαμορφώθηκε έτσι ώστε να στεγάσει την πινακοθήκη της Πύλου, με πυρήνα τη συλλογή René Puaux.

Το 1998 το Νιόκαστρο παραχωρήθηκε στην Εφορεία Εναλίων Αρχαιοτήτων, αλλά οι αναστηλωτικές εργασίες πραγματοποιούνται από την 5η Εφορεία Βυζαντινών Αρχαιοτήτων.

Δημοτική Πινακοθήκη Καλαμάτας

Η Δημοτική Πινακοθήκη λειτουργεί στο πλαίσιο των δραστηριοτήτων της Δημοτικής Επιχείρησης Πολιτιστικής Αναπτυξης Καλαμάτας και είναι χώρος μαρτυρίας και μνήμης της γενναιοδωρίας των Εικαστικών Δημιουργών. Φιλοξενεί τα έργα που δωρίστηκαν μετά τον καταστροφικό σεισμό του 1986 για την ανοικοδόμηση της πόλης, έργα που η Πόλη προτίμησε να φυλάξει για να αποτελέσουν τον πυρήνα της «συλλογής» της.

Αυτά τα «άνθη» του σεισμού παρουσιάζονται, σε τρία επίπεδα - ισόγειο, πρώτος και δεύτερος όροφος - στο παραδοσιακό κτήριο που αγοράστηκε και επισκευάστηκε για αυτό το σκοπό.

Χώρος συναισθηματικά φορτισμένος δημιούργημα της ανθρώπινης καρδιάς η Δημοτική Πινακοθήκη Καλαμάτας διεκδικεί μια ξεχωριστή θέση στην πολιτιστική δραστηριότητα της χώρας.

Στόχος της είναι να εμπλουτίζεται διαρκώς με την απόκτηση έργων εικαστικής δημιουργίας, έτσι ώστε να διεγείρεται το ενδιαφέρον των συνδημοτών και των επισκεπτών αλλά και να διευρύνει τον πολιτιστικό ορίζοντα, ως γνήσιος χώρος της πνευματικής και της αισθητικής αναζήτησης.

Μουσείο Χαρακτικής Τάκη Κατσουλιδή

Το Μουσείο Χαρακτικής του διακεκριμένου μεσσήνιου καλλιτέχνη Τάκη Κατσουλιδή στεγάζεται στο ανακαινισμένο παλαιό Δημαρχείο του Δήμου Μεσσήνης, διατηρητέο κτίριο του 1870. Στο Μουσείο εκτίθενται περίπου 200 χαρακτικά και 20 ζωγραφικά έργα, δωρεά του καλλιτέχνη. Στο πλαίσιο των δραστηριοτήτων του, το Μουσείο οργανώνει εργαστήρια χαρακτικής, χαλκογραφίας, ξυλογραφίας, και μεταξοτυπίας, σεμινάρια και εκθέσεις ελλήνων και ξένων χαρακτών.

4.4.4. Βιβλιοθήκες

Στο Νομό Μεσσηνίας λειτουργούν οι κάτωθι Βιβλιοθήκες:

- Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Καλαμάτας
- Δημόσια Βιβλιοθήκη Πεταλιδίου
- Σχολικές Βιβλιοθήκες λειτουργούν στα εξής σχολεία: 3ο Ενιαίο Λύκειο Καλαμάτας, 6ο Ενιαίο Λύκειο Καλαμάτας, 7ο Γυμνάσιο Καλαμάτας, Γυμνάσιο Χατζή, Γυμνάσιο Θουρίας, Γυμνάσιο Καρδαμύλης, Γυμνάσιο Κοπανακίου, Ενιαίο Λύκειο Αρφαρών, Ενιαίο Λύκειο Μεθώνης, Ενιαίο Λύκειο Πύλου και Μουσικό Καλαμάτας.
- Δημοτικές και Κοινοτικές Βιβλιοθήκες λειτουργούν στην Ανδρούσα, τους Γαργαλιάνους, την Καλαμάτα (Λαϊκή), το Κοπανάκι, την Κυπαρισσία, το Μελιγαλά («Αργειάνειος»), τη Μεσσήνη, το Νεοχώρι Λεύκτρου, την Πύλο («Η Φιλομάθεια»), το Σιδηρόκαστρο, το Σουληνάρι, το Σταυροπήγιο, το Χαρακοπιό, τη Χρυσοκελλαριά και το Ψάρι.

4.4.5. Δημοτικές Επιχειρήσεις Πολιτιστικής Ανάπτυξης και Πολιτιστικά Κέντρα

Δημοτική Επιχείρηση Πολιτιστικής Ανάπτυξης Καλαμάτας (Δ.Ε.Π.Α.Κ.).

Ιδρύθηκε το 1985, με στόχο την εφαρμογή ενός ολοκληρωμένου προγράμματος πολιτιστικής ανάπτυξης της πόλης της Καλαμάτας και της ευρύτερης περιοχής. Έχει τρεις τομείς: Μουσικής, Χορού και Εικαστικών που οργανώνουν εκπαιδευτικές και επιμορφωτικές δραστηριότητες και ψυχαγωγικές εκδηλώσεις.

Το 1995 με το σχέδιο του Υπουργείου Πολιτισμού για το Πολιτιστικό Δίκτυο Πόλεων, η Καλαμάτα εντάχθηκε σ' αυτό ως "Πόλη Χορού" και ιδρύθηκε το Διεθνές Κέντρο Χορού του Δήμου Καλαμάτας. Το Διεθνές Κέντρο Χορού της Δ.Ε.Π.Α.Κ., στοχεύοντας στη δημιουργία θεσμών που θα κάνουν την Καλαμάτα σημείο αναφοράς στον τομέα του Χορού σε πανελλήνιο και διεθνές επίπεδο, διοργανώνει κάθε καλοκαίρι Διεθνές Φεστιβάλ Χορού με παραστάσεις φημισμένων συγκροτημάτων από όλο τον κόσμο. Η Δ.Ε.Π.Α.Κ. συμμετέχει επίσης ως κύριος φορέας διοργάνωσης στο Διεθνές Φεστιβάλ Ντοκιμαντέρ που πραγματοποιείται κάθε Οκτώβριο στην πόλη της Καλαμάτας.

Από το 2002 λειτουργεί, στο πλαίσιο των δραστηριοτήτων της Δ.Ε.Π.Α.Κ., η Δημοτική Πινακοθήκη με έργα της δεκαετίας 1975-85 που δωρίστηκαν από εικαστικούς δημιουργούς μετά τον καταστροφικό σεισμό του 1986.

Δημοτική Επιχείρηση Τουριστικής Ανάπτυξης Καλαμάτας (Δ.Ε.Τ.Α.Κ.)

Δημοτικό Περιφερειακό Θέατρο Καλαμάτας

Ιδρύθηκε το 1982 και το 1985 εντάχθηκε στο θεσμό των Δημοτικών Περιφερειακών Θεάτρων. Διατηρεί δύο Σκηνές, την Κεντρική και τη Νέα, από τις οποίες έχουν παρουσιαστεί θεατρικά έργα της παγκόσμιας και της ελληνικής δραματουργίας, που καλύπτουν τις τάσεις του κλασικού και σύγχρονου θεάτρου και προβάλλουν κυρίως την ελληνική θεατρική παράδοση.

Πολλοί ακόμα από τους Δήμους της Μεσσηνίας έχουν συστήσει Δημοτικές Επιχειρήσεις με αντικείμενο την πολιτιστική ανάπτυξη. Συγκεκριμένα, στο Δήμο Αυλώνος λειτουργούν δύο Πολιτιστικά Πνευματικά Κέντρα (Σιδηροκάστρου και Πλαταιών), το Ιστορικό Λαογραφικό Μουσείο Σιδηροκάστρου και το Ιστορικό Λαογραφικό Πολιτιστικό Κέντρο Αυλώνος. Στο Δήμο Γαργαλιάνων λειτουργεί το Πνευματικό Κέντρο του Δήμου, καθώς και Δημοτική Επιχείρηση Ανάπτυξης Γαργαλίας. Στο Δήμο Δωρίου λειτουργεί Πολιτιστικό και Αθλητικό Κέντρο Κοινωνικής Ανάπτυξης. Ο Δήμος Κυπαρισσίας έχει συστήσει Δημοτική Επιχείρηση Τουριστικής και Πολιτιστικής Ανάπτυξης. Ο Δήμος Λεύκτρου διαθέτει Πολιτιστικό Κέντρο. Ο Δήμος Μεσσήνης διαθέτει Πνευματικό Κέντρο. Στο Δήμο Νέστορος λειτουργούν το Πνευματικό Κέντρο του Δήμου, καθώς και Δημοτική Επιχείρηση Πολιτιστικής και Τουριστικής Ανάπτυξης. Ο Δήμος Πύλου διαθέτει Δημοτική Επιχείρηση Ανάπτυξης. Στο Δήμο Χιλιοχωρίων λειτουργεί το Θεμιστοκλίδειο Πνευματικό Κέντρο Κρεμμυδιών.

4.4.6. Πολιτιστικές Εκδηλώσεις

4.4.6.1 Διεθνούς Εμβέλειας

Διεθνές Φεστιβάλ Χορού Καλαμάτας

Μοναδικός θεσμός στο χώρο του χορού στην Ελλάδα το Διεθνές Φεστιβάλ Χορού Καλαμάτας φιλοξενεί υψηλού επιπέδου παραστάσεις με συγκροτήματα από όλο τον κόσμο. Οι παραστάσεις παρουσιάζονται στο Αμφιθέατρο Κάστρου, στο Δημοτικό Περιφερειακό Θέατρο και στο Δημοτικό Πνευματικό Κέντρο ενώ παράλληλες εκδηλώσεις (σεμινάρια επιμορφωτικού χαρακτήρα, διαλέξεις, προβολές) απλώνονται σε διάφορα σημεία της πόλης.

Το Φεστιβάλ διοργανώνεται κάθε Ιούλιο, από τη Δ.Ε.Π.Α.Κ. – Διεθνές Κέντρο Χορού και ανήκει στο Εθνικό Πολιτιστικό Δίκτυο Πόλεων του Υπουργείου Πολιτισμού.

Διεθνές Φεστιβάλ Ντοκιμαντέρ Καλαμάτας

Το Διεθνές Φεστιβάλ Ντοκιμαντέρ Καλαμάτας, που πραγματοποιείται κάθε Οκτώβριο, διοργανώνεται από τη Δ.Ε.Π.Α.Κ. μαζί με τη Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Μεσσηνίας και το Δήμο Καλαμάτας, και τελεί υπό την αιγίδα του Υπουργείου Ανάπτυξης. Έχει στόχο την αναβάθμιση του ελληνικού ντοκιμαντέρ και την αξιοποίηση της δυναμικής του καθώς και την προώθηση των ελληνικών δημιουργιών στην παγκόσμια αγορά. Στο πρόγραμμα του Διεθνούς Φεστιβάλ Ντοκιμαντέρ Καλαμάτας περιλαμβάνονται τόσο οι κεντρικές εκδηλώσεις, όπως:

- το διαγωνιστικό μέρος ελληνικών και ξένων ταινιών ντοκιμαντέρ
- το διαγωνιστικό μέρος ελληνικών και ξένων σπουδαστικών ταινιών ντοκιμαντέρ
- οι ειδικές, εκτός διαγωνισμού, προβολές ντοκιμαντέρ
- τα αφιερώματα σε κορυφαίους Έλληνες και ξένους δημιουργούς ντοκιμαντέρ
- οι ημερίδες και τα forum

όσο και παράλληλες ποικίλες εκδηλώσεις πολιτισμού και φιλοξενίας με σκοπό τη γνωριμία με τον πλούτο της περιοχής.

4.4.6.2. Υπερτοπικής Εμβέλειας

Νεστόρια: Δεκαπενθήμερο φεστιβάλ που πραγματοποιείται κάθε Αύγουστο στο Δήμο Νέστορος Μεσσηνίας. Περιλαμβάνει συναυλίες, χορευτικά, θέατρο, ομιλίες, διαλέξεις, παιδικές παραστάσεις.

Καλοκαιρινές εκδηλώσεις Δήμου Λεύκτρου: Περιλαμβάνουν μουσικοχορευτικές βραδιές, θέατρο σκιών, εκθέσεις ζωγραφικής, θεατρικές παραστάσεις, εκθέσεις υφαντικής, συναυλίες δημοτικής μουσικής, λογοτεχνικές ομιλίες, θεατρικά δρώμενα.

Καλοκαιρινές εκδηλώσεις Δήμου Πύλου: Περιλαμβάνουν μουσικές εκδηλώσεις μέσα στο κάστρο της Πύλου («Αυγουσιάτικο φεγγάρι»), μουσικές βραδιές στην πλατεία της Πύλου, θεατρικές παραστάσεις καθώς και τα σχολικά «Τσικλιτήρια» με όλα τα αγωνίσματα στίβου και αγωνίσματα θαλάσσης όπως κολύμβηση και ιστιοπλοΐα.

Πολιτιστικό Καλοκαίρι Δήμου Κορώνης: Περιλαμβάνει θεατρικές παραστάσεις, μουσικές βραδιές, θέατρο σκιών και ημερίδες με διάφορα θέματα.

Πολιτιστικό Καλοκαίρι Δήμου Μεσσήνης: Περιλαμβάνει Μουσικοχορωδιακό συγκρότημα, θεατρική παράσταση, μουσική βραδιά, ψυχαγωγική επίδειξη με ταχυδακτυλουργούς, έκθεση χαρακτηριστικής ζωγραφικής & φωτογραφίας, θέατρο σκιών, παιδικές θεατρικές παραστάσεις, παραδοσιακούς χορούς, βραδιά ποίησης, συναυλίες, κουκλοθέατρο, 2ήμερο Φεστιβάλ παραδοσιακών χορών με τη συμμετοχή συγκροτημάτων από διάφορες περιοχές της Ελλάδας και αθλητικούς αγώνες beach volley, τένις, μπάσκετ και ποδοσφαίρου.

Ανθεστήρια: Διοργανώνονται στην Καλαμάτα την τελευταία εβδομάδα του Μαΐου από το Εμπορικό Επιμελητήριο Μεσσηνίας και το Σύλλογο «Ανθεστήρια». Πρόκειται για μεγάλη Ανθοκομική και Εμπορική Έκθεση με πολλές εκδηλώσεις στους τομείς του Τουρισμού, της Οικονομίας και του Πολιτισμού και με κορυφαία εκδήλωση την παρέλαση λουλουδένιων αρμάτων που πλαισιώνονται από παιδικά χορευτικά τμήματα.

Αγαπήνεια: Πολιτιστικές εκδηλώσεις στη μνήμη του Τέλου Άγρα που πραγματοποιούνται κάθε Ιούλιο στο Δήμο Γαργαλιάνων και διαρκούν 20 μέρες.

Εράνεια στο Δήμο Φιλιατρών: Περιλαμβάνουν αθλητικές εκδηλώσεις, εκθέσεις φωτογραφίας, θεατρικές παραστάσεις, παιδικές παραστάσεις, Καραγκιόζη, μουσικές συναυλίες, ρεμπέτικες βραδιές, και μουσική βραδιά στη θάλασσα «Αυγουσιτιάτικο φεγγάρι».

4.4.6.3. Τοπικής Εμβέλειας

Θρησκευτικές εορτές και πανηγυριές διοργανώνονται σε πολλές πόλεις και χωριά της Μεσσηνίας καθ' όλη τη διάρκεια του χρόνου. Κάποιες από τις σημαντικότερες είναι: η εορτή της Αγ. Θεοδώρας στο Δασοχώρι του Δήμου Ανδανίας (11 Σεπτεμβρίου), κατά την οποία προσέρχονται προσκυνητές για να δουν και να θαυμάσουν τα δεκαεφτά μεγάλα δέντρα που είναι φυτρωμένα επάνω στην οροφή της εκκλησίας, η εορτή της Υπαπαντής στην Καλαμάτα (2 Φεβρουαρίου) με περιφορά της Αγίας Εικόνας και η «Κάθοδος της Εικόνας της Δήμιοβας», στο Δήμο Καλαμάτας, κατά την οποία γίνεται λιτανευτική μεταφορά της εικόνας της Θεομήτορος από την Ιερά Μονή Δημιόβης (11 χλμ.) και εναπόθεση της στον Ιερό Ναό Γενεθλίου Θεοτόκου στα Γιαννιτσάνικα όπου και εορτάζεται στις 8 Σεπτεμβρίου, η εορτή του πολιούχου των Γαργαλιάνων, Αγίου Διονυσίου του Αρεοπαγίτη (3 Οκτωβρίου), κατά την οποία γίνεται εμποροπανηγυρη που διαρκεί 5 ημέρες.

Κούλουμα και αποκριάτικες εκδηλώσεις πραγματοποιούνται σε πολλούς Δήμους της Μεσσηνίας. Ενδεικτικά αναφέρονται η αναπαράσταση βλάχικου γάμου στο Διαβολίτσι Ανδανίας, η βράβευση καλύτερου χαρταετού από το Δήμο Κυπαρισσίας και ο διαγωνισμός πετάγματος χαρταετού από το Δήμο Καλαμάτας, το παιχνίδι του Κρυμμένου Θησαυρού που διοργανώνει ο Δήμος Μεσσήνης και το «Γαϊτανάκι» που πραγματοποιείται την Κυριακή των Απόκρεω στην Καλαμάτα.

Την Κυριακή του Πάσχα αναβιώνει στην Καλαμάτα το έθιμο του *Σαϊτοπόλεμου* σε ανάμνηση του θρύλου σύμφωνα με τον οποίο οι Μεσσήνιοι χρησιμοποιούσαν σαΐτες με τη φλόγα και τον θόρυβο των οποίων αναχαίτιζαν το ιππικό των Τούρκων.

Ναυτικές εβδομάδες με αθλητικές και πολιτιστικές εκδηλώσεις διοργανώνουν οι Δήμοι Κορώνης και Καλαμάτας.

4.4.7. Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου – Α.Τ.Ε.Ι. Καλαμάτας

Επίσης στον Νομό Μεσσηνίας λειτουργεί το Α.Τ.Ε.Ι. Καλαμάτας και Σχολή του Πανεπιστημίου Πελοποννήσου. Εκτενείς αναφορά γίνεται στο Κεφάλαιο 5 στις Κοινωνικές Υποδομές.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5^ο Οικονομική Δομή

5.1 Εξέλιξη και κατανομή του Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος

Παρά το γεγονός ότι η Περιφέρεια Πελοποννήσου έχει παρουσιάσει θετικές τάσεις στην εξέλιξη του ΑΕΠ και του κ.κ. ΑΕΠ μετά το 1951, ο δείκτης του κ.κ. ΑΕΠ το 2004 είναι 69 (ΕΕ 27=100) έναντι 84,8 της Χώρας. Με το συγκεκριμένο δείκτη κ.κ. ΑΕΠ η Περιφέρεια Πελοποννήσου καταλαμβάνει την 6η θέση στις 13 περιφέρειες της Χώρας. Η θέση αυτή όμως αφορά κυρίως τις επιδόσεις του Ν. Κορινθίας (η βιομηχανική συγκέντρωση της Αττικής).

Το ΑΕΠ της Περιφέρειας ανέρχεται το 2004 σε 9.369 εκατ. ευρώ. Η κατανομή του στους Νομούς της Πελοποννήσου κατά την περίοδο 2000-2004 παρουσιάζεται στον πίνακα που ακολουθεί:

Πίνακας 5.1
Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν Περιφέρειας Πελοποννήσου (σε εκατ. ευρώ)

Περιοχή	2000	2001	2002	2003	2004	% Μεταβ. ΑΕΠ ως προς τη Χώρα ¹⁹
Ν. Κορινθίας	2.716	2.893	2.956	3.111	3.313	61,20%
Ν. Αργολίδας	1.179	1.261	1.337	1.474	1.563	90,50%
Ν. Αρκαδίας	1.271	1.295	1.332	1.447	1.531	56,80%
Ν. Λακωνίας	840	912	987	1.000	1.088	82,10%
Ν. Μεσσηνίας	1.482	1.556	1.607	1.785	1.874	73,50%
Π. Πελοποννήσου	7.488	7.918	8.219	8.816	9.369	69,60%
Σύνολο Ελλάδας	156.514	167.994	181.004	196.602	212.734	-

Πηγή: ΕΣΥΕ

¹⁹ Ποσοστιαία Μεταβολή του ΑΕΠ κάθε Νομού ως προς την ποσοστιαία Μεταβολή ΑΕΠ της Χώρας 2000-2004

Σύμφωνα με τα στοιχεία του πίνακα 5.1, ο Νομός Κορινθίας έχει το υψηλότερο ΑΕΠ της Περιφέρειας Πελοποννήσου. Ακολουθεί ο Νομός Μεσσηνίας ενώ τελευταίος στην κατάταξη είναι ο Νομός Λακωνίας. Όλοι οι Νομοί της Περιφέρειας Πελοποννήσου παρουσίασαν σημαντική αύξηση του Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος κατά την τετραετία 2000-2004, και εντονότερα οι Νομοί Αργολίδας και Λακωνίας. Και ο Νομός Μεσσηνίας παρουσιάζει αύξηση ανώτερη της Περιφέρειας.

Το κ.κ. ΑΕΠ της Περιφέρειας και των Νομών της παρουσιάζεται στον πίνακα που ακολουθεί:

Πίνακας 5.2
Κατά κεφαλήν Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν (σε €)

Περιοχή	2000	2001	2002	2003	2004
Ν. Κορινθίας	18.800	19.961	20.228	21.311	22.677
Ν. Αρκαδίας	13.837	14.169	14.600	15.919	17.003
Περιφέρεια Πελοποννήσου	12.518	13.223	13.687	14.687	15.650
Ν. Αργολίδας	11.528	12.298	12.996	14.313	15.201
Ν. Λακωνίας	9.047	9.791	10.531	10.670	11.616
Ν. Μεσσηνίας	8.889	9.333	9.623	10.705	11.288
Σύνολο Ελλάδας	14.336	15.342	16.474	17.835	19.232

Πηγή: ΕΣΥΕ

Οι Δείκτες του κ.κ. ΑΕΠ των Νομών της Περιφέρειας Πελοποννήσου ως προς την Χώρα παρουσιάζονται στον επόμενο πίνακα.

Πίνακας 5.3
Δείκτης του κ.κ. ΑΕΠ των Νομών της Πελοποννήσου (Χώρα=100)

Περιοχή	2000	2001	2002	2003	2004
Ν. Κορινθίας	131,00	130,10	123,10	119,40	117,00
Ν. Αρκαδίας	96,50	92,30	88,60	89,20	88,40
Περιφέρεια Πελοποννήσου	87,30	86,10	105,30	82,30	81,30
Ν. Αργολίδας	80,40	80,10	78,80	80,20	79,00
Ν. Λακωνίας	63,10	63,80	63,90	59,80	60,30
Ν. Μεσσηνίας	62,00	60,80	58,40	60,00	58,60
Σύνολο Ελλάδας	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00

Πηγή: ΕΣΥΕ

Το υψηλότερο κκ. ΑΕΠ της Περιφέρειας Πελοποννήσου διαθέτει ο Νομός Κορινθίας ο μόνος με Δείκτη υψηλότερο της χώρας κατά τη διάρκεια της περιόδου 2000-2004. Ο Νομός Μεσσηνίας κατέχει την τελευταία θέση στην κατάταξη αυτή.

Η Περιφέρεια Πελοποννήσου παράγει το 4,2% (2004) της Ακαθάριστης Προστιθέμενης Αξίας (ΑΠΕ) της Χώρας. Στον Πίνακα που ακολουθεί παρουσιάζεται η κατανομή της Α.Π.Α. στους τομείς της παραγωγής.

Πίνακας 5.4
Τομεακή κατανομή της Ακαθάριστης Προστιθέμενης Αξίας, 2003

Χωρικές Μονάδες	% Πρωτογενής Τομέας	% Δευτερογενής Τομέας	% Τριτογενής Τομέας
Ν. Μεσσηνίας	19,0	8,5	72,1
Περ.Πελοποννήσου	14,0	30,0	55,8
Σύνολο Χώρας	6,8	22,0	71,2
Ευρωπαϊκή Ένωση 15	2,1	26,1	71,8
Ευρωπαϊκή Ένωση 25	2,1	26,3	71,5

Πηγή: Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Δυτικής Ελλάδας, Πελοποννήσου και Ιονίων Νήσων

Από τη διερεύνηση των στοιχείων του Πίνακα 5.4 προκύπτει ότι η Μεσσηνία παρουσιάζει έντονη εξειδίκευση στο Πρωτογενή και σχετική ανάπτυξη στον Τριτογενή Τομέα. Η ένταση της εξειδίκευσης ως προς την Περιφέρεια και την Ελλάδα παρουσιάζονται στους πίνακες που ακολουθούν, με τη βοήθεια των Συντελεστών Συμμετοχής.

Πίνακας 5.5
Ειδίκευση ως προς την Περιφέρεια (QL>1)

	Πρωτογενής Τομέας	Δευτερογενής Τομέας	Τριτογενής Τομέας
Νομός Μεσσηνίας	1,36	0,28	1,29

Από τις τιμές των Συντελεστών Συμμετοχής (QL) καθίσταται σαφές ότι, σε σχέση με την Περιφέρεια Πελοποννήσου, οι Νομοί Λακωνίας και Μεσσηνίας παρουσιάζουν υψηλή ειδίκευση στον Πρωτογενή Τομέα, ενώ παρουσιάζουν ειδίκευση και στον Τριτογενή Τομέα.

Πίνακας 5.6
Ειδίκευση ως προς την Χώρα (QL>1)

	Πρωτογενής Τομέας	Δευτερογενής Τομέας	Τριτογενής Τομέας
Νομός Μεσσηνίας	2,79	0,39	1,01

$$QL_{ir} = \frac{A_{ir}}{A_r} / \frac{A_{in}}{A_n}$$

Εξειδίκευση όταν $QL > 1$

όπου A = απασχόληση
i = κλάδος
r = νομός
n = χώρα ή περιφέρεια

Σε σχέση με την τομεακή κατανομή της Α.Π.Α. στη Χώρα, ο Νομός Μεσσηνίας παρουσιάζει πολύ υψηλή ειδίκευση (ή προσανατολισμό) στον Πρωτογενή Τομέα (δεδομένου του πολύ χαμηλού ποσοστού της αντίστοιχης Α.Π.Α. στη Χώρα - 6,8%) ενώ στον Τριτογενή η δραστηριότητα μπορεί να θεωρηθεί ως εξισορροπημένη ($QL \approx 1$).

5.2 Τα βασικά αναπτυξιακά χαρακτηριστικά

Η Νότια Πελοπόννησος έχει πληθυσμό 276.513 κατοίκους και συγκεντρώνει το 2,3% του πληθυσμού της Χώρας και παράγει το 1,4% του συνολικού ΑΕΠ.

Πίνακας 5.7
Αναπτυξιακά χαρακτηριστικά

	Πληθυσμός	Έκταση (km ²)	ΑΕΠ (εκατ. ευρώ 2004)	Εργατικό Δυν. (2001)
Νομός Μεσσηνίας	1,36	0,28	1,29	1,29

Πηγή: ΕΣΥΕ

Η τομεακή διάρθρωση στο ΑΕΠ και στην Απασχόληση Παρουσιάζεται στον Πίνακα που ακολουθεί.

Πίνακας 5.8
Τομεακή Διάρθρωση

	Α Ε Π		
	Πρωτογενής Τομέας	Δευτερογενής Τομέας	Τριτογενής Τομέας
Ν. Μεσσηνίας	17,60	9,40	79,00

	Απασχόληση		
	Πρωτογενής Τομέας	Δευτερογενής Τομέας	Τριτογενής Τομέας
Ν. Μεσσηνίας	34,95	14,49	50,56

Πηγή: ΕΣΥΕ

Στον ανωτέρω πίνακα είναι εμφανές ότι παρά το γεγονός ότι το 70% και άνω του ΑΕΠ παράγεται στον τριτογενή τομέα, ισχυρή παραμένει η απασχόληση στον πρωτογενή, ενδεικτικά τόσο της χαμηλής παραγωγικότητας του τομέα αυτού, όσο και των μελλοντικών δυσκολιών στην διοχέτευση του πλεονάζοντος δυναμικού του πρωτογενή σε άλλες οικονομικές δραστηριότητες.

Στο Νομό Μεσσηνίας τα σημαντικότερα προϊόντα και υπηρεσίες κατά τομέα είναι:

- Α'γενής: ελιές/ελαιόλαδο, σύκα, σταφίδα, πατάτες, τομάτες
- Β'γενής: τρόφιμα, ποτά, κατασκευές, προϊόντα μη μεταλλικών ορυκτών
- Γ'γενής: τουρισμός, εμπόριο

Στα συγκριτικά πλεονεκτήματα του Νομού εντάσσονται:

- Η δυναμική της Καλαμάτας στον Τουριστικό και Πολιτιστικό Τομέα.
- Η λειτουργία του Πανεπιστημίου Πελοποννήσου και του ΤΕΙ Καλαμάτας
- Η λειτουργία των ΒΕΠΕ.
- Η ύπαρξη εύφορων γεωργικών εδαφών σε συνδυασμό με τις κλιματολογικές συνθήκες.
- Οι προϋποθέσεις ανάπτυξης θαλάσσιου και ορεινού τουρισμού σε συνδυασμό με το φυσικό κάλλος του Νομού.

5.3 Πρωτογενής Τομέας

Ο Πρωτογενής Τομέας της Πελοποννήσου διατηρεί ένα σημαντικό μέγεθος. Το περιφερειακό ΑΕΠ του Πρωτογενή συμμετέχει κατά 12% στο ΑΕΠ του Πρωτογενή της Χώρας και περίπου κατά 14% στο συνολικό περιφερειακό ΑΕΠ.

Οι καλλιεργούμενες εκτάσεις της Περιφέρειας Πελοποννήσου αντιστοιχούν στο 10,68% των συνολικών εθνικών καλλιεργούμενων εκτάσεων. Τα βασικότερα γεωργικά προϊόντα που παράγονται στην Περιφέρεια είναι εσπεριδοειδή (53% της εθνικής παραγωγής), ελαιόλαδο (18% της εθνικής παραγωγής) και πατάτα (11% της εθνικής παραγωγής). Η κτηνοτροφία κατέχει δευτερεύοντα ρόλο στην Περιφέρεια. Τα κυριότερα κτηνοτροφικά προϊόντα που παράγει είναι το μέλι (16% της εθνικής παραγωγής), τα ψάρια εσωτερικών υδάτων (13% της εθνικής παραγωγής), τα αυγά (11%), το μαλακό τυρί (9%) και τα μαλλιά προβάτων (7%).

Σημαντικό ρόλο του αγροτικού τομέα της Πελοποννήσου είναι ο πολυτεμαχισμός και το μικρό μέγεθος του αγροτικού κλήρου. Το φαινόμενο αυτό είναι πολύ πιο έντονο στη Μεσσηνία (μέση έκταση ανά εκμετάλλευση 28,4 στρ.), λιγότερο στη Λακωνία (μέση έκταση ανά εκμετάλλευση 38 στρ.). ενώ και οι δύο Νομοί υστερούν σημαντικά τόσο έναντι των Νομών Αργολίδος και Αρκαδίας, όσο και έναντι του αντίστοιχου μεγέθους της Χώρας (μέση έκταση ανά εκμετάλλευση 44 στρ.).

Άλλο σημαντικό πρόβλημα είναι η γήρανση του αγροτικού πληθυσμού της Περιφέρειας, η εγκατάλειψη του πρωτογενή τομέα στις εσωτερικές ορεινές και ημιορεινές περιοχές καθώς και στις περιοχές τουριστικής ανάπτυξης και η αντίστοιχη μείωση του μόνιμου και εποχικού εργατικού δυναμικού και τέλος η χαμηλή παραγωγικότητα του αγροτικού τομέα.

Πίνακας 5.9
% Συμμετοχή του Πρωτογενή τομέα στη συνολική Ακαθάριστη Προστιθέμενη Αξία, Απασχόληση και στο σύνολο των καλλιεργειών της Χώρας

Χωρικές Μονάδες	% Συμμετοχή του Α'γενή στη συνολική Α.Π.Α.	% Συμμετοχή του Α'γενή στη συνολική Απασχόληση	% Συμμετοχή του Α'γενή στο σύνολο των καλλιεργειών της χώρας
Ν. Μεσσηνίας	19,0	40,9	2,9
Περ.Πελοποννήσου	14,0	36,5	10,4
Σύνολο Χώρας	6,8	16,2	100

Πηγή: ΕΣΥΕ

Η συμμετοχή του πρωτογενή τομέα στην συνολική Ακαθάριστη Προστιθέμενη Αξία (ΑΠΑ) και στην συνολική Απασχόληση είναι καταφανώς ανώτερη των αντίστοιχων συμμετοχών της Περιφέρειας και της Χώρας. Σημαντική είναι η θέση του Νομού στην παραγωγή Ελαιών και Ελαιόλαδου στην Ελλάδα.

Πίνακας 5.10
Παραγωγή ελαίων και ελαιόλαδου στη Χώρα, την Περιφέρεια και τους Νομούς²⁰
(παραγωγή σε τόνους)

Περιοχή	Βρώσιμες Ελιές	% Συμμετοχή στη συνολική παραγωγή της χώρας	Ελιές Ελαιοποιή- σεως	% Συμμετοχή στη συνολική παραγωγή της χώρας	Ελαιόλαδο 2004/ 2005	% Συμμετοχή στη συνολική παραγωγή της Χώρας
Αργολίδα	497	0,17	54.221	2,37	9.825	2,38
Αρκαδία	5.620	1,93	38.655	1,69	3.145	0,76
Κορινθία	20	0,01	43.429	1,9	8.731	2,12
Λακωνία	17.739	6,08	115.063	5,02	16.070	3,90
Μεσσηνία	8.520	2,92	454.950	19,85	51.815	12,58
Πελοπόννησος	32.396	11,11	706.351	30,83	89.586	21,75
Σύνολο Χώρας	291.716	100	2.291.469	100	411.983	100

Πηγή: ΕΣΥΕ

Όπως φαίνεται και από τον παραπάνω πίνακα η συμμετοχή του Νομού Μεσσηνίας στην παραγωγή Ελαίων και Ελαιόλαδου είναι μεγαλύτερη από τους υπόλοιπους Νομούς της Περιφέρειας. Στην παραγωγή βρώσιμης ελιάς κατέχει τη δεύτερη θέση (27% - μετά τη Λακωνία) της συνολικής παραγωγής της Περιφέρειας, στην παραγωγή Ελαίων Ελαιοποιήσεως κατέχει το 63% και στην παραγωγή ελαιόλαδου κατέχει το 58%. Πιο συγκεκριμένα η Λακωνία έχει μεγαλύτερη συμμετοχή στην παραγωγή βρώσιμης ελιάς, ενώ η Μεσσηνία συμβάλλει πιο πολύ στη παραγωγή Ελαίων Ελαιοποιήσεως και ως εκ τούτου και στην παραγωγή ελαιόλαδου.

Αξιόλογη είναι η θέση της Μεσσηνίας στις καλλιέργειες θερμοκηπίων (πίνακας 3.11). Επίσης αξιόλογη είναι και η παραγωγή κηπευτικών κυρίως Τομάτας, στα αμπελουργικά προϊόντα (κυρίως Μούστος και Κορινθιακή Σταφίδα στο Νομό Μεσσηνίας) στα δένδροκομικά. Οι εκμεταλλεύσεις και οι γεωργικές εκτάσεις κατά νομό παρουσιάζονται στον πίνακα 5.12.

²⁰ παραγωγή σε τόνους

Πίνακας 5.11
Εκμεταλλεύσεις και εκτάσεις με καλλιέργειες θερμοκηπίων κατά τάξεις μεγέθους (εκτάσεις σε στρέμματα)

Περιοχή	Καλλιέργειες Θερμοκηπίων							
	Σύνολο		Νωπά λαχανικά, πεπονοειδή, φράουλες		Άνθη και διακοσμητικά φυτά		Μόνιμες καλλιέργειες	
	Εκμ/σεις	Εκτάσεις	Εκμ/σεις	Εκτάσεις	Εκμ/σεις	Εκτάσεις	Εκμ/σεις	Εκτάσεις
Αργολίδα	197	543,6	175	438,3	22	93,3	2	12,0
Αρκαδία	63	182,6	60	176,1	4	4,0	1	2,5
Κορινθία	75	249,1	61	181,0	13	67,1	1	1,0
Λακωνία	223	9.963,0	210	957,3	13	39,0	0	0,0
Μεσσηνία	576	1.615,4	544	1.516,6	28	91,8	4	7,0
Περ. Πελοποννήσου	1.134	3.587,0	1.050	3.269,3	80	295,2	8	22,5
Σύνολο Χώρας	9.961	34.918,8	8.647	30.404,3	1.187	3.874,0	183	639,6

Πηγή: ΕΣΥΕ

Πίνακας 5.12
Εκμεταλλεύσεις και χρησιμοποιούμενη γεωργική έκταση σύμφωνα με τον τόπο απογραφής του κατόχου

Περιοχή	Σύνολο			Από τις οποίες					
	Εκμετ.	Εκτάσεις (στρεμ.)	Μέση Έκταση ανά Εκμετάλευση	Μικτές (γεωργικές και κτη/κές)		Αμιγώς γεωργικές		Αμιγώς κτηνοτροφικές	
				Εκμετ.	Εκτάσεις (στρεμ.)	Εκμετ.	Εκτάσεις (στρεμ.)	Εκμετ.	Εκτάσεις (στρεμ.)
Λακωνία	22.890	867.471,7	38	3.351	254.918	19.470	608.804,7	69	3.749,0
Μεσσηνία	30.297	860.201,6	28,4	5.135	282.144,5	25.104	575.092,1	58	2.965,0
Αρκαδία	15.153	719.271,6	47,5	5.239	457.096,8	9.824	253.275,3	90	8.899,5
Αργολίδα	15.728	701.937,7	45	3.307	349.071,1	12.389	343.575,6	32	9.291,0
Κορινθία	19.413	677.030,8	35	2.144	231.106,6	17.204	435.687,4	65	10.236,8
Περ. Πελοποννήσου	103.481	3.825.913,4	37	19.716	1.574.337,0	83.991	2.216.435,1	314	35.141,3
Σύνολο Χώρας	817.059	35.831.852,7	44	192.094	15.265.936,8	614.170	20.070.600,0	10.795	495.315,9

Πηγή: ΕΣΥΕ, απογραφή γεωργίας-κτηνοτροφίας

Όπως φαίνεται στο παραπάνω πίνακα, οι Νομοί Λακωνίας και Μεσσηνίας διαθέτουν τις μεγαλύτερες γεωργικές εκτάσεις, από τις οποίες το μεγαλύτερο μέρος ανήκει στις αμιγώς γεωργικές και σχεδόν όλο το υπόλοιπο στις μικτές. Ο Νομός Κορινθίας διαθέτει τις λιγότερες γεωργικές εκτάσεις, εμφανίζοντας όμως τις μεγαλύτερες κτηνοτροφικές εκτάσεις ολόκληρης της Περιφέρειας. Τη μεγαλύτερη έκταση ανά εκμετάλλευση διαθέτει ο Νομός Αρκαδίας με 47,5 στρέμματα ανά εκμετάλλευση, ξεπερνώντας το μέσο εθνικό επίπεδο (44 στρέμματα ανά εκμετάλλευση). Ο Νομοί Λακωνίας και Μεσσηνίας διαθέτουν χαμηλότερα του μέσου εθνικού επιπέδου εκτάσεις ανά εκμετάλλευση, με το Νομό Λακωνίας να βρίσκεται στην τελευταία θέση της κατάταξης.

Στον Πίνακα 5.13 παρουσιάζεται ο αριθμός των απασχολούμενων στο σύνολο των εκμεταλλεύσεων της Περιφέρειας Πελοποννήσου κατά κατηγορία και ημέρες απασχόλησης των εποχικών εργατών.

Πίνακας 5.13
Αριθμός απασχολούμενων στο σύνολο των εκμεταλλεύσεων κατά κατηγορία και ημέρες απασχόλησης εποχικών εργατών

Περιοχή	Αριθμός εκμεταλλεύσεων φυσικών προσώπων, κατόχων και απασχολούμενων μελών των νοικοκυριών τους στην εκμετάλλευση					Εκμεταλλεύσεις με μόνιμους εργάτες		Εκμεταλλεύσεις με εποχικούς εργάτες		
	Εκμεταλλεύσεις	Αριθμός απασχ.	Από αυτούς απασχολούνται στην εκμετάλλευση του κατόχου:			Εκμεταλλεύσεις	Μόνιμοι Εργάτες	Εκμεταλλεύσεις	Αριθμός απασχ.	Αριθμός ημερών απασχόλησης που πραγματοποι.
			Αποκλειστ.	Κυρίως	Δευτερ.					
Μεσσηνία	30.292	53.236	41.312	760	11.164	34	44	16.274	73.133	670.568
Λακωνία	22.888	36.884	29.798	567	6.519	15	33	8.768	34.170	596.491
Κορινθία	19.390	37.633	27.452	1.308	8.873	90	208	11.426	52.407	628.149
Αργολίδα	15.709	29.614	22.853	383	6.378	73	123	8.724	40.048	451.362
Αρκαδία	15.142	25.837	21.438	290	4.109	22	61	1.420	11.911	110.919
Περ. Πελοποννήσου	103.421	183.204	142.853	3.308	37.043	234	469	47.612	211.669	2.457.489

Πηγή: ΕΣΥΕ, απογραφή γεωργίας-κτηνοτροφίας

Ο Νομός Μεσσηνίας έχει τον μεγαλύτερο αριθμό απασχόλησης στο σύνολο της Περιφέρειας. Επίσης και στους εποχικούς εργάτες ο Νομός καταλαμβάνει την πρώτη θέση.

Όσον αφορά την αλιεία, η ποσότητα αλιευμάτων κατά περιοχή παρουσιάζεται στον Πίνακα 5.14.

Πίνακας 5.14
Ποσότητα αλιευμάτων (σε τόνους) κατά περιοχές
αλιείας για την Περιφέρεια Πελοποννήσου και τις γύρω περιοχές

Περιοχές αλιείας	Έτη			% Μεταβολή 2002-2004
	2002	2003	2004	
Κυπαρισιακός και Μεσσηνιακός Κόλπος	35,9	409,8	704,8	1863,2%
Λακωνικός Κόλπος	84,9	268,8	167,8	97,6%
Αργολικός και Σαρωνικός Κόλπος	8.768,1	7.069,5	7.148,9	-18,4%
Κορινθιακός Κόλπος	1.421,2	1.148,3	1.346,9	-5,2%

Πηγή: ΕΣΥΕ

Ως παραθαλάσσιες περιοχές, οι Νομοί της Περιφέρειας Πελοποννήσου παρουσιάζουν αξιόλογη αλιευτική δραστηριότητα. Κατά την τριετία 2002-2004, ο Μεσσηνιακός και ο Κυπαρισιακός Κόλπος παρουσίασαν αξιοσημείωτη αύξηση των ποσοτήτων των αλιευμάτων τους (1.863,2%). Αύξηση παρουσιάζει, επίσης, και ο Λακωνικός Κόλπος που αγγίζει σχεδόν το 100%.

Η Περιφέρεια Πελοποννήσου παράγει πληθώρα προϊόντων, που ενισχύουν τον αγροτουρισμό της περιοχής, αυξάνοντας το εισόδημα του πρωτογενή αλλά και του τριτογενή τομέα. Ο Νομός Μεσσηνίας παράγει, ελαιόλαδο, ξηρά σύκα, αγκινάρες, φραγκόσυκα, λουκάνικα, σαλάμι, σύγκλινα, λαλάγγια, παστέλια.

Ιδιαίτερη έμφαση αρχίζει να δίνεται στην πιστοποίηση των αγροτικών προϊόντων. Στον Πίνακα που ακολουθεί παρουσιάζονται οι επιχειρήσεις που έχουν ενταχθεί στο σύστημα ελέγχου παραγωγής Π.Ο.Π.²¹ / Π.Γ.Ε.²², σύμφωνα με το μητρώο δικαιούχων χρήσης ενδείξεων Π.Ο.Π. / Π.Γ.Ε. του προγράμματος Agrocert του Υπουργείου Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων και του Οργανισμού Πιστοποίησης και Επίβλεψης Γεωργικών Προϊόντων. Στη Μεσσηνία έχουν ενταχθεί συνολικά 60 επιχειρήσεις εκ των οποίων οι 49 είναι ελαιουργικές (32 ελαιουργεία και 17 τυποποιητήρια) και 11 είναι τυροκομικές (6 στην παραγωγή φέτας και 5 στην παραγωγή σφέλας).

Πίνακας 5.15
Επιχειρήσεις ενταγμένες στο σύστημα ελέγχου παραγωγής Π.Ο.Π. / Π.Γ.Ε.

Επιχειρήσεις	Αριθμός Επιχειρήσεων	Παρατηρήσεις
Ελαιουργεία	49	32 ελαιουργεία
		17 τυποποιητήρια
Τυροκομεία	11	6 παραγωγής φέτας
		5 παραγωγής σφέλας

Πηγή: Agrocert Υπουργείου Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων

Η κτηνοτροφία κατέχει δευτερεύοντα ρόλο στην Περιφέρεια Πελοποννήσου. Στη βοοτροφία κυρίαρχη θέση κατέχουν οι Νομοί Λακωνίας και Μεσσηνίας, τόσο στις εκμεταλλεύσεις όσο και στις κεφαλές. Σημαντική είναι, επίσης, η θέση τους στην αιγοπροβατοτροφία και αξιόλογη η συμμετοχή τους στη χοιροτροφία, στην κονικλοτροφία, στην ορνιθοτροφία και στη μελισσοτροφία. Αξιόλογη είναι η συμμετοχή της Μεσσηνίας στην παραγωγή κτηνοτροφικών προϊόντων της Πελοποννήσου, ιδίως στο τυρί. Όσον αφορά τη βιολογική αιγοπροβατοτροφία, παράγει το 30% των αιγοπροβάτων των κτηνοτρόφων.

Η δασοκομία και η αλιευτική παραγωγή είναι αξιόλογη, συμβάλλοντας όμως λιγότερο στη διαμόρφωση του αγροτικού εισοδήματος. Παρ' ότι μαζί με την κτηνοτροφία παρουσιάζουν προβλήματα εκσυγχρονισμού των παραγωγικών διαδικασιών,

²¹ Π.Ο.Π.: Προϊόντα Προστατευόμενης Ονομασίας Προέλευσης

²² Π.Γ.Ε.: Προϊόντα Προστατευόμενης Γεωγραφικής Ένδειξης

συμβάλλουν στη συγκράτηση του πληθυσμού στις μειονεκτούσες περιοχές.

5.3.1 Βιολογικές καλλιέργειες

Όσον αφορά τις βιολογικές καλλιέργειες η υπό εξέταση περιοχή διαθέτει σημαντικό αριθμό εκτάσεων και παραγωγών που ασχολούνται με τις καλλιέργειες αυτές. Στον ακόλουθο πίνακα παρουσιάζονται οι καλλιεργούμενες εκτάσεις (σε στρέμματα) καθώς και ο αριθμός των παραγωγών που απασχολούνται σε βιολογικές καλλιέργειες, τόσο σε επίπεδο Νομών όσο στο σύνολο της Περιφέρειας Πελοποννήσου.

Πίνακας 5.16
Συγκεντρωτικά στοιχεία βιολογικής
γεωργίας ανά Νομό της Περιφέρειας Πελοποννήσου, 2005

Περιοχή	Καλλιεργούμενη Έκταση (στρεμ.)	% Συμμετοχή στο σύνολο της Περιφέρειας	Αριθμός Παραγωγών	% Συμμετοχή στο Σύνολο της Περιφέρειας
Αργολίδα	67.155	21,98	460	17,33
Αρκαδία	40.216	13,16	162	6,10
Κορινθία	22.975	7,52	426	16,05
Λακωνία	102.913	33,69	924	34,80
Μεσσηνία	72.225	23,64	683	25,73
Περ. Πελοποννήσου	305.485	100,00	2.655	100,00

Πηγή: Υπουργείο Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων

Από τον παραπάνω πίνακα είναι φανερό ότι η Μεσσηνία έχει το δεύτερο μεγαλύτερο κομμάτι συμμετοχής στις βιολογικές καλλιέργειες, τόσο με εκτάσεις όσο και με πλήθος παραγωγών, στο σύνολο της Περιφέρειας Πελοποννήσου. Πιο συγκεκριμένα η Μεσσηνία συμμετέχει στο 23,64% των καλλιεργούμενων εκτάσεων (72.225 στρέμματα), ενώ σε αριθμό παραγωγών συμμετέχει με 25,73% (683 παραγωγοί) στο σύνολο των παραγωγών της Περιφέρειας Πελοποννήσου.

Η συμμετοχή της Περιφέρειας Πελοποννήσου στο σύνολο των βιολογικών καλλιεργειών της Χώρας στις ελαιοκαλλιέργειες, τα εσπεριδοειδή και τα αμπέλια είναι

26%, 51 % και 24% αντίστοιχα. Οι κυριότερες βιολογικές καλλιέργειες της Περιφέρειας είναι οι ελαιοκαλλιέργειες, τα εσπεριδοειδή, τα αμπέλια και οι ετήσιες καλλιέργειες. Από αυτές στην παραγωγή ελιάς κυριαρχεί η Λακωνία η οποία παράγει το 51 % της συνολικής παραγωγής της Πελοποννήσου και η Μεσσηνία που παράγει το 24%. Στην παραγωγή εσπεριδοειδών κυριαρχεί η Λακωνία με 50%, όπως και στις ετήσιες καλλιέργειες με 51 % της συνολικής παραγωγής της Πελοποννήσου.

5.4 Δευτερογενής Τομέας

Η Περιφέρεια Πελοποννήσου παρουσιάζει μια ιδιαιτερότητα στο δευτερογενή τομέα, η οποία έγκειται στην εγκατάσταση σημαντικής βιομηχανικής δραστηριότητας της Αθήνας στο Νομό Κορινθίας, όπου είναι εγκατεστημένες βιομηχανικές επιχειρήσεις εθνικής σημασίας και εμβέλειας, οι οποίες δεν συνδέονται με την οικονομία της Περιφέρειας, όπως είναι τα διυλιστήρια, οι μεταλλουργικές βιομηχανίες κλπ. Μια δεύτερη ιδιαιτερότητα σχετίζεται με την ύπαρξη στη Μεγαλόπολη του δεύτερου σημαντικού ενεργειακού κέντρου της Χώρας.

Διαχρονικά η απασχόληση στο δευτερογενή τομέα, μετά από σημαντική κάμψη τη δεκαετία του '90, αυξάνεται αργά, ενώ παρατηρείται διαχρονική μείωση του αριθμού των καταστημάτων.

Κυρίαρχη δραστηριότητα του Δευτερογενή Τομέα στην Περιφέρεια Πελοποννήσου αποτελεί η Μεταποίηση, η οποία παράγει το 65% της Α.Π.Α. του Δευτερογενή Τομέα, ενώ δεύτερη σε σημασία δραστηριότητα του Δευτερογενή Τομέα είναι οι Κατασκευές με 20% συμμετοχή στην Α.Π.Α. του Δευτερογενή Τομέα της Περιφέρειας και τρίτη έρχεται η Ενέργεια (Ηλεκτρισμός).

Σύμφωνα με το Σχέδιο Κ.Υ.Α. για το Ειδικό Πλαίσιο Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης για τη Βιομηχανία, η ζώνη Κορίνθου – Ηπειρωτικού τμήματος Ν.Κορίνθου, που εντάσσεται λειτουργικά στη Μητροπολιτική Περιφέρεια Αθηνών (Μ.Π.Α.), η ευρύτερη περιοχή Καλαμάτας-Μεσσήνης (περιοχή στήριξης) και η ευρύτερη περιοχή Άργους (περιοχή επέκτασης) αποτελούν ισχυρό στοιχείο της χωρικής ανάπτυξης της βιομηχανίας στην Περιφέρεια.

Οι ενδοπεριφερειακές ανισότητες ως προς τη μεταποίηση είναι ιδιαίτερα έντονες, κυρίως μεταξύ του τμήματος που εντάσσεται στη Μ.Π.Α. και των υπόλοιπων περιοχών. Μεταξύ των υπόλοιπων περιοχών οι ανισότητες είναι μέσης έντασης (η χωρική τους μορφή είναι κυρίως αυτή μεταξύ ορεινών και πεδινών περιοχών).

Ειδικότερα για τη Μεσσηνία προβλέπονται τα εξής:

- Η Γενική προτεραιότητα άσκησης πολιτικής για τη μεταποίηση θεωρείται πολύ χαμηλή.
- Δεν υπάρχει σαφής κλαδική φυσιογνωμία, ούτε συγκεκριμένα συγκριτικά πλεονεκτήματα στη μεταποίηση με τα σημερινά δεδομένα. Η παραδοσιακή βιομηχανική εξειδίκευση του Νομού έχει σαφώς εξανεμιστεί. Δεν απαιτείται συγκεκριμένη κλαδική πολιτική αλλά γενική στήριξη της μεταποίησης.
- Η μεταποίηση πολώνεται στην περιορισμένης κλίμακας ζώνη Καλαμάτας–Μεσσήνης, με ελάχιστες άλλες μικρής κλίμακας και τοπικής εμβέλειας διάσπαρτες εστίες (Μελιγαλάς). Μπορεί να υπάρξει μια διεύρυνση της χωρικής βάσης της μεταποίησης στον άξονα Καλαμάτα–Μελιγαλάς–Τρίπολη, με την κατασκευή του αυτοκινητόδρομου που θα συνδέει τις δύο πρωτεύουσες νομών.
- Τα δύο τμήματα της υφιστάμενης ΒΙ.ΠΕ. του Νομού δεν έχουν προσελκύσει αξιόλογο επενδυτικό ενδιαφέρον και θα απαιτηθεί βελτίωση της συγκριτικής ελκυστικότητάς τους.
- Το δυτικό παραλιακό τμήμα του Νομού έχει χαρακτήρα τουριστικής ενότητας ενώ δεν έχει προτεραιότητα για τη βιομηχανία αλλά επιλεκτικές δυνατότητες χωροθέτησης της πρέπει να παρέχονται.
- Πολιτική διατήρησης του βασικού βιομηχανικού ιστού με βιώσιμες μονάδες.

Τα βασικά χαρακτηριστικά της Μεταποίησης στους Νομούς της Πελοποννήσου παρουσιάζονται στον Πίνακα 5.17.

Πίνακας 5.17
Χωρικά χαρακτηριστικά της Μεταποίησης (2002)

Χωρική Ενότητα	Μονάδες		Απασχόληση		Ακαθάριστη Προστιθέμενη Αξία		Προστιθέμενη Αξία		Πωλήσεις	
	Αριθμητικά	%	Αριθμητικά	%	Αριθμητικά	%	Αριθμητικά	%	Αριθμητικά	%
Ελλάδα	5.458	100,00	294.957	100,00	11.469.759.433	100,00	4.117.001.607	100,00	10.158.325.391	100,00
Πελοπόννησος	171	3,11	7.756	2,62	812.856.135	7,08	183.029.886	4,44	1.184.176.389	11,30
Ν. Κορινθίας	63	1,14	4.704	2,41	703.139.621	6,13	139.569.010	3,39	652.798.754	6,42
Ν. Λακωνίας	12	0,21	245	0,08	10.225.220	0,09	2.634.555	0,06	8.273.954	0,08
Ν. Μεσσηνίας	28	0,51	997	0,33	48.354.107	0,42	20.144.012	0,48	476.471.128	4,69
Ν. Αρκαδίας	19	0,34	385	0,13	14.987.247	0,13	7.342.421	0,17	14.660.023	0,14
Ν. Αργολίδας	49	0,89	1.425	0,48	36.149.940	0,31	13.339.888	0,32	31.972.530	0,31

Πηγή: ΕΣΥΕ, ΕΒΕ 2002

Όπως φαίνεται από τον προηγούμενο πίνακα η συμμετοχή της Πελοποννήσου και των Νομών της στα συνολικά μεγέθη της Μεταποίησης είναι εξαιρετικά χαμηλή. Ο Νομός Μεσσηνίας καταλαμβάνει την δεύτερη θέση μετά τον Νομό Κορινθίας. Όπως έχει ήδη αναφερθεί ο Δευτερογενής Τομέας συμμετέχει με αναλογικά πολύ μικρά ποσοστά στην συνολική Ακαθάριστη Προστιθέμενη Αξία της υπό μελέτη περιοχής (8,5% στη Μεσσηνία, έναντι 30% στην Περιφέρεια Πελοποννήσου). Οι βασικοί κλάδοι του Δευτερογενούς Τομέα είναι τα Τρόφιμα, τα Ποτά, οι Κατασκευές και τα Προϊόντα Μη Μεταλλικών Ορυκτών.

5.4.2 Βιομηχανικές Περιοχές

Όπως φαίνεται από τον προηγούμενο πίνακα η συμμετοχή της Πελοποννήσου και των Νομών της στα συνολικά μεγέθη της Μεταποίησης είναι εξαιρετικά χαμηλή. Ο Νομός Μεσσηνίας καταλαμβάνει την δεύτερη θέση μετά τον Νομό Κορινθίας. Όπως έχει ήδη αναφερθεί ο Δευτερογενής Τομέας συμμετέχει με αναλογικά πολύ μικρά ποσοστά στην συνολική Ακαθάριστη Προστιθέμενη Αξία της υπό μελέτη περιοχής (8,5% στη Μεσσηνία, έναντι 30% στην Περιφέρεια Πελοποννήσου). Οι βασικοί κλάδοι του Δευτερογενούς Τομέα είναι τα Τρόφιμα, τα Ποτά, οι Κατασκευές και τα Προϊόντα Μη Μεταλλικών Ορυκτών.

Ο Νομός Μεσσηνίας διαθέτει δύο Βιομηχανικές περιοχές, από τις οποίες η μία (Σπερχογεία) αντιμετωπίζει πρόβλημα καθώς έχουν εγκατασταθεί αθίγγανοι στο χώρο της, με αποτέλεσμα να μην έχουν πραγματοποιηθεί τα έργα που είχαν προγραμματιστεί στα πλαίσια του Γ' ΚΠΣ, αφού η απομάκρυνση τους ήταν ανέφικτη. Η δεύτερη είναι η βιομηχανική περιοχή του Μελιγαλά, της οποίας η έκταση έχει εξαντληθεί, χαρακτηρίζεται κυρίως από ενεργειακές επενδύσεις αφού το 30% της έκτασης έχει δοθεί σε επενδύσεις φωτοβολταϊκών, το μεγαλύτερο μέρος των επενδύσεων αυτών έχει κάνει η Ρόκας Αιολική, όπως επίσης σημαντικές είναι και οι επενδύσεις που έχουν γίνει για Βιομάζα. Ειδικότερα:

5.4.2.1 Βιομηχανική περιοχή Καλαμάτας (Σπερχογεία)

Η ΒΙ.ΠΕ. Καλαμάτας (Σπερχογεία) ευρίσκεται επί του οδικού άξονα Καλαμάτας –

Μεσσήνης και σε απόσταση 5 χλμ. Β.Δ. της πόλης της Καλαμάτας, στην περιοχή των Κοινοτήτων Σπερχόγεια και Αντικαλάμου.

Τα έργα υποδομής της ΒΙ.ΠΕ. έχουν ολοκληρωθεί σε όλη την έκταση και έχουν διαμορφωθεί Βιομηχανικά – Βιοτεχνικά οικόπεδα συνολικής έκτασης 212,77 στρεμμάτων. Έχουν πωληθεί 31,6 στρέμματα μέχρι 31.12.2004 σε 12 επιχειρήσεις και απομένουν 176,08 στρ. προς πώληση (5,09 στρ. ανήκουν σε προεγκατεστημένη επιχείρηση).

Η εξέλιξη της ΒΙ.ΠΕ. Καλαμάτας (Σπερχόγεια)

Η Βιομηχανική Περιοχή Καλαμάτας (Σπερχόγεια) χωροθετήθηκε στη σημερινή της θέση το 1974, τα τελικά της όρια και έκταση (780 στρ.) καθορίστηκαν με την Κοινή Απόφαση των Υπουργών Εθνικής Οικονομίας και ΠΕΧΩΔΕ αριθ. ΧΠ/ΓΠΧ/82/2774/22.12.1982 (ΦΕΚ 60/Β'/15.02.1983).

Η γη αποκτήθηκε από το 1987 μέχρι το 1991 με αναγκαστικές απαλλοτριώσεις 13.424 τ.μ. και ελεύθερες αγορές 232.636 τ.μ. (ΦΕΚ 218/Δ'110.04.1990, ΦΕΚ 130/Δ'127.05.1991).

Η ΒΙ.ΠΕ. πολεοδομήθηκε με το από 30.11.1991 Π.Δ. (ΦΕΚ 962/Δ'131.12.1991) κατά ένα τμήμα της εμβαδού 251,15 στρ. (από τα οποία 246.060 τ.μ. αποκτήθηκαν από την ΕΤΒΑ Α.Ε. και 5.090 τ.μ. ανήκαν σε προεγκατεστημένη επιχείρηση.

Οι χρήσεις γης στη ΒΙ.ΠΕ.

Οι χρήσεις της γης είναι για Βιομηχανικά Οικόπεδα 212,77 στρ. (84,7%) και οικόπεδα κοινοχρήστων εξυπηρετήσεων 8,42 στρ. (3,4%). Η υπόλοιπη έκταση 29,96 στρ. (11,9%) καταλαμβάνεται από οδούς, πεζοδρόμους, πράσινο και χώρους διέλευσης αγωγών. Οι χρήσεις στη ΒΙ.ΠΕ. εμφανίζονται αναλυτικά στον πίνακα που ακολουθεί

Πίνακας 5.18
Χρήσεις Γης ΒΙ.ΠΕ. Καλαμάτας

Χρήση	Εμβαδόν m ²	% Συνολικής Έκτασης ΒΙ.ΠΕ.
Βιομηχανικά Ο.Τ.		
1	17.705,33	
2	57.555,76	
4	68.963,41	
5	16.914,12	
6	51.629,10	
Σύνολο	212.767,72	84,7
Κοινοφελή / Κοινόχρηστα		
3	8.422,68	
Σύνολο	8.422,68	3,4
Οδοί / Πράσινο		
Σύνολο	29.959,60	11,9
Γενικό Σύνολο	251.150,00	100

Πηγή: ΕΤΒΑ ΒΙ.ΠΕ. Α.Ε.

Η υφιστάμενη υποδομή στη ΒΙ.ΠΕ.

Έχουν κατασκευασθεί τα έργα υποδομής σε όλη την έκταση της .ΒΙ.ΠΕ. Τα έργα υποδομής περιλαμβάνουν εσωτερικό δίκτυο ύδρευσης (η υδροδότηση από Δήμο Καλαμάτας) δίκτυο αποχέτευσης ομβρίων και ακαθάρτων, (διάθεση αποβλήτων στη Μ.Κ.Α. της πόλης), καθώς και οδοποιία. Έχουν επίσης κατασκευαστεί διαβάσεις για διέλευση τηλεφωνικών καλωδίων. Οι οδοί της ΒΙ.ΠΕ. δεν έχουν ηλεκτροφωτιστεί.

Η διαχείριση των δικτύων γίνεται από την Α.Δ.Ε.Κ. (Αναπτυξιακή Δημοτική Επιχείρηση Καλαμάτας). Οι πωλήσεις γηπέδων γίνονται από την ΕΤΒΑ ΒΙ.ΠΕ. Α.Ε. σε συνεργασία με την Α.Δ.Ε.Κ. στο θέμα των περιβαλλοντικών όρων.

Η εγκατάσταση επιχειρήσεων στη ΒΙ.ΠΕ.

Η εγκατάσταση επιχειρήσεων στη ΒΙ.ΠΕ. Καλαμάτας (Σπερχόγεια) άρχισε το 1995 και συνεχίζεται. Οι πωλήσεις κατά την πενταετία 2000-2004 ήταν χαμηλές, αλλά ήδη παρατηρείται αναθέρμανση του επενδυτικού ενδιαφέροντος εν όψει της διαμόρφωσης νέων συνθηκών στην περιοχή.

Στη ΒΙ.ΠΕ. έχουν εγκατασταθεί και λειτουργούν 12 επιχειρήσεις.

Πίνακας 5.19
Επιχειρήσεις στη ΒΙ.ΠΕ. Σπερχογείας

ΒΙ.ΠΕ. ΣΠΕΡΧΟΓΕΙΑΣ		Έτος					Σύνολο
		2000	2001	2002	2003	2004	
Αριθμός Επιχειρήσεων		2	0	1	0	1	4
Έκταση m ²		5.208	0	2.250	0	4.480	11.938
Δραστηριότητα	Μεταποίηση	2	0	1	0	0	3
	Εμπόριο Αποθήκες Υπηρεσίες	0	0	0	0	1	1
Αιτιολογία Αγοράς	Ίδρυση	1	0	1	0	0	2
	Μετεγκατάσταση	1	0	0	0	1	2
	Επέκταση	0	0	0	0	0	0

Πηγή: ΕΤΒΑ ΒΙ.ΠΕ. Α.Ε.

Χωροταξικά Πλεονεκτήματα της ΒΙ.ΠΕ. Καλαμάτας (Σπερχογεία)

Η ΒΙ.ΠΕ. Καλαμάτας (Σπερχόγεια) βρίσκεται σε μικρή απόσταση (5 χλμ.) από την πόλη της Καλαμάτας, η οποία αποτελεί Νομαρχιακό Πόλο Ανάπτυξης και έδρα Πανεπιστημίου θεωρητικής κατεύθυνσης. Μαζί με το Βιοτεχνικό Πάρκο Καλαμάτας, που βρίσκεται στο όριο της πόλεως και προς την κατεύθυνση της Μεσσήνης,

αποτελούν ένα σημαντικό πόλο ανάπτυξης.

Η περιοχή της ΒΙ.ΠΕ. έχει εύκολη πρόσβαση στο Εθνικό οδικό δίκτυο (Εθνική οδός Καλαμάτας – Τρίπολης). Σε απόσταση περίπου 2 χλμ. διέρχεται η σιδηροδρομική γραμμή Αθηνών – Τρίπολης – Καλαμάτας. Η απόσταση από το εμπορικό λιμάνι της πόλης της Καλαμάτας, που έχει σημαντική κίνηση είναι 5 χλμ. Η εξυπηρέτηση της περιοχής αεροπορικώς γίνεται από το αεροδρόμιο της Καλαμάτας.

5.4.2.2 Η Βιομηχανική Περιοχή Καλαμάτας Β' (Μελιγαλά)

Η ΒΙ.ΠΕ. Μελιγαλά ευρίσκεται επί της Εθνικής οδού Τρίπολης – Καλαμάτας και σε μικρή απόσταση (2 χλμ.) από τον Μελιγαλά (Ν. Μεσσηνίας). Τα έργα υποδομής της ΒΙ.ΠΕ. έχουν ολοκληρωθεί σε όλη την έκταση και έχουν διαμορφωθεί Βιομηχανικά – Βιοτεχνικά οικόπεδα συνολικής έκτασης' 768,69 στρ. Έχουν πωληθεί 129 στρέμματα μέχρι 31.12.2004 σε 17 επιχειρήσεις και απομένουν 639,7 στρέμματα προς πώληση.

Η εξέλιξη της ΒΙ.ΠΕ. Καλαμάτας (Μελιγαλά)

Η θέση και η αρχική έκταση της ΒΙ.ΠΕ. (1.460 στρ.) καθορίστηκαν με την Κοινή Απόφαση αριθ. ΧΠ/ΓΧΠ/82/2774/21.12.82 των Υπουργών Εθνικής Οικονομίας και Χωροταξίας Οικισμού και Περιβάλλοντος (ΦΕΚ 60/Β'/15.02.1983). Τελικά η έκταση της ΒΙ.ΠΕ. περιορίστηκε σε 1.061 στρ. με την Κοινή Υπουργική Απόφαση αριθ. 11033/237/30.05.1994 των Υπουργών Περιβάλλοντος, Χωροταξίας και Δημοσίων Έργων και Βιομηχανίας, Ενέργειας και Τεχνολογίας. (ΦΕΚ 568/Β '122.07.1994).

Η γη αποκτήθηκε από το 1983 μέχρι το 1987 με αναγκαστική απαλλοτρίωση (ΦΕΚ 356/Δ'122.08.1983, ΦΕΚ 8/Δ'130.01.1985 και ΦΕΚ 814/Δ'126.08.1987). Η ΒΙ.ΠΕ. πολεοδομήθηκε με Π.Δ. το 1989 (ΦΕΚ 624/Δ'109.10.1989).

Οι χρήσεις γης στη ΒΙ.ΠΕ.

Οι χρήσεις της γης είναι για Βιομηχανικά Οικόπεδα 768,7 στρ. (72,4%) και για

Οικόπεδα Κοινοχρήστων Εξυπηρετήσεων 88,6 στρ. (8,4%). Η υπόλοιπη έκταση 203,8 στρ. (19,2%) καταλαμβάνεται από οδούς, πεζοδρόμους, πράσινο και χώρους διέλευσης αγωγών. Οι χρήσεις στη ΒΙ.ΠΕ. εμφανίζονται αναλυτικά στον πίνακα που ακολουθεί.

Πίνακας 5.20
Χρήσεις Γης ΒΙ.ΠΕ. Καλαμάτας (Μελιγαλά)

Χρήση	Εμβαδόν m ²	% Συνολικής Έκτασης ΒΙ.ΠΕ.
Βιομηχανικά Ο.Τ.		
2	76.524,28	
3	46.991,11	
4	109.139,29	
5	41.644,54	
6	60.743,93	
7	129.084,02	
8	51.480,05	
9	44.392,39	
10	90.723,39	
11	16552,61	
11 ^A	46.453,95	
12	54.948,65	
Σύνολο	748.686,21	72.484,7
Κοινοφελή / Κοινόχρηστα		
1	52.334,32	
13	36.267,65	
Σύνολο	88.601,97	8.4
Οδοί / Πράσινο		
Σύνολο	203.793,97	19,2
Γενικό Σύνολο	1.061.092,15	100

Πηγή: ΕΤΒΑ ΒΙ.ΠΕ. Α.Ε.

Η υφιστάμενη υποδομή στη ΒΙ.ΠΕ.

Έχουν κατασκευασθεί τα έργα υποδομής σε όλη την έκταση της ΒΙ.ΠΕ. Τα έργα υποδομής περιλαμβάνουν δίκτυο ύδρευσης, δεξαμενή και γεωτρήσεις εντός της ΒΙ.ΠΕ., δίκτυο αποχέτευσης ομβρίων, δίκτυο αποχέτευσης, ακαθάρτων, καθώς και οδοποιία. Έχουν επίσης κατασκευασθεί διαβάσεις για διέλευση τηλεφωνικών καλωδίων. Οι οδοί της ΒΙ.ΠΕ. δεν έχουν ηλεκτροφωτιστεί. Δεν υπάρχει Μ.Κ.Α. και λόγω αυτού δεν έχει τεθεί σε χρήση το δίκτυο ακαθάρτων.

Έχει πωληθεί στο Δήμο Μελιγαλά οικόπεδο για την εγκατάσταση Μονάδος Επεξεργασίας των λυμάτων του Δήμου, η οποία ενδεχόμενα θα εξυπηρετήσει μελλοντικά και τη ΒΙ.ΠΕ.

Η ΒΙ.ΠΕ. έχει δύο ισόπεδους κόμβους σύνδεσης με το επαρχιακό δίκτυο (οδός Μελιγαλά - Σκάλας) και με το εθνικό δίκτυο (οδός Τρίπολης - Καλαμάτας)

Η εγκατάσταση επιχειρήσεων στη ΒΙ.ΠΕ.

Η εγκατάσταση επιχειρήσεων στη ΒΙ.ΠΕ. Καλαμάτας (Μελιγαλά) άρχισε το 1990 και συνεχίζεται. Οι πωλήσεις κατά την πενταετία 2000-2004 είναι χαμηλές αλλά σταθερές και εμφανίζονται στον πίνακα 3.21.

Στη ΒΙ.ΠΕ. έχουν εγκατασταθεί και λειτουργούν 17 συνολικά επιχειρήσεις οι 7 από τις οποίες έχουν εγκατασταθεί την τελευταία πενταετία και αφορούν μεταποίηση.

Πίνακας 5.21
Επιχειρήσεις στη ΒΙ.ΠΕ. Μελιγαλά

ΒΙ.ΠΕ. ΜΕΛΙΓΑΛΑΣ		Έτος					Σύνολο
		2000	2001	2002	2003	2004	
Αριθμός Επιχειρήσεων		3	0	1	1	2	7
Έκταση m ²		5.690	0	4.695	4.755	8.977	29.807
Δραστηριότητα	Μεταποίηση	2	0	1	1	2	6
	Εμπόριο Αποθήκες Υπηρεσίες	1	0	0	0	0	1
Αιτιολογία Αγοράς	Ίδρυση	0	0	0	1	1	2
	Μετεγκατάσταση	1	0	0	0	0	1
	Επέκταση	2	0	1	0	1	4

Πηγή: ΕΤΒΑ ΒΙ.ΠΕ. Α.Ε.

Χωροταξικά πλεονεκτήματα της ΒΙ.ΠΕ. Καλαμάτας (Μελιγαλά)

Η ΒΙ.ΠΕ. Μελιγαλά βρίσκεται σε απόσταση 20 χλμ. βόρεια από την πόλη της Καλαμάτας, η οποία αποτελεί Νομαρχιακό Πόλο Ανάπτυξης και έδρα Πανεπιστημίου. Η περιοχή της ΒΙ.ΠΕ. έχει άμεση πρόσβαση στην Εθνική οδό Τρίπολης – Καλαμάτας (70 χλμ. από την Τρίπολη – 20 χλμ. από την Καλαμάτα). Η πόλη της Καλαμάτας – συνεπώς και η ΒΙ.ΠΕ. - εξυπηρετείται από σιδηροδρομική γραμμή, αεροδρόμιο και μεγάλο εμπορικό λιμάνι.

Πίνακας 5.22
Επιχειρήσεις Χωροθετημένες στη ΒΙ.ΠΕ. Μελιγαλά

α/α	Όνομασία Επιχείρησης
1	ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΤΑΡΤΑΡΙΚΗ
2	Γ. ΚΩΝΣΤΑΝΤΑΚΟΠΟΥΛΟΣ & ΥΙΟΙ ΟΕ
3	ΕΠΡΕΠΕ ΓΚΑΖ ΕΠΕ
4	ΟΙΝΟΤΡΥΓΙΑ ΑΒΕ
5	ΔΕΛΛΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ
6	ΟΙΚΟΕΝΕΡΓΕΙΑ ΑΕ
7	ΔΡΟΥΤΣΑΣ ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ
8	ΕΛΑΙΟΥΡΓΙΑ-ΠΥΡΗΝΕΛΑΙΟΥΡΓΙΑ ΑΒΕΕ
9	ΙΘΩΜΗ ΑΕ
10	ΤΣΙΡΟΣ ΧΡΗΣΤΟΣ
11	ΘΕΟΝΑΣ ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ
12	ΠΑΝΑΓΟΠΟΥΛΟΣ ΧΡΗΣΤΟΣ & ΣΙΑ ΕΕ
13	ΠΑΝ. ΠΑΝΟΥΣΗΣ & ΥΙΟΙ Ο.Ε.
14	ΣΤΑΥΡΟΠΟΥΛΟΣ ΕΥΘΥΜΙΟΣ του ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ
15	ΝΤΟΝΑΣ ΜΙΧΑΗΛ & ΣΙΑ ΟΕ
16	ΑΛΤΙΑ ΑΒΕΕ
17	ΚΟΥΤΑΛΑΣ ΑΒΕΕ
18	ΑΓΡΟΤ. ΣΥΝ/ΣΜΟΣ ΒΙΟΚΑΛΛΙΕΡΓΗΤΩΝ & ΚΤΗΝΟΤΡΟΦΩΝ
19	ΣΠΥΡΟΣ ΑΔΑΜΟΠΟΥΛΟΣ του ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ
20	NEW ENERGY BIOMASS HELLAS ΑΕ
21	ΙWECO ΜΕΓΑΛΗ ΒΡΥΣΗ ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ ΑΕΒΕ
22	ΚΑΠΟΥΛΕΑΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ του ΝΑΠΟΛ.
23	ΚΙΩΝ ΜΕΛΕΤΗΤΙΚΗ ΑΕ
24	ΡΟΚΑΣ ΑΙΟΛΙΚΗ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΣ ΕΠΕ
25	ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΚΛΕΙΔΩΝΑΣ
26	Α. ΡΗΓΑΣ & ΣΙΑ ΟΕ
27	ΛΑΣΚΑΛΑ ΟΛΙΒΙΑ & ΣΙΑ ΟΕ
28	ΗΛ. ΕΝ. ΕΠΕ
29	ΦΙΛΙΠΠΟΣ ΜΠΑΜΗΣ ΑΕ
30	ΒΕΡΓΕΤΗΣ ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ
31	ΧΑΡΙΛΑΟΣ ΠΑΝΤΕΛΟΠΟΥΛΟΣ
32	ΩΡΙΩΝ ΑΤΕ
33	ΠΟΛΥΧΡΟΝΗΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ
34	ΜΑΡΙΑ ΓΚΙΚΑ
35	ΠΟΛΥΧΡΟΝΗΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ & ΣΙΑ ΟΕ
36	ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΙ ΕΠΕ
37	Ε. ΤΣΟΥΚΑΛΗΣ - Π. ΚΑΡΑΜΠΗΣ ΟΕ
38	ΒΙΟGEN ENERGY ΕΠΕ

Πηγή: ΕΤΒΑ ΒΙ.ΠΕ. Α.Ε.

5.4.3. Ορυκτός Πλούτος – Δασικός Πλούτος

Στην ευρύτερη περιοχή μελέτης δεν έχουν εντοπισθεί και χαρτογραφηθεί κάποιες μορφής εμφανίσεις ορυκτών πόρων, είτε από το ΙΓΜΕ είτε από ιδιωτικές έρευνες.

Όσον αφορά λατομεία αδρανών υλικών δεν υπάρχουν σε λειτουργία σήμερα στην ευρύτερη περιοχή μελέτης αλλά παρατηρούνται παλιότερες εκμεταλλεύσεις για παραγωγή έτοιμου σκυροδέματος στην Καμαρίτσα Πύλου και στα Μπαλοδημαίικα. Στα σημεία αυτά υπάρχουν και εγκαταλειμμένα ή ανενεργά λατομεία κυρίως υλικών οδοποιίας.

5.5. Τριτογενής τομέας

Ο Τριτογενής Τομέας στην Περιφέρεια Πελοποννήσου απασχολεί το 40% των εργαζομένων ολόκληρης της Περιφέρειας, ενώ παράγει το 56% της Α.Π.Α. της Περιφέρειας.

Βασικές οικονομικές δραστηριότητες του τριτογενή τομέα στην Περιφέρεια Πελοποννήσου είναι η «διαχείριση ακίνητης περιουσίας, εκμίσθωση και επιχειρηματικές δραστηριότητες», το «χονδρικό και λιανικό εμπόριο», οι «μεταφορές, αποθήκευση και επικοινωνίες» και τα «ξενοδοχεία και εστιατόρια», παράγοντας το 65% της Α.Π.Α. του τριτογενή τομέα στην Περιφέρεια.

Το μεγαλύτερο πλήθος των επιχειρήσεων στον τομέα συγκεντρώνει το λιανικό εμπόριο, ενώ μεγάλο πλήθος επιχειρήσεων παρουσιάζουν τα ξενοδοχεία/εστιατόρια. Το μεγαλύτερο κύκλο εργασιών παρουσιάζει το χονδρικό εμπόριο με 1,5 δις ευρώ από 3.122 επιχειρήσεις.

Σημαντικό μέρος του τομέα των υπηρεσιών αντιπροσωπεύουν οι κλάδοι «Δημόσιας Διοίκησης, της Άμυνας και της Κοινωνικής Ασφάλισης», και των «χρηματοπιστωτικών υπηρεσιών», οι οποίοι παράγουν το 17%-18% της Α.Π.Α. του τριτογενή τομέα, ενώ η «εκπαίδευση και η κοινωνική μέριμνα» συμβάλλουν κατά 13%-15%.

Οι πλειονότητα των επιχειρήσεων του τριτογενή τομέα συγκεντρώνεται στα αστικά

κέντρα της Περιφέρειας, ενώ οι τουριστικές υπηρεσίες παρουσιάζουν χωρική διασπορά.

Επιπλέον στοιχεία για τις δραστηριότητες του Τουριστικού Τομέα καθώς και του Τομέα του Πολιτισμού στο Νομό Μεσσηνίας προηγήθηκαν στο κεφάλαιο 4.

Στοιχεία για τον Τριτογενή Τομέα υπάρχουν επίσης στο κεφάλαιο Υποδομές, στην ενότητα των Κοινωνικών Υποδομών.

5.5.1 Τουρισμός

Κυρίαρχο σημείο της τουριστικής ανάπτυξης της χώρας είναι ο τύπος τουρισμού που αναπτύχθηκε, δηλαδή ο μαζικός οργανωμένος παραθεριστικός τουρισμός, απόρροια των σχέσεων που διαμορφώθηκαν μεταξύ ζήτησης και προσφοράς. Σε μία συνεχώς αυξανόμενη ζήτηση επιχειρείται μία προσπάθεια ικανοποίησης των τουριστικών αναγκών με την δημιουργία νέων υλικών οι οποίες συχνά δεν εντάσσονται σε κανένα σχέδιο τοπικής και περιφερειακής ανάπτυξης.

Τουριστική Προσφορά στην Ελλάδα

Σύμφωνα με στοιχεία του Ξενοδοχειακού Επιμελητηρίου Ελλάδας (ΞΕΕ), το ενεργό ξενοδοχειακό δυναμικό της χώρας το 2003 είναι 628.170 κλίνες σε 330.970 δωμάτια που ανήκουν συνολικά σε 8.550 ξενοδοχειακές μονάδες. Υπάρχουν ακόμη 30.241 θέσεις κατασκήνωσης και 1.005 οικίσκοι σε 352 camping, που μπορούν να φιλοξενήσουν άλλα 93.738 άτομα.

Τουριστική Προσφορά στην Πελοπόννησο

Οι μοναδικοί σε ποιότητα και ποσότητα τουριστικοί πόροι της Περιφέρειας Πελοποννήσου αποτέλεσαν πλουτοπαραγωγική πηγή για τους κατοίκους της, ήδη από τις αρχές του 1960, κυρίως στους Νομούς Κορινθίας (παραθεριστική κατοικία κοντά στην Αθήνα) και Αργολίδας (λόγω σημαντικών αρχαιοτήτων). Οι δύο αυτοί Νομοί,

όμως, δεν αξιοποίησαν ποιοτικά αυτή την «τουριστική πρώτη ύλη» με αποτέλεσμα σήμερα να θεωρούνται κορεσμένοι τουριστικά. Αντίθετα οι άλλοι νομοί της Περιφέρειας, συμπεριλαμβανομένου και της Μεσσηνίας, αλλά και των άλλων δύο νομών της Περιφέρειας Δυτικής Ελλάδας που ανήκουν στο ίδιο γεωγραφικό χώρο (δηλ. της Αχαΐας και της Ηλείας), εμφανίζουν έως σήμερα ελάχιστη τουριστική αξιοποίηση, όπως τεκμηριώνει η πρόσφατη Μελέτη Τουριστικής Ανάπτυξης Πελοποννήσου του ΕΟΤ²³

Σύμφωνα μάλιστα με στοιχεία του ΕΟΤ στην Περιφέρεια Πελοποννήσου του 2001 υπήρχαν, 521 ξενοδοχειακές μονάδες, με 33.612 κλίνες και κατά συνέπεια η συμμετοχή των ξενοδοχειακών κλινών της Περιφέρειας στο ξενοδοχειακό δυναμικό της χώρας, θεωρείται ιδιαίτερα «φτωχή», φθάνοντας το 5% περίπου. Μάλιστα, η μέση δυναμικότητα των ξενοδοχειακών μονάδων της Περιφέρειας είναι 65 κλίνες, σημαντικά χαμηλότερη από την αντίστοιχη μέση δυναμικότητα των ξενοδοχειακών μονάδων στο σύνολο της χώρας (73,6).

Επιπλέον, η Περιφέρεια κυριαρχείται από χαμηλής ποιότητας καταλύματα. Συγκεκριμένα το 2001 τα ξενοδοχεία Γ΄ τάξης, αποτελούσαν το 51,8% του συνόλου των καταλυμάτων της Περιφέρειας καθώς το διάστημα 1985-2001 πραγματοποιήθηκαν οι περισσότερες σε μονάδες ιδιωτικές επενδύσεις στην κατηγορία αυτή (κατά 67,7% αυξήθηκαν οι μονάδες Γ΄ τάξης και κατά 47,6% οι αντίστοιχες κλίνες). Επιπλέον, παρατηρούνται διαφοροποιήσεις μεταξύ των Νομών της Περιφέρειας στη δυναμικότητα ξενοδοχειακών μονάδων διαφόρων κατηγοριών. Οι μονάδες Α΄ και Β΄ τάξης είναι πολύ μεγαλύτερης κλίμακας, ενώ οι Γ΄ και Ε΄ τάξης, που ανήκουν σε μικρούς επιχειρηματίες, είναι μικρότερου μεγέθους. Χαρακτηριστικά, η μέση μονάδα Α΄ τάξης στο Νομό Αργολίδας²⁴ κατά το 2001 έχει δυναμικότητα 209 κλίνες (έναντι 125 της Περιφέρειας Πελοποννήσου), ενώ για την Γ΄ τάξης μονάδα η μέση δυναμικότητα είναι 51 κλίνες (έναντι 49 της Περιφέρειας Πελοποννήσου). Αντίθετα, στο Νομό Μεσσηνίας η μέση μονάδα Α΄ τάξης είναι δυναμικότητας 85 κλινών, ενώ για την Γ΄ τάξης μονάδα η δυναμικότητα είναι 45 κλίνες. Αυτά τα στοιχεία έχουν ως αποτέλεσμα την αδυναμία, των νομών της Περιφέρειας (πλην της

²³ βλ. Μελέτη: ΕΟΤ- ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ Α΄ ΦΑΣΗ, ΣΥΜΠΡΑΤΤΟΝΤΕΣ ΜΕΛΕΤΗΤΕΣ: ΑΛ. ΚΟΤΖΑΜΠΟΠΟΥΛΟΣ – Γ. ΠΑΥΛΑΚΗΣ. Ιούνιος 2002.

²⁴ Οι μονάδες μεγάλης δυναμικότητας συγκεντρώνονται στην περιοχή Πορτοχελίου-Ερμιονίδας στην Αργολίδα και Λουτρακίου στην Κορινθία.

Κορινθίας και της Αργολίδας), φιλοξενίας υψηλής ποιότητας (και οικονομικής αποδοτικότητας) τουρισμού, αλλά ακόμη και μεσαίου και χαμηλότερου εισοδήματος τουριστών (κυρίως ημεδαποί) οι οποίοι αναγκάζονται να περιορίζουν σε λίγες ημέρες την διαμονή τους.

Τουριστική προσφορά στο Νομό Μεσσηνίας

Ο τουρισμός αποτελεί σημαντική αναπτυξιακή δυνατότητα για τη Μεσσηνία. Η δυνατότητα αυτή βασίζεται στην ύπαρξη άφθονων φυσικών και ανθρωπογενών τουριστικών πόρων.

Η προσφορά τουριστικών αγαθών και υπηρεσιών στον Νομό Μεσσηνίας, αποτελεί μια ενδιάμεση περίπτωση τουριστικής ανάπτυξης, σε σχέση μ' εκείνες που περισσότερο ή λιγότερο αυθόρμητα δημιουργήθηκαν σε αντίστοιχες περιοχές της Ελλάδας.

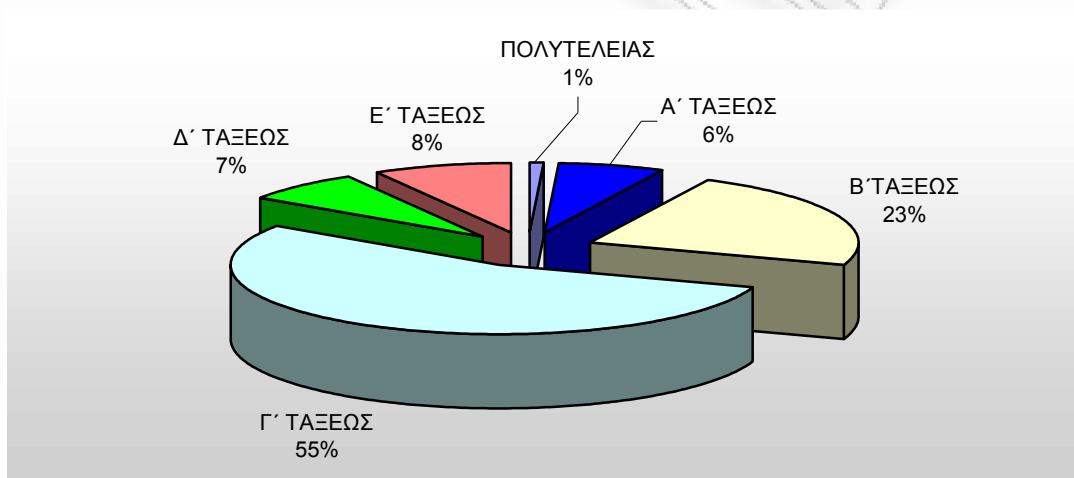
Η τουριστική ανάπτυξη του Ν. Μεσσηνίας υπήρξε απόρροια μίας πληθώρας φυσικών και πολιτιστικών πόρων, οι οποίοι ενεργοποίησαν σε μια πρώτη φάση την τουριστική ζήτηση και κατ' επέκταση τη δημιουργία τουριστικών καταλυμάτων και εξοπλισμών. Η κατανάλωση των τουριστικών αγαθών και υπηρεσιών ήταν συνδυασμός μίας ημεδαπής και αλλοδαπής πελατείας, αποτέλεσμα αφενός μεν της βελτίωσης του βιοτικού επιπέδου των ημεδαπών τουριστών αφετέρου δε της υιοθέτησης του ελεύθερου χρόνου, της αναψυχής και κατ' επέκταση των διακοπών σαν κύριο καταναλωτικό αγαθό εκ μέρους των αλλοδαπών τουριστών.

Οι τουριστικές ροές κατευθυνόμενες από το Βορρά προς το Νότο (Δυτική και Κεντρική Πελοπόννησος) επέτυχαν μέσω της δημιουργούμενης κατανάλωσης να αναδείξουν μερικώς τα συγκριτικά πλεονεκτήματα του Νομού (φυσικά, κοινωνικά, πολιτιστικά), τα οποία δεν βρίσκονται εντούτοις ενσωματωμένα στο πλαίσιο μίας δυναμικής σχεδιασμού σε περιφερειακό και τοπικό επίπεδο, προς όφελος τόσο των τοπικών κοινωνιών όσο και των τουριστών.

Η μονομερής και μη σχεδιασμένη εκμετάλλευση των τουριστικών πόρων του Νομού συνέβαλλε στην δημιουργία μιας ποικιλίας τουριστικών καταλυμάτων τα οποία

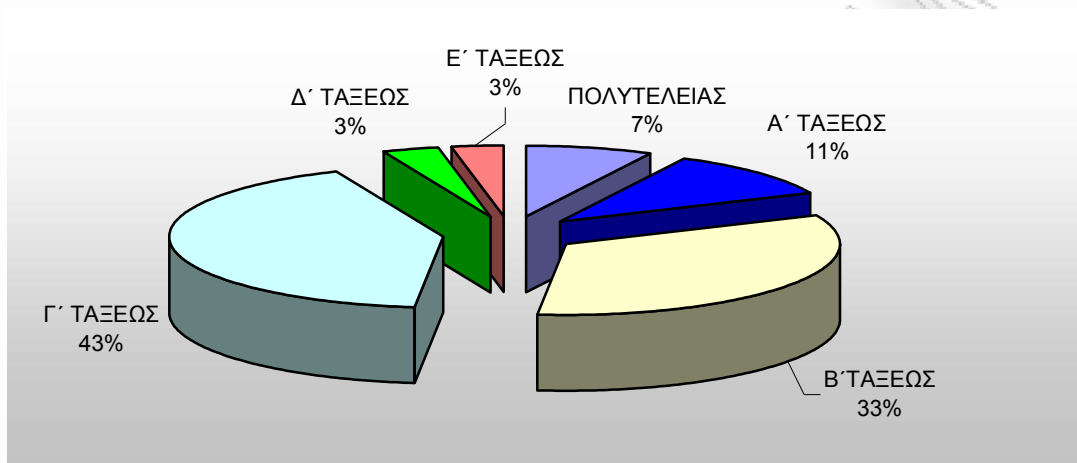
αδυνατούν να παρακολουθήσουν και να προσαρμοστούν στις μεταβολές της ζήτησης και κατ' επέκταση στη δυναμική των τουριστικών αγορών.

Τα τουριστικά καταλύματα, μέσω της τυπολογίας τους, απεικονίζουν τον τύπο των τουριστών, την δομή οργάνωσής τους, τον βαθμό κατανάλωσης συμπληρωματικών προϊόντων, τις οικονομικές επιπτώσεις κλπ. και κατά συνέπεια τον βαθμό ανταγωνιστικότητάς τους σε διαπεριφερειακό (εσωτερικό και εξωτερικό) επίπεδο. Ο Νομός Μεσσηνίας συγκεντρώνει το 21% των ξενοδοχειακών μονάδων και το 19% των κλινών της Περιφέρειας (Στοιχεία Ε.Ο.Τ.).

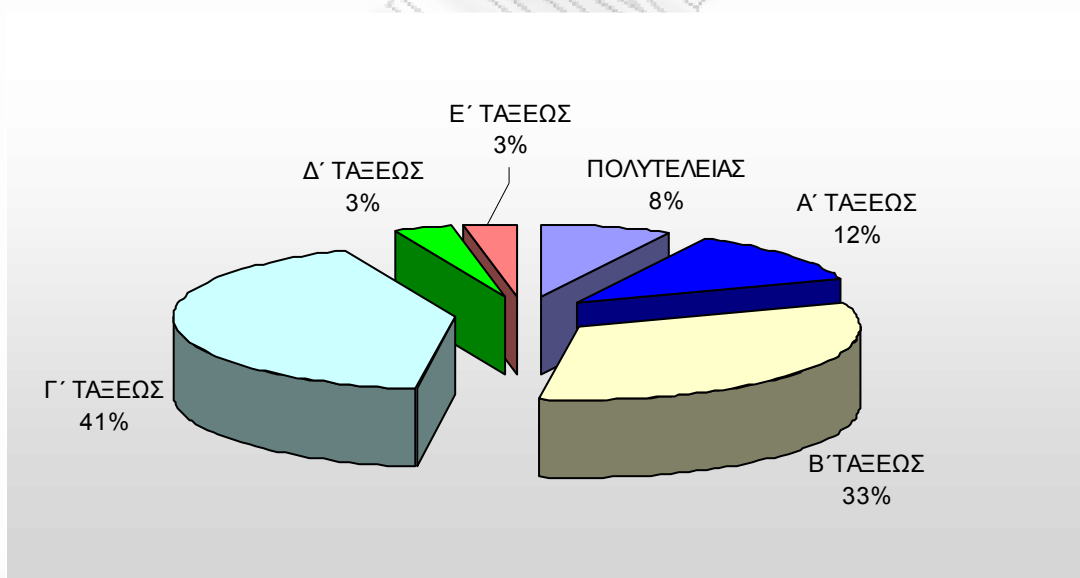

Διάγραμμα 5.1
Ξενοδοχειακά δωμάτια στη Μεσσηνία κατά κατηγορία τάξης

Ωστόσο αυτό το 70% των χαμηλών σε τάξη μονάδων διαθέτουν το 50% περίπου των δωματίων και των κλινών του Νομού, γεγονός που υπογραμμίζει ότι ο Νομός κυριαρχείται σε επίπεδο ξενοδοχειακής φιλοξενίας από πολύ μικρές σε μέγεθος μονάδες χαμηλής τάξης. Τα δωμάτια ΑΑ και Α τάξεως αριθμούν μόλις 630 και τα οποία διαθέτουν 1275 κλίνες.

Διάγραμμα 5.2
Ξενοδοχειακά δωμάτια στη Μεσσηνία κατά κατηγορία τάξης

Διάγραμμα 5.3
Ξενοδοχειακές Κλίνες στη Μεσσηνία κατά κατηγορία τάξης

Τέλος, στην εκτεταμένη ακτογραμμή του Νομού Μεσσηνίας υπάρχει έντονη παρουσία παραθεριστικής κατοικίας. Σύμφωνα με την Μελέτη του ΕΟΤ από τους πλέον ισχυρούς πόλους παραθεριστικής κατοικίας του Νομού, είναι η Καλαμάτα στο εσωτερικό του Μεσσηνιακού κόλπου, οι Γαργαλιάνοι, τα Φιλιατρά, η Κυπαρισσία και η Κορώνη στη δυτική ακτογραμμή προς το Ιόνιο, ενώ σημαντική κρίνεται η παρουσία της παραθεριστικής κατοικίας στο Πεταλίδι και στην Πύλο. Μικρότερες συγκεντρώσεις παρατηρούνται σε όλο την ακτογραμμή της δυτικής πλευράς του Μεσσηνιακού κόλπου και ειδικότερα στη Μαραθόπολη, στο Λογγά, στην Αβία, στη Μεθώνη, στο Μελιγαλά, ενώ η ανατολική πλευρά του κόλπου, ειδικότερα η περιοχή της Στούπας και της Καρδαμύλης, παρουσιάζει μικρότερη συγκέντρωση παραθεριστικής κατοικίας. Εγκρίσεις οικοδομικών ή παραθεριστικών συνεταιρισμών στον Νομό δεν έχουν γίνει.

Σε επίπεδο χώρας ο τουρισμός αναδεικνύεται ο κατ' εξοχήν, μαζί με την ναυτιλία, τροφοδότης συναλλάγματος, η βασική πλέον «ατμομηχανή» της ελληνικής οικονομίας. Αν και είναι σε όλους γνωστές οι εξαιρετικές δυνατότητες τουριστικής ανάπτυξης της χώρας αλλά και τα διαρθρωτικά προβλήματα του κλάδου, εντούτοις στάσιμη έως και αρνητική (σε σχέση με άλλους τουριστικούς προορισμούς) παραμένει η κατάσταση στον κλάδο σε επίπεδο χώρας.

Στην περίπτωση εξέτασης της τουριστικής αγοράς της Περιφέρειας Πελοποννήσου και του Νομού Μεσσηνίας προκύπτει ότι:

Η Περιφέρεια αν και διαθέτει τουριστικούς πόρους ιδιαίτερης αξίας συγκεντρώνει:

Μειωμένο τουρισμό ρεύμα σε σχέση με τα αντίστοιχα στοιχεία άλλων Περιφερειών οι οποίες εμφανίζουν συνεχή τουριστική άνοδο.

Οι αλλοδαποί τουρίστες οι οποίοι συρρικνώνονται σε σχέση με τους ημεδαπούς συνηθίζουν να κάνουν μονοήμερες εκδρομές (όχι διανυκτερεύσεις) από την Αθήνα στην Περιφέρεια και κυρίως στους αρχαιολογικούς χώρους της Αργολίδας, χωρίς η περιφέρεια και οι συγκεκριμένοι νομοί να αποκομίζουν ουσιαστικά οφέλη. Παράλληλα, διαδεδομένο είναι επίσης το τουριστικό πακέτο "Γύρος της Κλασικής Ελλάδας", όπου οι αλλοδαποί τουρίστες σε διάστημα 2-3 ημερών πραγματοποιούν το

γύρο των αρχαιολογικών χώρων της Πελοποννήσου (Επίδαυρος, Μυκήνες, Μιστράς, Μεθώνη-Κορώνη, Αρχαία Ολυμπία).

Οι ημεδαποί εκδρομείς είναι συνήθως εκδρομείς του σαββατοκύριακου οι οποίοι επιλέγουν συγκεκριμένους τουριστικούς προορισμούς σε μικρή χρονοαπόσταση από την Αθήνα.

Υπάρχει σημαντικότερη έλλειψη τουριστικής υποδομής (καταλύματα) υψηλού επιπέδου κυρίως στους νομούς πλην της Κορινθίας και Αργολίδας με αποτέλεσμα να μην υπάρχει ισομερής τουριστική ανάπτυξη και επιμερισμός της τουριστικής πίεσης. Στο σημείο αυτό μπορεί να επισημανθεί ότι τα συνολικά στοιχεία της τουριστικής υποδομής της Περιφέρειας είναι εν μέρει εικονικά, καθώς ένα σημαντικό απόθεμα και μάλιστα υψηλού επιπέδου βρίσκεται στην περιοχή του Λουτρακίου, δηλ. έξω από τα γεωγραφικά όρια της Πελοποννήσου, με μειωμένη δυνατότητα διάχυσης του μεγαλύτερου μέρους των ωφελειών στην Περιφέρεια (σημ. ένα σημαντικό μέρος του υψηλόβαθμου εργατικού δυναμικού των ξενοδοχείων αυτών κατοικεί και διαμένει στην Αττική και όχι στην Κορινθία).

Υπάρχει χωροταξική ανισότητα μεταξύ των τουριστικών επισκέψιμων περιοχών, με τους νομούς Κορινθίας & Αργολίδας να ευνοούνται, με αποτέλεσμα την ανισομερή κατανομή των επισκεπτών και του παραγόμενου εισοδήματος στις επιμέρους περιοχές της Περιφέρειας.

Στον τομέα της πληρότητας σημαντικό ρόλο παίζει η μη ανάδειξη και η μη εκμετάλλευση άλλων, εναλλακτικών μορφών τουρισμού (όπως ο οικολογικός, ο χιονοδρομικός, ο θρησκευτικός, ο εξειδικευμένος πολιτιστικός, ο αθλητικός διαφόρων τύπων κ.α.) οι οποίες θα μπορούσαν να διευρύνουν τις επιλογές των τουριστών, δρώντας θετικά υπέρ της επιμήκυνση της τουριστικής σαιζόν και της διεύρυνσης / μεγέθυνσης της τουριστικής δραστηριότητας της Περιφέρειας. Τα στοιχεία επίσης τονίζουν ότι υπάρχει άμεση σχέση της μέσης ετήσιας πληρότητας με την κλάση των μονάδων (υψηλή κλάση – μεγάλη μέση ετήσια πληρότητα).

Επιπλέον, ο Νομός Μεσσηνίας παρουσιάζει:

Άφθονους και αναξιοποίητους φυσικούς και ανθρωπογενείς τουριστικούς πόρους (σημαντικά τοπία φυσικής ομορφιάς, παραλίες, παραδοσιακούς οικισμούς, αρχαιολογικούς και ιστορικούς χώρους, σπήλαια, ιαματικές πηγές), άρα και μεγάλα περιθώρια προσέλκυσης τουριστών.

Ενίσχυση της τουριστικής υποδομής, αλλά ανυπαρξία μονάδων μεγάλης δυναμικότητας και υψηλού επιπέδου. Η ενίσχυση της υποδομής αυτής οφείλεται στην υψηλότερη αύξηση των ξενοδοχειακών καταλυμάτων χαμηλών τάξεων, στην υπερπροσφορά ενοικιαζόμενων διαμερισμάτων και στην έντονη οικιστική ανάπτυξη Β' κατοικίας. Η άναρχη (και πολλές φορές παράνομη) ανάπτυξη των χαμηλής στάθμης καταλυμάτων, όλων των ειδών, δεν ευνοεί την προσέλκυση υψηλού εισοδήματος τουριστών ενώ η επέκταση του φαινομένου αυτού στο μέλλον υπονομεύει τόσο τον κλάδο του τουρισμού της περιοχής όσο και το φυσικό περιβάλλον.

Σταδιακή, τα τελευταία χρόνια, τουριστική ανάπτυξη με προοδευτική αύξηση των διανυκτερεύσεων. Ωστόσο, οι αλλοδαποί τουρίστες απουσιάζουν ενώ οι διανυκτερεύσεις είναι διανυκτερεύσεις του σαββατοκύριακου-τριημέρων, με αποτέλεσμα οι υποδομές να αξιοποιούνται συνολικά ελάχιστα ενώ ταυτόχρονα δημιουργείται πλασματική έλλειψη κλινών, η οποία με την σειρά της «πυροδοτεί» την περαιτέρω οικοδόμηση χαμηλού επιπέδου καταλυμάτων (κάθε είδους).

Όλη η ακτογραμμή του Νομού Μεσσηνίας έχει διάσπαρτους πόλους τουριστικής συγκέντρωσης, οι οποίοι είναι ιδιαίτερα έντονοι στις περιοχές της Καλαμάτας, της Μεσσήνης (Ανάληψη), του Πεταλιδίου (Αχλαδοχώρι), της Στούπας-Καρδαμύλης και της Πύλου (εξαιτίας και του ειδικού λιμένα του).

Οι περισσότερες τουριστικές μονάδες είναι οικογενειακές επιχειρήσεις και η διαχείριση και λειτουργία τους γίνονται από τα μέλη της οικογένειας. Οι διεθνείς προδιαγραφές δεν πληρούνται απόλυτα, η ποιότητα των υπηρεσιών είναι αμφισβητούμενη και η συνεργασία με τοπικούς και κρατικούς τουριστικούς φορείς είναι περιορισμένη. Η συντριπτική πλειοψηφία των μονάδων δεν χρησιμοποιεί tour operators για την προώθηση και πώληση των δωματίων, με αποτέλεσμα ελάχιστοι εξ αυτών να γνωρίζουν το τουριστικό προϊόν της Μεσσηνίας.

Η προβληματική αυτή προοπτική του κλάδου του τουρισμού για την Μεσσηνία, οφείλεται σύμφωνα με την Μελέτη του ΕΟΤ, στους εξής τομείς:

- Στην ανυπαρξία ολοκληρωμένης τουριστικής πολιτικής και μηχανισμών εφαρμογής της στην Μεσσηνία.
- Στην ελλιπή ενημέρωση των ενδιαφερομένων για τις περιοχές με δυνατότητες και τους τρόπους τουριστικής ανάπτυξης.
- Στην ανεπάρκεια των έργων βασικής και ειδικής τουριστικής υποδομής, όπως η κακή κατάσταση του διανομαρχιακού δικτύου μεταφορών και του οδικού δικτύου που συνδέει τις τουριστικές περιοχές.
- Στις τουριστικές μονάδες της περιοχής οι οποίες είναι κυρίως μικρής κλίμακας, ενώ προβλήματα διαπιστώνονται και ως προς την ποιότητα των παρεχόμενων υπηρεσιών.
- Στην υποτυπώδη λειτουργία των μουσείων και των αρχαιολογικών χώρων, κ.ά.

Από τα παραπάνω στοιχεία διαπιστώνουμε ότι ο μεσσηνιακός τουρισμός, παρά την αύξηση των μεγεθών κατά τα τελευταία χρόνια, παρουσιάζει κάποια στοιχεία κόπωσης, ενώ εξακολουθεί να χαρακτηρίζεται από υψηλή εποχικότητα και προβλήματα ποιότητας. Ως εκ τούτου η ανάγκη εμπλουτισμού του τουριστικού προϊόντος είναι επιτακτική.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6^ο Υποδομές

6.1. Τεχνική Υποδομή

6.1.1. Μεταφορές

Τα χερσαία δίκτυα, οδικά και σιδηροδρομικά, σε συνδυασμό με ισχυρούς κόμβους συνδυασμένων μεταφορών, όπου συγκλίνουν οι αερομεταφορές (αεροδρόμια) και θαλάσσιες μεταφορές (λιμάνια) κ.α. αποτελούν τον κορμό αντίστοιχων αξόνων περιφερειακής ανάπτυξης και τις ροές προσώπων και αγαθών σε πολυδιάστατα χωρικά επίπεδα.

6.1.1.1. Οδικό Δίκτυο

Το οδικό δίκτυο είναι εκτεταμένο, με εξαίρεση την περιοχή του ορεινού όγκου του Ταυγέτου, όπου το δίκτυο των δημοτικών και κοινοτικών δρόμων είναι αραιό. Γενικά η σύνδεση των Δήμων και Κοινοτήτων πραγματοποιείται σε μεγάλο βαθμό από το υπάρχον επαρχιακό και κοινοτικό δίκτυο ασφαλτοστρωμένων δρόμων, αρκετά τμήματα του οποίου απαιτούν βελτιώσεις, διαπλατύνσεις και συντήρηση οδοστρώματος. Ένα μεγάλο μέρος των αναγκών έχει ήδη καλυφθεί μέσω έργων του Β' και Γ' Κοινοτικού Πλαισίου Στήριξης (κυρίως από το Π.Ε.Π. Πελοποννήσου).

Η προσβασιμότητα προς τις περιοχές που παρουσιάζουν τουριστικό, διοικητικό, πολιτιστικό και περιβαλλοντικό ενδιαφέρον χαρακτηρίζεται ικανοποιητική, καθώς οι διάφορες περιοχές είναι στην πλειονότητά τους προσπελάσιμες. Η ποιότητα του οδικού δικτύου δεν είναι παντού καλή και ορισμένες περιοχές που αποτελούν δυνητικούς πόλους τουριστικού ενδιαφέροντος αντιμετωπίζουν δυσκολία στην πρόσβασή τους.

Οι κύριοι άξονες διακίνησης από τον Βορρά προς τον Νότο, μέσω των οποίων γίνεται

η πρόσβαση, είναι οι εξής:

- Κόρινθος - Τρίπολη - Καλαμάτα
- Πάτρα - Πύργος - Καλαμάτα

Η κύρια οδός διακίνησης μεταξύ της Μεσσηνίας και του Νομού Λακωνίας είναι η οδός Σπάρτης - Καλαμάτας.

Τα κύρια συγκοινωνιακά δίκτυα εντός της Μεσσηνίας είναι:

- το οδικό δίκτυο της παράκτιας ζώνης Ελαία - Κυπαρισσία - Φιλιατρά - Γαργαλιάνοι - Πύλος - Μεθώνη - Χρυσοκελλαριά
- το οδικό δίκτυο της παράκτιας ζώνης Κορώνη - Χράνοι - Πεταλίδι - Καλαμάτα
- το οδικό δίκτυο της παράκτιας ζώνης Καλαμάτα - Καρδαμύλη - Στούπα - Αρεόπολη.

Τα υπόλοιπα δίκτυα τοπικής σημασίας συνδέουν την πρωτεύουσα του Νομού ή των επαρχιών και την παράκτια ζώνη με την ενδοχώρα και διευκολύνουν την προσπέλαση των κατοίκων και των τουριστών.

Η πρόσβαση στο Νομό Μεσσηνίας μετά την κατασκευή ορισμένων έργων στον οδικό άξονα Τρίπολης - Καλαμάτας, έχει βελτιωθεί σημαντικά.

Το Εθνικό δίκτυο στο Νομό Μεσσηνίας έχει μήκος 235 χλμ. και ορίζεται από τους ακόλουθους άξονες:

- Καλαμάτα - Τσακώνα - Τρίπολη (συνολικού μήκους 70 χλμ, εκ των οποίων τα 28 χλμ στο Νομό Μεσσηνίας)
- Τσακώνα - Δώριο - Καλό Νερό (μήκους 31 χλμ)
- Καλαμάτα - Μεσσήνη - Πύλος (μήκους 50 χλμ.)
- Πύργος - Καλό Νερό - Κυπαρισσία - Φιλιατρά - Γαργαλιάνοι - Χώρα - Πύλος (συνολικού μήκους 119 χλμ, εκ των οποίων τα 63 χλμ στο Νομό Μεσσηνίας)
- Καλαμάτα - Σπάρτη (συνολικού μήκους 59 χλμ, εκ των οποίων τα 25 χλμ στο Νομό Μεσσηνίας)

Το επαρχιακό δίκτυο του Νομού έχει μήκος 831 χλμ. και οι κυριότεροι άξονές του είναι:

- Η επαρχιακή οδός Καλαμάτας - Καρδαμύλης - Αρεόπολης (μήκους 67 χλμ.)

- Η επαρχιακή οδός Καλαμάτας - Ριζόμυλου - Πεταλιδίου - Φαλάνθης - Κορώνης - Φοινικούντος - Μεθώνης (μήκους 51 χλμ.)

Στον οδικό άξονα Καλαμάτας - Τρίπολης, στο τμήμα της Τσακώνας, η κυκλοφορία διεξάγεται από το παλιό εθνικό δίκτυο, λόγω των κατολισθήσεων του Φεβρουαρίου 2003. Οι εργασίες αποπεράτωσης καθυστερούν, επειδή απαιτήθηκε νέα χάραξη. Η νέα χάραξη περιλαμβάνει την κατασκευή 4 γεφυρών συνολικού μήκους 1100 μέτρων. Η ολοκλήρωση των έργων αναμένεται περί το έτος 2009.

Κατά την περίοδο 2004 - 2007 ολοκληρώθηκαν τα εξής σημαντικά έργα:

- Η κατασκευή της εθνικής οδού Κυπαρισσίας - Φιλιατρών από χιλιομετρική θέση (Χ.Θ.) 10+150 έως Χ.Θ. 10+900 (δαπάνης 1,3 εκ. ευρώ).
- Η οδός Εξωχώρι - Σαϊδόνα, Β' φάση (δαπάνης 0,9 εκ. ευρώ).
- Η βελτίωση της 33ης επαρχιακής οδού Πλάτσας - Μηλέας, Β' φάση (δαπάνης 1,2 εκ. ευρώ).
- Η βελτίωση της επαρχιακής οδού Γαργαλιάνων - Μαραθούπολης (δαπάνης 0,65 εκ. ευρώ).
- Η βελτίωση της δημοτικής οδού από Κοπανάκι έως Κεφαλόβρυση (δαπάνης 1,0 εκ. ευρώ).
- Το έργο οδοποιίας Δώριο - Κουβέλα (δαπάνης 0,6 εκ. ευρώ).

Σε εξέλιξη βρίσκονται τα εξής έργα:

- Η κατασκευή της 10ης επαρχιακής οδού Καζάρμα - Χάνια, που ενώνει την Κεντρική Μεσσηνία με την Καλαμάτα και 3ης επαρχιακής οδού Μεταμόρφωσης - Χώρας, δαπάνης 5,7 εκ. ευρώ.
- Η κατασκευή της εθνικής οδού Κυπαρισσίας - Φιλιατρών - Πύλου (τμήμα Γαργαλιάνοι - Ρωμανός), συνολικής δαπάνης 23 εκ. ευρώ

6.1.1.2. Σιδηροδρομικό Δίκτυο

Ο σιδηρόδρομος, αν και θεωρείται ως το ασφαλέστερο, οικονομικότερο και περιβαλλοντικά λιγότερο επιβλαβές χερσαίο μέσο μεταφοράς, δεν έχει ακόμη εκσυγχρονιστεί. Το σιδηροδρομικό δίκτυο που εξυπηρετεί το Νομό Μεσσηνίας είναι μονής γραμμής και μετρικού πλάτους. Επίσης παρουσιάζει έλλειψη ανισόπεδων

διαβάσεων και έχει πεπαλαιωμένη επιδομή – υποδομή. Αποτέλεσμα της υπάρχουσας κατάστασης είναι η κίνηση των συρμών με μικρή ταχύτητα.

Το δίκτυο του Νομού Μεσσηνίας όπως και το υπόλοιπο δίκτυο της Περιφέρειας Πελοποννήσου δεν είναι συμβατό με το υπόλοιπο εθνικό δίκτυο, λόγω της διαφοροποίησης στο πλάτος γραμμής μεταξύ δικτύων Πελοποννήσου και Κεντρικής – Βόρειας Ελλάδας.

Οι δυο βασικοί κλάδοι που φτάνουν μέχρι την Καλαμάτα είναι οι:

- Κόρινθος – Πάτρα – Πύργος – Καλό Νερό – Ζευγολατιό – Ασπρόχωμα – Καλαμάτα
- Κόρινθος – Άργος – Τρίπολη – Ζευγολατιό – Ασπρόχωμα – Καλαμάτα

Οι δύο κλάδοι συναντώνται στο Ζευγολατιό και από εκεί, μέσω μονής γραμμής, το δίκτυο καταλήγει στην Καλαμάτα. Στο σιδηροδρομικό δίκτυο υπάρχει μια βασική διακλάδωση από Καλό Νερό για Κυπαρισσία, ενώ μία ακόμη, από Ασπρόχωμα για Μεσσήνη, έχει σταματήσει να λειτουργεί. Τα τμήματα του σιδηροδρομικού δικτύου Καλαμάτα – Διαβολίτσι (μήκους 38 χλμ.) και Καλαμάτα – Κυπαρισσία (μήκους 70 χλμ.), διαθέτουν ικανοποιητική χάραξη και χρησιμοποιούνται για ενδονομαρχιακού επιπέδου μετακινήσεις καθώς διέρχονται από πολλούς Δήμους και Δημοτικά Διαμερίσματα. Εκτός από τον Σταθμό της Καλαμάτας, λειτουργούν και άλλοι εννέα κύριοι σταθμοί (Ασπρόχωμα, Άρις, Βαλύρα, Μελιγαλάς, Ζευγολατιό, Διαβολίτσι, Κοπανάκι, Καλό Νερό, Κυπαρισσία).

6.1.1.3. Λιμάνια και Θαλάσσιες Μεταφορές

Το βασικό χαρακτηριστικό των λιμανιών της Μεσσηνίας είναι ότι χρησιμοποιούνται κυρίως για την εξυπηρέτηση της επιβατικής κίνησης, ενώ η εμπορική δραστηριότητα είναι μικρής κλίμακας. Λόγω της μεγάλης έκτασης της παράκτιας ζώνης, υπάρχουν αρκετοί λιμένες οι οποίοι παρουσιάζονται στην συνέχεια.

Πρωταρχικό ρόλο έχει το λιμάνι της Καλαμάτας, το οποίο εμφανίζει σημαντική εμπορική κίνηση, ενώ δευτερεύοντα ρόλο έχουν οι λιμένες Πύλου και Κυπαρισσίας. Η εμπορική και επιβατική κίνηση του Νομού διεξάγεται από τα προαναφερθέντα

λιμάνια, τα οποία παρέχουν και δυνατότητα ελλιμενισμού - ανεφοδιασμού σκαφών αναψυχής. Στον Νομό υπάρχουν επίσης τα λιμάνια Τραχήλας, Αγ. Νικολάου, Στούπας, Καρδαμύλης, Κιτριών, Πεταλιδίου, Αγ. Ανδρέα, Κορώνης, Φοινικούντα, Μεθώνης, Βρωμονερίου, Μαραθούπολης, Αγ.Κυριακής και Αργίλου, τα οποία χαρακτηρίζονται ως τοπικού ενδιαφέροντος, κατάλληλα για ελλιμενισμό αλιευτικών και σκαφών αναψυχής.

Στην Καλαμάτα υπάρχει μαρίνα, με πλήρη υποδομή, για 250 σκάφη αναψυχής.

6.1.1.4. Αεροδρόμια και Αεροπορικές Μεταφορές

Ο Νομός Μεσσηνίας διαθέτει το αεροδρόμιο της Καλαμάτας. Ο κρατικός αερολιμένας της Καλαμάτας είναι χαρακτηρισμένος ως διεθνής αερολιμένας. Λειτουργεί στις εγκαταστάσεις του στρατιωτικού αεροδρομίου, εξυπηρετώντας και την επιβατική κίνηση εξωτερικού με έκτακτες πτήσεις (charter). Για την εξυπηρέτηση του επιβατικού κοινού εγκαινιάστηκε τον Μάιο του 2007 νέα αεροπορική σύνδεση Καλαμάτας - Θεσσαλονίκης. Παλαιότερα λειτουργούσε αεροπορική σύνδεση Αθήνας - Καλαμάτας, η οποία κρίθηκε μη βιώσιμη οικονομικά και διακόπηκε.

6.1.1.5. Υπεραστικά Λεωφορεία (ΚΤΕΛ)

Η έλλειψη τακτικών πτήσεων εσωτερικού και η χαμηλή ποιότητα εξυπηρέτησης, μέσω του σιδηροδρομικού δικτύου, έχουν ανάγκη τα υπεραστικά Λεωφορεία σε σημαντικό παράγοντα για την διακίνηση του επιβατικού κοινού προς την υπόλοιπη Ελλάδα. Τα Υπεραστικά Λεωφορεία εξυπηρετούν και τη μετακίνηση μαθητών από οικισμούς και χωριά σε κωμοπόλεις- πόλεις, οι οποίες διαθέτουν Δημοτικό, Γυμνάσιο ή Λύκειο.

Όλοι οι Δήμοι και οι Κοινότητες εξυπηρετούνται από τα δρομολόγια των υπεραστικών λεωφορείων ΚΤΕΛ, με αφετηρία την Καλαμάτα. Η πυκνότητα των δρομολογίων είναι ως επί το πλείστον ικανοποιητική, και μόνον ορισμένοι απομακρυσμένοι οικισμοί εξυπηρετούνται σε μικρότερο βαθμό.

Συνοπτικά οι βασικές γραμμές είναι οι ακόλουθες:

Αθηνών, Πατρών, Θεσσαλονίκης, Πύλου - Γαργαλιάνων - Φιλιατρών, Αλαγονίας, Κορώνης, Μάνης, Αριστομένη, Ανδρούσας, Κάτω Μεσσηνίας, Αβίας - Ακρογιαλίου, Καρδαμύλης, Άνω Μεσσηνίας, Αλαγονίας, Αβραμιού, Τριφυλίας, Αρφαρών, Μεσσήνης.

Επίσης λειτουργούν τοπικά δρομολόγια στις περιοχές Πύλου, Δωρίου καθώς και τα δρομολόγια άγονων γραμμών.

6.1.2. Ύδρευση – Άρδευση

6.1.2.1. Ύδρευση

Στον Νομό Μεσσηνίας τα δίκτυα ύδρευσης καλύπτουν ένα μεγάλο μέρος των οικισμών. Οι υδροληψίες γίνονται από πηγές και από γεωτρήσεις. Η ποιότητα του νερού χαρακτηρίζεται γενικώς ως καλή. Στην πλειονότητα των παροχών υπάρχουν μετρητές, οπότε είναι δυνατή η καταγραφή της ποσότητας του νερού που καταναλώνεται και η αξιολόγηση των απωλειών. Η παλαιότητα τμημάτων των δικτύων είναι η κύρια αιτία για τις σημαντικές απώλειες των δικτύων που φτάνουν σε ποσοστό μέχρι και 30%.

Ένα σημαντικό μέρος των δικτύων ύδρευσης του Νομού είναι πεπαλαιωμένο, κατασκευασμένο από σωλήνες αμιαντοτσιμέντου και χρήζει αντικατάστασης, λόγω δημιουργίας κινδύνων για την υγεία των κατοίκων.

Σε γενικές γραμμές ο τομέας της ύδρευσης του Νομού παρουσιάζει προβλήματα που οφείλονται στον συνδυασμό έλλειψης υδάτινων πόρων και αναποτελεσματικής εκμετάλλευσης των υπαρχόντων αποθεμάτων. Τα τελευταία χρόνια, στο πλαίσιο του Γ' ΚΠΣ, έγιναν εργασίες αντικατάστασης δικτύων ύδρευσης συνολικής δαπάνης 7.631.000 ευρώ (2004 - 2006). Σε εξέλιξη βρίσκονται τα έργα αντικατάστασης δικτύων ύδρευσης στα Δημοτικά Διαμερίσματα Βουφράδος, Μεσσήνης, Καρδαμύλης και Τσερίων. Επίσης έχουν ολοκληρωθεί οι εργασίες ενός μεγάλου έργου αντικατάστασης του δικτύου στον Δήμο Καλαμάτας.

Γενικώς απαιτείται η εκτέλεση μεγάλου αριθμού έργων βελτίωσης, κατασκευής και επέκτασης δικτύων ύδρευσης τόσο στα αστικά - ημιαστικά κέντρα όσο και στην ορεινή μειονεκτική ενδοχώρα.

Επίσης απαιτείται η κατασκευή δεξαμενών ύδρευσης και ο εμπλουτισμός των πηγών.

6.1.2.2. Φράγματα και Ταμιευτήρες

Ο Νομός Μεσσηνίας δεν διαθέτει Φράγματα και Ταμιευτήρες. Υπάρχουν όμως μελέτες που προτείνουν κατάλληλες τοποθεσίες.

Συγκεκριμένα, με βάση τα αποτελέσματα αναγνωριστικής μελέτης που εκπονήθηκε από το Υπουργείο Γεωργίας και Αγροτικής Ανάπτυξης, προτείνεται η κατασκευή του «ΦΡΑΓΜΑΤΟΣ ΦΙΛΙΑΤΡΙΝΟΥ». Το έργο θα κατασκευασθεί στη Λεκάνη Φιλιατρίνου, στην περιοχή Φιλιατρών. Ο ταμιευτήρας του θα δύναται να αποθηκεύει 8 εκ. κυβ. μέτρα νερό (ωφέλιμος απολήψιμος όγκος νερού 7,5 εκατομμύρια). Με την ολοκλήρωση της κατασκευής θα καλύπτονται οι ανάγκες άρδευσης αγροτικών εκτάσεων 25.000 στρεμμάτων της περιοχής Φιλιατρών και θα εξυπηρετούνται 2.000 αγροτικές οικογένειες. Το έργο θεωρείται απαραίτητο για την ανάπτυξη του αγροτικού τομέα, την προστασία του υδροφόρου ορίζοντα, καθ' όσον θα εγκαταλειφθούν οι χρησιμοποιούμενες γεωτρήσεις, με αποτέλεσμα τη βελτίωση της ποιότητας των υπογείων υδάτων.

Πλέον αυτών καταβάλλεται προσπάθεια από την Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Μεσσηνίας για την ολοκλήρωση μελετών για δύο επιπλέον φράγματα:

- Το Μιναγιώτικο φράγμα (επαρχία Πυλίας). Με πόρους της Νομαρχίας έχουν εκπονηθεί η τοπογραφική και εδαφοτεχνική μελέτη.
- Το φράγμα Λαγκούβαρδου (επαρχία Τριφυλίας - Φιλιατρά). Έχει εγκεκριμένη Προμελέτη.

Για την σύνταξη των οριστικών μελετών η Νομαρχία έχει απευθυνθεί στο Υπουργείο Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων.

Η Διεύθυνση Γεωλογίας και Υδρολογίας του Υπουργείου Αγροτικής Ανάπτυξης προτείνει, βάσει αναγνωριστικής μελέτης, πιθανές τοποθεσίες για κατασκευή

φραγμάτων και λιμνοδεξαμενών.

A. Οι προτεινόμενες τοποθεσίες για κατασκευή φραγμάτων είναι:

- Δελμιχάλη (περιοχή Μεθώνης)
- Γιαννούζαγα (περιοχή Γιάλοβα)
- Αλαφινόρεμα και Αράπη Πόρος (μεταξύ Αμπελόφυτου και Μυρσινοχωρίου)
- Ροδιά (περιοχή Βασιλίτσι), Κλεισουρέικο (περιοχή Ανδριανή του Δήμου Αίπειας)
- Μπουλούμπαση

B. Οι προτεινόμενες περιοχές για κατασκευή λιμνοδεξαμενών:

- Χουνάκια (μεταξύ Πύλας - Αραπόλακκας)
- Μυρμηγκιά (μεταξύ Κρεμμυδιών - Ικλαίνας - Κουκουνάρας)
- Κεφαλόβρυσο Χώρας
- Άνω Κοπανάκι, Λυκορράχη (περιοχή Γλυκορίζι)
- Φαλάνθη
- Χαρακοπιό,
- Μεσοπόταμος
- Πανιπέρι
- Νερόμυλος,
- Ελαιοχώρι (στο Δωριο)
- Σιτοχώρι (στο Ψάρι)
- Κόκλα

6.1.2.3. Αρδευόμενες Περιοχές

Σύμφωνα με την έκθεση του ΟΟΣΑ για τις περιβαλλοντικές επιδόσεις, το 2000, το 87% του συνόλου των προς εκμετάλλευση υδάτινων πόρων στην Ελλάδα προοριζόταν για αρδεύσεις. Η άντληση των υπόγειων υδάτων έχει διπλασιαστεί σε σχέση με τις ποσότητες που αντλούνταν το 1980. Η εικόνα αυτή αντικατοπτρίζει την υφιστάμενη κατάσταση.

Ο Νομός Μεσσηνίας αντιμετωπίζει προβλήματα, ελλείπει υδάτινων πόρων και αναποτελεσματικής εκμετάλλευσης των υπαρχόντων αποθεμάτων. Το 2003, 180.117

στρέμματα αρδεύονταν, ήτοι το 32% του συνόλου των καλλιεργήσιμων εκτάσεων. Το 65% των αρδεύσεων γίνεται με γεωτρήσεις. Το κυριότερο αρδευτικό έργο βρίσκεται στον ποταμό Πάμισο (αρδεύει 67.500 στρέμματα). Το 2006 ολοκληρώθηκε έργο βελτίωσης του αρδευτικού δικτύου της ζώνης Αγίου Φλώρου και της ζώνης Πάμισου.

Αναλυτικότερα στο Νομό έχουν κατασκευασθεί και λειτουργούν τα εξής εγγειοβελτιωτικά έργα από το Υπουργείο Αγροτικής Ανάπτυξης:

- Το αρδευτικό έργο Πεδιάδας Κάτω Μεσσηνίας (χαμηλή ζώνη) με αρδεύσιμη έκταση 24.000 στρεμμάτων. Φορέας διοίκησης του είναι ο Γ.Ο.Ε.Β. Παμίσου. Πηγή ύδρευσης ο Ποταμός Πάμισος και ο Ποταμός Άρις. Το αρδευτικό δίκτυο είναι ανοικτού τύπου με διώρυγες.
- Το αρδευτικό έργο Πεδιάδας Κάτω Μεσσηνίας (υψηλή ζώνη) με αρδεύσιμη έκταση 12.000 στρεμμάτων. Φορέας διοίκησης του είναι ο Γ.Ο.Ε.Β. Παμίσου. Πηγή ύδρευσης ο Ποταμός Πάμισος. Το αρδευτικό δίκτυο είναι κλειστού τύπου υπό πίεση.
- Το αρδευτικό έργο περιοχών Άνω και Κάτω Μεσσηνίας με αρδεύσιμη έκταση 15.000 στρεμμάτων. Φορέας διοίκησης του είναι ο Γ.Ο.Ε.Β. Παμίσου. Πηγή ύδρευσης γεωτρήσεις. Το αρδευτικό δίκτυο είναι κλειστού τύπου υπό πίεση.
- Το αρδευτικό έργο περιοχών Καρτεραλίου - Πιπερίτσας με αρδεύσιμη έκταση 700 στρεμμάτων. Φορέας διοίκησης του είναι η Π.Δ.Ε. Καρτεραλίου - Πιπερίτσας. Πηγή ύδρευσης ο ποταμός Πάμισος. Το αρδευτικό δίκτυο είναι κλειστού τύπου υπό πίεση.
- Το αρδευτικό έργο περιοχής Πανιπερίου με αρδεύσιμη έκταση 700 στρεμμάτων. Φορέας διοίκησης του είναι η Π.Δ.Ε. Πανιπερίου. Πηγή υδροδότησης είναι οι πηγές της ευρύτερης περιοχής Πανιπερίου.

6.1.3. Διαχείριση Στερεών και Υγρών Αποβλήτων

6.1.3.1. Δίκτυα Αποχέτευσης

Στην περιοχή μελέτης αποχετευτικά δίκτυα διαθέτουν η Καλαμάτα, η Μεσσήνη, η Κορώνη και τα Φιλιατρά. Το αποχετευτικό δίκτυο της Καλαμάτας σε μικρό ποσοστό εξυπηρετεί όμορους οικισμούς. Κατά την παρούσα χρονική περίοδο κατασκευάζονται

αποχετευτικά δίκτυα στις περιοχές Χώρα και Ρωμανού.

Στις υπόλοιπες περιοχές, χωρία, κωμοπόλεις και ορεινούς οικισμούς δεν έχουν κατασκευασθεί αποχετευτικά δίκτυα και η διάθεση των λυμάτων γίνεται σε απορροφητικούς βόθρους.

Τέλος σημειώνεται ότι για τα υφιστάμενα αποχετευτικά δίκτυα απαιτούνται βελτιώσεις (π.χ. αντικαταστάσεις, επεκτάσεις)

6.1.3.2. Εγκαταστάσεις Επεξεργασίας Λυμάτων (Βιολογικοί Καθαρισμοί)

Η επεξεργασία των υγρών αποβλήτων αστικών και ημιαστικών κέντρων μέσω Εγκαταστάσεων Επεξεργασίας Λυμάτων (Ε.Ε.Α) κατέστη υποχρεωτική βάσει της Οδηγίας 91/271/ΕΟΚ (όπως ενσωματώθηκε στο εθνικό δίκαιο της χώρας με την ΚΥ Α 5673/400/97), ενώ έως τότε τα λύματα διοχετεύονταν ανεξέλεγκτα σε διάφορους αποδέκτες με όλους τους συνεπαγόμενους κινδύνους. Σύμφωνα με την Οδηγία, όλοι οι οικισμοί με πληθυσμό μεγαλύτερο από 2.000 κατοίκους θα έπρεπε, μέχρι το πέρας του 2005, να είχαν εγκαταστήσει και θέσει σε λειτουργία μονάδες Ε.Ε.Α.

Παρατηρείται ότι στο Νομό Μεσσηνίας η κατασκευή-λειτουργία Ε.Ε.Α. δεν έχει πραγματοποιηθεί στο βαθμό που θα έπρεπε. Η έλλειψη μελετών, χρηματοδότησης, τα προβλήματα χωροθέτησης και η έλλειψη δικτύων αποχέτευσης επιβραδύνει την δημιουργία των απαιτούμενων Ε.Ε.Α.

Η μοναδική εν λειτουργία Εγκατάσταση Επεξεργασίας Λυμάτων (Ε.Ε.Α.) βρίσκεται στην Καλαμάτα, πρόσφατα ολοκληρώθηκε έργο αναβάθμισής της. Η Ε.Ε.Α. εξυπηρετεί παράλληλα και τις ανάγκες της Μεσσηνίας. Η ετήσια ποσότητα επεξεργαζόμενων λυμάτων είναι 5.8 εκατομμύρια κ.μ. Από την επεξεργασία των λυμάτων παράγονται ετησίως 11.000 κ.μ. λυματολάσσης.

Στην Πύλο έχει ολοκληρωθεί η κατασκευή Ε.Ε.Α. και υπολείπεται η πρόσληψη και εκπαίδευση προσωπικού ώστε να τεθεί σε λειτουργία. Επίσης Ε.Ε.Α. υπάρχει και στα Φιλιατρά, αλλά εξαιτίας προβλημάτων δεν έχει τεθεί σε λειτουργία. Στο στάδιο της κατασκευής βρίσκονται Ε.Ε.Α. στις περιοχές Μεθώνης, Μελιγαλά, Χώρας και Ρωμανό,

οι οποίες πρόκειται να ολοκληρωθούν ως τον Δεκέμβριο του 2008. Κατά την τρέχουσα χρονική περίοδο λαμβάνει χώρα η διαγωνιστική διαδικασία κατασκευής Ε.Ε.Λ. στην περιοχή της Κυπαρισσίας. Στους Δήμους Κορώνης, Αιπείας, και Αετού εκπονούνται μελέτες για την λειτουργία Ε.Ε.Λ. Τέλος ο Δήμος Πεταλιδίου έχει προχωρήσει στα αρχικά στάδια μελέτης, ενώ υπάρχει ενδεχόμενο συνεργασίας με τον Δήμο Μεσσήνης για την κάλυψη αναγκών Δημοτικών Διαμερισμάτων του Δήμου Μεσσήνης. Με την ολοκλήρωση των ανωτέρω Ε.Ε.Λ. ο Νομός Μεσσηνίας θα πληροί τις προϋποθέσεις της Οδηγίας 911271/ΕΟΚ (θα καλυφθεί το 50% των κατοίκων του Νομού Μεσσηνίας).

Πίνακας 6.1
Υφιστάμενη Κατάσταση Ε.Ε.Λ. Νομού Μεσσηνίας

Δημοτικά Διαμερίσματα (Δ.Δ) / Δήμοι (Δ.)	Υπάρχει Ε.Ε.Λ. εν λειτουργία	Ε.Ε.Λ. υπό κατασκευή	Ε.Ε.Λ. στο στάδιο μελέτης	Θα έπρεπε να λειτουργεί βάση της Κοινοτικής Οδηγίας 91/271/ΕΟΚ
Δ.Δ. Καλαμάτας / Δ. Καλαμάτας	●			●
Δ. Αβίας				
Δ. Αετού				
Δ. Αιπείας			●	
Δ. Ανδανίας				
Δ. Ανδρούσης				
Δ. Άριος				
Δ. Αριστομένους				
Δ. Αρφαρών				
Δ. Αυλώνα				
Δ. Βουφράδων				
Δ.Δ. Γαργαλιάνων / Δ. Γαργαλιάνων				●
Δ. Δωρίου				
Δ. Είρας				
Δ. Θουρίας				
Δ. Ιθώμης				
Δ. Κορώνης			●	
Δ.Δ. Κυπαρισσίας / Δ. Κυπαρισσίας			●	
Δ. Λεύκτρου				
Δ. Μεθώνης		●		
Δ. Μελιγαλά		●		
Δ.Δ. Μεσσήνης / Δ. Μεσσήνης	●			
Δ.Δ. Χώρας / Δ. Νέστορος		●		●
Δ. Οιχαλίας				
Δ. Παπαφλέσσα				
Δ. Πεταλιδίου			●	
Δ.Δ. Πύλου / Δ. Πύλου	● ²⁵			●
Δ.Δ. Φιλιατρών / Δ. Φιλιατρών	● ²⁶			●
Δ. Χιλιχωρίων				
Κ. Τρικόρφου				
Κ. Τριπύλας				

²⁵ Σε εξέλιξη η διαδικασία πρόσληψης προσωπικού και εκπαίδευσης

²⁶ Υπάρχουν προβλήματα και δεν έχει τεθεί σε λειτουργία

6.1.3.3. Διαχείριση Αστικών Στερεών Αποβλήτων

Ο νομός στερείτε της λειτουργίας Χωρών Υγειονομικής Ταφής Απορριμμάτων (Χ.Υ.Τ.Α.), η εναπόθεση των απορριμμάτων γίνεται σε Χώρους Ανεξέλεγκτης Διάθεσης Απορριμμάτων (Χ.Α.Δ.Α.). Η υφιστάμενη διαχείριση αστικών στερεών αποβλήτων παρουσιάζεται ακολούθως.

Οι παραγόμενες ποσότητες αστικών αποβλήτων σύμφωνα με στοιχεία του 2001 είναι 63.282 τόνοι ετησίως. Βάσει του Σχεδίου Διαχείρισης Στερεών Αποβλήτων (ΠΕΣΔΑ) Πελοποννήσου, η εκτίμηση για το 2007 είναι 67.200 τόνοι, ενώ για το 2013 η ποσότητα στερεών αποβλήτων αναμένεται να είναι της τάξης των 75.800 τόνων (αύξηση 13% την περίοδο 2007 - 2013, αύξηση 20% την περίοδο 2001 - 2013). Εκτός από την οικιακή χρήση, στερεά απόβλητα δημιουργούνται και από άλλες χρήσεις.

Στον ακόλουθο πίνακα παρέχονται οι ποσότητες ανά κατηγορία λοιπών στερεών αποβλήτων.

Πίνακας 6.2
Λοιπά Στερεά Απόβλητα Νομού Μεσσηνίας

Κατηγορία Αποβλήτων	Ν. Μεσσηνίας (τόνοι /έτος)
Γεωργικά	200000
Κτηνοτροφικά	110000
Βιομηχανικά	ΜΔ ²⁷
Ιλύς από επεξεργασία λυμάτων	9130
Νοσοκομειακά	260
Αδρανή	110000
Αποσυρόμενα ελαστικά	800
Αποσυρόμενα οχήματα	ΜΔ
Καταλύτες οχημάτων	ΜΔ

Πηγή: ΠΕΣΔΑ, 2005

Βάσει του ΠΕΣΔΑ Πελοποννήσου, στο Νομό Μεσσηνίας, το 2005 υπήρχαν 40 Χώροι

²⁷ Μ.Δ.: Μη διαθέσιμα στοιχεία

Ανεξέλεγκτης Διάθεσης Απορριμμάτων (Χ.Α.Δ.Α.). Σύμφωνα με τα στοιχεία που έχουν αποσταλεί στο Υπουργείο Εσωτερικών Δημόσιας Διοίκησης και Αποκέντρωσης από την Διεύθυνση ΠΕ.ΧΩ. της Περιφέρειας Πελοποννήσου τον Ιούνιο του 2007, στο Νομό υπάρχουν δεκαεπτά (17) ενεργοί Χ.Α.Δ.Α., ενώ οι υπόλοιποι 23 οι οποίοι δεν έχουν αποκατασταθεί. Υπό εκπόνηση είναι μελέτη αποκατάστασης των ανενεργών Χ.Α.Δ.Α η οποία αναμένεται να ολοκληρωθεί στους επόμενους μήνες.

Χώροι Υγειονομικής Ταφής Απορριμμάτων (Χ.Υ.Τ.Α.) δεν υπάρχουν στο Νομό Μεσσηνίας, καθώς η περιβαλλοντική και τεχνική μελέτη είναι στο στάδιο της υλοποίησης. Στο στάδιο της μελέτης επίσης βρίσκεται η δημιουργία δύο (2) Σταθμών Μεταφόρτωσης Απορριμμάτων (Σ.Μ.Α.) που θα συμβάλουν στην συγκομιδή και προώθηση των στερεών αποβλήτων στον Χ.Υ.Τ.Α. Με την λειτουργία του Χ.Υ.Τ.Α. θα δύνανται να αποκατασταθούν και οι εναπομείναντες ενεργοί Χ.Α.Δ.Α.

Στην Καλαμάτα λειτουργεί εγκατάσταση επεξεργασίας του βιοαποδομήσιμου κλάσματος των αστικών αποβλήτων, με ικανότητα ημερήσιας επεξεργασίας 80 τόνων.

Επίσης, από τον Μάιο του 2005, έχει ξεκινήσει πρόγραμμα ανακύκλωσης των αστικών απορριμμάτων σε συνεργασία με τον Δήμο Καλαμάτας. Τα ανακυκλώσιμα υλικά συλλέγονται σε ξεχωριστούς κάδους και οδηγούνται στο ιδιωτικό Κέντρο Διαλογής Ανακυκλώσιμων Υλικών. Η μέχρι τώρα πορεία είναι ενθαρρυντική, υπολογίζεται ότι το 20% των στερεών αποβλήτων συγκεντρώνονται στους ειδικούς κάδους και διατίθενται προς ανακύκλωση. Για το μέλλον προγραμματίζεται η επέκταση του προγράμματος με εγκατάσταση ειδικών κάδων σε όλη την Μεσσηνία.

Η διαχείριση των απορριμμάτων των περιοχών, που είναι ενταγμένες στο δίκτυο NATURA 2000, γίνεται από τις υπηρεσίες των Δήμων που μεταφέρουν τα απορρίμματα σε Χ.Α.Δ.Α, εκτός των ορίων της προστατευμένης ζώνης.

Η παύση λειτουργίας των ενεργών Χ.Α.Δ.Α. και η αποκατάστασή τους από τους Ο.Τ.Α. εξαρτάται από την κατασκευή Χ.Υ.Τ.Α.

6.1.4. Ενεργειακή Υποδομή

6.1.4.1. Ηλεκτρική Ενέργεια (ΔΕΗ)

Στην Πελοπόννησο, σημαντικό κέντρο παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας είναι το Ενεργειακό Κέντρο Μεγαλόπολης. Οι δύο Θερμοηλεκτρικοί Σταθμοί Μεγαλόπολης έχουν συνολική ισχύ 850 MW. Για την παραγωγή ενέργειας χρησιμοποιούν ως καύσιμο τον λιγνίτη. Μέχρι το 2011 προβλέπεται η αντικατάσταση από την ΔΕΗ, δύο πεπαλαιωμένων μονάδων καύσης λιγνίτη ισχύος 125 MW εκάστη, με μονάδα φυσικού αερίου ισχύος 400MW, τεχνολογίας συνδυασμένου κύκλου (CCPP). Επίσης, προβλέπεται η τοποθέτηση από την ΔΕΗ συστήματος αποθείωσης (DESOx) στη Μονάδα III της Μεγαλόπολης.

Σύμφωνα με τα σημερινά επίπεδα ηλεκτρικών φορτίων, η περιοχή Πελοποννήσου είναι κατά το μεγαλύτερο μέρος του έτους εξαγωγική. Ωστόσο, λόγω των υψηλών ρυθμών ανάπτυξης των τελευταίων ετών τους θερινούς μήνες ή σε συνθήκες περιορισμένης παραγωγής του Θερμοηλεκτρικού Σταθμού Μεγαλόπολης γίνεται εισαγωγική. Συγκεκριμένα, κατά το έτος 2005, η περιοχή παρουσίασε τοπικό μέγιστο γύρω στα 1000 MW. Υπό την έννοια αυτή, ο Νομός Μεσσηνίας, ως μέρος του δικτύου ηλεκτρικής ενέργειας της Πελοποννήσου, είναι ιδιαίτερα κρίσιμη περιοχή για τη σταθερότητα της τάσης του δικτύου. Δραστική λύση για την επίλυση των προβλημάτων σταθερότητας της τάσης είναι η επέκταση του Συστήματος 400kV προς την Πελοπόννησο.

Από τον Νομό Μεσσηνίας διέρχονται δύο γραμμές μεταφοράς ηλεκτρικής ενέργειας υψηλής τάσης (150 kV διπλού κυκλώματος). Αποτελούν μέρος του διασυνδεδεμένου εθνικού συστήματος που συνδέει τους θερμοηλεκτρικούς σταθμούς της Μεγαλόπολης- με την Νότια και Δυτική Πελοπόννησο.

Ο Νομός Μεσσηνίας κατά την περίοδο 1989 - 1997 παρουσίασε αύξηση στην κατανάλωση κατά 61% η οποία οφείλεται σχεδόν αποκλειστικά στην αύξηση της κατανάλωσης για οικιακή χρήση. Η αντίστοιχη αύξηση για την περίοδο 1997 - 2005 είναι 55%. Το 2005 η κατανάλωση ηλεκτρικής ενέργειας βάσει στοιχείων ΕΣΥΕ ήταν 470.635.000 kWh.

Το δίκτυο ηλεκτροφωτισμού καλύπτει σχεδόν όλο τον Νομό. Την τελευταία πενταετία, στο πλαίσιο προγράμματος αγροτικού εξηλεκτρισμού, συνδέθηκαν με το δίκτυο απομονωμένες περιοχές στους αγροτικούς οικισμούς Ριζάνας και Κρύας Βρύσης.

6.1.4.2. Φυσικό Αέριο

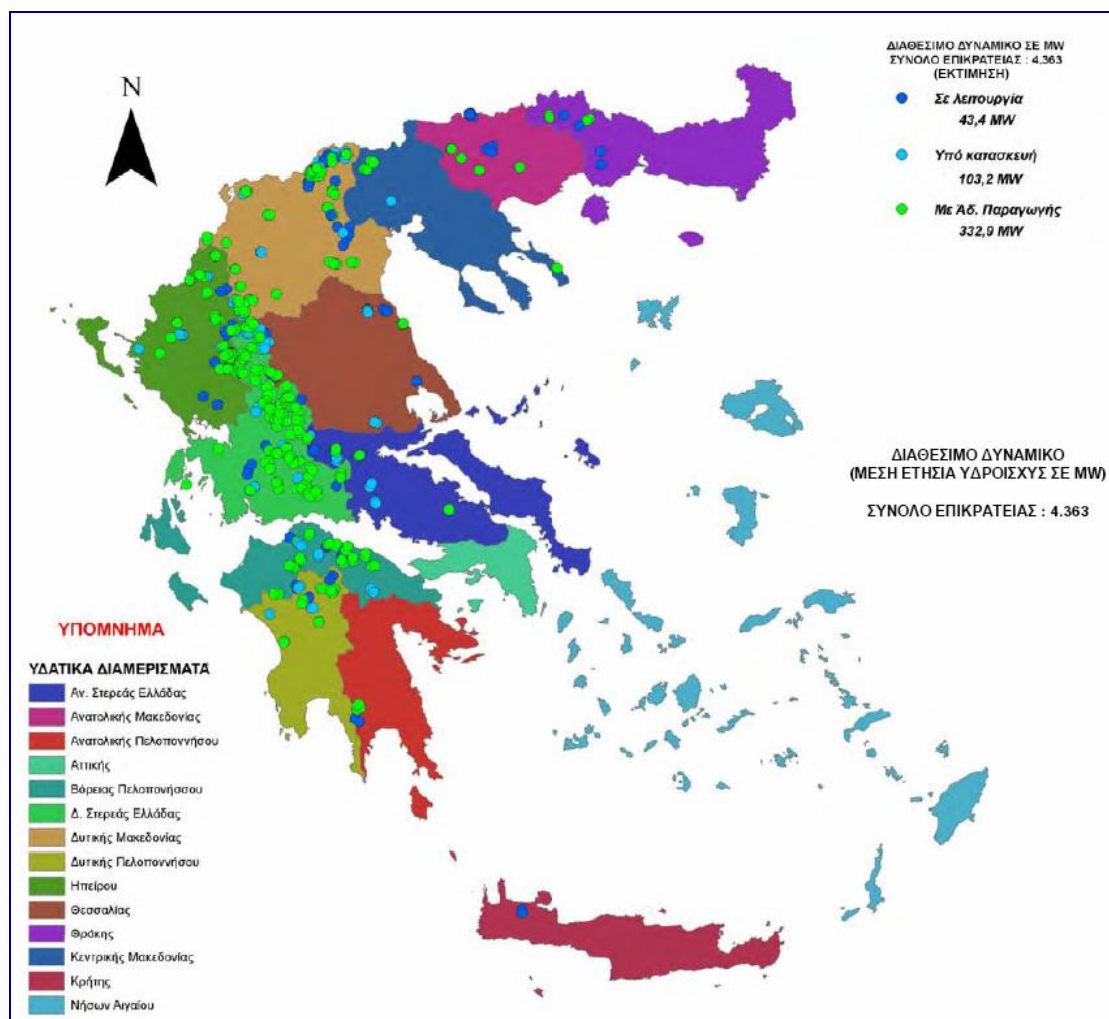
Στο Νομό Μεσσηνίας δεν υπάρχει εγκατεστημένο δίκτυο Φυσικού Αερίου. Δεδομένου του σχεδιασμού της ΔΕΗ για εγκατάσταση νέου Θερμοηλεκτρικού Σταθμού ισχύος 400 MW με καύση φυσικού αερίου για το έτος 2011, συμπεραίνεται ότι θα κατασκευασθεί αγωγός φυσικού αερίου μέχρι την Μεγαλόπολη. Είναι όμως πρόωρη οποιαδήποτε πρόβλεψη για επέκταση του δικτύου φυσικού αερίου στον Νομό.

6.1.4.3. Υδατικό Δυναμικό

Το μέσο ύψος βροχόπτωσης στο Νομό Μεσσηνίας κατά την διάρκεια του έτους ανέρχεται στα 950, 780 και 697 χιλιοστά στους μετεωρολογικούς σταθμούς Διαβολιτσίου, Καλαμάτας και Μεθώνης αντίστοιχα. Κατά το μήνα Δεκέμβριο παρατηρείται το μεγαλύτερο ύψος βροχόπτωσης και τον μήνα Ιούλιο το μικρότερο.

Στο πεδινό τμήμα του, ο Νομός Μεσσηνίας διασχίζεται από τον ποταμό Πάμισο. Στον όρμο του Πεταλιδίου εκβάλλει ο Βέλικας, ενώ στον Δήμο Καλαμάτας ο Νέδων. Το βόρειο τμήμα του Νομού, στα σύνορα με το Νομό Ηλείας, διατρέχει ο ποταμός Νέδα.

Στο Νομό Μεσσηνίας, όπως προκύπτει και από τον συνημμένο χάρτη του Υ.ΠΕ.ΧΩ.Δ.Ε., δεν υπάρχουν Μικρά Υδροηλεκτρικά Έργα, ενώ δεν έχει κατατεθεί αίτηση στην Ρυθμιστική Αρχή Ενέργειας (Ρ.Α.Ε.) για μελλοντική εγκατάσταση

Χάρτης 6.1
Υδατικά Διαμερίσματα με το διαθέσιμο υδατοδυναμικό της χώρας²⁸

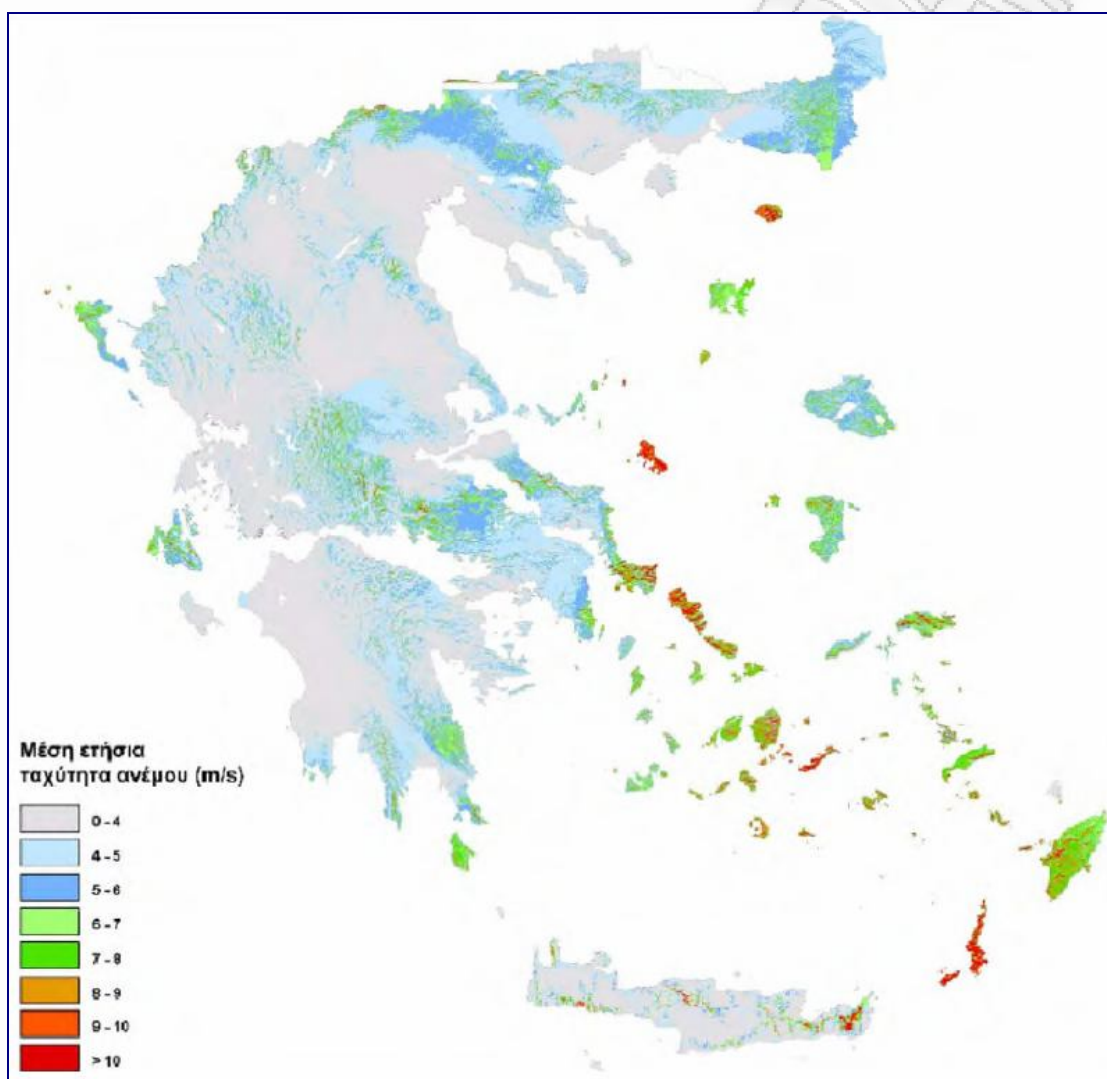
6.1.4.4. Αιολικό Δυναμικό

Στο Νομό Μεσσηνίας η μέση ταχύτητα ανέμων όπως προκύπτει και από τον συνημμένο χάρτη του Υ.ΠΕ.ΧΩ.Δ.Ε. είναι 4-5 μ/δ. Η μεγαλύτερη ένταση των ανέμων παρατηρείται στη Μεθώνη όπου και καταγράφονται συχνότερα άνεμοι εντάσεως 6 έως 8 Beaufort με βορειοανατολική, βορειοδυτική και δυτική κατεύθυνση.

Αξιοσημείωτο είναι το ενδιαφέρον των επενδυτών για εκμετάλλευση του αιολικού δυναμικού ορεινών περιοχών του Νομού. Συνολικά υπάρχουν γνωματεύσεις για

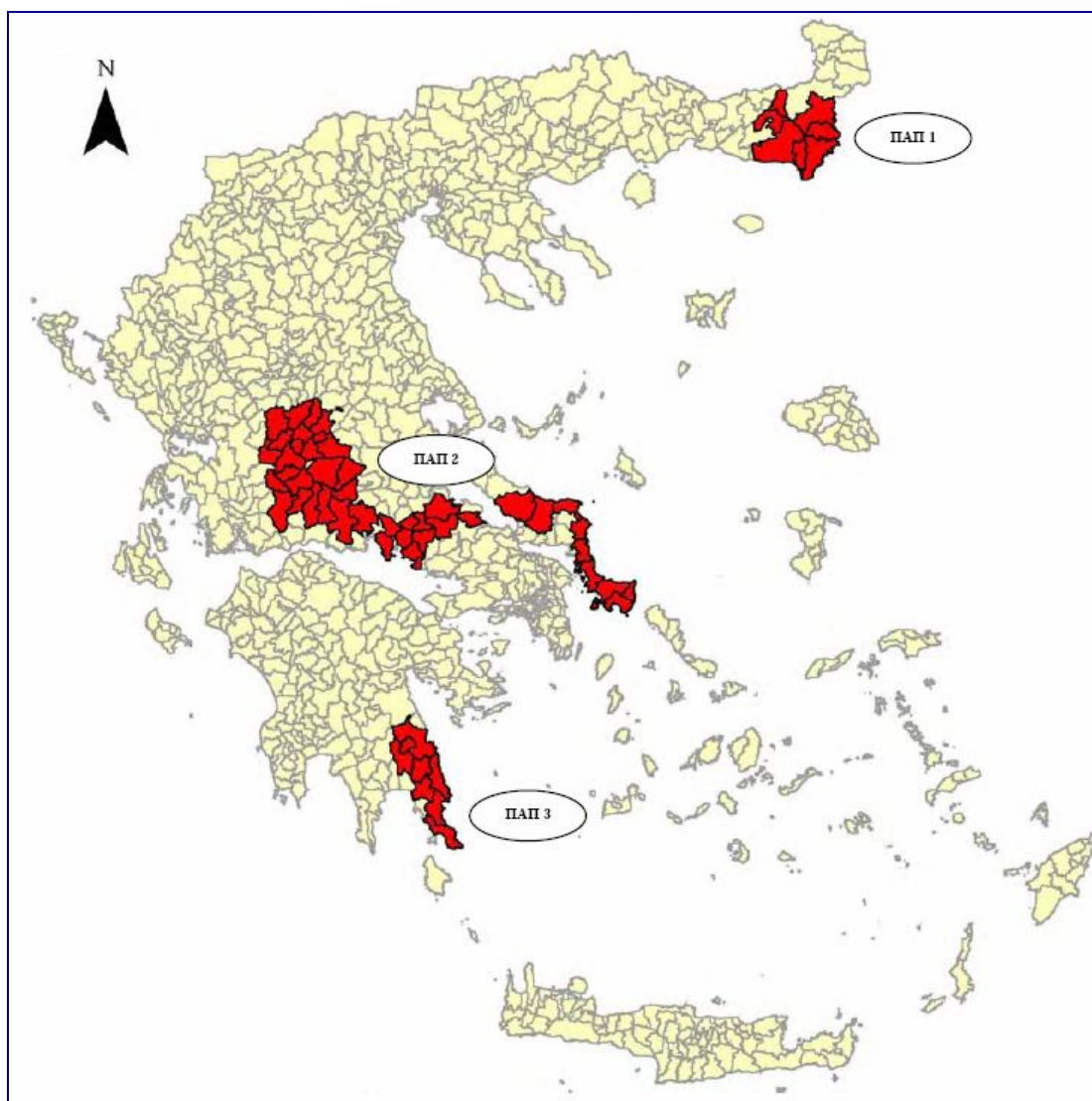
²⁸ Πηγή: Υ.ΠΕ.ΧΩ.Δ.Ε., Ειδικό Χωροταξικό Πλαίσιο για τις Α.Π.Ε.

χορήγηση άδειας παραγωγής Αιολικών Πάρκων στους Δήμους Καλαμάτας (περιοχή Μαλεβός), Κορώνης (περιοχή Μπρούτου - Ζιροπούλου), Πύλου - Μεθώνης (περιοχή Αγ. Αθανάσιος), συνολικής ισχύος 69,3 MW.

Χάρτης 6.2
Μέση ετήσια επιφανειακή ταχύτητα ανέμου²⁹

²⁹ Πηγή: Υ.ΠΕ.ΧΩ.Δ.Ε., Ειδικό Χωροταξικό Πλαίσιο για τις Α.Π.Ε.

Χάρτης 6.3
Περιοχές Αιολικής Προτεραιότητας (ΠΑΠ)³⁰

6.1.4.5. Ηλιακή Ενέργεια

Ο αριθμός των ωρών ηλιοφάνειας είναι υψηλός, ιδιαίτερα τους καλοκαιρινούς μήνες, λόγω της γεωγραφικής τους θέσης. Κατά την διάρκεια του έτους ο συνολικός αριθμός των ωρών ηλιοφάνειας ξεπερνάει τις 2.700.

Η παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας από συμβατικά φωτοβολταϊκά συστήματα για τη Μεσσηνίας είναι πολύ υψηλή και ανέρχεται σε 1.300 - 1.400 kWh ανά

³⁰ Πηγή: Υ.ΠΕ.ΧΩ.Δ.Ε., Ειδικό Χωροταξικό Πλαίσιο για τις Α.Π.Ε.

εγκατεστημένο kWp, ανά έτος, σε συνδυασμό δε με την προβλεπόμενη από τον Αναπτυξιακό Νόμο επιδότηση (40% για όλα τα μεγέθη των επιχειρήσεων), καθιστά τις επενδύσεις σε Φ/Β σταθμούς ιδιαίτερα ελκυστικές.

Στο Νομό Μεσσηνίας δεν υπάρχει εγκατεστημένη μονάδα σε λειτουργία.

Για τη Μεσσηνία έχουν κατατεθεί στην Ρ.Α.Ε. συνολικά 158 αιτήσεις (έως τις 06 Ιουνίου 2007) για εξαίρεση από την υποχρέωση λήψης άδειας παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας με Φ/Β Σταθμούς συνολικής ισχύος 16671,90 kWp. Θετική γνωμάτευση έχουν Φ/Β Σταθμούς συνολικής ισχύος 3739,30 kWp, στο στάδιο της αξιολόγησης είναι Φ/Β Σταθμούς συνολικής ισχύος 12433,04 kWp, ενώ προς ανάκληση είναι αιτήσεις για Φ/Β Σταθμούς συνολικής ισχύος 499,56 kWp.

Σύμφωνα με την γεωγραφική κατανομή του Προγράμματος Ανάπτυξης Φωτοβολταϊκών Σταθμών (Α' Φάση) του Υπουργείου Ανάπτυξης, για τη Διοικητική Περιφέρεια της Πελοποννήσου προβλέπεται η εγκατάσταση Φ/Β Σταθμών συνολικής ισχύος 122 MWp.

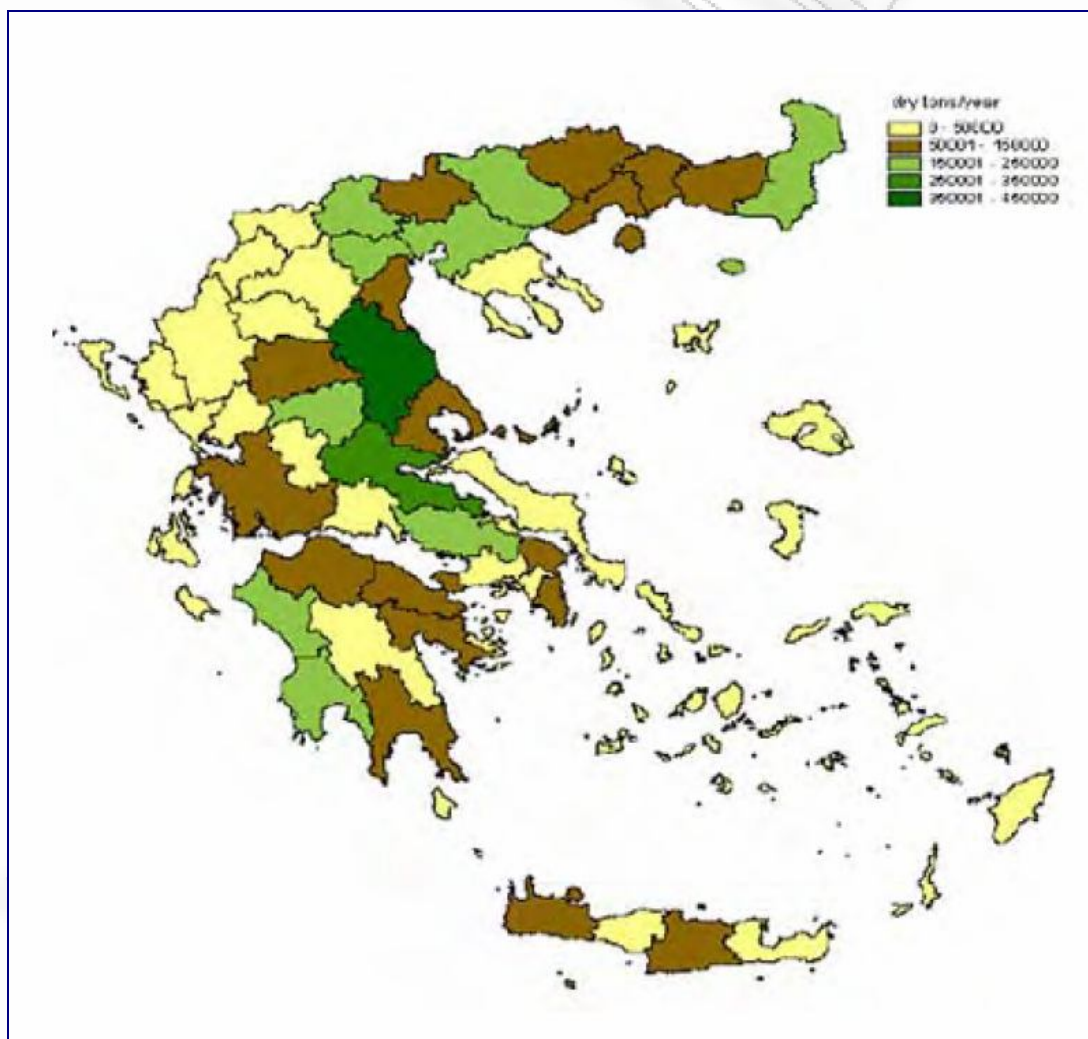
Συγκεκριμένα προβλέπεται η εγκατάσταση 12,2 MWp από Φ/Β Σταθμούς ισχύος έως 20 kWp, η εγκατάσταση 36,6 MWp από Φ/Β σταθμούς ισχύος από 20 έως 150 kWp, η εγκατάσταση 36,6 MWp από σταθμούς ισχύος από 150 kWp έως 2.000 kWp και η εγκατάσταση 36,6 MWp από Φ/Β σταθμούς ισχύος μεγαλύτερης των 2.000 kWp.

Οι αποβληθείσες αιτήσεις στη Ρ.Α.Ε. για Φ/Β Σταθμούς, έχουν ήδη υπερκαλύψει το Πρόγραμμα Ανάπτυξης για την Περιφέρεια Πελοποννήσου (πλην των μικρών Φ/Β Σταθμών ισχύος < 20 kWp).

Δεν υπάρχουν προς το παρόν, ασφαλείς εκτιμήσεις για το ποσοστό υλοποίησης των σχετικών επενδύσεων.

6.1.4.6. Βιομάζα

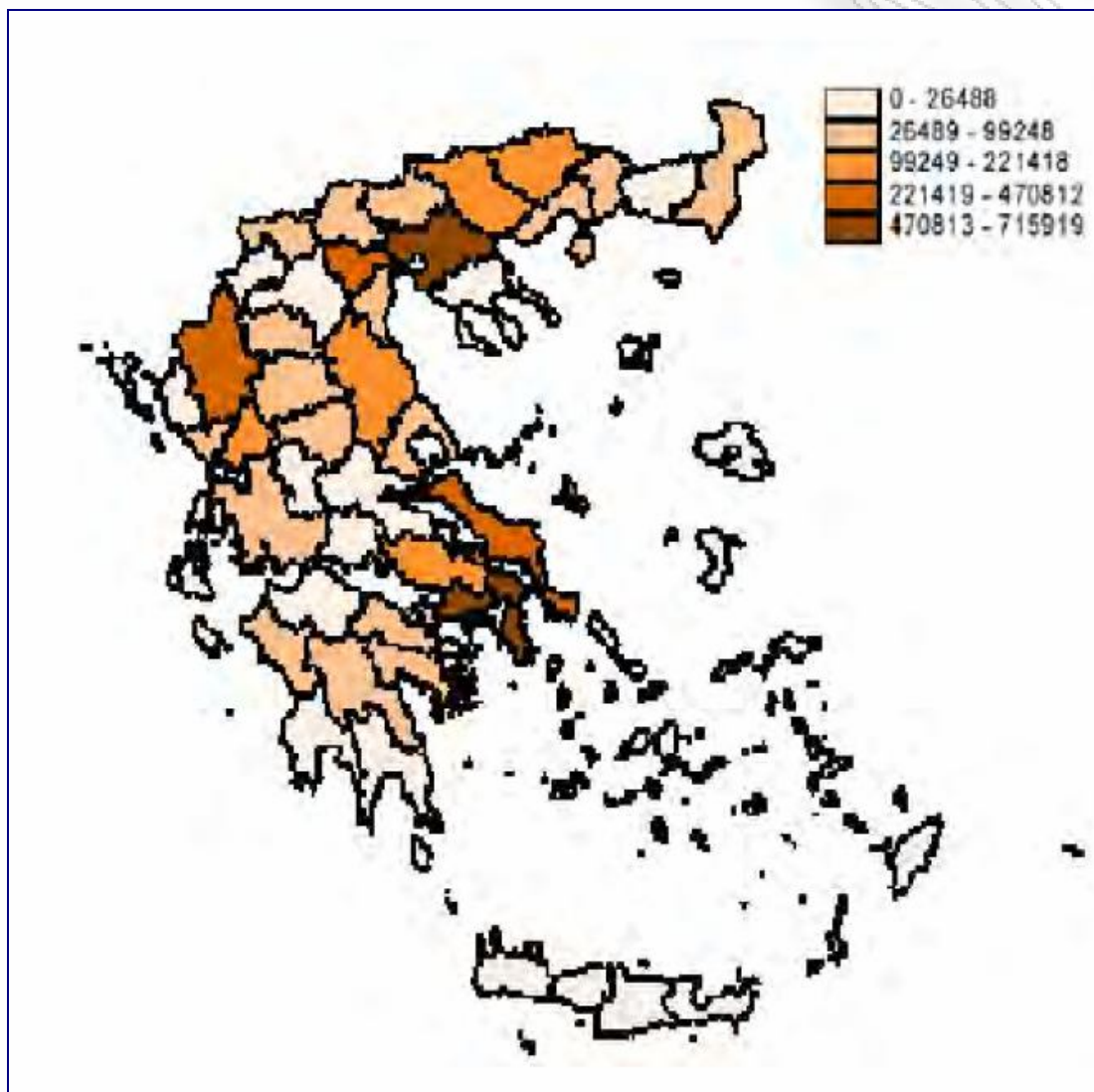
Με τον όρο βιομάζα ονομάζουμε την δεσμευμένη και υποθηκευμένη μορφή της ηλιακής ενέργειας ως αποτέλεσμα της φωτοσυνθετικής δραστηριότητας των φυσικών οργανισμών. Άμεση διαθέσιμη βιομάζα στο Νομό Μεσσηνίας είναι τα υπολείμματα γεωργικών καλλιεργειών και κλαδεμάτων, το πυρηνόξυλο, από την επεξεργασία των ελαίων, τα απόβλητα επεξεργασίας εσπεριδοειδών κλπ. Σημειώνεται ότι η ενέργεια που μπορούμε να αξιοποιήσουμε από ένα (1) τόνο βιομάζας ισοδυναμεί με την ενέργεια που μπορούμε να αξιοποιήσουμε από 0,4 τόνους πετρελαίου.

Χάρτης 6.4
Γεωγραφική Κατανομή Αγροτικών Υπολειμμάτων³¹

³¹ Πηγή: Υ.ΠΕ.ΧΩ.Δ.Ε., Ειδικό Χωροταξικό Πλαίσιο για τις Α.Π.Ε.

Αν και η υπό μελέτη περιοχή παράγει ετησίως σημαντικές ποσότητες βιομάζας, προς το παρόν δεν λειτουργεί καμία μονάδα ηλεκτρικής ενέργειας με καύσιμο την βιομάζα. Στο στάδιο της αδειοδότησης είναι μονάδα ισχύος 26,2 MW στην Βιομηχανική Παραγωγή Καλαμάτας (περιοχή Μελιγαλά).

Χάρτης 6.5
Γεωγραφική Κατανομή Ζωικών Υπολειμμάτων³²

6.1.4.7. Εξοικονόμηση Ενέργειας

Η εξοικονόμηση ενέργειας, τόσο στο Δημόσιο Τομέα όσο και στον Ιδιωτικό Τομέα, είναι μία από τις βασικές δράσεις με σκοπό αφενός μεν την μείωση των επιπτώσεων

³² Πηγή: Υ.ΠΕ.ΧΩ.Δ.Ε., Ειδικό Χωροταξικό Πλαίσιο για τις Α.Π.Ε.

που προκύπτουν από την έλλειψη ενεργειακών πόρων, αφετέρου δε την βελτίωση της ποιότητας του περιβάλλοντος.

Από την συλλογή στοιχείων και την αξιολόγηση της υφιστάμενης κατάστασης μεγάλων παραγωγικών μονάδων και μεγάλων κτιρίων του τριτογενούς τομέα (Νοσοκομεία, Κτίρια Διοίκησης, Σχολεία κ.λ.π), προκύπτει ότι υπάρχουν περιθώρια επεμβάσεων, οι οποίες θα έχουν σαν αποτέλεσμα την σημαντική μείωση της κατανάλωσης ηλεκτρικής και θερμικής ενέργειας.

Συγκεκριμένα, σε παραγωγικές μονάδες του Ιδιωτικού Τομέα (π.χ. Βιομηχανίες Επεξεργασίας Αγροτικών Προϊόντων, Μονάδες Εκτροφής Ζώων και Παραγωγής Κρέατος κλπ) και στο πλαίσιο εκσυγχρονισμού ή επέκτασης των μονάδων, έχουν ενταχθεί δαπάνες για επενδύσεις εξοικονόμησης ενέργειας (π.χ. συστημάτων αντιστάθμισης για βελτίωση του συντελεστή ισχύος των ηλεκτρικών εγκαταστάσεων, χρήσης καυσίμων μικρότερου κόστους προερχομένων από γεωργικές καλλιέργειες κλπ.)

Οι επενδύσεις εκσυγχρονισμού και Βελτίωσης των εγκαταστάσεων έχουν προταθεί και υλοποιηθεί στο πλαίσιο του Αναπτυξιακού Νόμου ή του Γ' ΚΠΣ.

Σε περιπτώσεις μεγάλων καταναλωτών θερμικής και ηλεκτρικής ενέργειας, ο χρόνος απόσβεσης των δαπανών για επεμβάσεις εξοικονόμησης ενέργειας είναι μικρός.

Η ευαισθητοποίηση και ενημέρωση των υπευθύνων των ενεργοβόρων επιχειρήσεων είναι ουσιώδους σημασίας για την εφαρμογή επεμβάσεων και μέτρων εξοικονόμησης ενέργειας, δια των οποίων, πέραν των άλλων πλεονεκτημάτων όπως, η δραστική μείωση του κόστους λειτουργίας, ενισχύεται και η ανταγωνιστικότητά τους.

Σε μεγάλα ενεργοβόρα κτίρια του Δημοσίου Τομέα, κυρίως Νοσοκομεία, έχουν γίνει επεμβάσεις εξοικονόμησης ενέργειας (π.χ. εγκατάσταση συστημάτων αντιστάθμισης, βελτίωση θερμομονώσεων κ.λ.π.), αλλά υπάρχουν περιθώρια περαιτέρω μείωσης του ενεργειακού κόστους.

Ως παράδειγμα για πιθανές επεμβάσεις εξοικονόμησης ενέργειας αναφέρονται το Νοσοκομείο της Καλαμάτας (επιφάνειας 23.000 τ.μ. και 330 κλινών), τα κτίρια των

Νομαρχιακών Αυτοδιοικήσεων, τα Δημαρχιακά Μέγαρα κ.λ.π.

Ειδικά για το Νοσοκομείο Καλαμάτας επισημαίνεται ότι έχουν εφαρμοστεί συστήματα εξοικονόμησης ενέργειας και οι πιθανές επεμβάσεις θα έχουν χαρακτήρα βελτιστοποίησης

6.1.5. Τηλεπικοινωνίες

Τα τελευταία δέκα χρόνια, οι ραγδαίες εξελίξεις στον χώρο των ηλεκτρονικών έχουν μεταμορφώσει τις έννοιες των επικοινωνιών - τηλεπικοινωνιών, που μέχρι πρότινος ήταν εύκολα κατανοητές και διακριτές.

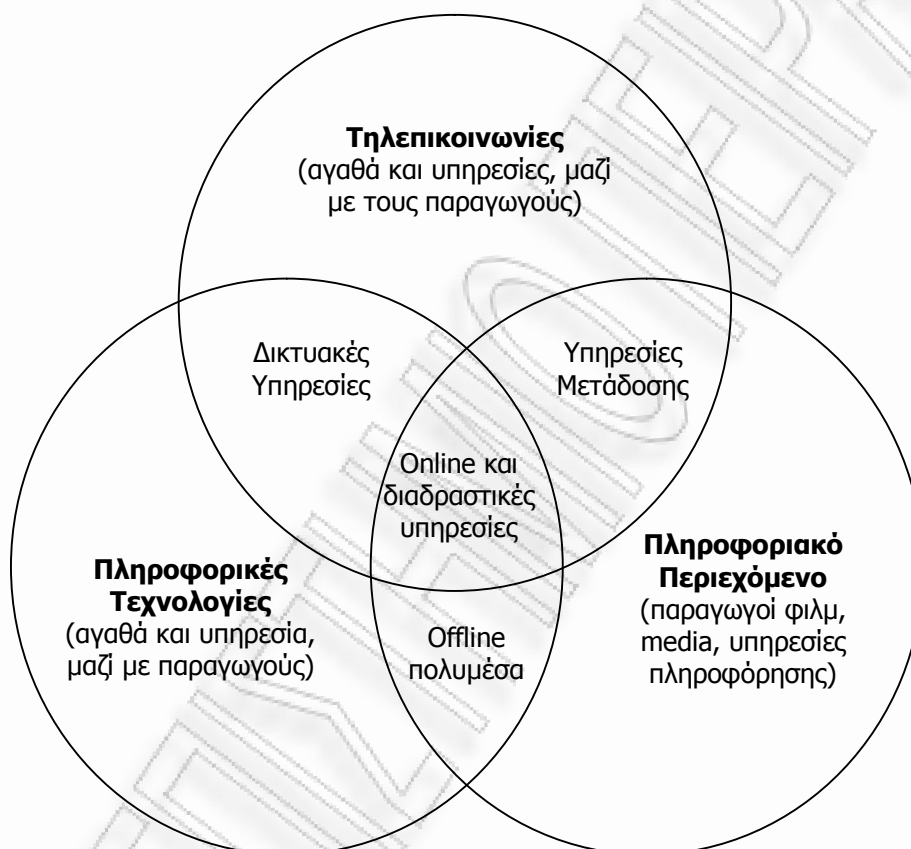
Κάθε πολίτης σήμερα έχει τη δυνατότητα να επικοινωνεί (βλέπει, μιλάει και ακούει) μέσα από διαφορετικά επικοινωνιακά μέσα, τα οποία του προσφέρονται από μία πληθώρα τηλεπικοινωνιακών δικτύων. Περιεχόμενο, σχεδόν οποιοδήποτε τύπου, μπορεί να μετατραπεί σε ψηφιακή μορφή και μετά να μεταφερθεί με τεχνολογίες IP (Internet Protocol), μέσα από σταθερές ή κινητές συνδέσεις, χρησιμοποιώντας διαφορετικών τύπων τερματικές συσκευές. Το γεγονός αυτό μεταμορφώνει συνεχώς τις τηλεπικοινωνιακές αγορές σε παγκόσμιο επίπεδο. Οι τηλεπικοινωνιακοί πάροχοι μεταλλάσσονται σε παρόχους ψηφιακού περιεχομένου, οι δικτυακοί πάροχοι προσφέρουν τηλεφωνία και τηλεόραση, ενώ τα τηλεοπτικά δίκτυα αρχίζουν να προσφέρουν πρόσβαση στο διαδίκτυο³³. Έτσι έχει δημιουργηθεί ένας νέος τομέας, αυτός των Τεχνολογιών Πληροφορικής και Επικοινωνιών (Τ.Π.Ε.), ο οποίος σήμερα έχει τη μορφή που παρουσιάζεται στο Σχήμα .

Έννοιες και δείκτες, όπως οι τηλεφωνικές συνδέσεις ανά 100 κατοίκους, που έδιναν στο παρελθόν μία καλή μέθοδο μέτρησης της διείσδυσης της κλασικής τηλεφωνίας και της χρήσης των τηλεπικοινωνιακών δικτύων για μία γεωγραφική περιοχή, δεν μπορούν πλέον να δώσουν αξιόπιστα τον βαθμό διείσδυσης και χρήσης των σύγχρονων επικοινωνιακών και τηλεπικοινωνιακών δικτύων. Για παράδειγμα, με την

³³ Εισαγωγή του DSTVICCP/TISP(2006)3IFINAL, Οργανισμός Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης, OECD 12-Jan-2007, DIRECTORATE FOR SCIENCE, TECHNOLOGY AND INDUSTRY COMMITTEE FOR INFORMATION, COMPUTER AND COMMUNICATIONS POLICY, POLICY CONSIDERATIONS FOR AUDIO-VISUAL CONTENT DISTRIBUTION IN A MULTIPLATFORM ENVIRONMENT

εξάπλωση και χρήση της κινητής τηλεφωνίας, οι τηλεφωνικές συνδέσεις ανά κάτοικο έχουν πλέον ξεπεράσει το 100%, το 2004 αναλογούσαν 1,42 τηλεφωνικές γραμμές (σταθερές και κινητές) για κάθε Έλληνα κάτοικο³⁴.

Πίνακας 6.3
Η επικάλυψη των επιχειρηματικών δραστηριοτήτων Τ.Π.Ε.³⁵

Οι συνεχείς αλλαγές στις τηλεπικοινωνιακές αγορές δημιουργούν σημαντική πρόκληση στις κεντρικές και περιφερειακές κυβερνήσεις στο να παρακολουθήσουν την αγορά και να κατανοήσουν τις προοπτικές και τους κινδύνους που φέρνει ο δυναμικός τομέας των Τ.Π.Ε.

Ο Οργανισμός Οικονομικής Συνεργασίας & Ανάπτυξης³⁶, η Ευρωπαϊκή Ένωση³⁷ και η

³⁴ Δείκτης της Ελλάδος για το 2004 που αφορά σε «Telephone lines and cellular subscribers per 100 population (ITU estimates/MDG)» των Ηνωμένων Εθνών (<http://www.un.org>)

³⁵ Πηγή: Απόσπασμα από «Μελέτη των κλάδων πληροφορικής και τηλεπικοινωνιών στην Ελλάδα: Κατάσταση και προοπτικές, Παραδοτέο 2 Επιλογή και σύστημα ταξινόμησης δραστηριοτήτων ΤΠΕ, 6/10/2006 - IOBE», Παρατηρητήριο για την ΚτΠ.

κεντρική Ελληνική Πολιτεία³⁸ έχουν προσαρμόσει την οπτική γωνία, με την οποία παρακολουθούν τους ενοποιημένους κλάδους που πλέον συνθέτουν τον νέο τομέα Τ.Π.Ε, έτσι ώστε να προετοιμάσουν το κανονιστικό πλαίσιο και τη στρατηγική ανάπτυξης του τηλεπικοινωνιακού κλάδου. Η παρακολούθηση της διεξόδου των ενοποιημένων κλάδων Τ.Π.Ε. γίνεται μέσω του πλαισίου δεικτών³⁹ eEurope / i2010 σε Ευρωπαϊκό, εθνικό και περιφερειακό επίπεδο. Το Παρατηρητήριο της Κοινωνίας της Πληροφορίας⁴⁰ είναι ο αρμόδιος φορέας για την μέτρηση των δεικτών eEurope/i2010 στην Ελλάδα.

Δείκτες Τεχνολογιών Πληροφορικής και Τηλεπικοινωνιών "eEurope / i2010"
Περιφέρειας Πελοποννήσου

Οι δείκτες eEurope / i2010 είναι ομαδοποιημένοι σε κατηγορίες, μέσω των οποίων δίνονται απαντήσεις ως προς τη διεξόδου των τεχνολογιών πληροφορικής και επικοινωνιών σε χρήστες όπως ιδιώτες - νοικοκυριά, επιχειρήσεις, σχολεία κλπ.

Τα πρωτογενή δεδομένα των δεικτών αυτών είναι οι απαντήσεις ερωτηματολογίων σε τηλεφωνικές έρευνες με στατιστικό δείγμα που δίνει ορθά στατιστικά συμπεράσματα σε επίπεδο περιφέρειας αλλά δεν φθάνει σε επίπεδο νομού.

6.1.5.1. Πρόσβαση σε Υπηρεσίες Τ.Π.Ε.

Οι τηλεπικοινωνιακές υποδομές του ΟΤΕ που είναι εγκατεστημένες στο νομό Μεσσηνίας (63 κέντρα), αν και φαινομενικά είναι περισσότερες από τις υποδομές των άλλων νομών (μ.ο. περιφέρειας Πελοποννήσου: 49,2 κέντρα ανά νομό), υστερούν σε αριθμό τηλεφωνικών συνδέσεων ανά 100 κατοίκους (Μεσσηνία: 47,8 & Περιφέρεια: 51,74).

³⁶ Πηγή: OECD / Directorate for Science, Technology and Industry / Information and Communication Technologies (<http://www.oecd.org>)

³⁷ Πηγή: Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Γενική Διεύθυνση Κοινωνίας της Πληροφορίας, (http://ec.europa.eu/dgs/information_society/index_en.htm)

³⁸ Πηγή: Ειδική Γραμματεία Ψηφιακού Σχεδιασμού (<http://www.infosocietv.gr>).
Παρατηρητήριο της Κοινωνίας της Πληροφορίας (<http://www.observatorv.gr>)

³⁹ Πηγή: i2010 Benchmarking Framework,
http://ec.europa.eu/information_society/eeurope/i2010/docs/benchmarking/060220_i2010_Benchmarking_Framework_final_nov_2006.doc

⁴⁰ <http://www.observatory.gr>

Το ίδιο ισχύει και για τις εγκατεστημένες θύρες ADSL ανά 100 κατοίκους (Μεσσηνία: 3,64 & Περιφέρεια: 4,46). Ειδικά για τις συνδέσεις ADSL η υστέρηση με τον μ.ο. στην Ελλάδα είναι μεγαλύτερη του 1:2, ενώ σε σχέση με την Αττική ξεπερνάει το 1:3 (Μεσσηνία: 3,64 & Ελλάδα: 9,43 & Αττική: 13,46). Εκτιμάται ότι λόγω της πρόσφατης πραγματικής απελευθέρωσης της πρόσβασης των εναλλακτικών παρόχων στον τοπικό βρόγχο⁴¹ κυρίως στην Αττική (54% των κέντρων ΑΠΤΒ) και Θεσσαλονίκη (12% των κέντρων ΑΠΤΒ), η ψαλίδα αυτή θα μεγαλώσει ακόμα περισσότερο.

Σχετικά με τα δημόσια δίκτυα, πρέπει να τονιστεί ότι κανένα δεν διαθέτει κόμβο κορμού στο νομό Μεσσηνίας. Στη Μεσσηνία καταλήγουν δύο κόμβοι, ένας από το Σχολικό Δίκτυο και ένας από το Δίκτυο Σύζευξης. Τα δημοτικά δίκτυα που αναπτύσσονται στο νομό είναι κυρίως μορφής τελικής διασύνδεσης, με εξαίρεση τα μητροπολιτικά δίκτυα οπτικών ινών της Καλαμάτας και της Μεσσήνης.

Η δραστηριοποίηση των εναλλακτικών παρόχων σταθερής τηλεφωνίας και διαδικτύου έχει δημιουργήσει μία σημαντική υποδομή που παρέχει 6 κόμβους διανομής στο νομό Μεσσηνίας. Τα δίκτυα κινητής τηλεφωνίας των τριών παρόχων καλύπτουν πλήρως το νομό ως προς την κλασσική κινητή τηλεφωνία (2G), με εξαίρεση κάποια σημεία των ορεινών όγκων. Η εξάπλωση της κινητής τηλεφωνίας 3ης γενιάς (3G), η οποία δίνει και υπηρεσίες ευρυζωνικής πρόσβασης στο διαδίκτυο, είναι ακόμα σχεδόν ανύπαρκτη. Εκτιμάται όμως ότι, λόγω του έντονου ανταγωνισμού των παρόχων, θα γίνει πραγματικότητα έως το τέλος του 2009, κυρίως στα αστικά κέντρα όλης της Ελλάδος.

Τα δίκτυα ασύρματης τοπικής πρόσβασης δεν έχουν αναπτυχθεί όπως αναμενόταν, κυρίως λόγω έλλειψης ενός βιώσιμου μοντέλου διάθεσης και εκμετάλλευσής τους. Δεν εκτιμάται ότι θα υπάρξει διαφοροποίηση στα επόμενα χρόνια, ενώ η όποια ανάπτυξη θα γίνεται σε μαζικού τύπου συνεστίαση ς και φιλοξενίας.

Ο νομός είναι αραιοκατοικημένος και με μικρό ποσοστό πεδινών εκτάσεων (59

⁴¹ Πηγή: ΕΕΤΤ «Αστικά Κέντρα που Προσφέρονται Υπηρεσίες μέσω Αδεσμοποίησης Πρόσβασης στον Τοπικό Βρόγχο (ΑΠΤΒ) από Τηλεπικοινωνιακούς Παρόχους», (<http://www.eett.gr>)

κάτοικοι ανά τ.χμ., και 34% πεδινή γη). Το γεγονός αυτό δημιουργεί συγκριτικά μεγαλύτερο κόστος ανάπτυξης τηλεπικοινωνιακών υποδομών τύπου ADSL και WiFi έναντι άλλων πιο πυκνοκατοικημένων νομών και με μεγαλύτερο ποσοστό πεδινής γης, λόγω των φυσικών περιορισμών ως προς την απόσταση που μπορούν να φτάσουν τα εν λόγω ευρυζωνικά δίκτυα (ADSL έως 5 χμ., WiFi έως 300μ) από το δίκτυο διανομής.

Για να είναι εφικτή η πρόσβαση σε υπηρεσίες Τ.Π.Ε., εκτός των τηλεπικοινωνιακών υποδομών, είναι απαραίτητα αφενός η άμεση / έμμεση εκπαίδευση των πολιτών στις νέες υπηρεσίες και αφετέρου η δυνατότητα απόκτησης του αντίστοιχου εξοπλισμού / συνδέσεων Τ.Π.Ε.

Σχολεία

Οι παρακάτω δείκτες έχουν μετρηθεί από το Παρατηρητήριο για την ΚτΠ και παρουσιάζονται για όλα τα σχολεία της Ελλάδος, δεν υπάρχει ανάλυση ανά περιφέρεια / νομό.

Σχεδόν το σύνολο (99%) των σχολείων (Δημοτικά, Γυμνάσια και Λύκεια) διαθέτει Η/Υ, αντιστοιχούν 12,2 υπολογιστές ανά σχολείο κατά μέσο όρο. Ο υψηλότερος αριθμός Η/Υ συναντάτε σε ιδιωτικά σχολεία (Μ.Ο. 32), σε λύκεια (Μ.Ο. 27), σε σχολεία της Αθήνας (Μ.Ο. 17,9).

Σχεδόν το σύνολο των σχολείων (Δημοτικά, Γυμνάσια και Λύκεια) έχουν πρόσβαση στο διαδίκτυο μέσω του Σχολικού Δικτύου. Το 68% μέσω συνδέσεων ISDN μέγιστης ταχύτητας 128 Kbps (το 11%) ενώ το 10% των σχολείων διαθέτουν σύνδεση τύπου DSL με μέγιστη ταχύτητα άνω του 1 Mbps (το 1%).

Στο επίπεδο της πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, αν και δεν υπάρχουν αναλυτικά στοιχεία ανά νομό, είναι προφανής η έλλειψη ηλεκτρονικών υπολογιστών στα σχολεία της Ελληνικής περιφέρειας, όπου αναλογεί ένας υπολογιστής με χαμηλής ταχύτητας πρόσβαση στο διαδίκτυο ανά σχεδόν 16 μαθητές (15,44). Έτσι ουσιαστικά οι μαθητές μένουν ανεκπαιδευτοι στις τεχνολογίες

πληροφορικής και επικοινωνιών, με αποτέλεσμα να μην υπάρχει η δυνατότητα μεταφοράς της γνώσης και στους οικείους τους.

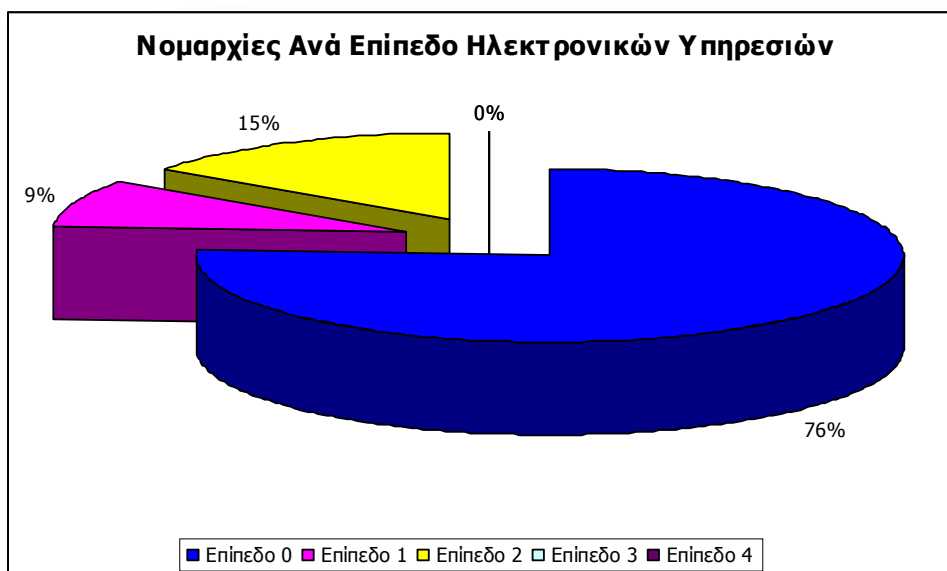
Τοπική Αυτοδιοίκηση

Στο πλαίσιο της μελέτης για τη μέτρηση των δεικτών eEurope / i2010, το παρατηρητήριο για την ΚτΠ κατέγραψε τις διαθέσιμες ηλεκτρονικές υπηρεσίες από όλο τον δημόσιο τομέα⁴². Κατά την καταγραφή οι προσφερόμενες ηλεκτρονικές υπηρεσίες βαθμολογήθηκαν ως εξής:

⁴² Παρατηρητήριο για την ΚτΠ, «Μελέτη για την μέτρηση των δεικτών των πρωτοβουλιών eEurope και i2010 για τα έτη 2006 και 2007», (<http://www.observatory.gr>)

Επίπεδο	Τύπος Ηλεκτρονικής Υπηρεσίας	Δημόσια Ηλεκτρονική Υπηρεσία
0	Απλός ιστότοπος ή μη ύπαρξη	Δεν υπάρχει
1	Πληροφόρηση-Δημοσίευση	Παρέχουν μόνο πληροφοριακό υλικό για τον τρόπο διεκπεραίωσης της υπηρεσίας. Οι πληροφορίες αφορούν τα δικαιολογητικά που πρέπει να προσκομιστούν, τους φορείς που εμπλέκονται για την ολοκλήρωση της υπηρεσίας, τη σειρά εκτέλεσης των συναλλαγών που περιλαμβάνει η υπηρεσία, κλπ.
2	Διάδραση-Αλληλεπίδραση	Παρέχουν πληροφοριακό υλικό για τον τρόπο διεκπεραίωσης της υπηρεσίας καθώς και επίσημο υλικό(πρότυπα αιτήσεων, βεβαιώσεων, κλπ) το οποίο οι χρήστες μπορούν να κατεβάσουν στον υπολογιστή τους, να το τυπώσουν και να το χρησιμοποιήσουν κατά τη συναλλαγή τους με το φορέα.
3	Αμφίδρομη διάδραση	Εκτός από πληροφορίες, προσφέρουν online φόρμες για συμπλήρωση και ηλεκτρονική αποστολή. Δεδομένου ότι περιλαμβάνουν online υποβολή στοιχείων από μέρος του χρήστη, προϋποθέτουν μηχανισμό αναγνώρισης, ταυτοποίησης και προστασίας των δεδομένων που αποστέλλει ο χρήστης της υπηρεσίας.
4	Συναλλαγή	Εκτός από φόρμες αποστολής στοιχείων, υποστηρίζουν λειτουργίες όπου ο χρήστης ολοκληρώνει τις οικονομικές συναλλαγές που περιλαμβάνει η υπηρεσία. Η λειτουργία αυτού του επιπέδου, συνεπάγεται τη δυνατότητα της πλήρους υποκατάστασης της αντίστοιχης μη ηλεκτρονικής υπηρεσίας.

Τα παρακάτω στοιχεία αφορούν το επίπεδο των ηλεκτρονικών υπηρεσιών που έχουν αναπτύξει οι Νομαρχίες της χώρας. Η νομαρχία Μεσσηνίας έχει καταγραφεί στο επίπεδο 0.

Διάγραμμα 6.1
Νομαρχίες ανά επίπεδο Ηλεκτρονικών Υπηρεσιών

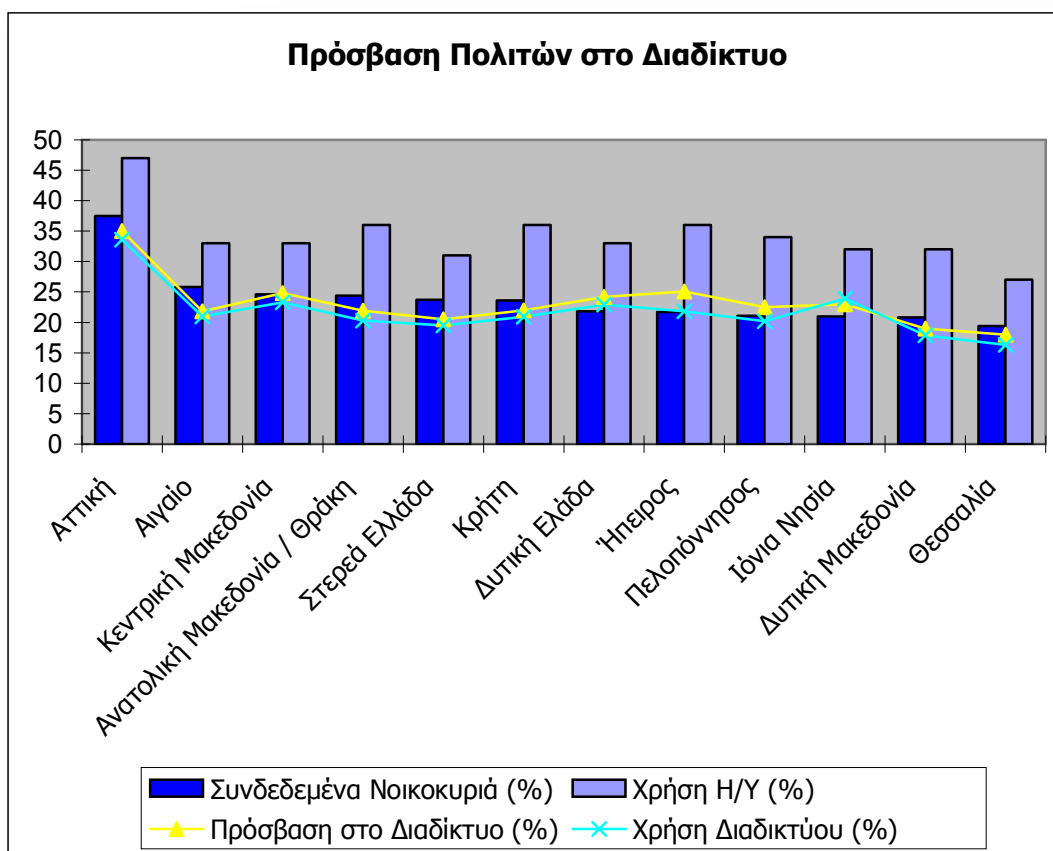
Νοικοκυριά

Οι παρακάτω δείκτες έχουν μετρηθεί⁴³ από το Παρατηρητήριο για την ΚτΠ σχετικά με τις περιφέρειες της Ελλάδος. Λόγω μικρού δείγματος μετρήσεων ανά νομό, δεν είναι δυνατή η περαιτέρω ανάλυση.

Πίνακας 6.4
Πρόσβαση Πολιτών στο Διαδίκτυο

Περιφέρεια	Χρήση Η/Υ (%)	Τάση	Πρόσβ. στο Διαδ. (%)	Τάση	Χρήση Διαδ. (%)	Τάση	Συνδ. Νοικ. (%)	Τάση
Αττική	47	+	35	+	33,6	+	37,5	+
Αιγαίο	33	-	21,8		21	+	25,8	
Κεντρ. Μακεδονία	33	-	24,8		23,3		24,6	+
Αν. Μακ / Θράκη	36		21,9		20,3		24,4	+
Στερεά Ελλάδα	31	-	20,5	+	19,5	+	23,7	+
Κρήτη	36		22		20,9		23,6	+
Δυτική Ελλάδα	33	-	24,2	+	22,9	+	21,8	+
Ήπειρος	36		25,1	-	21,8		21,7	+
Πελοπόννησος	34		22,5	+	20,2	+	21,1	+
Ιόνια Νησιά	32		23		23,9		21	+
Δυτ. Μακεδονία	32	-	19	+	17,9	-	20,8	
Θεσσαλία	27	-	18		16,3		19,4	

⁴³ Παρατηρητήριο για την ΚτΠ, «Μελέτη για την μέτρηση των δεικτών των πρωτοβουλιών eEurope και i2010 για τα έτη 2006 και 2007», <http://www.observatorv.gr>

Διάγραμμα 6.2
Πρόσβαση Πολιτών στο Διαδίκτυο

Στην περιφέρεια Πελοποννήσου αναφέρεται ότι το 34% των νοικοκυριών διαθέτουν Η/Υ μόνο το 21,1% διατηρεί σύνδεση με το διαδίκτυο. Είναι σημαντικό να τονιστεί επίσης ότι η μηδενική δυνατότητα πρόσβασης σε ηλεκτρονικές δημόσιες υπηρεσίες, σε επίπεδο των νομαρχιών, δεν δημιουργεί κίνητρο στους ενήλικες πολίτες να εκπαιδευτούν για να χρησιμοποιήσουν Η/Υ και να συνδεθούν στο διαδίκτυο.

Κέντρα Εξυπηρέτησης Πολιτών – Κ.Ε.Π.

Αυτό το γεγονός ενισχύεται ακόμη παραπάνω με την υψηλή ανάπτυξη των Κ.Ε.Π. στην περιφέρεια Πελοποννήσου με μ.ο. 1,74 Κ.Ε.Π. ανά 10.000 κατοίκους, ενώ η Μεσσηνία (1.87) ξεπερνά τον μέσο όρο. Τα Κ.Ε.Π. ουσιαστικά παρέχουν την εξυπηρέτηση των ηλεκτρονικών δημόσιων υπηρεσιών στους πολίτες, χωρίς να τους δημιουργούν το κίνητρο να διεκπεραιώνουν οι ίδιοι τις ανάγκες τους μέσω Η/Υ και διαδικτύου.

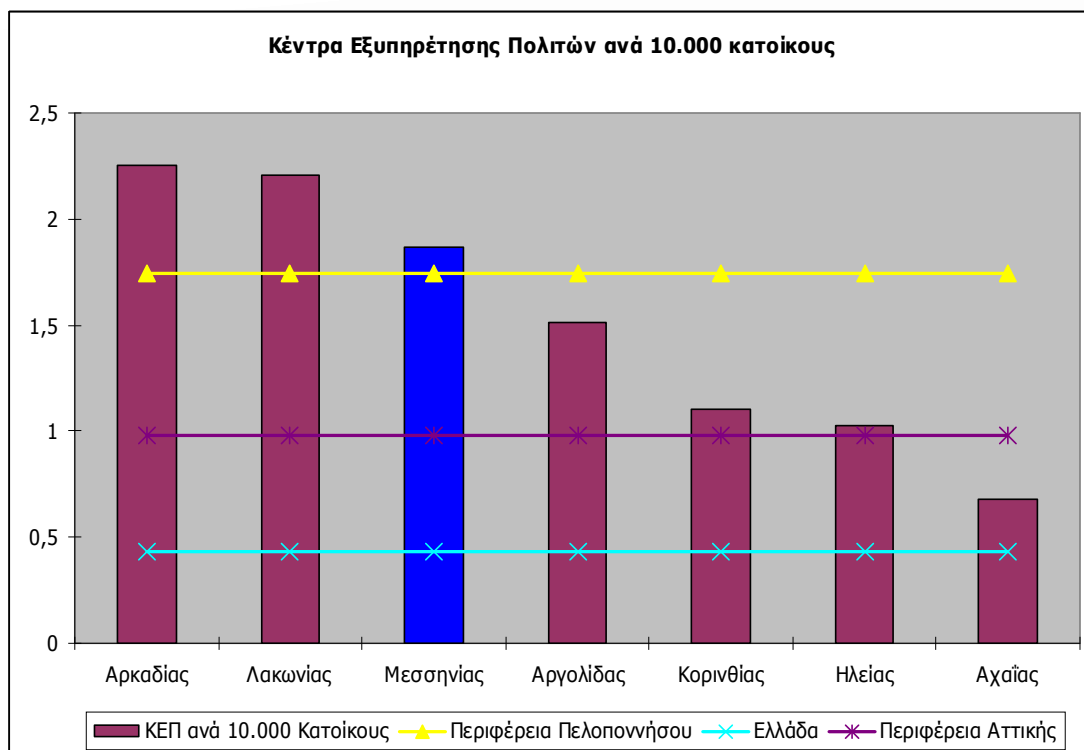
Στον παρακάτω πίνακα και διάγραμμα παρουσιάζονται ο αριθμός των Κ.Ε.Π.⁴⁴ που λειτουργούν στην περιφέρεια Πελοποννήσου και στις νομαρχίες.

Πίνακας 6.5
Αριθμός Κ.Ε.Π.

Νομός	Αριθμός Κ.Ε.Π.	Πραγματικός Πληθυσμός (Απογραφή 2001)	ΚΕΠ ανά 10.000 Κατοίκους
Αρκαδίας	23	102.035	2,25
Λακωνίας	22	99.637	2,21
Μεσσηνίας	33	176.876	1,87
Αργολίδας	16	105.770	1,51
Κορινθίας	17	154.624	1,10
Ηλείας	20	193.288	1,03
Αχαΐας	22	322.789	0,68
Περιφέρεια Πελοποννήσου	111	638.942	1,74
Περιφέρεια Αττικής	160	3.761.810	0,43
Ελλάδα	1079	10.961.758	0,98

Πηγή: ΥΠ.ΕΣ.Δ.Δ.Α.

⁴⁴ Τα στοιχεία των ΚΕΠ μετρήθηκαν από την διαδικτυακή πύλη <http://www.kep.gov.gr>

Διάγραμμα 6.3
Κέντρα Εξυπηρέτησης Πολιτών ανά 10.000 κατοίκους

Κόστος Κτήσης Η/Υ

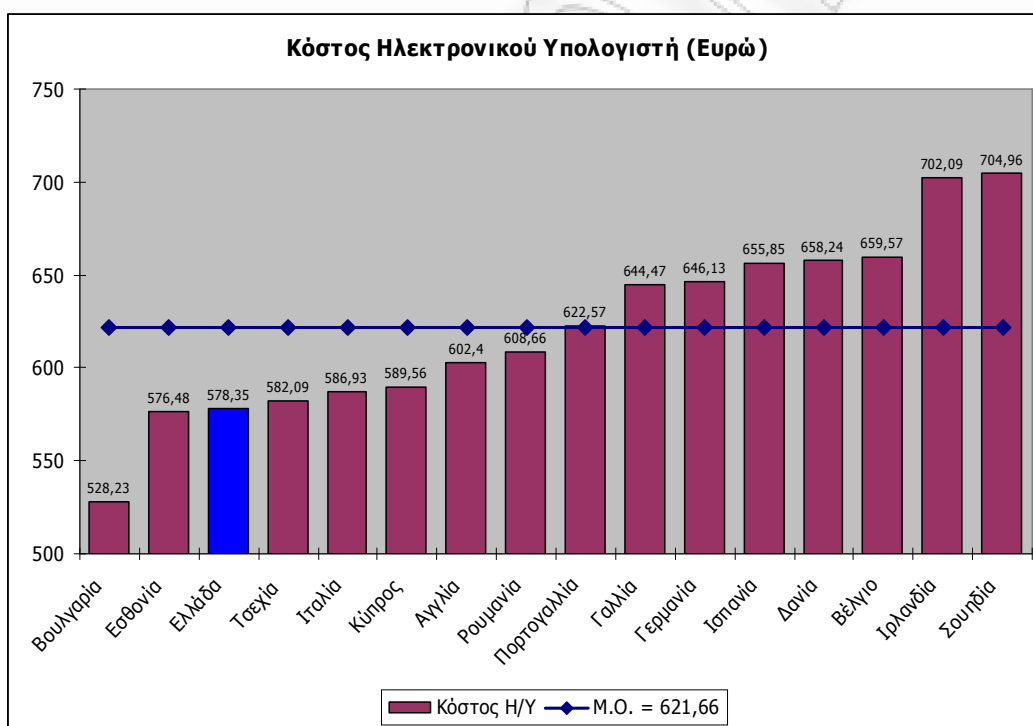
Το μόνο κίνητρο που δίνεται στους πολίτες για να «καταναλώσουν» υπηρεσίες Τ.Π.Ε. είναι η φθηνότερη εναλλακτική τηλεφωνία, η ψυχαγωγία και η ενημέρωση. Τα εμπορικά δίκτυα τα οποία προσφέρουν πρόσβαση στην αγορά εξοπλισμού Τ.Π.Ε. είναι ανεπτυγμένα σε μεγάλο βαθμό στην περιφέρεια Πελοποννήσου, όπου αντιστοιχούν 3,44 καταστήματα ανά 10.000 κατοίκους και 3,51 στο νομό Μεσσηνίας.

Σημαντικό αντικίνητρο στην αγορά Η/Υ για τα νοικοκυριά είναι το σχετικά υψηλό κόστος του, ειδικά αν συνυπολογιστεί το κόστος τηλεπικοινωνιακής σύνδεσης. Το σχετικό κόστος απόκτησης Η/Υ που προκύπτει ως το ποσοστό του κόστους προς το ακαθάριστο εγχώριο προϊόν της περιοχής φανερώνει την μεγάλη ψαλίδα που υπάρχει. Ένας Η/Υ αντιστοιχεί στο 2,9% του ΑΕΠ νομού Αττικής, ενώ ανέρχεται σε 6,5 στο νομό Μεσσηνίας.

Το ελάχιστο κόστος κτήσης Η/Υ έχει μετρηθεί⁴⁵ από το Παρατηρητήριο για την ΚτΠ και παρουσιάζεται σε επίπεδο Ελλάδος, δεν υπάρχει ανάλυση ανά περιφέρεια / νομαρχία.

Οι ελάχιστες απαιτήσεις εξοπλισμού υποδομής (hardware / software) για τη πρόσβαση ατόμων στο διαδίκτυο αποτελούν ένα σύνολο, το οποίο μπορεί να προμηθευτεί ένας πολίτης στην Ελλάδα με ελάχιστο κόστος 578,35€.

Στο παρακάτω διάγραμμα εμφανίζεται η Ελλάδα ως η τρίτη φθηνότερη ως προς τις άλλες Ευρωπαϊκές χώρες, σχετικά με την απόλυτη τιμή ελάχιστου κόστους κτήσης Η/Υ.

Διάγραμμα 6.4
Κόστος Ηλεκτρονικού Υπολογιστή (ευρώ)

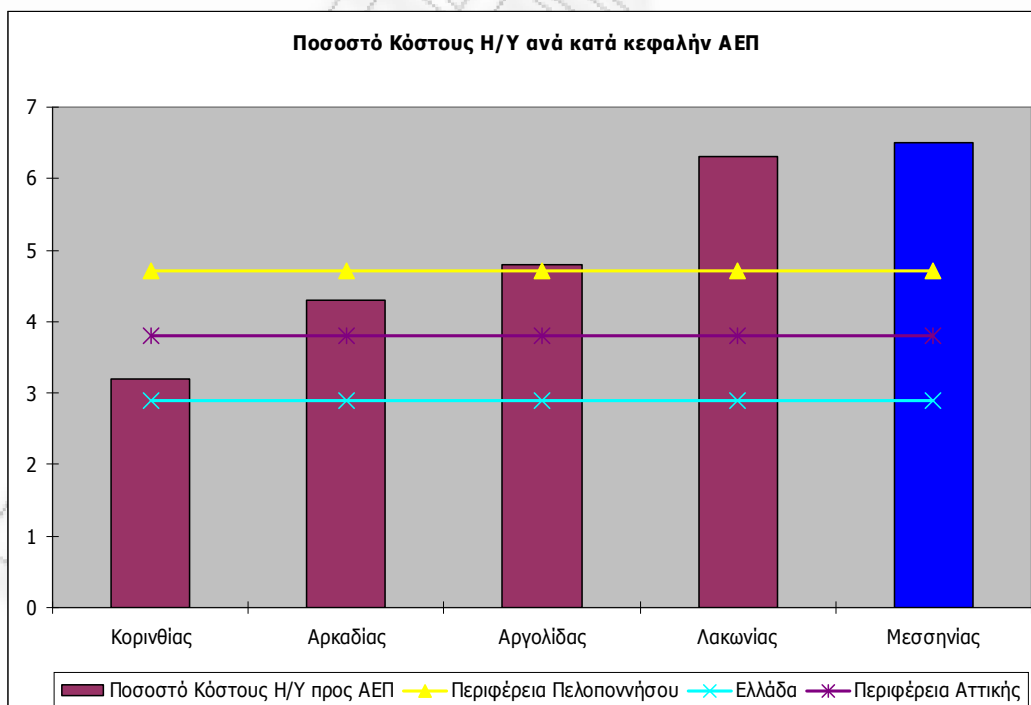
Η αναγωγή του απόλυτου κόστους αγοράς ενός Η/Υ σε επίπεδο ποσοστού ως προς ακαθάριστο εγχώριο προϊόν των νομών αποτελεί έναν δείκτη διαφοροποίησης της δυνατότητας αγοράς από τους κατοίκους των νομών.

⁴⁵ Παρατηρητήριο για την ΚτΠ, Απογραφική Μελέτη Ε2: «Συγκριτική απογραφική μελέτη μεταξύ επιχειρήσεων πώλησης εξοπλισμού Η/Υ», <http://www.observatorn.gr>

Πίνακας 6.6
Ποσοστό Κόστους Η/Υ προς ΑΕΠ

Περιοχή	ΑΕΠ κατά κεφαλή (Eurostat 2004)	Ποσοστό κόστους Η/Υ προς ΑΕΠ
Νομός Κορινθίας	17.948,40 €	3,2%
Νομός Αρκαδίας	13.458,40 €	4,3%
Νομός Αργολίδας	12.032,00 €	4,8%
Νομός Λακωνίας	9.193,70 €	6,3%
Νομός Μεσσηνίας	8.934,40 €	6,5%
Περιφέρεια Πελοποννήσου	12.387,10 €	4,7%
Νομός Αττικής	20.215,70 €	2,9%
Ελλάδα	15.221,70 €	3,8%

Πηγή: Βάση Δεδομένων Eurostat (<http://epp.eurostat.ec.europa.eu>)

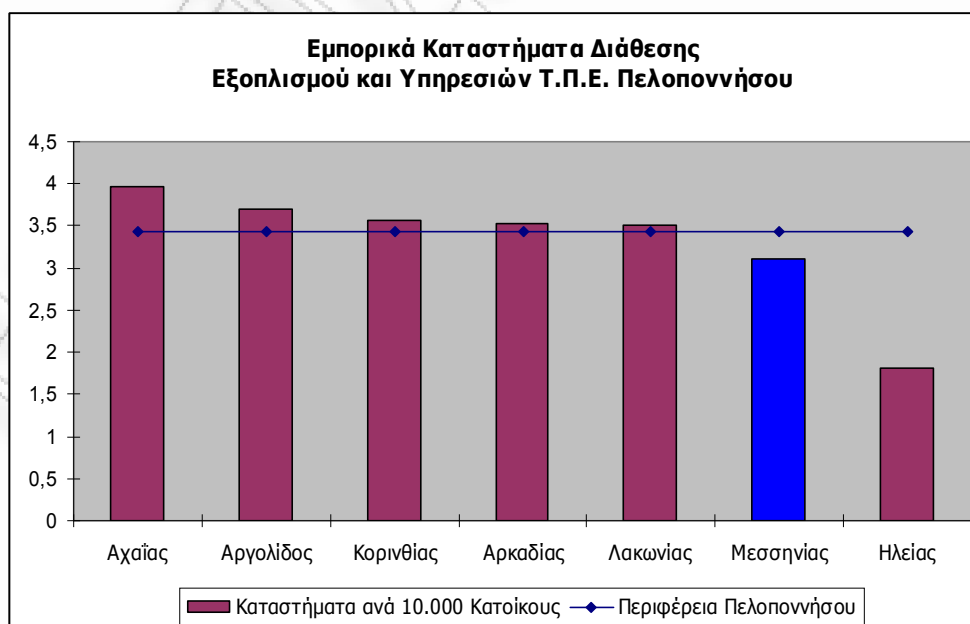

Διάγραμμα 6.5
Ποσοστό Κόστους Η/Υ ανά κατά κεφαλήν ΑΕΠ

Εμπορικά ΚαΗ κατανομή των εμπορικών καταστημάτων / αλυσίδες διάθεσης εξοπλισμού και υπηρεσιών που δραστηριοποιούνται στην περιφέρεια Πελοποννήσου ανά νομό και σε συνδυασμό με τον πληθυσμό κάθε νομού παρουσιάζεται στον παρακάτω πίνακα.

Πίνακας 6.7
Εμπορικά Καταστήματα Διάθεσης Εξοπλισμού και Υπηρεσιών Τ.Π.Ε. Πελοποννήσου

Περιοχή	Αρ. Καταστημάτων Διάθεσης Εξοπλισμός / Υπηρεσιών ΤΠΕ	Πραγματικός Πληθυσμός (Απογραφή 2001)	Καταστήματα ανά 10.000 Κατοίκους
Νομός Αχαΐας	128	322.789	3,96
Νομός Αργολίδος	39	105.770	3,69
Νομός Κορινθίας	55	154.624	3,56
Νομός Αρκαδίας	36	102.035	3,52
Νομός Λακωνίας	35	99.637	3,51
Νομός Μεσσηνίας	55	176.876	3,11
Νομός Ηλείας	35	193.288	1,81
Περιφέρεια Πελοποννήσου	220	638.942	3,44
Γεωγραφική Περιοχή Πελοποννήσου	383	1.155.019	3,32

Διάγραμμα 6.6
Εμπορικά καταστήματα διάθεσης εξοπλισμού και υπηρεσιών Τ.Π.Ε. Πελοποννήσου

6.2. Κοινωνικές Υποδομές

6.2.1. Εκπαίδευση

6.2.1.1. Πρωτοβάθμια – Δευτεροβάθμια εκπαίδευση

Στο Νομό Μεσσηνίας λειτουργούν 88 Νηπιαγωγεία τα οποία είναι καταχωρημένα σε διαφορετικά γραφεία. Στο γραφείο της Διεύθυνσης Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης ανήκουν 22 νηπιαγωγεία, στο 1^ο γραφείο ανήκουν 15, στο 2^ο 31 και στο 3^ο 20. Τα περισσότερα Νηπιαγωγεία διαθέτει ο Δήμος Καλαμάτας, 25 στο σύνολο και ακολουθούν οι Δήμοι Κυπαρισσίας, Μεσσήνης και Φιλιατρών, με 3, 5 και 3 Νηπιαγωγεία, αντίστοιχα.

Όσον αφορά τα Δημοτικά σχολεία ο Νομός Μεσσηνίας διαθέτει 110 σχολικές μονάδες, 21 από τις οποίες ανήκουν στη Διεύθυνση Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης, 20 στο 1^ο γραφείο πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης, 37 στο 2^ο και 22 στο 3^ο. Οι περισσότερες σχολικές μονάδες βρίσκονται στο Δήμο Καλαμάτας, 23 στο σύνολο και ακολουθούν ο Δήμος Μεσσήνης με 4 και οι Δήμοι Κυπαρισσίας, Γαργαλιάνων και Φιλιατρών με 3 μονάδες στο κάθε Δήμο.

Σε επίπεδο Δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης στο Νομό Μεσσηνίας λειτουργούν συνολικά 35 Γυμνάσια 27 Λύκεια και 10 ΤΕΕ. Από τα Γυμνάσια του Νομού τα 8 ανήκουν στην διεύθυνση δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, 12 στο 1^ο γραφείο και 15 στο 2^ο. Ο Δήμος Καλαμάτας έχει τις περισσότερες σχολικές μονάδες, πιο συγκεκριμένα διαθέτει 12 Γυμνάσια, εκ των οποίων τα 7 είναι κανονικά, 1 είναι πειραματικό, 1 μουσικό, 1 εσπερινό, 1 ιδιωτικό και 1 ΕΕΕΚ, 9 Λύκεια εκ των οποίων τα 6 είναι γενικά λύκεια, 1 είναι μουσικό, 1 είναι εσπερινό και ένα ιδιωτικό, όπως επίσης και 4 ΤΕΕ και 1 ΣΕΚ

6.2.1.2. Τριτοβάθμια εκπαίδευση

Τεχνολογικό Εκπαιδευτικό Ίδρυμα (ΤΕΙ) Καλαμάτας

Στο Νομό Μεσσηνίας υφίσταται το Τεχνολογικό Εκπαιδευτικό Ίδρυμα (ΤΕΙ) Καλαμάτας, με έδρα την Καλαμάτα, το οποίο πρώτα λειτουργούσε ως παράρτημα του ΤΕΙ Πάτρας και στη συνέχεια με ανάλογο ΦΕΚ (1989) ορίστηκε ως ξεχωριστό ίδρυμα. Στο Τμήμα του ΤΕΙ που βρίσκεται στην Καλαμάτα λειτουργούν 2 Σχολές με τα παρακάτω Τμήματα:

- ΣΧΟΛΗ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ ΓΕΩΠΟΝΙΑΣ
 - Τμήμα Φυτικής Παραγωγής
 - Τμήμα Θερμοκηπιακών Καλλιεργειών και Ανθοκομίας
 - Τμήμα Τεχνολογίας Γεωργικών Προϊόντων

- ΣΧΟΛΗ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ
 - Τμήμα Διοίκησης Μονάδων Υγείας και Πρόνοιας
 - Τμήμα Τοπικής Αυτοδιοίκησης
 - Τμήμα Χρηματοοικονομικής και Ελεγκτικής

Τα τμήματα Φυτικής Παραγωγής και Διοίκησης Μονάδων Υγείας και Πρόνοιας λειτούργησαν για πρώτη φορά κατά το εαρινό εξάμηνο του ακαδημαϊκού έτους 1989 - 1990. Τα Τμήματα Θερμοκηπιακών Καλλιεργειών και Ανθοκομίας και Τοπικής Αυτοδιοίκησης λειτούργησαν για πρώτη φορά κατά το Χειμερινό εξάμηνο του ακαδημαϊκού έτους 1993 - 1994.

Το 2004 ιδρύθηκε το Τμήμα Τεχνολογίας Πληροφορικής και Τηλεπικοινωνιών ως παράρτημα του ΤΕΙ Καλαμάτας στην Σπάρτη (Νομός Λακωνίας). Το εν λόγω τμήμα δεν ανήκει σε καμία από τις υπάρχουσες Σχολές του Ιδρύματος. Πρόκειται για τμήμα της σχολής Τεχνολογικών Εφαρμογών.

Το Ίδρυμα προγραμματίζει την περαιτέρω διεύρυνση της εκπαιδευτικής βάσης του σε νομούς της Περιφέρειας Πελοποννήσου. Η επέκταση αυτή του ΤΕΙ Καλαμάτας θα οδηγήσει στην μετεξέλιξή του σε ΤΕΙ Πελοποννήσου.

Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου: Σχολή Ανθρωπιστικών Επιστημών

Το Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου ιδρύθηκε με το Προεδρικό Διάταγμα 13/2000. Έχει ως έδρα του την Τρίπολη και αναπτύσσεται σε επίπεδο ολοκληρωμένων Σχολών στις πέντε πρωτεύουσες των Νομών της Περιφέρειας Πελοποννήσου.

Η λειτουργία του Πανεπιστημίου εγκαινιάστηκε στις 20 Σεπτεμβρίου 2002 με την έναρξη λειτουργίας του Τμήματος Επιστήμης και Τεχνολογίας Υπολογιστών και του Τμήματος Επιστήμης και Τεχνολογίας Τηλεπικοινωνιών της Σχολής Θετικών Επιστημών και Τεχνολογίας.

Με τα Προεδρικά Διατάγματα 138/2002, 118/2003 και 109/2006, καθώς και με το Νόμο 3391/2005/ ΦΕΚ 240, έχουν ιδρυθεί οι έξι Σχολές και τα δεκατέσσερα Τμήματα ως ακολούθως:

- Σχολή Θετικών Επιστημών και Τεχνολογίας με έδρα την Τρίπολη.
 - Τμήμα Επιστήμης και Τεχνολογίας Υπολογιστών
 - Τμήμα Επιστήμης και Τεχνολογίας ΤηλεπικοινωνιώνΑρχικό ακαδημαϊκό έτος λειτουργίας 2002-03.

- Σχολή Ανθρωπιστικών Επιστημών και Πολιτισμικών Σπουδών με έδρα την Καλαμάτα.
 - Τμήμα Ιστορίας, Αρχαιολογίας και Διαχείρισης Πολιτισμικών Αγαθών
 - Τμήμα ΦιλολογίαςΤο πρώτο Τμήμα άρχισε να λειτουργεί από το ακαδημαϊκό έτος 2003-04 και το δεύτερο από το ακαδημαϊκό έτος 2005-06.

- Σχολή Κοινωνικών Επιστημών με έδρα την Κόρινθο.
 - Τμήμα Κοινωνικής και Εκπαιδευτικής Πολιτικής
 - Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Διεθνών ΣχέσεωνΤο πρώτο Τμήμα άρχισε να λειτουργεί από το ακαδημαϊκό έτος 2003-04 και το δεύτερο από το ακαδημαϊκό έτος 2007-08.

- Σχολή Επιστημών Διοίκησης και Οικονομίας με έδρα την Τρίπολη.
 - Τμήμα Οικονομικών Επιστημών

Αρχικό ακαδημαϊκό έτος λειτουργίας 2003-04

- Σχολή Καλών Τεχνών με έδρα το Ναύπλιο.
 - Τμήμα Θεατρικών ΣπουδώνΑρχικό ακαδημαϊκό έτος λειτουργίας 2003-04.

- Σχολή Επιστημών Ανθρώπινης Κίνησης και Ποιότητας Ζωής με έδρα τη Σπάρτη.
 - Τμήμα Οργάνωσης και Διαχείρισης Αθλητισμού
 - Τμήμα ΝοσηλευτικήςΤο πρώτο Τμήμα άρχισε να λειτουργεί από το ακαδημαϊκό έτος 2003-04 και το δεύτερο από το ακαδημαϊκό έτος 2005-06.

6.2.2. Δικαστήρια

Στο Νομό Μεσσηνίας λειτουργεί το Εφετείο Καλαμάτας στο οποίο υπάγεται η Εισαγγελία Εφετών Καλαμάτας καθώς και τα Πρωτοδικεία Καλαμάτας, Κυπαρισσίας και Γυθείου. Στο Πρωτοδικείο Καλαμάτας υπάγονται η Εισαγγελία Πρωτοδικών Καλαμάτας, τα Ειρηνοδικεία Καλαμάτας, Οιχαλίας, Παμίσου και Πύλου καθώς και το Πταισματοδικείο Καλαμάτας. Στο Πρωτοδικείο Κυπαρισσίας υπάγονται η Εισαγγελία Πρωτοδικών Κυπαρισσίας και τα Ειρηνοδικεία Κυπαρισσίας, Δωρίου, Εράνης, Πλαταμώδους (Γαργαλιάνοι), Φλεσιιάδος και Φυγαλείας (Ν. Φυγαλεία Ζούρτσα).

6.2.3. Αθλητισμός – Αναψυχή

Η αθλητική δραστηριότητα στο Νομό Μεσσηνίας είναι πλούσια, τόσο με την αθλητική υποδομή όσο και με τις αθλητικές εκδηλώσεις που διοργανώνονται κάθε χρόνο.

6.2.3.1. Υποδομές - Σωματεία

Σύμφωνα με στοιχεία της Γενικής Γραμματείας Αθλητισμού στη Μεσσηνία λειτουργούν οι εξής εννέα αθλητικές εγκαταστάσεις:

- ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΓΥΜΝΑΣΤΗΡΙΟ ΓΑΡΓΑΛΙΑΝΩΝ ΜΕΣΣΗΝΙΑΣ
- ΕΘΝΙΚΟ ΚΟΛΥΜΒΗΤΗΡΙΟ ΚΑΛΑΜΑΤΑΣ
- ΕΘΝΙΚΟ ΣΤΑΔΙΟ ΑΝΔΡΟΥΣΑΣ
- ΕΘΝΙΚΟ ΣΤΑΔΙΟ ΚΑΛΑΜΑΤΑΣ
- ΕΘΝΙΚΟ ΣΤΑΔΙΟ ΜΕΛΙΓΑΛΑ
- ΕΘΝΙΚΟ ΣΤΑΔΙΟ ΜΕΣΣΗΝΗΣ
- ΕΘΝΙΚΟ ΣΤΑΔΙΟ ΠΥΛΟΥ «ΚΩΣΤΗΣ ΤΣΙΚΛΗΤΗΡΑΣ»
- ΕΘΝΙΚΟ ΣΤΑΔΙΟ ΧΑΤΖΗ ΜΕΣΣΗΝΙΑΣ
- ΕΘΝΙΚΟ ΣΤΑΔΙΟ ΧΩΡΑΣ

Σύμφωνα με την ίδια πηγή, στη Μεσσηνία λειτουργούν συνολικά 127 αθλητικά σωματεία, που ασχολούνται με 23 συνολικά αθλήματα. Στους παρακάτω πίνακες καταγράφεται ο αριθμός των σωματείων που ασχολείται με καθένα από αυτά τα αθλήματα.

Πίνακας 6.8
Αθλητικά Σωματεία Μεσσηνίας

Αθλητική Δραστηριότητα	ΣΥΝΟΛΟ
Ποδόσφαιρο	64
Πετοσφαίριση	17
Καλαθοσφαίριση	13
Στίβος	6
Σκάκι	5
Κολύμβηση	3
Τεχνική Κολύμβηση	2
Τάε Κβον Ντο	2
Μπρίτζ	2
Μπιλιάρδο	2
Ιστιοπλοία	2
Επιτραπέζια Αντισφαίριση	2
Άρση Βαρών	2
Τζούντο	1
Ποδηλασία	1
Ορειβασία - Αναρρίχηση	1
Καράτε	1
Αντιπτέριση	1
ΣΥΝΟΛΟ	127

Πηγή: Γενική Γραμματεία Αθλητισμού

Όπως γίνεται φανερό από τους παραπάνω πίνακες το Ποδόσφαιρό είναι το άθλημα με τα περισσότερα αθλητικά σωματεία, με σημαντική διαφορά ακολουθούν η Καλαθοσφαίριση και η Πετοσφαίριση. Πιο συγκεκριμένα στη Μεσσηνία 64 σωματεία ασχολούνται με το ποδόσφαιρο, 17 με την πετοσφαίριση και 13 με την καλαθοσφαίριση.

6.2.3.2. Αθλητικές Εκδηλώσεις

Ο Νομός Μεσσηνίας επιδεικνύει πλούσια δραστηριότητα στον τομέα της οργάνωσης και διεξαγωγής σημαντικών αθλητικών εκδηλώσεων, τα οποία συγκεντρώνουν τόσο εθνικό όσο και διεθνές ενδιαφέρον, με σημαντικότερη διοργάνωση τη Διεθνής Συνάντηση Στίβου «Παπαφλέσσεια» που γίνεται στο Δημοτικό Στάδιο της Καλαμάτας την τελευταία εβδομάδα του Μαΐου και φιλοξενεί τους καλύτερους αθλητές από όλο τον κόσμο. Κάθε χρόνο επίσης διοργανώνεται το Διεθνές Meeting Ρυθμικής Γυμναστικής (Κύπελλο Καλαμάτας) στο κλειστό γυμναστήριο της Τέντας στην Καλαμάτα. Άλλες διοργανώσεις είναι η Ιστιοπλοϊκή Εβδομάδα Νοτίου Ελλάδας ή Διεθνής Ιστιοπλοϊκή Συνάντηση η οποία διεξάγεται κάθε χρόνο τον Αύγουστο. Οι αγώνες γίνονται στις ακτές του Μεσσηνιακού και του Λακωνικού κόλπου και αποτελούν το ράλι των τριών ακρωτηρίων, του Μαλέα, του Ταΐναρου, του Ακρίτα και των δυο κόλπων, όπως επίσης και ο Κολυμβητικός Διάπλους, ο οποίος διοργανώνεται κάθε πρώτο Σάββατο του Σεπτεμβρίου και ξεκινά από την Καλαμάτα και φτάνει στην Κορώνη. Το αθλητικό αυτό γεγονός οργανώνεται από τον Ναυτικό Όμιλο Καλαμάτας με τη βοήθεια του Ο.Π.Α.Ν.Α.Μ., του Δήμου Κορώνης και του Δήμου Καλαμάτας. Το Διεθνές Φεστιβάλ Μπριτζ το οποίο διεξάγεται κάθε χρόνο από τον Όμιλο Αγωνιστικού Μπριτζ Καλαμάτας. Σ' αυτό συμμετέχουν Έλληνες και ξένοι αθλητές, μεταξύ των οποίων κορυφαίοι Έλληνες μπριτζέρ που στελεχώνουν την εθνική ομάδα Ελλάδας. Επίσης κάθε χρόνο η λέσχη μοτοσικλετιστών Καλαμάτας διοργανώνει αγώνες διαφόρων διαδρομών στην περιοχή του Ταυγέτου με συμμετοχή διαφόρων κατηγοριών αυτοκινήτων και μοτοσικλετών. Τέλος, διοργανώνονται σκακιστικά φεστιβάλ, τουρνουά μπάσκετ, βόλεϊ, ποδοσφαίρου, πρωτάθλημα τένις, ποδηλασία, αγώνες ελληνορωμαϊκής πάλης και άρσης βαρών.

6.2.4. Υγεία – Πρόνοια

Η υγεία και οι παρεχόμενες υγειονομικές υπηρεσίες αφενός αποτελούν σοβαρό δείκτη του βιοτικού επιπέδου των κατοίκων μιας περιοχής, αφετέρου είναι μια από τις παραμέτρους, οι οποίες συμβάλλουν και υποβοηθούν την ανάπτυξη υψηλών τουριστικών υπηρεσιών.

Η δευτεροβάθμια και τριτοβάθμια νοσοκομειακή περίθαλψη στην Περιφέρεια Πελοποννήσου στηρίζεται σ' ένα εκτεταμένο δίκτυο νοσοκομείων, νομαρχιακής και περιφερειακής εμβέλειας, τα οποία καλύπτουν τόσο τις αστικές και ημιαστικές περιοχές όσο και τις αγροτικές περιοχές της Περιφέρειας.

Οι υπηρεσίες υγείας στην Περιφέρεια Πελοποννήσου συνολικά παρέχονται από τις υπάρχουσες υποδομές των 16 θεραπευτηρίων και των τριάντα ένα (31) Κέντρων Υγείας, με τα Περιφερειακά τους ιατρεία. Στην Τρίπολη λειτουργεί το Περιφερειακό Νοσοκομείο Πελοποννήσου, ενώ σε όλες τις πόλεις - πρωτεύουσες των νομών, αλλά και σε ημιαστικά κέντρα της Περιφέρειας, λειτουργούν νοσοκομειακές μονάδες, οι οποίες, είτε είναι νεότευκτες, είτε έχουν πρόσφατα βελτιώσει σ' ένα βαθμό την κτιριακή τους υποδομή και τον εξοπλισμό τους. Οι συνολικές κλίνες θεραπευτηρίων στην Περιφέρεια Πελοποννήσου φθάνουν τις 1860 το έτος 2003, από τις οποίες οι 1734 περίπου είναι δημόσιες. Στη Περιφέρεια λειτουργούν νέα (9) δημόσια νοσοκομεία, στα οποία αναφέρονται και οι δημόσιες κλίνες, καθώς και επτά (7) ιδιωτικά θεραπευτήρια / κλινικές, με 126 κλίνες. Η εξυπηρέτηση του αστικού πληθυσμού της Περιφέρειας καλύπτεται από τις νοσοκομειακές μονάδες ακόμα και για την πρωτοβάθμια περίθαλψη, στα εξωτερικά ιατρεία των νοσοκομείων, ενώ ο πληθυσμός της υπαίθρου καλύπτεται για την πρωτοβάθμια από τα Κέντρα Υγείας και τα περιφερειακά ιατρεία. Για τη δευτεροβάθμια περίθαλψη ο πληθυσμός της υπαίθρου καλύπτεται από τις είκοσι μία (21) νοσοκομειακές μονάδες της Περιφέρειας, ενώ δεν υπάρχει υποδομή τριτοβάθμιας περίθαλψης στην Περιφέρεια Πελοποννήσου.

Το επίπεδο παροχής υπηρεσιών περίθαλψης / υγείας σε γενικές γραμμές παρουσιάζει ελλείψεις, κυρίως στην υπαίθρο / αγροτικές περιοχές λόγω, χωροθέτησης των Κέντρων Υγείας σε σχέση με τη διάρθρωση των Ο.Τ.Α., σε συνδυασμό με τις

ελλείψεις σε ιατρικό και νοσηλευτικό προσωπικό, ενώ και στις νοσοκομειακές μονάδες της Περιφέρειας παρατηρούνται ελλείψεις σε αριθμό ιατρικών ειδικοτήτων.

Ειδικότερα για το Νομό Μεσσηνίας αναφέρουμε παρακάτω τις υφιστάμενες υγειονομικές υποδομές καθώς και τις ελλείψεις και αδυναμίες του Νομού.

Στο Νομό Μεσσηνίας λειτουργεί από τον Ιούνιο του 2000 το Γενικό Νομαρχιακό Νοσοκομείο Καλαμάτας σε νέες κτιριολογικές εγκαταστάσεις με νέο ιατροτεχνολογικό και ξενοδοχειακό εξοπλισμό. Πιο συγκεκριμένα, το νέο Νοσοκομείο βρίσκεται σε οικόπεδο 48 στρεμμάτων και είναι στεγασμένο σε 22390 τ.μ. Τα νέα κτίρια ανταποκρίνονται στα πρότυπα μιας υπερσύγχρονης νοσοκομειακής μονάδας και τοποθετούν το νοσοκομείο της Καλαμάτας σε μια από τις πρώτες θέσεις σε εθνικό αλλά και ευρωπαϊκό επίπεδο. Ωστόσο στον οργανισμό προβλέπονται χωρίς όμως να λειτουργούν επί του παρόντος, λόγω ελλείψεως προσωπικού, τα εξής τμήματα και μονάδες: Μονάδα Εμφραγμάτων, Μονάδα Προώρων, Μονάδα Φυσιοθεραπείας και Ψυχιατρικό Τμήμα. Οι ανεπτυγμένες κλίνες στο νοσοκομείο είναι 307 (δείκτης κλίνες/1000 κατοίκους Νομού Μεσσηνίας: 1,84), ενώ το σύνολο του Νοσηλευτικού Προσωπικού ανέρχεται στα 218 άτομα.

Στο Νοσοκομείο υλοποιείται Πράξη με τίτλο: Λειτουργία Κέντρου Ψυχικής Υγείας στην Καλαμάτα, που είναι ενταγμένη στο «Υγεία - Πρόνοια» 2000 - 2006 στον άξονα προτεραιότητας 2 «Ψυχικής υγείας» Μέτρο 2.3. με συγχρηματοδότηση 75% από το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο.

Επιπρόσθετα στο Νομό Μεσσηνίας λειτουργεί το Νοσοκομείο Κυπαρισσίας το οποίο είναι κατασκευασμένο άνω της 50ετίας με τεράστιες φθορές και ελλείψεις. Η καινούργια πτέρυγα είναι μικρή και δεν καλύπτει τις σύγχρονες ανάγκες περίθαλψης.

Πίνακας 6.9
Σύνολο Κέντρων Υγείας και Περιφερειακών Ιατρείων Νομού Μεσσηνίας

Κέντρα Υγείας: 6	Περιφερειακά Ιατρεία: 36
Αγ. Νικολάου Γαραγαλιάνων	Κάμπου, Καρδαμύλης, Πλάτσας
Μελιγαλάς	Δεσύλλα, Διαβιλιτσίου, Κ. Μέλπειας, Ζευγολατίου, Οιχαλίας, Κατσαρού, Βαλύρας, Αρφαρών, Μαυροματίου.
Μεσσήνης	Ανδρούσας, Αβραμιού, Εύας, Καπλανίου, Μηλίτσας, Πλατανόβρυσης, Τρικόρφου, Άρεος, Χαροκοπίου, Λογγάς, Κορώνης, Πεταλιδίου, Αριστομένη, Αρτεμισίας, Αριοχωρίου, Μάνεση
Πύλου	Καλλιθέας, Ικλαίνας, Μεθώνης, Φοινικούντας, Χαλανδρινού, Χατζή, Βλαχοπούλου, Κορυφασίου
Φιλιατρών	

Όσον αφορά τις υπηρεσίες πρόνοιας ενδεικτικά αναφέρουμε το ΚΕΚΥΑΜΕΑ Καλαμάτας το οποίο λειτουργεί από το 2003 στις σύγχρονες εγκαταστάσεις του στο Ανατολικό Κέντρο Καλαμάτας, το Κέντρο Αποθεραπείας Φυσικής και Κοινωνικής Αποκατάστασης ΚΕΦΚΑ Φιλιατρών το οποίο προσφέρει πολύτιμες υπηρεσίες επανένταξης σε άτομα του Νομού Μεσσηνίας αλλά και της Νοτιοδυτικής Πελοποννήσου, τις κατασκηνώσεις της Αγ. Μαρίας οι οποίες έχουν την δυνατότητα φιλοξενίας 270 ατόμων ανά κατασκηνωτική περίοδο και λειτουργεί σε 4 περιόδους (2 περίοδοι για νεαρούς κατασκηνωτές, 1 περίοδο για Α.Μ.Ε.Α. και 1 περίοδο για ηλικιωμένους), Μονάδα Φροντίδας Ηλικιωμένων της Μητρόπολης Μεσσηνίας η οποία είναι μειωμένης δυναμικότητας και κορεσμένη, Πτωχοκομείο - Γηροκομείο καθώς και το Ίδρυμα Απόρων Ανιάτων «Η Στέγη της Εκκλησίας». Επειδή τα επόμενα χρόνια οι δημογραφικές ανάγκες θα απαιτήσουν την προσφορά περισσότερων θέσεων φιλοξενίας ηλικιωμένων είναι χρήσιμο να ιδρυθεί και κρατική μονάδα φιλοξενίας ηλικιωμένων σε συνεργασία με κάποια Δημοτικού Αρχή του Νομού. Επιπρόσθετα στον Νομό Μεσσηνίας δεν υπάρχει βρεφονηπιακός σταθμός για παιδιά με αναπηρία. Η ίδρυση μιας τέτοιας υποδομής θα παρέχει μεγάλες ευκαιρίες στα παιδιά με διάφορα ειδικά προβλήματα για απόκτηση δεξιοτήτων, αυτοπεποίθησης, απασχόλησης και

κοινωνικοποίησης τους. Επιπρόσθετα στον Νομό Μεσσηνίας υπάρχουν φορείς ιδιωτικού δικαίου μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα όπως ο Σύλλογος Α.Μ.Ε.Α. στο Ανατολικό κέντρο Καλαμάτας, ο Σύλλογος Α.Μ.Ε.Α. Γονέων και φίλων αυτών Επαρχίας Τριφυλίας «ο Άγιος Χαράλαμπος» στα Φιλιατρά καθώς και ο Σύλλογος Κατά των Εξαρτησιογόνων Ουσιών « Η Ιθάκη».

6.2.5. Συγκεντρωτικοί Πίνακες Υπηρεσιών Νομού Μεσσηνίας

Ο πίνακας που ακολουθεί παρουσιάζει συγκεντρωμένες τις κοινωνικές υπηρεσίες του Νομού, καθώς και λοιπές υπηρεσίες όπως π.χ. τράπεζες.

Πίνακας 6.10
Κατανομή Υπηρεσιών Κατά Ο.Τ.Α. Νομού Μεσσηνίας

Δήμος / Κοινότητα	Πόλη / Χωριό	ΕΛΤΑ	Πυροσβεστική Υπηρεσία	Δασαρχεία	Κ.Ε.Π.	Αστυνομικό Τμήμα	Τμήμα Τροχαίας	Λιμεναρχείο	Δ.Ο.Υ.
Δ. Αβίας	Κάμπος	●			●				
Δ. Αετού	Κοπανάκι	●			●	●			
Δ. Αιπείας	Λόγγα	●			●				
Δ. Ανδανίας	Διαβολίτσι	●			●				
Δ. Ανδρούσης	Ανδρούσα	●			●				
Δ. Άριος	Άριος				●				
Δ. Αριστομένους	Αριστομένη	●			●				
Δ. Αρφαρών	Αρφαρά				●				
Δ. Αυλώνα	Καλό Νερό				●				
Δ. Βουφράδων	Χατζής	●			●				
Δ. Γαργαλιάνων	Γαργαλιάνοι	●	●		●	●			●
Δ. Δωρίου	Δώριο	●			●				
Δ. Είρας					●				
Δ. Θουρίας	Θουρία	●			●				
Δ. Ιθώμης	Βάλυρα				●	●			
Δ. Καλαμάτας ⁴⁶	Καλαμάτα	●(2)	●	●	●(2)		●	●	●
Δ. Κορώνης	Κορώνη	●			●	●		●	
Δ. Κυπαρισσίας ⁴⁷	Κυπαρισσία	●	●	●	●(2)	●	●	●	●
Δ. Λεύκτρου	Καρδαμύλη Στούπα	●			●	●			

⁴⁶ Στην Καλαμάτα εδρεύουν και Τμήμα Δίωξης Ναρκωτικών, Τμήμα Περιφέρειας, Τμήμα Τουριστικής Αστυνομίας καθώς και Υποδιεύθυνση Ασφαλείας

⁴⁷ Στην Κυπαρισσία λειτουργεί επιπλέον και Αστυνομική Υποδιεύθυνση

Κεφάλαιο 6^ο
Υποδομές

Δ. Μεθώνης	Μεθώνη	•		•			
Δ. Μελιγαλά	Μελιγαλάς	•	•	•	•		•
Δ. Μεσσήνης	Μεσσήνη	•		•	•		
Δ. Νέστορος	Χώρα	•		•			•
Δ. Οιχαλίας	Μερόπη			•			
Δ. Παπαφλέσσα	Βλαχόπουλο			•			
Δ. Πεταλιδίου	Πεταλίδι	•		•	•		
Δ. Πύλου	Πύλος	•	•	•	•	•	•
Δ. Φιλιατρών	Φιλιατρά	•		•	•		•
Δ. Χιλιοχωρίων	Χανδρινός			•			
Κ. Τρικόρφου	Τρικόρφο			•			
Κ. Τριπύλας	Ραπτόπουλο			•			

Πίνακας 6.11
Κατανομή Τραπεζικών Καταστημάτων και Α.Τ.Μ. Κατά Ο.Τ.Α. Νομού Μεσσηνίας

Δήμος / Κοινότητα	Πόλη / Χωριό	ΤΡΑΠΕΖΕΣ													
		ΕΘΝΙΚΗ		ΑΓΡΟΤΙΚΗ		ALPHA BANK		CITY BANK		EUROBANK		ΠΕΙΡΑΙΩΣ		ΚΥΠΡΟΥ	
		Κατάστ.	ΑΤΜ	Κατάστ.	ΑΤΜ	Κατάστ.	ΑΤΜ	Κατάστ.	ΑΤΜ	Κατάστ.	ΑΤΜ	Κατάστ.	ΑΤΜ	Κατάστ.	ΑΤΜ
Δ. Αβίας	Κάμπος														
Δ. Αετού	Κοπανάκι		●	●	●										
Δ. Αιπείας	Λόγγα		●		●										
Δ. Ανδανίας	Διαβολίτσι														
Δ. Ανδρούσης	Ανδρούσα														
Δ. Άριος	Άριος														
Δ. Αριστομένους	Αριστομένη														
Δ. Αρφαρών	Αρφαρά														
Δ. Αυλώνα	Καλό Νερό														
Δ. Βουφράδων	Χατζής														
Δ. Γαργαλιάνων	Γαργαλιάνοι	●	●	●	●	●	●								
Δ. Δωρίου	Δώριο			●	●										
Δ. Είρας															
Δ. Θουρίας	Θουρία														
Δ. Ιθώμης	Βάλυρα														
Δ. Καλαμάτας	Καλαμάτα	●(3)	●(5)	●	●	●(2)	●(3)	●	●	●	●	●	●	●	●
Δ. Κορώνης	Κορώνη	●	●	●	●										
Δ. Κυπαρισσίας	Κυπαρισσία	●	●		●	●	●			●					
Δ. Λευκτρού	Καρδαμύλη			●	●										
	Στούπα		●						●		●				
Δ. Μεθώνης	Μεθώνη	●	●	●	●										
Δ. Μελιγαλά	Μελιγαλάς	●	●		●										
Δ. Μεσσήνης	Μεσσήνη	●	●	●	●	●	●(2)			●	●	●	●		

Κεφάλαιο 6^ο
Υποδομές

Δ. Νέστορος	Χώρα		•	•		
Δ. Οιχαλίας	Μερόπη					
Δ. Παπαφλέσσα	Βλαχόπουλο					
Δ. Πεταλιδίου	Πεταλίδι		•	•	•	
Δ. Πύλου	Πύλος	•	•	•	•	
Δ. Φιλιατρών	Φιλιατρά	•	•			
Δ. Χιλιοχωρίων	Χανδρινός					
Κ. Τρικόρφου	Τρικόρφο					
Κ. Τριπύλας	Ραπτόπουλο					

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7^ο Αναπτυξιακή Στρατηγική

7.1. Ανάλυση Ισχυρών και Αδυνάτων Σημείων, Ευκαιριών και Απειλών (SWOT Analysis)

Η S.W.O.T. analysis βοηθάει στη συστηματική κατάστρωση της αναπτυξιακής στρατηγικής, αφού στοιχειοθετεί τα βασικά ποιοτικά χαρακτηριστικά και τις διαφαινόμενες προοπτικές μιας περιοχής, ενός τομέα δραστηριότητας κ.λπ. Στο πλαίσιο αυτό, η ανάλυση σε πρώτο στάδιο επικεντρώνεται στη διερεύνηση και αποτύπωση των Πλεονεκτημάτων και των Αδυναμιών, που παρουσιάζονται σχετικά με τη διερευνώμενη περίπτωση, στο παρόν. Στο δεύτερο στάδιο διερευνώνται και αποτυπώνονται οι Ευκαιρίες και οι Απειλές που είναι πιθανό να εμφανιστούν στο μέλλον.

Τα βασικά Ισχυρά και Αδύνατα Σημεία του Νομού Μεσσηνίας, καθώς επίσης οι σημαντικότερες Ευκαιρίες και οι Απειλές που ενδέχεται να αντιμετωπίσει στο μέλλον σκιαγραφούνται ως εξής.

Ισχυρά Σημεία

- Περιβαλλοντικές Συνθήκες – Πλούσιο φυσικό και ανθρωπογενές περιβάλλον
- Λειτουργία της Καλαμάτας ως το μεγαλύτερο αστικό κέντρο της Περιφέρειας
- Πολιτιστική κληρονομιά (αρχαιολογικοί χώροι, κάστρα) σύγχρονος πολιτισμός (Διεθνές Φεστιβάλ Χορού Καλαμάτας) και δυνατότητες αναψυχής (π.χ. γκολφ, εστιατόρια, μαρίνες)
- Σχεδιαζόμενα μεγάλα έργα στην Περιφέρεια (Δυτικός Άξονας, ΠΑΘΕ, Σιδηροδρομικό Δίκτυο)
- Δυνατότητα αξιοποίησης ανανεώσιμων πηγών ενέργειας

- Ύπαρξη πυρήνων υποδομής αγροτουρισμού και αγροτουριστικών υπηρεσιών, γαστρονομικός πλούτος
- Ανάπτυξη ως προορισμός θερινής κατοικίας
- Η λειτουργία του Πανεπιστημίου και του ΑΤΕΙ

Αδύνατα Σημεία

- Κυριαρχία του αγροτικού τομέα με βασικό χαρακτηριστικό το μικρό μέγεθος της αγροτικής εκμετάλλευσης
- Ανεπαρκείς μεταφορικές υποδομές
- Ανεπαρκείς υποδομές και δράσεις στον τομέα Έρευνας και Τεχνολογίας (Πολύ χαμηλή, σχεδόν μηδενική, χρήση νέων τεχνολογιών)
- Ελλιπής Προβολή του Νομού, Ελλιπής Ηλεκτρονική Τουριστική Προβολή της Περιφέρειας, και στήριξη της κίνησης των τουριστών με ηλεκτρονικές υπηρεσίες και πληροφόρηση (Destination Management)
- Έλλειψη δράσεων υποστήριξης των τοπικών επιχειρηματικών δικτύων.
- Χαμηλού βαθμού διασύνδεση των παραγωγικών τομέων
- Ελλείψεις στους μηχανισμούς ενημέρωσης και υποστήριξης για την ανάπτυξη επιχειρηματικών δραστηριοτήτων

Ευκαιρίες

- Αξιοποίηση του μεγέθους και της ζώνης επιρροής της Καλαμάτας και η διεύρυνση του αναπτυξιακού της ρόλου σε περιφερειακό και διαπεριφερειακό επίπεδο.
- Εκσυγχρονισμός-αναβάθμιση Αεροδρομίου και Λιμένα Καλαμάτας και ολοκλήρωση του οδικού δικτύου, παρέχοντας δυνατότητες νέων οδικών συνδέσεων με αστικά, ημιαστικά, αλλά και αγροτικά κέντρα της Περιφέρειας.
- Η αξιοποίηση των μεγάλων έργων υποδομής (Δυτικός Άξονας, επέκταση ΠΑΘΕ κ.ά.) και η δημιουργία αξόνων ανάπτυξης τοπικής, εθνικής και υπερεθνικής εμβέλειας
- Διαμόρφωση Τοπικών Παραγωγικών Κυκλωμάτων (π.χ. σύνδεση τουρισμού – πολιτισμού με άλλους κλάδους, όπως η αγροτική παραγωγή, οι τοπικές ΜΜΕ, η παράδοση κ.λπ.)

- Ενίσχυση των ειδικών μορφών τουρισμού, όπως ο αθλητικός, θρησκευτικός, συνεδριακός, πολιτιστικός τουρισμός (ανάδειξη πολιτιστικής κληρονομιάς, σχεδιασμός πολιτιστικών διαδρομών, δυνατότητες ανάδειξης πολιτιστικών πυρήνων διεθνούς εμβέλειας όπως π.χ. Πύλος-Ανάκτορο Νέστορα, Μεθώνη-Κορώνη) κ.ά.
- Λειτουργία και αξιοποίηση της ΠΟΤΑ
- Εκσυγχρονισμός των υποδομών σε θέματα νέων τεχνολογιών, δημιουργία e-commerce & e-sales με ταυτόχρονη διάδοση ευρυζωνικών δικτύων
- Αξιοποίηση του Πανεπιστημίου και του ΑΤΕΙ στην αναπτυξιακή διαδικασία (ενίσχυση της σύνδεσης της Ε&ΤΑ με τις παραγωγικές και λοιπές δραστηριότητες).
- Εξειδίκευση της Καλαμάτας στην πολιτιστική και καλλιτεχνική εκπαίδευση

Απειλές

- Συνέχιση της απομόνωσης λόγω αδυναμίας υλοποίησης των μεγάλων έργων και ανεπαρκούς αξιοποίησής τους
- Συνεχιζόμενες ελλείψεις σε βασικές υποδομές με αποτέλεσμα, αφ' ενός συγκέντρωση δημοσίων πόρων σ' αυτές, αφ' ετέρου παρακώλυση των παραγωγικών / επιχειρηματικών δραστηριοτήτων
- Έλλειψη επαρκούς χωροταξικού και πολεοδομικού σχεδιασμού σε τοπικό επίπεδο, με κίνδυνο άναρχης ανάπτυξης επιχειρηματικών ή οικιστικών δραστηριοτήτων, ή/και αναστολή τέτοιων δραστηριοτήτων
- Ανεπαρκής αξιοποίηση της ΠΟΤΑ
- Ένταση του εσωτερικού και διεθνούς ανταγωνισμού στον τουριστικό τομέα και αδυναμία διαμόρφωσης ενός ισχυρού ανταγωνιστικού τουριστικού προϊόντος στο Νομό Μεσσηνίας.
- Αδυναμία αποτελεσματικής τουριστικής προβολής του νομού

7.2. Η διαμόρφωση της Αναπτυξιακής Στρατηγικής του Νομού Μεσσηνίας

7.2.1. Οι βασικές κατευθύνσεις της ΕΕ για τη χωρική ανάπτυξη

Τα τελευταία χρόνια στην Ευρωπαϊκή Ένωση γίνεται συστηματική προσπάθεια για τη διαμόρφωση ενός κοινού πλαισίου ανάπτυξης του Κοινοτικού χώρου. Αν και δεν έχει διαμορφωθεί ακόμα μια ενιαία χωροταξική πολιτική, στο "Σχέδιο Ανάπτυξης του Κοινοτικού Χώρου" Σ.Α.Κ.Χ. προσδιορίζονται οι στόχοι και οι κατευθύνσεις για μια κοινή χωροταξική πολιτική των χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Το κείμενο αυτό δεν είναι δεσμευτικό, εντούτοις το Υ.ΠΕ.ΧΩ.Δ.Ε. το αποδέχεται και το προσμετρά τόσο στο πρόσφατο θεσμικό πλαίσιο που έχει δημιουργήσει, όσο και στο Γενικό Σχέδιο Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης σε εθνικό επίπεδο, όσο ακόμη και στα προς θεσμοθέτηση Πλαίσια Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης των Περιφερειών της χώρας. Στο πλαίσιο αυτό, καθορίζονται οι ακόλουθες κατευθύνσεις για την χωρική ανάπτυξη⁴⁸.

Πολυκεντρική χωρική ανάπτυξη και μια νέα σχέση πόλης - υπαίθρου

- Πολυκεντρική και ισόρροπη χωρική ανάπτυξη στην Ευρωπαϊκή Ένωση.
- Δυναμικές, ελκυστικές και ανταγωνιστικές πόλεις και περιφέρειες με υψηλές πυκνότητες.
- Αυτοτελείς διαφοροποιημένες και παραγωγικές περιοχές της υπαίθρου.
- Εταιρική σχέση πόλης και υπαίθρου.

Ισόρροπη πρόσβαση σε υποδομές και γνώση

- Βελτιωμένες συνδέσεις μεταφορών και πρόσβαση στη γνώση.
- Πολυκεντρική ανάπτυξη για τη βελτίωση της προσπελασιμότητας.
- Αποτελεσματική και αειφόρος χρήση της υποδομής.
- Διάδοση της καινοτομίας και της γνώσης.

Συνετή διαχείριση της φυσικής και πολιτιστικής κληρονομιάς

⁴⁸ Ο όρος «Χωρική Ανάπτυξη» έχει προκύψει μέσα από τις διεργασίες της Επιτροπής αυτής σε αντικατάσταση του «Χωροταξικού Σχεδιασμού» όπου δίνεται με περισσότερη έμφαση στις αναπτυξιακές παραμέτρους που επιδρούν στο χώρο, από το φυσικό σχεδιασμό.

- Η φυσική και πολιτιστική κληρονομιά ως στοιχεία ανάπτυξης.
- Διατήρηση και ανάπτυξη της φυσικής κληρονομιάς.
- Διαχείριση υδάτινων πόρων.
- Δημιουργική διαχείριση των πολιτιστικών τοπίων.
- Δημιουργική διαχείριση της πολιτιστικής κληρονομιάς.

Οι κατευθύνσεις αυτές είναι ιδιαίτερα σημαντικές για την κατάστροση μιας ολοκληρωμένης στρατηγικής χωρικής ανάπτυξης.

7.2.2. Το Πρότυπο και η Στρατηγική Ανάπτυξης του Νομού

Οι νέες τάσεις στον αναπτυξιακό σχεδιασμό προσδιορίζονται από την εφαρμογή ενός μεικτού προτύπου ανάπτυξης, που έχει στη βάση του το συνδυασμό πολιτικής και τοπικής – ενδογενούς ανάπτυξης.

Το πρότυπο της πολιτικής ανάπτυξης, κατευθυνόμενο κυρίως από το κέντρο της πολιτικο-διοικητικής πυραμίδας, μέσω μεγάλης κλίμακας παρεμβάσεων, στοχεύει στην αξιοποίηση και ενίσχυση του αναπτυξιακού ρόλου των αστικών κέντρων, στην ενίσχυση των προωθητικών τους δραστηριοτήτων, στην επέκταση της εμβέλειάς τους και στην δικτύωσή τους με τα υπόλοιπα αστικά κέντρα – πόλους σε εθνικό και διακρατικό επίπεδο, καθώς και στην ενίσχυση των υποδομών και υπερδομών τους.

Παράλληλα, το πρότυπο της τοπικής – ενδογενούς ανάπτυξης, το οποίο κατευθύνει την αναπτυξιακή διαδικασία «εκ των κάτω», με την ενεργοποίηση της τοπικής αυτοδιοίκησης, των κοινωνικών φορέων, των άτυπων ομάδων και ομάδων κατοίκων στο πλαίσιο μιας έντονης εταιρικής σχέσης σε τοπικό επίπεδο, αποσκοπεί στον προσδιορισμό τοπικών ζωνών μικρής κλίμακας στο χώρο στις οποίες επικεντρώνονται πολλαπλές και συνεκτικές δράσεις για την αναζωογόνηση, αξιοποίηση των πλεονεκτημάτων και ενίσχυση της ανάπτυξης της κάθε περιοχής. Στις περιπτώσεις αυτές, απαιτείται η οριοθέτηση μικροπεριφερειών προγραμματισμού για την εφαρμογή των ολοκληρωμένων σχεδίων – δράσεων. Το πρότυπο αυτό ενισχύει τη συνοχή του νομού και δημιουργεί τις απαραίτητες προϋποθέσεις στη ύπαιθρο για την αυτοδύναμη ανάπτυξη και την αντιμετώπιση φαινομένων «απομόζησης» πληθυσμού και πόρων από τα αστικά κέντρα.

Η αναπτυξιακή στρατηγική, που προκύπτει από το συνδυασμό των προτύπων της πολιτικής με την ολοκληρωμένη ανάπτυξη, αναμένεται να οδηγήσει σε ενίσχυση του πληθυσμού, του ακαθάριστου περιφερειακού προϊόντος, της απασχόλησης, καθώς και βελτίωση της κλαδικής διάρθρωσης και της ανταγωνιστικότητας του Νομού. Παράλληλα, αναμένεται πρόοδος και μείωση των ενδονομαρχιακών ανισοτήτων αλλά και των κοινωνικών ανισοτήτων και των ανισοτήτων πρόσβασης. Η στρατηγική αυτή βελτιώνει και αναδεικνύει τον αναπτυξιακό ρόλο των Αναπτυξιακών Πόλων και Αξόνων κυρίως σε περιφερειακό, αλλά και σε εθνικό και διεθνές επίπεδο, λόγω της ενίσχυσης των αστικών κέντρων. Επίσης αποτελεί βασικό εργαλείο της προώθησης της ενδογενούς ανάπτυξης, της αξιοποίησης των τοπικών πλεονεκτημάτων και της ανάδειξης των υποβαθμισμένων περιοχών. Δίνεται μέσα από αυτό η δυνατότητα για την ενίσχυση καινοτόμων δράσεων στον τουρισμό, τον πρωτογενή τομέα και σε τοπικές Μικρομεσαίες Επιχειρήσεις, ενώ ικανοποιείται το κριτήριο της διασφάλισης και αξιοποίησης των συγκριτικών πλεονεκτημάτων του Νομού και της Περιφέρειας. Τέλος, διευκολύνεται η ανάπτυξη και λειτουργία τοπικών πλεγμάτων – δικτύων οικισμών.

7.2.2.1 Η Στρατηγική της Πολιτικής Ανάπτυξης

Η αναπτυξιακή αυτή στρατηγική, όπως είδαμε, στηρίζεται στη δημιουργία και λειτουργία αξόνων και πόλων ανάπτυξης. Στόχος της Στρατηγικής αυτής είναι:

- Η Αξιοποίηση και η Ανάδειξη των Αστικών Κέντρων
- Η λειτουργία Πυλών και Κόμβων των Διευρωπαϊκών Δικτύων
- Η ενδοπεριφερειακή και η διαπεριφερειακή αναπτυξιακή διασύνδεση των Δυναμικών Κέντρων της Περιφέρειας

Ως πόλοι ανάπτυξης μπορούν να λειτουργήσουν αστικά κέντρα που διαθέτουν:

- «Επαρκή» πληθυσμιακή βάση. Η επάρκεια αφορά τα μεγέθη των αγορών προϊόντων και εργασίας και προσδιορίζεται και από τη Ζώνη Επιρροής του Πόλου.
- Επάρκεια στις υποδομές (βιομηχανικές, τεχνικές και κοινωνικές) και στον εξοπλισμό.
- Ικανοποιητικές "εξωτερικές οικονομίες".

- “Πρωθητική” Δραστηριότητα, δηλαδή δραστηριότητα που προκαλεί αυτόνομα τη συγκέντρωση και ανάπτυξη σειράς συμπληρωματικών δραστηριοτήτων, που έχουν ισχυρές επιπτώσεις στην απασχόληση και στα εισοδήματα.

Για την αξιοποίηση των αστικών κέντρων στην αναπτυξιακή διαδικασία, απαιτείται ο σαφής προσδιορισμός του αναπτυξιακού τους ρόλου, η ενίσχυση των επιχειρηματικών και των αναπτυξιακών υποδομών τους, καθώς και η ενίσχυση των αστικών υπερδομών και υποδομών που αφορούν την επισήμανση της ταυτότητας της πόλης, την ποιότητα κατοικίας, την προστασία και την αναβάθμιση του περιβάλλοντος, την κυκλοφορία και την στάθμευση των οχημάτων, την ανάπτυξη και ανάδειξη αστικών περιοχών, ιστορικών κέντρων κ.λ.π., τις υπηρεσίες εκπαίδευσης – υγείας – πρόνοιας, την προώθηση της βιώσιμης αστικής ανάπτυξης. Τέλος, για κάθε Αστικό Κέντρο πρέπει να αναδειχθούν και να ενισχυθούν οι «Πρωθητικές Δραστηριότητες» που δημιουργούν σημαντική αναπτυξιακή δυναμική στην πόλη, προσελκύουν και συντηρούν συμπληρωματικές δραστηριότητες και αναβαθμίζουν το αναπτυξιακό της περιβάλλον.

Οι άξονες ανάπτυξης είναι άξονες μεταφορών μεγάλης κλίμακας, που συνδέουν αστικά κέντρα και παραγωγικές συγκεντρώσεις ή διασχίζουν ένα μεγάλο αστικό κέντρο και κατά μήκος τους δημιουργούνται επιμέρους παραγωγικές συγκεντρώσεις, που προκύπτουν είτε με την προσέλκυση νέων δραστηριοτήτων, είτε με τη μετεγκατάσταση δραστηριοτήτων από τα κέντρα των πόλεων, με βασικό πλεονέκτημα την ευκολία πρόσβασης.

Επισημαίνεται ότι τα χερσαία δίκτυα, οδικά και σιδηροδρομικά, σε συνδυασμό με ισχυρούς κόμβους συνδυασμένων μεταφορών, όπου συγκλίνουν οι αερομεταφορές (αεροδρόμια) και οι θαλάσσιες μεταφορές (λιμάνια) κ.α. αποτελούν τον κορμό αντίστοιχων αξόνων περιφερειακής ανάπτυξης και τις ροές προσώπων και αγαθών σε πολυδιάστατα χωρικά επίπεδα.

Η πολιτική των αξόνων και η χωρική τους διάταξη παρατηρείται σε πανευρωπαϊκό επίπεδο και έχει τους εξής στόχους:

- την προσέλκυση νέων επενδύσεων
- την αποσυμφόρηση των κέντρων των πόλεων
- την αξιοποίηση και ανάδειξη των αστικών κέντρων

- την προστασία του περιβάλλοντος και την οργάνωση των χρήσεων στις εισόδους και εξόδους των πόλεων
- τη δημιουργία ισχυρής δι-αστικής, δια-νομαρχιακής, δια-περιφερειακής και δια-κρατικής συνεργασίας
- τη λειτουργία πυλών και κόμβων των διευρωπαϊκών δικτύων
- τη διασύνδεση των δυναμικών κέντρων και περιοχών

Οι χωρικοί άξονες ανάπτυξης προσδιορίζονται ως υπερτοπικοί – νομαρχιακοί, περιφερειακοί, εθνικοί – διεθνείς. Οι ιεραρχίες αυτές προκύπτουν από την παραγωγική ενδοχώρα τους και τον εν δυνάμει βαθμό ολοκληρωμένης ανάπτυξης ή έντασης των τομέων παραγωγής από τις πληθυσμιακές πυκνότητες αυτής της ενδοχώρας, από τις προκύπτουσες ως αναγκαίες μεταφορές προϊόντων και μετακινήσεων προσώπων (σύστημα ανταλλαγών) από τον βαθμό σύγκλισης τους με άλλους χωρικούς άξονες ανάπτυξης και συνεπώς από τη διεύρυνση των ανταλλαγών προϊόντων (εισαγωγές – εξαγωγές), από την κινητικότητα των πληθυσμιακών ομάδων, τη δικτύωση των πολιτιστικών πυρήνων, εν τέλει από τις δυνατότητες να δημιουργηθούν σε κάθε άξονα ανάπτυξης συνθήκες ανταγωνισμού σε ενδο-διαπεριφερειακό και εθνικό επίπεδο.

Επισημαίνεται ότι αν ένας χωρικός άξονας ανάπτυξης δεν έχει στα άκρα του ισχυρούς κόμβους συνδυασμένων μεταφορών, άρα προϋποθέσεις έλξης ποικίλων οικονομικών δραστηριοτήτων και δυνατότητες σύγκλισης σε αυτόν άλλων αξόνων ανάπτυξης χερσαίων, θαλάσσιων, αεροπορικών, τότε περιορίζονται οι δυνατότητές του να ολοκληρωθεί σε εθνικό και διεθνές επίπεδο, διατρέχει δε τον κίνδυνο, στο βαθμό που το ένα άκρο είναι ισχυρότερο του άλλου, να δημιουργηθούν αντίθετα αποτελέσματα από τα επιδιωκόμενα. Οι ακραίοι κόμβοι ενός άξονα χωρικής ανάπτυξης δεν μπορεί να είναι “τερματικοί σταθμοί”, αλλά «κόμβοι συνέχειας» προς άλλους «ή και κόμβοι διασταύρωσης» με άλλους.

Όπως απορρέει από το ΣΑΚΧ και διατυπώνεται και στο Γ.Χ.Σ.Α.Α. (κατευθύνσεις γενικού - εθνικού χωροταξικού επιπέδου) θα πρέπει πρωταρχικά στις περιφέρειες να δημιουργηθούν αστικά κέντρα με ισχυρή περιφερειακή και διαπεριφερειακή εμβέλεια. Η Καλαμάτα προτείνεται στο Π.Π.Χ.Σ.Α.Α. της Πελοποννήσου να μετεξελιχθεί ως ένας από τους ισχυρούς περιφερειακούς πόλους υπηρεσιών τουρισμού και ως

συνδυασμένος κόμβος μεταφορών⁴⁹. Ο αναπτυξιακός ρόλος της Καλαμάτας προσδιορίζεται και εξειδικεύεται ως εξής.

Πίνακας 7.1
Ο αναπτυξιακός ρόλος της Καλαμάτας

Αναπτυξιακός Ρόλος	Επιχειρηματικές και Αναπτυξιακές Υποδομές	Πρωθητικές Δραστηριότητες
Περιφερειακός Αναπτυξιακός Πόλος Κόμβος Μεταφορών Διεθνούς Εμβέλειας– Νότια Πύλη της Ελλάδας στην Ευρώπη και στη Μεσόγειο	Λιμένας ΒΙΠΕ Αεροδρόμιο Σιδηροδρομικό Δίκτυο ΠΑΘΕ (ενίσχυση και επέκταση προς Νότο) Δυτικός Άξονας ΠΟΤΑ Μεσσηνίας	Υπηρεσίες προς τις Αγροτικές Δραστηριότητες Εμπόριο – μεταφορές Τουρισμός Πολιτισμός Τριτοβάθμια εκπαίδευση – E&TA

Οι Αναπτυξιακοί Άξονες μπορούν να διακριθούν σε κύριους και δευτερεύοντες. Σύμφωνα με το χωροταξικό σχέδιο της περιφέρειας αναμένεται να λειτουργήσουν οι εξής κύριοι άξονες:

- Αθήνας - Κορίνθου – Τριπόλεως – Μεγαλουπόλεως – Καλαμάτας (Εθνικής Εμβέλειας) και δυνατότητα σύνδεσης με τον Άξονα Αθήνας – Λουτρακίου – Κορίνθου – Κιάτου – Ξυλοκάστρου – Αιγίου – Πάτρας (Ευρωπαϊκής Εμβέλειας)
- Καλαμάτας – Πύργου – Πάτρας – Αλβανικά Σύνορα (Δυτικός Άξονας, Ευρωπαϊκής Εμβέλειας). Επίσης, ως περαιτέρω επέκταση του Δυτικού Άξονα μπορεί να διερευνηθεί η ενίσχυση του θαλάσσιου άξονα Καλαμάτα – Κρήτη.

Από τα παραπάνω συνάγεται ότι αν δεν αναπτυχθεί η Καλαμάτα ως διεθνής κόμβος μεταφορών προς και από Ανατολική Μεσόγειο και Κρήτη, αποδυναμώνεται το επιχείρημα της επέκτασης του δυτικού άξονα ανάπτυξης της χώρας προς νότια Πελοπόννησο. Συνεπώς, αποφασιστικής σημασίας για την αναπτυξιακή λειτουργία του Άξονα είναι να αποσαφηνισθεί ο ρόλος της Καλαμάτας ως σύνθετου κόμβου

⁴⁹ Σύμφωνα με την απογραφή του έτους 2001 ο Δήμος Καλαμάτας έχει πληθυσμό 55.646 κατοίκους.

μεταφορών εθνικής – διεθνούς εμβέλειας⁵⁰ και το είδος του μεταφορικού έργου που θα καλύπτει τόσο ο άξονας ανάπτυξης Καλαμάτας – Πάτρας όσο και εκείνος Καλαμάτας – Κορίνθου – Π.Α.Θ.Ε. Στο δίκτυο των διεθνών μεταφορών εντάσσονται οι ροές από και προς Κρήτη μέσω δυτικής Ελλάδας όπως και εκείνες από Ανατ. Μεσόγειο. Αποφασιστικής σημασίας τέλος είναι να αποφασισθεί ο ρόλος των επιμέρους υπερτοπικής σημασίας περιοχών του Νομού ως δεκτών ροών προς αυτές και πηγών ροών από αυτές.

Αναμένεται επίσης να λειτουργήσουν και οι δευτερεύοντες άξονες, που ενισχύουν μεταξύ άλλων την τοπική ανάπτυξη:

- Καλαμάτας – Αρεοπόλεως
- Καλαμάτας – Μεσσήνης – Κορώνης
- Μεθώνης – Πύλου – Γαργαλιάνων – Φιλιατρών – Κυπαρισσίας (και στη συνέχεια διασύνδεσή τους με τους Νομούς Ηλείας και Αχαΐας)
- Καλαμάτας – Σπάρτης (μέσω Ταΰγετου)

7.2.2.2. Η Στρατηγική της Ολοκληρωμένης – Ενδογενούς Ανάπτυξης

Η στρατηγική αυτή, όπως έχει ήδη αναφερθεί, εφαρμοζόμενη παράλληλα με την Πολική Ανάπτυξη, επιδιώκει την ισόρροπη ανάπτυξη όλων των χωρικών μονάδων, με την παράλληλη αξιοποίηση όλων των τοπικών της πλεονεκτημάτων. Η ισόρροπη ανάπτυξη στοχεύει στην ανάπτυξη όλων των επιμέρους περιοχών, στηρίζεται στα

⁵⁰ Επιπλέον, η γεωγραφική θέση της Καλαμάτας αναβαθμίζεται και σε σχέση με τις σύγχρονες τάσεις οργάνωσης των θαλασσιών μεταφορών στη Μεσόγειο. Η αναδιοργάνωση του "short sea shipping" και η γενίκευση των ακτινωτών δικτύων αλλάζουν τη χάραξη θαλάσσιων διαδρομών και την ιεραρχία των λιμένων στη Μεσόγειο. Η απελευθέρωση του "cabotage" συμβάλλει στην αναδιοργάνωση της ιεραρχίας λιμένων. Στο πλαίσιο αυτό, οι λιμένες των απολήξεων των χερσονήσων παρουσιάζουν σημαντικό συγκριτικό πλεονέκτημα για την προσέλκυση κίνησης, καθώς επιτρέπουν πολλαπλασιασμό των φορτώσεων και εκφορτώσεων κατά τη διάρκεια της ίδιας διαδρομής, με σημαντικές οικονομίες κλίμακας και ελαχιστοποίηση των αποστάσεων και των αντίστοιχων χρόνων. Η επίτευξη του μακροπρόθεσμου αυτού στόχου απαιτεί την εξασφάλιση της δυνατότητας επέκτασης της ενδοχώρας των λιμένων. Η δυνατότητα αυτή σχετίζεται με την ολοκλήρωση των απαραίτητων χερσαίων υποδομών, που θα εντάξουν τη Μεσσηνία στους εθνικούς και ευρωπαϊκούς άξονες ανάπτυξης. Επομένως, σύμφωνα με το χωροταξικό σχέδιο της Περιφέρειας Πελοποννήσου, η ανάδειξη του λιμένα της Καλαμάτας σε ισχυρό συγκοινωνιακό κόμβο στη Μεσόγειο απαιτεί την αποτελεσματική χερσαία διασύνδεσή του με το μητροπολιτικό συγκρότημα της Αττικής και την ολοκλήρωση του Δυτικού Άξονα. Επίσης, σημαντικό ανταγωνιστικό πλεονέκτημα της γεωγραφικής θέσης της Μεσσηνίας είναι η προσπελασιμότητα της Δυτικής Ελλάδας χωρίς διέλευση από το μητροπολιτικό κέντρο.

τοπικά πλεονεκτήματα κάθε περιοχής και στους φυσικούς της πόρους και είναι ανάπτυξη ενδογενής, γιατί αξιοποιεί τοπικούς πόρους κινητοποιώντας το τοπικό επιχειρηματικό δυναμικό.

Η στρατηγική της ολοκληρωμένης ανάπτυξης έχει τέσσερις βασικές προϋποθέσεις:

- Απαιτεί το σχεδιασμό της ανάπτυξης “από τη βάση”, μέσα από συμμετοχικές διαδικασίες, γιατί μόνο έτσι θα ενεργοποιηθεί η αναπτυξιακή διαδικασία σε απομακρυσμένες, ορεινές και περιμετρικές περιοχές.
- Απαιτεί την οριοθέτηση Μικροπεριφερειών Προγραμματισμού, που θα επιτρέψουν την ορθολογική χάραξη και εφαρμογή της ολοκληρωμένης ανάπτυξης. Στο πλαίσιο της στρατηγικής αυτής είναι απαραίτητο να προσδιοριστούν ομοιογενείς χωρικές ενότητες, ως προς τα αναπτυξιακά χαρακτηριστικά (γεωμορφολογία και φυσικά χαρακτηριστικά, ιστορικά και πολιτιστικά στοιχεία, παραγωγική διάρθρωση, επίπεδο ανάπτυξης), τις δυνατότητες και τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν⁵¹.
- Απαιτεί την αξιοποίηση προσαρμοσμένης Τεχνολογίας, καθώς και σημαντικές καινοτομικές δράσεις. Και αυτό απαιτείται αφ’ ενός διότι η τοπική Μικρομεσαία Επιχείρηση χρειάζεται την Τεχνολογία και την καινοτομία για να υπερνικήσει τις οικονομίες κλίμακας των μεγάλων επιχειρήσεων και αφ’ ετέρου διότι ο μεγαλύτερος αριθμός τοπικών δράσεων, όπως η ανάπτυξη βιολογικών προϊόντων ή ο πολιτιστικός τουρισμός κλπ. απαιτούν και Τεχνολογία (πολλές φορές υψηλή) και καινοτομικές δράσεις.
- Απαιτεί την ενίσχυση και την ανάδειξη της τοπικής επιχειρηματικότητας χωρίς την οποία δεν μπορεί να προχωρήσει αυτή η μορφή της ανάπτυξης, γιατί δεν είναι δυνατόν όλες αυτές οι κατακερματισμένες στο χώρο και άγνωστες αναπτυξιακές δυνατότητες να αξιοποιηθούν από εξωγενές επιχειρηματικό δυναμικό.

Οι κύριες κατευθύνσεις της ολοκληρωμένης αυτής παρέμβασης σκιαγραφούνται ως εξής:

⁵¹ Οι ζώνες αυτές θα ακολουθούν τις κατευθύνσεις του Χωροταξικού Σχεδίου της Περιφέρειας Πελοποννήσου, οι οποίες αναφέρονται στο Νομό Μεσσηνίας.

Πολιτική για τα οικιστικά κέντρα

Παράλληλα με την ενίσχυση των αστικών κέντρων – πόλων ανάπτυξης, για την προώθηση της περιφερειακής και τοπικής ανάπτυξης απαιτείται η υποβοήθηση των τοπικών κέντρων ανάπτυξης. Ιδιαίτερα οι λιγότερο αναπτυγμένες ορεινές, περιμετρικές ηπειρωτικές ή νησιωτικές περιοχές έχουν ανάγκη από την ανάπτυξη τέτοιων κέντρων, που λειτουργούν ως τόποι παροχής υπηρεσιών σε τοπικό και περιφερειακό επίπεδο. Η λειτουργία τέτοιων κέντρων με εξειδικευμένο αναπτυξιακό ρόλο έχει τεράστια σημασία για τη συγκράτηση του πληθυσμού, την ισόρροπη ανάπτυξη και τη συνοχή τόσο των περιοχών αυτών, όσο και του ελληνικού χώρου στο σύνολό του.

Τα κέντρα αυτά είναι συνήθως δυναμικά, ημιαστικά ή και αγροτικά κέντρα με σημαντικά τοπικά πλεονεκτήματα, καθώς και υπηρεσίες που εξυπηρετούν την ευρύτερη περιοχή της μικροπεριφέρειας που ανήκουν και που μπορούν να λειτουργήσουν, ως τόποι συγκέντρωσης παραγωγικών δραστηριοτήτων και παροχής υπηρεσιών σε τοπικό επίπεδο. Ως τέτοια κέντρα μπορούν να αποτελέσουν οι οικισμοί 3^{ου} και 4^{ου} επιπέδου, σύμφωνα με το προτεινόμενο χωροταξικό σχέδιο της περιφέρειας Πελοποννήσου⁵².

⁵² Ως οικιστικά κέντρα 3^{ου} επιπέδου ορίζονται οι δυναμικοί οικισμοί, που προσεγγίζουν το μέγεθος αστικού κέντρου, καθώς και τα ισχυρά ημιαστικά κέντρα. Σε περιοχές που χαρακτηρίζονται από μεγάλες πληθυσμιακές συγκεντρώσεις και συγχρόνως έχουν άμεση γειτνίαση με μεγάλο αστικό κέντρο, προκειμένου να μειωθούν οι μετακινήσεις για παροχή υπηρεσιών που θα επιβαρύνουν τον περιστατικό αγροτικό χώρο αλλά και για ενίσχυση του ήδη διαμορφωμένου οικιστικού ιστού, προτείνονται οικιστικά κέντρα 4^{ου} επιπέδου «ενισχυμένου». Αντίστοιχα οικιστικά κέντρα 4^{ου} επιπέδου «ενισχυμένου» προτείνονται και για περιοχές με δυσχέρειες πρόσβασης για να καλύψουν τις ανάγκες μικρότερου μεν πληθυσμιακού μεγέθους, αλλά συγχρόνως να ενισχύσουν με υπηρεσίες και υποδομές, ορεινές ή απομακρυσμένες περιοχές. Τέλος, τα οικιστικά κέντρα του 4^{ου} επιπέδου αποτελούνται από έδρες των ΟΤΑ (1997).

Πίνακας 7.2
Τοπικά Αναπτυξιακά Κέντρα

Οικιστικά κέντρα 3 ^{ου} επιπέδου	Οικιστικά κέντρα 4 ^{ου} επιπέδου «ενισχυμένου»	Οικιστικά κέντρα 4 ^{ου} επιπέδου (έδρες ΟΤΑ)
Μεσσήνη	Χώρα	Αρφαρά
Κυπαρισσία	Κοπανάκι	Άρις
Φιλιατρά	Δώριο	Θουρία
Γαργαλιάνοι	Διαβολίτσιο	Ανδρούσσα
Πύλος		Αριστομένης
Κορώνη		Τρίκορφο
Μελιγαλάς		Λογγάς
Καρδαμύλη		Πεταλίδι
		Μεθώνη
		Χανδρινός
		Χατζής
		Βλαχόπουλο
		Ραυτόπουλο
		Σιδηρόκαστρο
		Βαλύρα
		Μερόπη
		Νέδα
		Κάμπος

Η πολιτική για τα οικιστικά κέντρα της περιοχής ακολουθεί τις εξής βασικές κατευθύνσεις:

- Εξειδίκευση του αναπτυξιακού τους ρόλου σε επίπεδο μικροπεριφέρειας και σε ευρύτερο επίπεδο.
- Προσδιορισμός και ενίσχυση των Επιχειρηματικών και Αναπτυξιακών Υποδομών τους (μικρής κλίμακας ΒΕΠΕ, τεχνικές υποδομές, δίκτυα μεταφορών και λοιπά δίκτυα, κοινωνικές υποδομές, λοιπές εξυπηρετήσεις και εξοπλισμοί) και αξιοποίηση των πιθανών υπάρχουσών υποδομών της ευρύτερης περιοχής (π.χ. συνδέσεις με γειτονικά αστικά κέντρα, ΒΕΠΕ, Λιμάνια, Οδικά και Σιδηροδρομικά Δίκτυα, Αναπτυξιακούς Άξονες κ.λπ.), που επηρεάζουν άμεσα την αναπτυξιακή εξέλιξη της μικροπεριφέρειας.

- Προσδιορισμός και ενίσχυση των δυναμικών κλάδων και των προωθητικών δραστηριοτήτων της περιοχής, σύμφωνα με τα συγκριτικά πλεονεκτήματα.

Μία ενδεικτική προσέγγιση των ανωτέρω δίνεται στον πίνακα που ακολουθεί.

Πίνακας 7.3
Εξειδίκευση της Αναπτυξιακής Στρατηγικής για τα Τοπικά Κέντρα Ανάπτυξης

Αναπτυξιακός Ρόλος	Επιχειρηματικές και Αναπτυξιακές Υποδομές προς ενίσχυση - αξιοποίηση κατά περίπτωση	Προωθητικές Δραστηριότητες προς ενίσχυση κατά περίπτωση
<ul style="list-style-type: none"> • Υπερτοπικά - Νομαρχιακά Κέντρα Ανάπτυξης • Τοπικά Κέντρα Ανάπτυξης • Τοπικά Κέντρα Ανάπτυξης με ειδικό ρόλο (π.χ. κέντρα αγροτικής ανάπτυξης, τουριστικά κέντρα, παραδοσιακά κέντρα με ιδιαίτερη αρχιτεκτονική και πολιτιστική αξία κ.λπ.) • Πύλες εισόδου και εξόδου της μικροπεριφέρειας⁵³ 	<ul style="list-style-type: none"> • Συνδέσεις με γειτονικά αστικά κέντρα • Οδικοί και Σιδηροδρομικοί Άξονες - Συνδέσεις • Αναπτυξιακοί Άξονες - Συνδέσεις • Λιμάνια - Μαρίνες • Αεροδρόμια - Ελικοδρόμια • Βιομηχανικές και Επιχειρηματικές Περιοχές (ΒΕΠΕ) • Τεχνικές υποδομές • Κοινωνικές υποδομές (Κέντρα Υγείας, Σχολεία κ.λπ.) • Πολιτιστικές Υποδομές (Μουσεία, Βιβλιοθήκες, πολιτιστικές διαδρομές, αρχαιολογικοί χώροι κ.λπ.) 	<ul style="list-style-type: none"> • Υπηρεσίες προς τις αγροτικές δραστηριότητες • Τοπικές ΜΜΕ και υπηρεσίες προς αυτές • Τοπικά παραδοσιακά προϊόντα • Ειδικές μορφές τουρισμού • Τοπική παράδοση και πολιτισμός • Αλιεία-ιχθυοκαλλιέργειες • Ανανεώσιμες πηγές ενέργειας (αιολική, ηλιακή, γεωθερμία) • Περιοχές ιδιαίτερου φυσικού κάλλους • Αρχαιολογικοί χώροι, θρησκευτικά μνημεία κ.ά. • Παραθεριστική κατοικία

⁵³ Η πύλη εισόδου - εξόδου σε κάθε μικροπεριφέρεια προγραμματισμού, στο πλαίσιο μιας ολοκληρωμένης προσέγγισης, συνδέεται και με τη δημιουργία σημείων έναρξης και κατάληξης των τουριστικών διαδρομών, καθώς και με την καλύτερη εξυπηρέτηση των κατοίκων και των διερχόμενων από τη μικροπεριφέρεια. Οι διαδρομές αυτές, θα είναι ολοκληρωμένες με πολλαπλές δραστηριότητες και όχι διαδρομές μονού προορισμού. Η διάρθρωση τους θα είναι κυκλική και όχι ακτινωτή, δηλαδή θα ξεκινούν από ένα συγκεκριμένο σημείο της μικροπεριφέρειας και περνώντας από τα διάφορα σημεία τουριστικού ενδιαφέροντος θα καταλήγουν στο αρχικό σημείο εκκίνησης. Το σημείο αυτό αποτελεί την πύλη εισόδου-εξόδου της μικροπεριφέρειας (και συνήθως ταυτίζεται με το τοπικό κέντρο ανάπτυξης). Για το ρόλο του αυτό θα πρέπει να εξοπλισθεί με τις ανάλογες υποδομές, όπως τουριστικά καταλύματα, χωρίς αλλοίωση βέβαια του φυσικού και αρχιτεκτονικού περιβάλλοντος, αλλά λειτουργική ταύτιση με αυτό, κέντρα πληροφόρησης, καθοδήγησης, εκπαίδευσης, παροχής εξοπλισμού, τεχνικές και κοινωνικές υποδομές (π.χ. ένα κέντρο υγείας) και υπηρεσίες (π.χ. μια τράπεζα).

Στη διαδικασία του τοπικού σχεδιασμού, οι δραστηριότητες αυτές θα πρέπει να ενισχυθούν κατά περίπτωση, ανάλογα με το μέγεθος του τοπικού οικιστικού κέντρου και την ακτινοβολία του, δηλαδή τη ζώνη επιρροής του, στο πλαίσιο της μικροπεριφέρειας προγραμματισμού στην οποία ανήκει, τα συγκριτικά πλεονεκτήματα και τον δυναμικό αναπτυξιακό του ρόλο, τη θέση του σε σχέση με την ευρύτερη περιοχή και τα μεγάλα έργα υποδομών κ.τ.λ.

Παράλληλα, θα πρέπει να ενισχυθούν οι ροές και οι σχέσεις μεταξύ των οικισμών της κάθε μικροπεριφέρειας, έτσι ώστε να δημιουργηθεί ένας ζωντανός οργανισμός, που τα μέλη του, μέσα από την ενεργοποίηση των ενδογενών του δυνάμεων, αναλαμβάνουν δυναμικούς και συμπληρωματικούς ρόλους που οδηγούν στην ολοκλήρωση του τοπικού παραγωγικού κυκλώματος.

Νέοι κλάδοι - Καινοτόμες δράσεις

Οι καινοτόμες δράσεις θα επικεντρωθούν σε κλάδους στους οποίους η περιοχή παρουσιάζει συγκριτικά πλεονεκτήματα και μπορούν να γίνουν αποδέκτες καινοτομιών. Τέτοιοι κλάδοι είναι οι εξής:

- Βιολογικές καλλιέργειες
- Ειδικές μορφές τουρισμού: Πολιτιστικός Τουρισμός (πολιτιστικές διαδρομές, event, θεματικοί χώροι), Οικοτουρισμός, Αγροτουρισμός, Γαστρονομικός Τουρισμός κ.ά.

Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη της Υπαίθρου

Η στρατηγική για την ολοκληρωμένη ανάπτυξη της υπαίθρου αναφέρεται σε τοπικό επίπεδο, με την αξιοποίηση όλων των τοπικών πλεονεκτημάτων, την ισόρροπη ανάπτυξη όλων των χωρικών μονάδων και τη δημιουργία Τοπικών Παραγωγικών Κυκλωμάτων. Τα Τοπικά Παραγωγικά Συστήματα μπορούν να έχουν τα εξής χαρακτηριστικά:

- *Μία δυναμική δραστηριότητα-προωθητική*, που στηρίζεται είτε σε μία μεγάλη επιχείρηση και των συμπληρωματικών μ' αυτήν μονάδων, είτε συνηθέστερα σε

χωρική συγκέντρωση ΜΜΕ, που εξειδικεύονται σε διαφορετικές φάσεις της παραγωγικής διαδικασίας. Οι επιχειρήσεις αυτές διαμορφώνουν μία ενιαία ομάδα, με κοινή αντίληψη στην οργάνωση της παραγωγής και κοινές αξίες, κυρίως οικονομικές. Με τον τρόπο αυτό καλύπτεται η τοπική ζήτηση από τις τοπικές επιχειρήσεις και αναπτύσσονται λειτουργίες που έχουν σχέση με: την ανάπτυξη υπεργολαβιών, τις μεταφορές, τη συντήρηση, το εμπόριο. Για παράδειγμα, η τουριστική δραστηριότητα και η αγροτική παραγωγή είναι δύο τομείς που θα πρέπει να διερευνηθούν ως προς τη δυνατότητα λειτουργίας τους ως προωθητικές δραστηριότητες.

- *Διατοπική Συνεργασία – διαμόρφωση προϋποθέσεων λειτουργίας Μικροπεριφέρειας Προγραμματισμού*, που στηρίζεται στην αξιοποίηση της τοπικής επιχειρηματικότητας και κουλτούρας και στην ανάπτυξη Τοπικής Δημόσιας Δράσης, με τη συμμετοχή των ΟΤΑ των επιχειρήσεων, των παραγωγικών ομάδων και των κοινωνικών φορέων σε τοπικό επίπεδο.

7.3. Τα Αναπτυξιακά Προβλήματα

Τα αναπτυξιακά προβλήματα της Μεσσηνίας περιορίζουν την αναπτυξιακή της δυναμική και απαιτούν μια ολοκληρωμένη παρέμβαση μέσω ενός αναπτυξιακού σχεδιασμού. Τα κυριότερα προβλήματα όπως αυτά εντοπίστηκαν είναι:

Στην Παραγωγή:

- Το χαμηλό επίπεδο εκπαίδευσης
- Ο πολυτεμαχισμός και το μικρό μέγεθος του κλήρου
- Η εγκατάλειψη Παραδοσιακών Αγροτικών Καλλιεργειών (σταφίδα, σύκο κ.τ.λ.) και η στροφή στη μονοκαλλιέργεια της Ελιάς
- Η απουσία αναδιαρθρώσεων στον Πρωτογενή και ο περιορισμένος βαθμός τυποποίησης και μεταποίησης των αγροτικών προϊόντων
- Η συνεχής υποβάθμιση του Τομέα της Μεταποίησης
- Αδυναμία προσέλκυσης επενδυτών
- Έλλειψη Επιχειρηματικών Πάρκων
- Απουσία Πολιτικών και Δομών στήριξης Καινοτόμων Δράσεων
- Η περιορισμένη τουριστική περίοδος

- Η Απουσία Προβολής των Δυνατοτήτων Τουρισμού και Πολιτιστικής Ανάπτυξης
- Η αδυναμία ταχείας ανάπτυξης των ειδικών μορφών τουρισμού και η αδυναμία στροφής σε μορφές όπου η Νότια Πελοπόννησος έχει συγκριτικά, λόγω κλιματολογικών συνθηκών, πλεονεκτήματα (Τουρισμός Τρίτης Ηλικίας, Τουρισμός Υγείας κ.τ.λ.).

Στην Απασχόληση:

- Η πληθυσμιακή αποψίλωση των ορεινών και ημιορεινών περιοχών
- Ο υψηλός δείκτης γήρανσης
- Το πρόβλημα ανεργίας κυρίως στις γυναίκες και της μακροχρόνιας ανεργίας

Στο Περιβάλλον:

- Έλλειψη βασικών Υποδομών Προστασίας Περιβάλλοντος (Βιολογικός Καθαρισμός, Αποχετευτικό Δίκτυο)
- Έλλειψη βασικών Υποδομών Αντιπλημμυρικής Προστασίας
- Υποβάθμιση Υδροφόρου Ορίζοντα
- Προβλήματα Διαχείρισης Υδάτινων Αποθεμάτων
- Απουσία προστασίας Περιοχών Φυσικού Κάλλους, Ακτών και Ορεινών Όγκων

Στις Υποδομές και στις Μεταφορές:

- Βασικές ελλείψεις στις ενδομαρχειακές οδικές συνδέσεις και στις συνδέσεις με βασικούς διαπεριφερειακούς και εθνικούς οδικούς άξονες
- Μεγάλες Δυσκολίες Πρόσβασης που οδηγούν στην απομόνωση των ορεινών και εσωτερικών ζωνών
- Έλλειψη στις Τεχνικές Υποδομές
- Προβλήματα και ελλείψεις Λιμενικών Εγκαταστάσεων, Μαρινών, Αγκυροβολιών
- Προβλήματα με τη λειτουργία του Αεροδρομίου Καλαμάτας
- Ουσιαστική Απουσία θαλάσσιων συνδέσεων
- Ανάγκη Βελτίωσης των Αστικών Συγκοινωνιών

Στην Περιφερειακή και Χωροταξική Οργάνωση:

- Οι έντονες ενδονομαρχιακές ανισότητες κυρίως μεταξύ αστικών κέντρων, δυναμικών τουριστικών περιοχών και αναπτυγμένων αγροτικών περιοχών και ορεινών περιοχών, εσωτερικών ζωνών, απομακρυσμένων οικισμών κλπ
- Ελλείψεις στον Χωροταξικό Σχεδιασμό και στις Αστικές Αναπλάσεις

Στις Κοινωνικές Υπηρεσίες:

- Προβλήματα στην Στελέχωση Νοσοκομείων και Κέντρων Υγείας
- Ελλείψεις σε Κέντρα Υγείας
- Προβλήματα στη λειτουργία του ΕΚΑΒ
- Ανάγκη Δημιουργίας Ειδικών Μονάδων στα Νοσοκομεία (Αιμοκάθαρσης, Εμφραγμάτων).
- Προβλήματα στην πρόληψη χρήσης ναρκωτικών ουσιών και στην βοήθεια στους χρήστες.
- Ελλιπής Στελέχωση των Δημόσιων Υπηρεσιών.

7.4 Αναπτυξιακές Επιλογές

Από την ανάλυση που έχει προηγηθεί και από την αποδελτίωση των προτάσεων και προγραμμάτων που αναφέρονται στο Νομό Μεσσηνίας, οι κύριες αναπτυξιακές επιλογές προσδιορίζονται ως εξής:

- Εκσυγχρονισμός και διαφοροποίηση της αγροτικής παραγωγής, ενίσχυση και προβολή των παραδοσιακών προϊόντων και έμφαση στην ποιότητα, στην πιστοποίηση και στην διαφοροποίηση (Προϊόντα Π.Ο.Π.).
- Στήριξη της μεταποίησης των αγροτικών προϊόντων καθώς επίσης και του εμπορίου των προϊόντων αυτών.
- Αξιοποίηση του ρόλου της Καλαμάτας ως εμπορικό και διοικητικό κέντρο (και ειδικότερα στις μεταφορές, στο εμπόριο, στη διοίκηση, στον εκπαιδευτικό τομέα, στον τουρισμό). Η Καλαμάτα λόγω των εξειδικευμένων πανεπιστημιακών τμημάτων και του Διεθνούς Κέντρου Χορού μπορεί να εξειδικευτεί στην

καλλιτεχνική και πολιτιστική εκπαίδευση αποτελώντας το σημαντικότερο περιφερειακό αστικό κέντρο στο τομέα αυτό.

- Βελτίωση της ποιότητας ζωής με την εφαρμογή και έγκριση άμεσα γενικών πολεοδομικών σχεδίων σε όλο τον Νομό.
- Αξιοποίηση της προοπτικής που ανοίγεται με την κατασκευή του Δυτικού Άξονα και του Ιόνιου σιδηροδρομικού άξονα, ως έργο προτεραιότητας της Ε.Ε. (Διευρωπαϊκά Δίκτυα Μεταφορών). Η ανάδειξη, για πρώτη φορά, της Μεσσηνίας ως μια από τις ελάχιστες τερματικές – αρχικές πύλες Εισόδου – Εξόδου της Ε.Ε., επιβάλλει την ανάπτυξη υποδομών που θα αξιοποιήσουν το πλεονέκτημα αυτό (π.χ. Εμπορευματικό Κέντρο, ενεργοποίηση των ΒΕΠΕ, λιμενικές – αεροπορικές υποδομές, υποδομές μεταφόρτωσης κ.α.).
- Βελτίωση και ενίσχυση των τεχνικών και κοινωνικών υποδομών στα αστικά κέντρα και στον αγροτικό χώρο.
- Ενίσχυση και προβολή της παραδοσιακής αρχιτεκτονικής κληρονομιάς του Νομού, της πολιτιστικής κληρονομιάς, της γαστρονομίας και των σύγχρονων πολιτιστικών γεγονότων (φεστιβάλ, events) με σκοπό την τουριστική προβολή της περιοχής.
- Να αξιοποιηθούν και άλλες περιοχές με χαμηλή σήμερα τουριστική παρουσία (όπως είναι η περιοχή μελέτης της Π.Ο.Τ.Α.), με σκοπό την ισόρροπη χωρική κατανομή του τουριστικού ρεύματος και των επιπτώσεών του, την βελτίωση του συνολικότερου τουριστικού προϊόντος και την εκτόνωση της τουριστικής πίεσης.
- Βελτίωση της ποιότητας των τουριστικών υπηρεσιών με παράλληλη αναζήτηση ενός νέου τουριστικού πρότυπου και έμφαση στις εναλλακτικές μορφές τουρισμού και πιο συγκεκριμένα:
 - Πολιτιστικός Τουρισμός (φεστιβάλ, event, πολιτιστικές διαδρομές). Η πλούσια πολιτιστική κληρονομιά (αρχαιολογικοί χώροι, κάστρα, κλπ) και η σύγχρονη πολιτιστική παραγωγή μπορούν να αποτελέσουν τον πυλώνα ενός νέου τουριστικού πρότυπου της Μεσσηνίας. Βασική επιδίωξη του προτύπου αυτού πρέπει να είναι η αύξηση του εσωτερικού τουρισμού και η επιμήκυνση της τουριστικής περιόδου. Ιδιαίτερο ρόλο στη προσπάθεια αυτή κατέχουν τα φεστιβάλ τα οποία μπορούν να αποτελέσουν σημείο αναφοράς για μια περιοχή (π.χ. Διεθνές Φεστιβάλ Χορού Καλαμάτας, Νεστόρεια, κ.α.).
 - Επαγγελματικός – Εκπαιδευτικός Τουρισμός (Συνέδρια, Ταξίδια Κινήτρων, Εκθέσεις). Ο επαγγελματικός και συνεδριακός τουρισμός αποτελεί υποκατηγορία της τουριστικής προσφοράς με μεγάλα οφέλη για την τοπική

οικονομία . Η προβολή είναι πρόβλημα για τον συνεδριακό τουρισμό, αφού δεν αποτελεί την αιχμή των διαφημιστικών εκστρατειών του Ε.Ο.Τ. Ιδιαίτερα προβλήματα υπάρχουν στην προβολή του νομού ως προορισμό για συνεδριακό τουρισμό στο διαδίκτυο συγκριτικά με άλλες περιοχές καθώς είναι ελλιπής η υποστήριξη της κίνησης των τουριστών με ηλεκτρονικές υπηρεσίες και πληροφόρηση. Η έλλειψη ενός Marketing Plan για τον συνεδριακό τουρισμό είναι σημαντική, αφού θα μπορούσε να θέσει τα πλαίσια μιας στρατηγικής Destination Management με σκοπό την προβολή της Μεσσηνίας σε διεθνείς οδηγούς, σε ιστοσελίδες, κλπ. Σημειώνεται ότι τόσο τα ανώτερα εκπαιδευτικά ιδρύματα της περιοχής (ΑΕΙ & ΑΤΕΙ) όσο και το διεθνούς ενδιαφέροντος ερευνητικό πρόγραμμα ΝΕΣΤΩΡ - ΛΑΕΡΤΗΣ στην Πύλο, αλλά και οι αξιόλογες πρωτοβουλίες που έχουν πρόσφατα αναληφθεί σχετικά την προώθηση του Μεσσηνιακού Λαδιού και του λαδιού γενικότερα, θα επιθυμούσαν τουλάχιστον ένα ενιαίο ξενοδοχειακό-συνεδριακό χώρο υψηλού επιπέδου για την πραγματοποίηση Συνεδρίων, Ημερίδων κ.α.

- Αγροτουρισμός – Οικοτουρισμός – Γαστρονομικός Τουρισμός. Η ανάπτυξη των εναλλακτικών μορφών τουρισμού που συνδέονται με τη φύση πρέπει να αποτελέσουν κύριο στόχο του νομού, με τη βοήθεια των σχετικών χρηματοδοτικών προγραμμάτων (Leader, κ.α.). Ιδιαίτερη δυναμική μπορεί να προσφέρει στο τοπικό τουριστικό προϊόν η ανάπτυξη και προβολή της γαστρονομίας στο εσωτερικό και το εξωτερικό με δεδομένο ότι υπάρχει πλέον μία σταθερά αναπτυσσόμενη ζήτηση παγκοσμίως.
- Καταδυτικός Τουρισμός. Η ευρύτερη θαλάσσια περιοχή της Πύλου έχει προταθεί και ενδέχεται να είναι από τις πρώτες τοποθεσίες στην Ελλάδα που διατεθεί από την Εφορία Ενάλιων Αρχαιοτήτων ως υποθαλάσσιο αρχαιολογικό πάρκο. Ο αρχαιολογικός καταδυτικός τουρισμός είναι ένας από τους ταχύτερα αναπτυσσόμενους κλάδους τουρισμού παγκοσμίως (βλ. Αίγυπτο, Ισραήλ κ.α.). Αρχαίες βυθισμένες πολιτείες, αρχαία και πιο σύγχρονα ναυάγια προσελκύουν τουρίστες υψηλού εισοδήματος οι οποίοι όπως είναι φυσικό απαιτούν αναλόγου επιπέδου ξενοδοχειακά καταλύματα που η περιοχή σήμερα δεν διαθέτει.
- Αθλητικός Τουρισμός. Ο αθλητικός τουρισμός σε όλες τις μορφές τους (θαλάσσια σπορ, ακραία σπορ, πεζοπορία, ομαδικά αθλήματα, κλπ) και η διοργάνωση σχετικών εκδηλώσεων μπορούν να προσφέρουν σημαντικό τοπικό πλεονέκτημα.

Με βάση αυτά τα δεδομένα η πρόσφατη Μελέτη «ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ» του ΕΟΤ η οποία αποτελεί εργαλείο σχεδιασμού και ανάπτυξης της τουριστικής πολιτικής σε επίπεδο περιφέρειας από μεριά του Κράτους αφού αξιολόγησε το σύνολο του τουριστικού προϊόντος της περιφέρειας και ανέλυσε το επενδυτικό εγχείρημα της Π.Ο.Τ.Α. καταλήγει, σε διάφορα σημεία, του κειμένου στην Α΄ & Β΄ Φάση, υπέρ της δημιουργίας της Π.Ο.Τ.Α. Μεσσηνίας θεωρώντας την μάλιστα ως ένα «πilotικό έργο διαφοροποίησης του ελληνικού τουριστικού προϊόντος, που στην πράξη συνίσταται στην προγραμματισμένη δημιουργία ενός νέου ποιοτικού και προσανατολισμένου σε ειδικές μορφές τουριστικού προορισμού, που θα αποτελεί από μόνος του μια νέα τοπική αγορά υψηλής στάθμης» και ως «μία πρότυπη παρέμβαση ανάπτυξης του τουρισμού στη χώρα μας, έργο εθνικής σημασίας, το οποίο θα αποτελέσει ένα ιδιαίτερα ποιοτικό και διαφοροποιημένο τουριστικό προϊόν».

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 8^ο Κατευθύνσεις Ανάπτυξης ανά Τομέα Δραστηριότητας

Από την ανάλυση που έχει προηγηθεί και από την αποδελτίωση των προτάσεων και προγραμμάτων που αναφέρονται στο Νομό Μεσσηνίας, οι αναπτυξιακές δράσεις για το Νομό καταγράφονται ως εξής.

8.1 Πρωτογενής Τομέας

Γενικά

- Οριοθέτηση της γεωργικής γης Α' προτεραιότητας, από το Υπουργείο Αγροτικής Ανάπτυξης και επακριβής οριοθέτησή της μέσα από τα ΓΠΣ / ΣΧΟΟΑΠ.
- Αναβάθμιση της ποιότητας των μεσσηνιακών προϊόντων με την εκπόνηση ειδικών μελετών, επέκταση των προγραμμάτων κατάρτισης στα νέα δεδομένα, δημιουργία κέντρων συμβουλευτικών υπηρεσιών κ.α.
- Δημιουργία φορέα που θα ενισχύει την τοπική πρωτογενή παραγωγή απευθείας από την Ε.Ε. ή την συνεργασία με άλλες χώρες για μεταφορά τεχνολογίας και κοινές εμπορικές συναλλαγές.
- Προώθηση και υποστήριξη με δομές και κίνητρα της βιολογικής γεωργίας και κτηνοτροφίας κατά προτεραιότητα.
- Προώθηση της διάθεσης των μεσσηνιακών προϊόντων σε επιχειρήσεις τουρισμού στην Μεσσηνία (βλ. ΠΟΤΑ) και αλλού.
- Προγράμματα περιορισμού των χημικών λιπασμάτων στην γεωργία, τα οποία εκτός των άλλων μολύνουν το υδροφόρο ορίζοντα και μειώνουν την ποιότητα των κολυμβητικών νερών στις ακτές (τουρισμός).
- Οργάνωση του ορεινού τμήματος του Νομού μέσα από τις νέες πολιτικές για την ανάπτυξη, με κατεύθυνση κυρίως προς τις ήπιες δραστηριότητες εναλλακτικού τουρισμού και αναψυχής, με ένταξη και ανάδειξη των παραδοσιακών οικισμών, τη δημιουργία κέντρων βιοτεχνικών – οικοτεχνικών δραστηριοτήτων, συνδεδεμένων

με τη δασική διαχείριση, ειδικές καλλιέργειες, βιολογική γεωργία-κτηνοτροφία και εν γένει την ενίσχυση της πολυδραστηριότητας.

Δάση

Εκπόνηση και Εφαρμογή Διαχειριστικών μελετών για τα δάση (αλλά και για τους βοσκότοπους).

Αλιεία

- Μελέτη για την βελτίωση των αλιευτικών αποθεμάτων της περιοχής
- Ενίσχυση ολοκληρωμένων δράσεων για την αλιεία (μονάδες επεξεργασίας αλιευμάτων, ιχθυόσκαλα, συσκευαστήρια, κλπ.)
- Χωροθέτηση και ανάπτυξη νέων μικρών αλιευτικών καταφυγίων.
- Μελέτη για την ανάπτυξη μονάδων ιχθυοκαλλιεργειών στην περιοχή σε συνδυασμό με την πρόληψη συγκρούσεων χρήσεων γης με τον τουρισμό.

Ελιά – Ελαιόλαδο

- Απόκτηση της προστατευόμενης ονομασίας προέλευσης (Π.Ο.Π.) για το ελαιόλαδο όλου του νομού κι όχι μόνο επαρχίας Καλαμάτας.
- Δημιουργία ερευνητικού κέντρου για την ελιά και την ελαιοπαραγωγή
- Δημιουργία μόνιμου κέντρου προώθησης της ελιάς και των παραγόμενων της.
- Να ακολουθηθεί το πρότυπο του Masticha Shop της Χίου. Διαφήμιση, σύγχρονο marketing, καινοτομία, νέα προϊόντα με συστατικό το λάδι (π.χ. υγιεινά καλλυντικά κ.ο.κ)

8.2. Δευτερογενής Τομέας

- Προσέλκυση επενδύσεων στον τομέα της μεταποίησης κυρίως του πρωτογενή. Η προσέλκυση αυτή μπορεί να εστιάσει το ενδιαφέρον της και στην διεθνή αγορά (διεθνείς εταιρίες τροφίμων).
- Βελτίωση και ολοκλήρωση των υποδομών των υφισταμένων ΒΙΠΕ και ΒΙΟΠΑ του νομού.
- Ενίσχυση των ΜΜΕ για την προσαρμογή τους στις νέες τεχνολογίες και στην καινοτομία.

- Ενίσχυση της τοπικής παραδοσιακής βιοτεχνίας και διασύνδεσής της με τον κλάδο του τουρισμού και σε νομαρχιακό και σε εθνικό επίπεδο.
- Κατάρτιση-εκπαίδευση νέων επιχειρηματιών και στελεχών των Μ.Μ.Ε.

Ενέργεια

- Προώθηση νέων έργων ΑΠΕ κυρίως στον κλάδο της ηλιακής ενέργειας (λόγω των υψηλών ποσοστών ηλιοφάνειας) και της βιομάζας (βλ. ελαιο-πυρήνας και άλλα ενεργειακά φυτικά συστατικά).
- Επέκταση του εθνικού δικτύου φυσικού αερίου και στην Μεσσηνία. Διερεύνηση για την τροφοδοσία ενός αυτόνομου δικτύου της Καλαμάτας από την «κοντινή» Λιβύη, μέσω ειδικών πλοίων NLG.

8.3. Τριτογενής Τομέας

Υπηρεσίες

- Δημιουργία Χρηματοοικονομικού Κέντρου στην Καλαμάτα σε συνεργασία με το αντίστοιχο Τμήμα του ΤΕΙ Καλαμάτας.
- Βελτίωση των δομών επικοινωνίας και λήψης αποφάσεων μεταξύ των εθνικών, περιφερειακών, νομαρχιακών και δημοτικών υπηρεσιών. Χρήση ηλεκτρονικών εργαλείων, κατάρτιση ανθρώπινου δυναμικού, υιοθέτηση προτυπωμένων πιστοποιημένων διαδικασιών.
- Ανάπτυξη, οργάνωση και στελέχωση με εξειδικευμένο προσωπικό των δημόσιων υπηρεσιών (νομαρχία, νοσοκομεία κ.α.). Κτιριακή, διοικητική, τεχνολογική κ.λ.π. ανανέωση.

Παιδεία – Εκπαίδευση – Έρευνα – Καινοτομία

- Ενίσχυση με μόνιμο προσωπικό (διδασκτικό και διοικητικό), υποδομές και τεχνολογία των Τμημάτων του Πανεπιστημίου και του ΤΕΙ.
- Δημιουργία τμήματος Γεωργικών Σπουδών (είτε στο ΤΕΙ είτε στο ΑΕΙ είτε ακόμη με την μεταφορά της Γεωπονικής Σχολής Αθηνών στην Καλαμάτα). Επίσης δημιουργία Τμήματος ΤΕΙ Τουριστικών Σπουδών εξαιτίας του έντονου προσανατολισμού της οικονομίας του Νομού στον τουριστικό – αγροτουριστικό κλάδο.

- Κατασκευή της Εστίας των Φοιτητών καθώς και άλλων φοιτητικών και διοικητικών υποδομών.
- Διασύνδεση των Τμημάτων, των Καθηγητών και των Φοιτητών με της παραγωγική τάξη του νομού σε προγράμματα και ανάπτυξη καινοτομικών προϊόντων.
- Ενίσχυση και επέκταση των Διεθνούς Εμβέλειας Προγραμμάτων «ΝΕΣΤΩΡ» και «ΛΑΕΡΤΗΣ» (έδρα Πύλος) και με άλλα προγράμματα. Συμπλήρωση των λειτουργιών αυτών με συναφείς δραστηριότητες: Εκπαίδευση, Σεμινάρια, Συνέδρια κ.α.

Υγεία – Κοινωνικές Υπηρεσίες

- Ενίσχυση του Νομαρχιακού Νοσοκομείου και των περιφερειακών Κέντρων Υγείας με προσωπικό και εξοπλισμό.
- Μελέτη και αντιμετώπιση του θέματος της άμεσης υγειονομικής περίθαλψης των χιλιάδων τουριστών που θα προσέλθουν στην περιοχή της ΠΟΤΑ.
- Δημιουργία Υποδομών Υγείας για ΑΜΕΑ και Κέντρων Προσωρινής Διαμονής (αναψυχή, εκπαίδευση, αυτοεξυπηρέτηση) ΑΜΕΑ.
- Αντιμετώπιση των επιπτώσεων του φαινομένου της πρόσκαιρης ή περιστασιακά μόνιμης εσωτερικής μετανάστευσης, λόγω αναγκών στον γεωργικό τομέα, από μειονεκτικές κοινωνικές ομάδες (π.χ. τσιγγάνοι) με προγράμματα στέγασης, εκπαίδευσης κοινωνικής προστασίας κ.α.

Τουρισμός – Πολιτισμός

- Αξιοποίηση και ανάδειξη των πολιτιστικών πόρων του Νομού.
- Δημιουργία νέων μορφών – εναλλακτικού τουρισμού (συνεδριακός, καταδυτικός, θαλάσσιος, φυσιολατρικός, γαστρονομικός κ.α.). Συνεργασία με τους όμορους νομούς και tour operators για την δημιουργία «ειδικών τουριστικών διαδρομών» (π.χ. αρχαιολογικός περίπλους της Πελοποννήσου : Επίδαυρος-Μυκήνες, Αργος, Αρχαία Κόρινθος, Μυστράς, Αρχαία Μεσσήνη, Γεράκι, Μονεμβασιά, Μάνη, Κύθηρα).
- Επέκταση του έργου των ανασκαφών, της ενάλιας αρχαιολογίας στην Πύλο και της αναστήλωσης των κάστρων και άλλων μνημείων.
- Δημιουργία νέων σύγχρονων τοπικών – περιφερειακών μουσείων, όχι απαραίτητα στο αρχαιολογικό – βυζαντινό θεματικό πεδίο. Π.χ. η δημιουργία Μουσείου Ελιάς.

- Μελέτη και ηλεκτρονική καταγραφή – τεκμηρίωση – ψηφιοποίηση του πολιτιστικού πλούτου του Νομού.
- Αναβάθμιση με ποικίλες πολιτιστικές και άλλες δράσεις των παραδοσιακών οικισμών της Μεσσηνίας όπως π.χ. στους Θαλάμει, (Κουτήφαρι), Λαγκάδα κ.α. (προγράμματα ανάπτυξης εναλλακτικών μορφών τουρισμού - ξενώνες, τοπικές συλλογές, βιβλιοθήκες, πολιτιστικά κέντρα κλπ.).
- Πολεοδομικές παρεμβάσεις και ανάδειξη κτιρίων αρχιτεκτονικών και παραδοσιακών στοιχείων τόσο στην Καλαμάτα όσο και σε άλλα αστικά κέντρα και του περιβάλλοντα ευρύτερου χώρου τους (γεφύρια, κρήνες, πλατείες κλπ.).
- Ενίσχυση των τοπικών πολιτιστικών δραστηριοτήτων (Πανηγύρια, θρησκευτικές εορτές, Σαΐτομαχία κ.α.).
- Προώθηση του Διεθνούς Φεστιβάλ Χορού περαιτέρω (σε διεθνές επίπεδο) και σύνδεσή του με δίκτυα αντίστοιχων δράσεων της Ε.Ε. και οργάνωσης Φεστιβάλ. Δημιουργία μόνιμης σκηνής – πολιπολιτιστικό κέντρο χοροθεάτρου στην Καλαμάτα και αντίστοιχη δημιουργία Πολιτιστικού Φορέα – Σχολής – Έρευνας χοροθεάτρου και χορού (σύγχρονου, παραδοσιακού, ιστορικού).
- Προώθηση του Θαλάσσιου Τουρισμού με βασικούς άξονες τους τουριστικούς λιμένες της Καλαμάτας και ΠΟΤΑ-Πύλου και σύνδεσή τους με αυτούς του Κατακόλου (Αρχαία Ολυμπία) και γενικότερα της ανεπτυγμένης Ιόνιας Ιστιοπλοϊκής Αγοράς.

Αθλητισμός

- Κατασκευή και Ενίσχυση της αθλητικής υποδομής των σημαντικότερων οικιστικών κέντρων με ελάχιστες υποδομές γηπέδων ποδοσφαίρου, μπάσκετ-βόλεϊ και κλειστών γυμναστηρίων.
- Δημιουργία Ακαδημίας Γκολφ από την ΠΟΤΑ και προβολή του αθλήματος στην τοπική κοινωνία και κυρίως στην μαθητευόμενη νεολαία. Παράλληλη προώθηση «συναφών» ακαδημιών όπως τένις κ.α. Διοργάνωση εθνικών και διεθνών αγώνων.
- Ανάπτυξη του ναυταθλητισμού, με βάση την σύγχρονη μαρίνα της Καλαμάτας και της Πύλου-ΠΟΤΑ. Ένταξη των μαρίνων στους θαλάσσιους ναυταθλητικούς προορισμούς.
- Προώθηση των «extreme sports» και της εναλλακτικής άθλησης (kayak, ορειβασία κ.α.) στην περιοχή. Ενδείκνυται η περιοχή της κοιλάδας του Νέδα και του Ταϊγέτου.

Τηλεπικοινωνίες

Πρώθηση της ευρωζωνικότητας σε όλο το Νομό με σκοπό να εξυπηρετηθούν πρωτίστως οι ερευνητικές – εκπαιδευτικές δραστηριότητες (βλ. Πρόγραμμα ΝΕΣΤΩΡ & ΛΑΕΡΤΗΣ, ΑΕΙ & ΤΕΙ κ.α.), οι σύγχρονες τουριστικές υποδομές αλλά η ανάπτυξη ηλεκτρονικού εμπορίου κυρίως στον κλάδο του πρωτογενή κ.α.

8.4. Υποδομές

Υποδομές Μεταφορών και Μεταφορικές Υπηρεσίες

- Άμεση Ολοκλήρωση των μεγάλων και των μικρότερων οδικών αξόνων που έχουν προγραμματιστεί να εκτελεστούν⁵⁴. Άμεση προτεραιότητα έχουν ο κλειστού τύπου αυτοκινητόδρομος Άξονας Ελευσίνα – Κόρινθος - Πάτρα & Πάτρα – Πύργος - Τσακώνα και η Ιόνια Οδική Οδός.
- Ταχεία υλοποίηση του σιδηροδρομικού δικτύου της Πελοποννήσου (και των δύο αξόνων που καταλήγουν στην Καλαμάτα : μέσω Πάτρας και μέσω Τρίπολης). Λειτουργική Σύνδεση των δύο σιδηροδρομικών συστημάτων. Ενεργοποίηση και ταχεία υλοποίηση του μοναδικού χερσαίου χρηματοδοτούμενου διευρωπαϊκού

1. Κατασκευή ενός νέου, ενιαίου, κλειστού αυτοκινητόδρομου ευρωπαϊκών προδιαγραφών (Άξονας Ελευσίνα-Κόρινθος-Πάτρα & Πάτρα-Πύργος-Τσακώνα), που συνδέει την Καλαμάτα με την Αθήνα.
2. Ανακηρύχθηκε ο μειοδότης (27/02/2006) και υπογράφηκε η σύμβαση για το τμήμα Παραδείσια – Τσακώνα, προϋπολογισμού 110 εκατομμυρίων ευρώ για αποκατάσταση ζημιών και κακοτεχνιών.
3. Αποκαθίστανται οι ζημιές και οι κακοτεχνίες στο τμήμα Αθήναιο – Λεύκτρο του άξονα Τρίπολης – Καλαμάτας. Ένα σημαντικό μέρος του έργου, που περιλαμβάνει και τη σήραγγα Ραψομάτη, θα παραδοθεί το φθινόπωρο.
4. Στο τελικό στάδιο βρίσκονται εξάλλου οι διαγωνισμοί για τους δύο σύγχρονους αυτοκινητόδρομους «Ιόνια Οδός» και «Κόρινθος – Πάτρα – Πύργος – Τσακώνα». Με την κατασκευή τους η Μεσσηνία θα συνδεθεί, με ασφάλεια και ταχύτητα, με τη Δυτική Ελλάδα.
5. Επαρχιακό δίκτυο της Μεσσηνίας.
 - Εκτελούνται αυτή την ώρα έργα στα τμήματα: Καζάρμα – Τουλούπα – Χάνια, Μεταμόρφωση – Χώρα, Ραφτόπουλο – Κεφαλόβρυσο.
 - Ολοκληρώνεται το έργο βελτίωσης της επαρχιακής οδού Γαργαλιάνοι – Μαραθούπολη.
 - Δημοπρατήθηκε και υπογράφεται, εντός των ημερών, η σύμβαση για την επαρχιακή οδό Κορώνη – Βασιλίτσι.
 - Δημοπρατήθηκε, η βελτίωση της 10^{ης} Εθνικής Οδού (τμήμα Σωτηριάνικα – Κοσκάρα)⁵⁴.
 - Δημοπρατήθηκε και βρίσκεται στον προσυμβατικό έλεγχο η ολοκλήρωση του τμήματος της επαρχιακής οδού Κυπαρισσίας – Φιλιατρών.

δικτύου μεταφορών της περιοχής: της Ιόνιας Σιδηροδρομικής Οδού (λειτουργική σύνδεσή της με την Ιόνια Οδική οδό).

- Διαλειτουργική Σύνδεση των Μεταφορικών Υποδομών και Μέσων, με βασικό άξονα τον σιδηρόδρομο και τον λιμένα. Δημιουργία λιμενικού σιδηροδρομικού terminal.
- Αναβάθμιση και επέκταση του λιμένα της Καλαμάτας και σύνδεσής του με τον σιδηρόδρομο. Με την δημιουργία της Ιόνιας Σιδηροδρομικής Οδού ή/και με την αναβάθμιση της υφισταμένης σιδηροδρομικής σύνδεσης με το Θριάσιο Πεδίο θα κατατάσσει τον σιδηροδρομικό λιμένα της Καλαμάτας ως το νοτιοανατολικότερο σιδηροδρομικό άκρο ολόκληρης της Ε.Ε. Έτσι, μπορεί να αποσπαστεί σημαντικός εμπορευματικός φόρτος και άλλες υπηρεσίες προστιθέμενης αξίας από άλλους ευρωπαϊκούς ή εθνικούς λιμένες για μεταφορές μεταξύ Ανατολικής Ευρώπης/Σκανδιναβίας - Νοτιοανατολική Ασία.
- Ένταξη του λιμένα σε δίκτυο ναυτιλίας μικρών αποστάσεων στην βάση του χρηματοδοτούμενου διευρωπαϊκού άξονα μεταφορών της Αδριατικής Θάλασσας.
- Μελέτη σκοπιμότητας – βιωσιμότητας επέκτασης των ναυτιλιακών υπηρεσιών της ANEN σε άλλες διαδρομές και με επιπρόσθετα μέσα (π.χ. πλοία RO-RO)
- Αναβάθμιση, τεχνική και αισθητική, του μοναδικού πολιτικού αεροδρομίου της Περιφέρειας Πελοποννήσου. Ο αυξημένος όγκος, υψηλής ποιότητας, τουρισμός που θα προσέρχεται στην Μεσσηνία κυρίως λόγω της ΠΟΤΑ μέσω charters απαιτεί υψηλής ποιότητας υπηρεσίες. Διερεύνηση ανάπτυξης μόνιμης – τακτικής αεροπορικής σύνδεσης Καλαμάτας – Θεσσαλονίκης.

Ειδική – Σύνθετη Υποδομή

Δημιουργία Ολοκληρωμένου Εμπορευματικού Κέντρου, εξειδικευμένου στον πρωτογενή. Στην Μεσσηνία μπορεί να λειτουργήσει ένα ολοκληρωμένο Agrolistics Center, μέσα στο οποίο θα αποθηκεύονται, θα επεξεργάζονται (δευτερογενής – χυμοί, γλυκά, κ.α.), θα συσκευάζονται, θα προωθούνται τα αγροτικά προϊόντα της Μεσσηνίας αλλά και των όμορων νομών. Το Κέντρο αυτό πρέπει να βρίσκεται σε επαφή με τους κύριους μεταφορικούς άξονες και κυρίως σε άμεση λειτουργική επαφή με το σιδηροδρομικό δίκτυο αλλά και με τον λιμένα και το κύριο οδικό δίκτυο. Το Κέντρο αυτό μπορεί να αναλαμβάνει εκ παραλλήλου να εφοδιάζει την περιοχή και με άλλα προϊόντα, στα πρότυπα ενός τυπικού Εμπορευματικού Κέντρου.

Υποδομές Ύδρευσης – Άρδευσης

- Έρευνα και εφαρμογή των απαραίτητων ενεργειών και έργων για την σύλληψη των υδάτων του Ταΰγετου.
- Σύνταξη μελέτης και έργα για την αντιμετώπιση της υφαλμύρωσης στην περιοχή της δυτικής Μεσσηνίας (Φιλιατρά-Κυπαρισσία).
- Έρευνα και ενίσχυση του υδροφόρου ορίζοντα. Μελέτη και κατασκευή λιμνοδεξαμενών ή μικρών ορεινών φραγμάτων (Συνδυασμός με ενέργειες Ανανεώσιμων Πηγών Ενέργειας).

Υποδομές & Ενέργειες Προστασίας του Περιβάλλοντος

- Αναβάθμιση υφισταμένων υποδομών και κάλυψη με νέα ΒΙΟΚΑ και αποχετευτικά δίκτυα των οικιστικών περιοχών κατά προτεραιότητα: Καλαμάτα, Μεσσήνη, Κυπαρισσία, Φιλιατρά, Γαργαλιάνοι, Πύλος, Κορώνη, Μελιγαλάς, Καρδαμύλη.
- Ανάπτυξη μικρότερων μονάδων ΒΙΟΚΑ με συστήματα φυσικού καθαρισμού υγρών αποβλήτων (δεξαμενές, σταθεροποίηση) για μικρότερους οικισμούς (Χώρα, Κοπανάκι-Δώριο, Διαβολίτσιο, Αρφαρά, Άρις, Θουρία, Ανδρούσσα, Αριστομένης, Τρίκορφο, Λογγάς, Πεταλίδι, Μεθώνη, Χανδρινός, Χατζής, Βλαχόπουλο, Ραυτόπουλο, Σιδηρόκαστρο, Βαλύρα, Μερόπη, Νέδα, Κάμπος).
- Ανάπτυξη σύγχρονου με καινοτομίες προγράμματος διαχείρισης απορριμμάτων. Αναβάθμιση των υφιστάμενων ΧΥΤΑ και εφαρμογή προγραμμάτων ολοκληρωμένης ανακύκλωσης.
- Ανάπτυξη προγράμματος καθαρισμού και προστασίας των ακτών από την τουριστική πίεση. Υποδομές και διαχείριση της μεσσηνιακής ακτής από φορέα διαδημοτικής – νομαρχιακής εμβέλειας.
- Οριοθέτηση περιοχών με περιβαλλοντικό ενδιαφέρον (NATURA, υγρότοποι, παρόχθιες περιοχές ποταμών, ρέματα, χείμαρροι, αιγιαλός και παραλία κ.α.)
- Ολοκλήρωση των Ειδικών Περιβαλλοντικών Μελετών (Ε.Π.Μ.) και μελετών διαχείρισης και θέσπιση των αντίστοιχων φορέων για τις περιοχές του δικτύου «ΦΥΣΗ 2000» / «NATURA» και σύσταση «βιώσιμων» φορέων διαχείρισης τους, εξοπλισμός και υποδομές των φορέων, πρόσληψη και εκπαίδευση προσωπικού. Σύνδεση των φορέων Διαχείρισης με Ερευνητικά Ιδρύματα, Πανεπιστήμια ή Ινστιτούτα που διαθέτουν εμπειρία σε θέματα διαχείρισης και προστασίας του περιβάλλοντος, προσέλκυση υλοποίησης ερευνητικών έργων στις εν λόγω περιοχές και διασύνδεση τους με αντίστοιχους φορείς της Χώρας και της Ευρώπης

που διαθέτουν ήδη πολύχρονη εμπειρία σε αντίστοιχα θέματα για ανταλλαγή εμπειριών και γνώσεων.

- Προώθηση ολοκληρωμένων προγραμμάτων προστασίας της careta – careta του κρι-κρι.
- Μελέτες καθορισμού διαδρόμων – μονοπάτια διακίνησης επισκεπτών.
- Υλοποίηση προγραμμάτων περιβαλλοντικής ενημέρωσης / ευαισθητοποίησης (κέντρα πληροφόρησης) των τοπικών πληθυσμών, για την αποδοχή των διαχειριστικών σχεδίων και τον εναρμονισμό των δραστηριοτήτων τους με τα διαχειριστικά σχέδια και των επισκεπτών, για την αρμόζουσα οικολογική συμπεριφορά.
- Ανάπτυξη και υλοποίηση προγραμμάτων παρακολούθησης (monitoring) επίτευξης των διαχειριστικών στόχων και των παραμέτρων του φυσικού περιβάλλοντος.
- Ανάπτυξη υποδομών πυροπροστασίας και πυρόσβεσης στην περιοχή του Ταυγέτου και στα παραλιακά δάση.
- Αποκατάσταση των καμένων δασικών εκτάσεων.
- Περιορισμό της διαδικασίας εξόρυξης αδρανών υλικών. Εισαγωγή από άλλες περιοχές αντίστοιχων υλικών.
- Εκπόνηση μελετών και έργα πρόληψης προστασίας των εδαφών από διαβρώσεις και άλλων φαινομένων.
- Συνεργασία για την ανάπτυξη ενός μόνιμου δικτύου παρακολούθησης και διαχείρισης της ποιότητας του αέρα στην ευρύτερη περιοχή της Μεγαλόπολης.

Χωροταξία – Πολεοδομία

- Εκπόνηση Ρυθμιστικού Σχεδίου για την ευρύτερη περιοχή της Καλαμάτας και στη συνέχεια η εκπόνηση Γενικών Πολεοδομικών Σχεδίων (Γ.Π.Σ.) και Σχεδίων Χωρικής και Οικιστικής Οργάνωσης Ανοικτών Πόλεων (ΣΧΟΟΑΠ) για τους επί μέρους Δήμους που απαρτίζουν την περιοχή αυτή⁵⁵.
- Ενίσχυση και ανάδειξη της ταυτότητας της Καλαμάτας, ως ένα σύγχρονο αλλά με σημαντική ιστορία, παραγωγικό κέντρο. Αντίστοιχη ενίσχυση και άλλων σημαντικών αστικών κέντρων όπως είναι η Πύλος.

⁵⁵ Στη ζώνη άμεσης εξάρτησης και επιρροής του περιλαμβάνονται οι Δήμοι Αριος, Θουρίας και Αρφαρών, ενώ ως συμπληρωματικό δορυφορικό αστικό κέντρο υποστήριξης αγροτικών – βιομηχανικών και τουριστικών δραστηριοτήτων της ευρύτερης περιοχής, λειτουργεί το οικιστικό κέντρο της Μεσσήνης.

- Αναπλάσεις και πολεοδομικές ρυθμίσεις σε προβληματικά τμήματα των αστικών κέντρων και κυρίως στο κέντρο της Καλαμάτας. Αύξηση των ελεύθερων χώρων συνάθροισης κοινού, αστικού πρασίνου, θέσεων στάθμευσης, πεζοδρομήσεις, ποδηλατοδρόμοι.
- Εκπόνηση και εφαρμογή ειδικού προγράμματος «Ανάπτυξης Θαλάσσιου Μετώπου» (waterfront development) στην Καλαμάτα.
- Μεταφορά από τον οικιστικό ιστό της Καλαμάτας οχλουσών χρήσεων (συνεργεία, σιδηρουργία κ.α) σε οργανωμένους υποδοχείς.
- Ρύθμιση θεμάτων (ωράριο, ειδικές θέσεις στάθμευσης) που αφορούν την ομαλή και οργανωμένη τροφοδοσία της πόλης.
- Ανάδειξη ιστορικών ή παραδοσιακών κτηρίων ή ιστορικών τόπων μέσα από ενέργειες τεχνικής και διαχειριστικής φύσεως.
- Προώθηση της βιοκλιματικής δόμησης – αρχιτεκτονικής και προώθηση καινοτομιών στον τομέα αυτό καθώς ο νομός παρουσιάζει εξαιρετικό μεσογειακό κλίμα.
- Ειδικές ρυθμίσεις για την ελεύθερη πρόσβαση των ατόμων με κινησιακές δυσκολίες. Κατά προτεραιότητα πρέπει να αντιμετωπιστεί στην πόλη της Καλαμάτας, σε όλους τους αρχαιολογικούς και πολιτιστικούς χώρους και στα υπόλοιπα μεγάλα αστικά κέντρα του Νομού.
- Εκπόνηση Ειδικών Χωροταξικών Μελετών και στην συνέχεια Διαχειριστικών Προγραμμάτων για τον Παράκτιο και Ορεινό χώρο του Νομού.
- Εκπόνηση ειδικής μελέτης και αντιμετώπιση σύνθετων θεμάτων που θα δημιουργηθούν από την διχοτόμηση του χώρου εξαιτίας της ανάπτυξης σε αυτόν κλειστών αυτοκινητοδρόμων και σιδηροδρομικών γραμμών ταχείας κυκλοφορίας.
- Εξέταση για την ανάπτυξη, τη σκοπιμότητα και τη βιωσιμότητα ΠΟΑΠΔ Τεχνολογικό Επιχειρηματικό Πάρκο Καλαμάτας
- Προώθηση ΠΕΠΧ σε συνεργασία με Δήμους όμορων νομών στις περιοχές : α) Περιοχή Λυκαίου Ορους: περιλαμβάνεται η Κοινότητα Είρας και οι ορεινές περιοχές του Δήμου Δωρίου του Ν. Μεσσηνίας και β) Στις ορεινές περιοχές του Ταυγέτου : περιλαμβάνουν ορεινά τμήματα των δήμων Φαλαισίας, Καλαμάτας, Σπάρτης, των δήμων της Μεσσηνιακής Μάνης και άλλων δήμων της ανατολικής Μεσσηνίας και Δυτικής Λακωνίας.

Βιβλιογραφία

- Αραπατζή – Καρρά Α. και Συνεργάτες, Χωροταξικό σχέδιο Πελοποννήσου «Μελέτη του ΥΠΕΧΩΔΕ Α', Β', Γ' φάση», Αθήνα, 1999.
- Αραπατζή – Καρρά Α. και Συνεργάτες, «Περιφερειακό πλαίσιο Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης (Ν. 2742/99), Εισηγητική Έκθεση για τη θεσμοθέτηση του πλαισίου από το ΥΠΕΧΩΔΕ», Αθήνα, 2002.
- Γενική Γραμματεία Περιφέρειας Πελοποννήσου, Περιφερειακό Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Πελοποννήσου 2000-2006, Τρίπολη, 2000.
- Γενική Γραμματεία Περιφέρειας Πελοποννήσου, Περιφερειακό Στρατηγικό Σχέδιο Ανάπτυξης Πελοποννήσου 2007-2013 (πρόταση), Τρίπολη 2006.
- Εγκυκλοπαίδεια ΔΟΜΗ, 18^{ος} τόμος, εκδόσεις Δομή, 2005
- Ελλάδα, 9^{ος} τόμος Νομός Μεσσηνίας, εκδόσεις Δομή, Αθήνα, 2006
- Ελληνικός Οργανισμός Τουρισμού, Μελέτη Τουριστικής Ανάπτυξης Περιφέρειας Πελοποννήσου, Α' & Β' φάση Οκτώβριος 2003.
- Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Δυτικής Ελλάδος, Πελοποννήσου, Ιονίων Νήσων 2007-2013, Αθήνα, 2007
- Ινστιτούτο Περιφερειακής Ανάπτυξης, Αναπτυξιακή Μελέτη ΠΟΤΑ Μεσσηνίας, ΤΕΜΕΣ, Αθήνα, 2005
- Καρβούνης Σ., Οικονομοτεχνικές Μελέτες: Μεθοδολογίες-Τεχνικές-Θεωρία, εκδόσεις Σταμούλης, Αθήνα, 2000
- Κόνσολας Ν., Σύγχρονη Περιφερειακή Οικονομική Πολιτική, εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα, 1997
- Konsolas N., Papadaskalopoulos A., Plaskovitis I., Regional Development in Greece, Springer, Berlin, 2002.
- Μεσσηνία, Προορισμός με Στόχο, Τουριστικός Οδηγός, Καλαμάτα, 2004

Νομοί 2006, Οικονομική και Κοινωνική Φυσιογνωμία των νομών και περιφερειών της Ελλάδας, εκδόσεις all media, Αθήνα 2007

Παπαδασκαλόπουλος Αθ., Πρότυπα και Πολιτικές Περιφερειακής Ανάπτυξης, εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα, 1995

Παπαδασκαλόπουλος Αθ. – Χριστοφάκης Ε., Περιφερειακός Προγραμματισμός, εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα, 2002

Σακέλλης Ι., Πληθυσμός και Εργατικό Δυναμικό στην Ελλάδα, εκδόσεις Μπένου, Αθήνα, 2001

Χριστοφάκης Ε., Τοπική Ανάπτυξη και Περιφερειακή Πολιτική, εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα, 2001

Πηγές

Εθνική Στατιστική Υπηρεσία Ελλάδος (Ε.Σ.Υ.Ε.)

ΕΤΒΑ ΒΙ.ΠΕ. Α.Ε.

Υ.ΠΕ.ΧΩ.Δ.Ε.

Δικτυακές Σελίδες και Τόποι

www.teikal.gr

www.messinia.gr

www.infopeloponissos.gr

www.peloponissos.gr

www.messinia.net.gr

www.hellakps.gr

www.weather-messina.gr

el.wikipedia.org

www.eetaa.gr

www.kedke.gr

www.eett.gr

www.observatory.gr

www.kep.gov.gr

www.economics.gr

www.uop.gr

www.aktes.gr

www.minagric.gr

ita.org.gr

www.statistics.gr

www.messinianchamber.gr

www.eleftherianews.gr

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΡΠΑ

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ

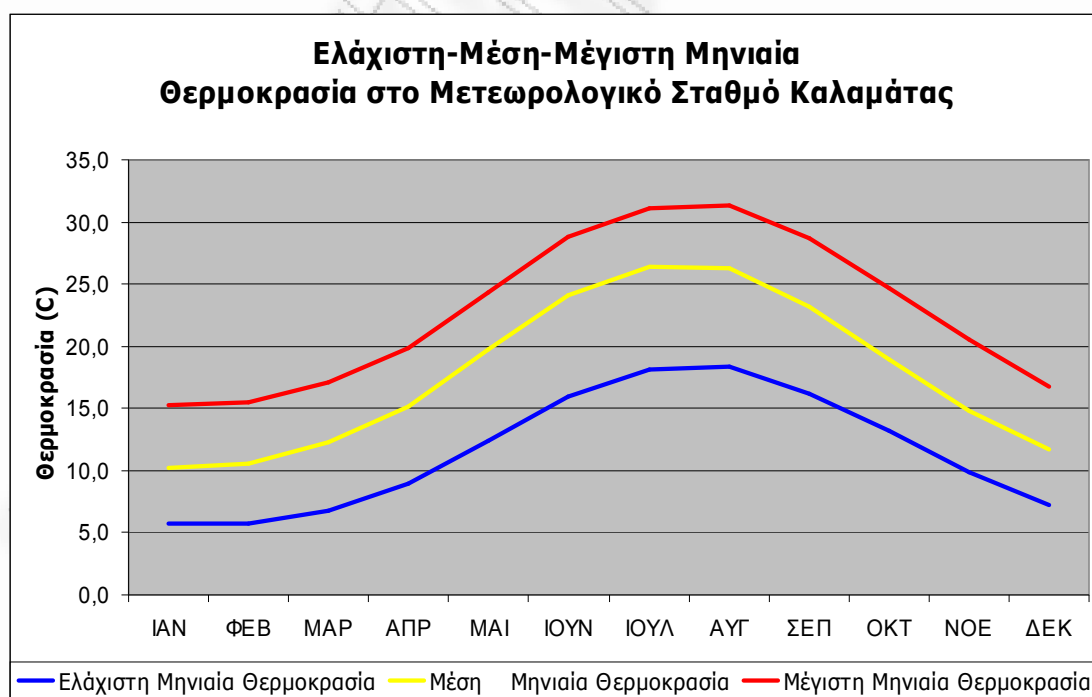
Παράρτημα Α΄
Πίνακες – Διαγράμματα – Χάρτες

Α. Στο Μετεωρολογικό Σταθμό της Καλαμάτας του Νομού Μεσσηνίας

Πίνακας 1
Στατιστικά Μετεωρολογικά Δεδομένα για τη Θερμοκρασία Αέρος
από το Μετεωρολογικό Σταθμό Καλαμάτας του Νομού Μεσσηνίας

ΜΗΝΑΣ	ΜΕΣΗ	ΜΕΣΗ ΜΕΓΙΣΤΗ	ΜΕΣΗ ΕΛΑΧΙΣΤΗ	ΑΠΟΛΥΤΗ ΜΕΓΙΣΤΗ	ΑΠΟΛΥΤΗ ΕΛΑΧΙΣΤΗ
ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ	10,2	15,3	5,7	23,0	-5,0
ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ	10,6	15,5	5,7	23,8	-4,4
ΜΑΡΤΙΟΣ	12,3	17,1	6,8	26,0	-3,6
ΑΠΡΙΛΙΟΣ	15,2	19,9	8,9	29,8	-0,4
ΜΑΙΟΣ	19,7	24,3	12,4	37,0	5,4
ΙΟΥΝΙΟΣ	24,1	28,8	16,0	41,8	9,0
ΙΟΥΛΙΟΣ	26,4	31,1	18,1	42,6	12,0
ΑΥΓΟΥΣΤΟΣ	26,3	31,3	18,4	42,0	12,4
ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ	23,2	28,7	16,2	38,8	9,6
ΟΚΤΩΒΡΙΟΣ	18,9	24,7	13,2	37,4	4,2
ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ	14,8	20,5	9,9	29,0	-0,4
ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ	11,7	16,7	7,2	26,0	-2,0

Πηγή: Εθνική Μετεωρολογική Υπηρεσία

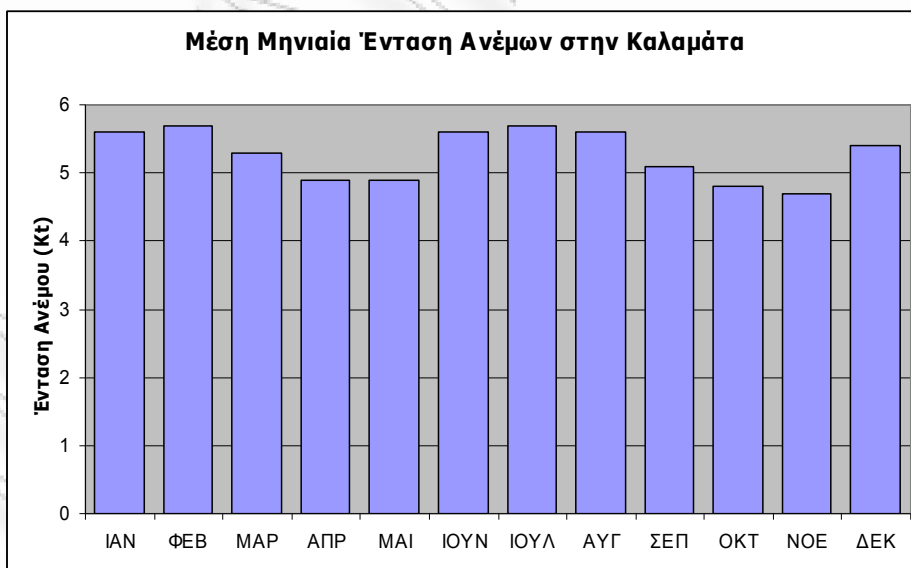

Διάγραμμα 1

Πίνακας 2
Χαρακτηριστικά Ανέμων από το
Μετεωρολογικό Σταθμό Καλαμάτας του Νομού Μεσσηνίας

ΜΗΝΑΣ	ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ ΕΠΙΚΡΑΤΕ- ΣΤΕΡΟΥ ΑΝΕΜΟΥ	ΜΕΣΟΣ ΑΡΙΘΜΟΣ ΗΜΕΡΩΝ ΜΕ ΑΝΕΜΟΥΣ > 6 Β	ΜΕΣΟΣ ΑΡΙΘΜΟΣ ΗΜΕΡΩΝ ΜΕ ΑΝΕΜΟΥΣ > 8 Β	ΜΕΣΗ ΜΗΝΙΑΙΑ ΕΝΤΑΣΗ ΑΝΕΜΩΝ
ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ	Β	1,3	0,1	5,6
ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ	ΝΔ	1,1	0,1	5,7
ΜΑΡΤΙΟΣ	ΝΔ	1,0	0,0	5,3
ΑΠΡΙΛΙΟΣ	ΝΔ	0,5	0,0	4,9
ΜΑΙΟΣ	ΝΔ	0,2	0,0	4,9
ΙΟΥΝΙΟΣ	ΝΔ	0,3	0,0	5,6
ΙΟΥΛΙΟΣ	Β	0,2	0,0	5,7
ΑΥΓΟΥΣΤΟΣ	Β	0,2	0,0	5,6
ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ	Β	0,2	0,0	5,1
ΟΚΤΩΒΡΙΟΣ	Β	0,4	0,0	4,8
ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ	ΝΔ	0,5	0,1	4,7
ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ	ΝΔ	1,2	0,1	5,4

Πηγή: Εθνική Μετεωρολογική Υπηρεσία

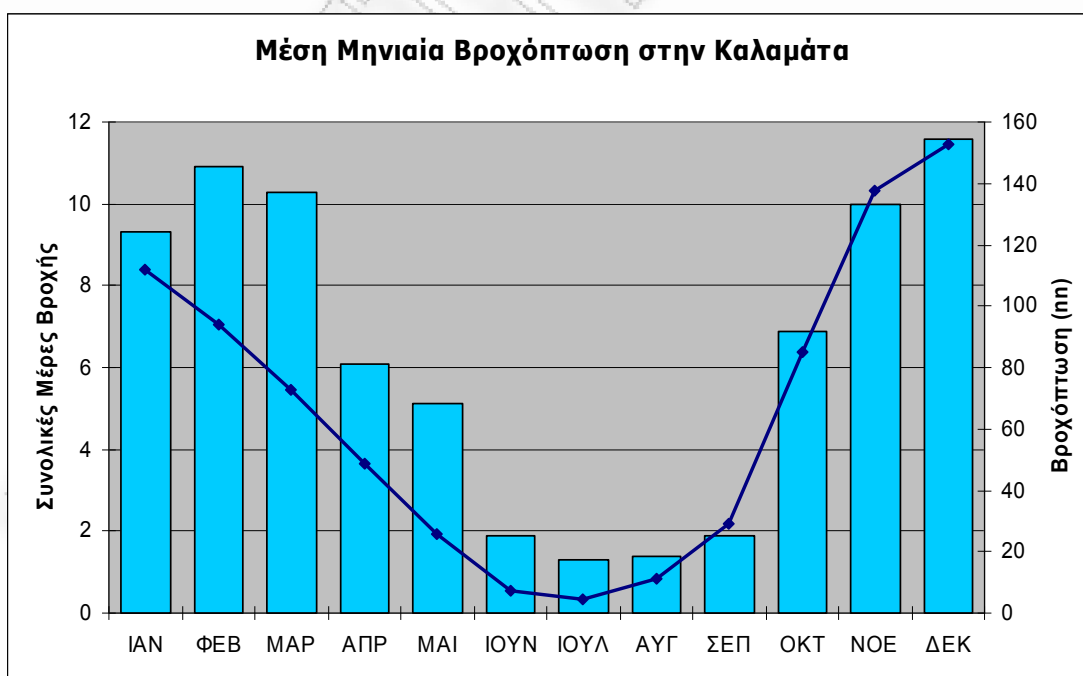

Διάγραμμα 2

Πίνακας 3
Μέσο Συνολικό και Μέσο Μέγιστο Ύψος Βροχόπτωσης από το
Μετεωρολογικό Σταθμό της Καλαμάτας του Νομού Μεσσηνίας

ΜΗΝΑΣ	ΜΕΣΟ ΣΥΝΟΛΙΚΟ ΥΨΟΣ ΒΡΟΧΟΠΤΩΣΗΣ ΣΕ ΧΙΛΙΟΣΤΑ	ΜΕΣΟ ΣΥΝΟΛΙΚΟ ΥΨΟΣ ΒΡΟΧΟΠΤΩΣΗΣ 24ΩΡΟΥ ΣΕ ΧΙΛΙΟΣΤΑ	ΣΥΝΟΛΙΚΕΣ ΜΕΡΕΣ ΒΡΟΧΗΣ
ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ	111,7	60,3	9,3
ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ	94,1	46,7	10,9
ΜΑΡΤΙΟΣ	73,0	67,6	10,3
ΑΠΡΙΛΙΟΣ	48,5	76,0	6,1
ΜΑΙΟΣ	25,6	51,4	5,1
ΙΟΥΝΙΟΣ	7,5	47,4	1,9
ΙΟΥΛΙΟΣ	4,2	27,7	1,3
ΑΥΓΟΥΣΤΟΣ	11,3	37,3	1,4
ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ	29,1	75,3	1,9
ΟΚΤΩΒΡΙΟΣ	85,3	183,2	6,9
ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ	137,4	143,6	10,0
ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ	152,6	147,0	11,6

Πηγή: Εθνική Μετεωρολογική Υπηρεσία

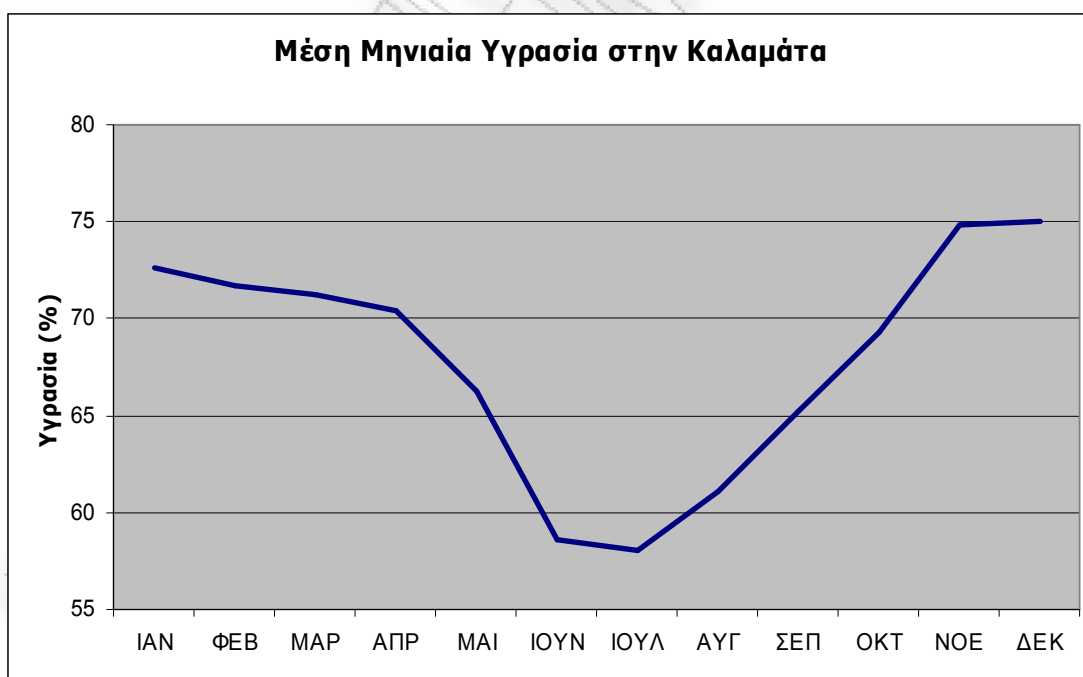

Διάγραμμα 3

Πίνακας 4
Μέση Μηνιαία Υγρασία στο Μετεωρολογικό
Σταθμό της Καλαμάτας του Νομού Μεσσηνίας

ΜΗΝΑΣ	ΜΕΣΗ ΜΗΝΙΑΙΑ ΥΓΡΑΣΙΑ
ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ	72,6
ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ	71,7
ΜΑΡΤΙΟΣ	71,2
ΑΠΡΙΛΙΟΣ	70,4
ΜΑΙΟΣ	66,3
ΙΟΥΝΙΟΣ	58,6
ΙΟΥΛΙΟΣ	58,0
ΑΥΓΟΥΣΤΟΣ	61,1
ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ	65,2
ΟΚΤΩΒΡΙΟΣ	69,3
ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ	74,8
ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ	75,0

Πηγή: Εθνική Μετεωρολογική Υπηρεσία

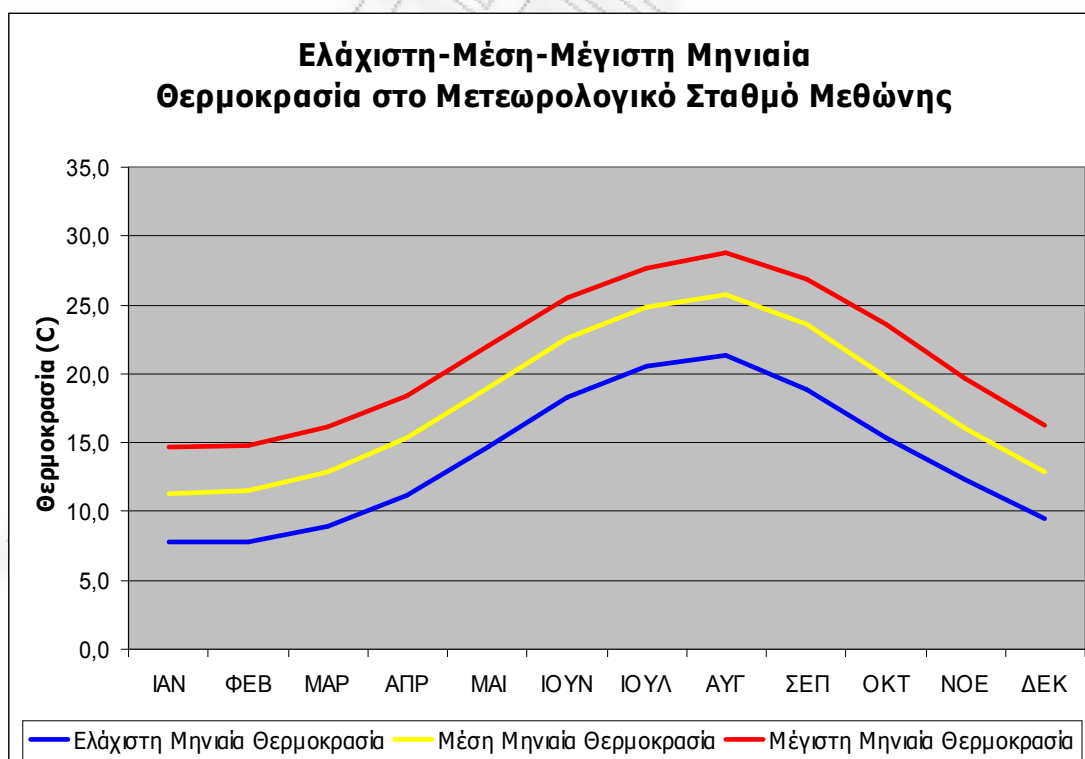
Διάγραμμα 4

Β. Στο Μετεωρολογικό Σταθμό της Μεθώνης του Νομού Μεσσηνίας

Πίνακας 5
Στατιστικά Μετεωρολογικά Δεδομένα για τη Θερμοκρασία
Αέρος από το Μετεωρολογικό Σταθμό Μεθώνης του Νομού Μεσσηνίας

ΜΗΝΑΣ	ΜΕΣΗ	ΜΕΣΗ ΜΕΓΙΣΤΗ	ΜΕΣΗ ΕΛΑΧΙΣΤΗ	ΑΠΟΛΥΤΗ ΜΕΓΙΣΤΗ	ΑΠΟΛΥΤΗ ΕΛΑΧΙΣΤΗ
ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ	11,3	14,7	7,8	20,4	-2,2
ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ	11,5	14,8	7,8	22,5	-3,6
ΜΑΡΤΙΟΣ	12,9	16,1	8,9	24,2	-2,8
ΑΠΡΙΛΙΟΣ	15,4	18,4	11,2	29,6	2,2
ΜΑΙΟΣ	19,0	22,0	14,7	33,7	7,6
ΙΟΥΝΙΟΣ	22,6	25,5	18,3	36,6	11,0
ΙΟΥΛΙΟΣ	24,8	27,7	20,6	41,0	14,2
ΑΥΓΟΥΣΤΟΣ	25,7	28,8	21,3	40,4	15,6
ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ	23,6	26,9	18,9	38,5	10,2
ΟΚΤΩΒΡΙΟΣ	19,8	23,6	15,4	33,8	6,0
ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ	16,0	19,6	12,3	28,0	2,0
ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ	12,9	16,3	9,5	25,4	-1,0

Πηγή: Εθνική Μετεωρολογική Υπηρεσία

Διάγραμμα 5

Πίνακας 6

Χαρακτηριστικά Ανέμων από το
Μετεωρολογικό Σταθμό Μεθώνης του Νομού Μεσσηνίας

ΜΗΝΑΣ	ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ ΕΠΙΚΡΑΤΕΣΤΕΡΟΥ ΑΝΕΜΟΥ	ΜΕΣΟΣ ΑΡΙΘΜΟΣ ΗΜΕΡΩΝ ΜΕ ΑΝΕΜΟΥΣ > 6 Β	ΜΕΣΟΣ ΑΡΙΘΜΟΣ ΗΜΕΡΩΝ ΜΕ ΑΝΕΜΟΥΣ > 8 Β
ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ	ΒΑ	5,0	0,6
ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ	ΒΑ	4,9	0,5
ΜΑΡΤΙΟΣ	Δ	4,8	0,6
ΑΠΡΙΛΙΟΣ	Δ	4,7	0,1
ΜΑΙΟΣ	Δ	2,6	0,0
ΙΟΥΝΙΟΣ	Δ	2,7	0,0
ΙΟΥΛΙΟΣ	Δ	2,8	0,0
ΑΥΓΟΥΣΤΟΣ	Δ	3,0	0,0
ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ	ΒΔ	1,5	0,0
ΟΚΤΩΒΡΙΟΣ	ΒΑ	1,6	0,1
ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ	ΒΑ	3,8	0,4
ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ	ΒΑ	5,0	0,6

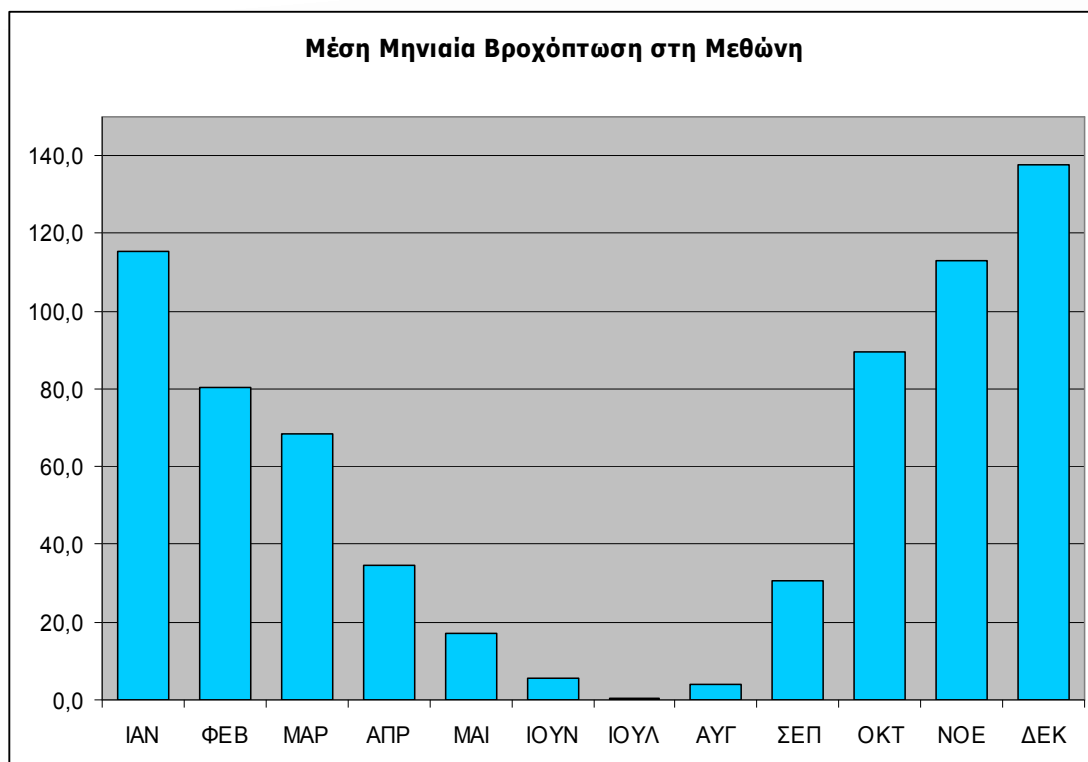
Πηγή: Εθνική Μετεωρολογική Υπηρεσία

Πίνακας 7

Μέσο Συνολικό και Μέσο Μέγιστο Ύψος Βροχόπτωσης από το
Μετεωρολογικό Σταθμό της Μεθώνης του Νομού Μεσσηνίας

ΜΗΝΑΣ	ΜΕΣΟ ΣΥΝΟΛΙΚΟ ΥΨΟΣ ΒΡΟΧΟΠΤΩΣΗΣ ΣΕ ΧΙΛΙΟΣΤΑ	ΜΕΣΟ ΣΥΝΟΛΙΚΟ ΥΨΟΣ ΒΡΟΧΟΠΤΩΣΗΣ 24ΩΡΟΥ ΣΕ ΧΙΛΙΟΣΤΑ
ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ	115,3	64,5
ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ	80,5	37,7
ΜΑΡΤΙΟΣ	68,6	51,3
ΑΠΡΙΛΙΟΣ	34,7	40,8
ΜΑΙΟΣ	17,3	62,4
ΙΟΥΝΙΟΣ	5,5	39,2
ΙΟΥΛΙΟΣ	0,5	7,0
ΑΥΓΟΥΣΤΟΣ	4,1	28,6
ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ	30,7	158,8
ΟΚΤΩΒΡΙΟΣ	89,4	208,2
ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ	112,8	100,4
ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ	137,8	73,4

Πηγή: Εθνική Μετεωρολογική Υπηρεσία

Διάγραμμα 6

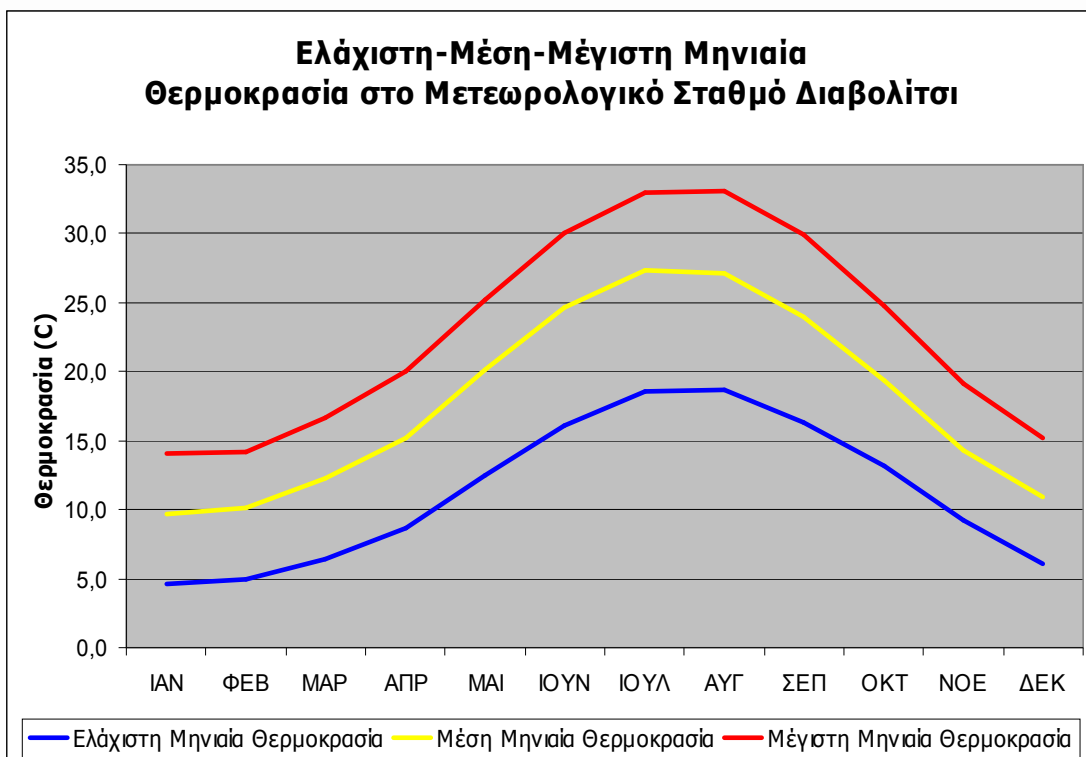
Γ. Στο Μετεωρολογικό Σταθμό του Διαβολίτσι του Νομού Μεσσηνίας

Πίνακας 8

Στατιστικά Μετεωρολογικά Δεδομένα για τη Θερμοκρασία Αέρος από το Μετεωρολογικό Σταθμό Διαβολίτσι του Νομού Μεσσηνίας

ΜΗΝΑΣ	ΜΕΣΗ	ΜΕΣΗ ΜΕΓΙΣΤΗ	ΜΕΣΗ ΕΛΑΧΙΣΤΗ	ΑΠΟΛΥΤΗ ΜΕΓΙΣΤΗ	ΑΠΟΛΥΤΗ ΕΛΑΧΙΣΤΗ
ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ	9,7	14,1	4,6	21,0	-4,8
ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ	10,1	14,2	4,9	25,0	-5,0
ΜΑΡΤΙΟΣ	12,3	16,7	6,4	27,6	-3,6
ΑΠΡΙΛΙΟΣ	15,2	20,0	8,7	32,0	-1,0
ΜΑΙΟΣ	20,2	25,2	12,5	36,6	6,0
ΙΟΥΝΙΟΣ	24,7	30,1	16,1	41,6	8,0
ΙΟΥΛΙΟΣ	27,3	33,0	18,6	46,0	12,0
ΑΥΓΟΥΣΤΟΣ	27,1	33,1	18,7	43,0	11,9
ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ	24,0	29,9	16,3	38,4	9,0
ΟΚΤΩΒΡΙΟΣ	19,4	24,8	13,2	38,0	5,0
ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ	14,3	19,1	9,2	31,0	-0,8
ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ	10,9	15,2	6,1	23,0	-2,6

Πηγή: Εθνική Μετεωρολογική Υπηρεσία

Διάγραμμα 7

Πίνακας 9
Χαρακτηριστικά Ανέμων από το
Μετεωρολογικό Σταθμό Διαβολίτσι του Νομού Μεσσηνίας

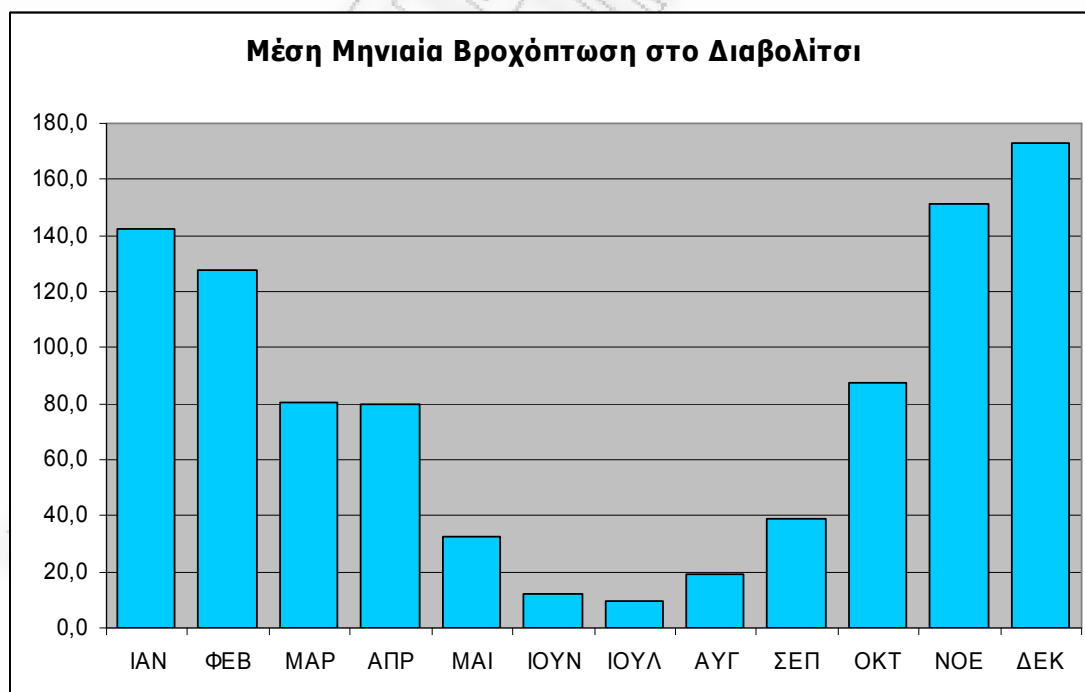
ΜΗΝΑΣ	ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ ΕΠΙΚΡΑΤΕΣΤΕΡΟΥ ΑΝΕΜΟΥ	ΜΕΣΟΣ ΑΡΙΘΜΟΣ ΗΜΕΡΩΝ ΜΕ ΑΝΕΜΟΥΣ > 6 Β	ΜΕΣΟΣ ΑΡΙΘΜΟΣ ΗΜΕΡΩΝ ΜΕ ΑΝΕΜΟΥΣ > 8 Β
ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ	Δ	2,5	0,3
ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ	Δ	2,2	0,4
ΜΑΡΤΙΟΣ	Δ	2,3	0,5
ΑΠΡΙΛΙΟΣ	Δ	0,9	0,0
ΜΑΙΟΣ	Δ	0,9	0,2
ΙΟΥΝΙΟΣ	Δ	0,1	0,0
ΙΟΥΛΙΟΣ	Δ	0,1	0,1
ΑΥΓΟΥΣΤΟΣ	Δ	0,1	0,0
ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ	Δ	0,4	0,0
ΟΚΤΩΒΡΙΟΣ	Δ	1,5	0,2
ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ	Δ	1,7	0,3
ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ	Δ	-2,0	0,4

Πηγή: Εθνική Μετεωρολογική Υπηρεσία

Πίνακας 10
Μέσο Συνολικό και Μέσο Μέγιστο Ύψος Βροχόπτωσης από το
Μετεωρολογικό Σταθμό της Διαβολίτσι του Νομού Μεσσηνίας

ΜΗΝΑΣ	ΜΕΣΟ ΣΥΝΟΛΙΚΟ ΥΨΟΣ ΒΡΟΧΟΠΤΩΣΗΣ ΣΕ ΧΙΛΙΟΣΤΑ	ΜΕΣΟ ΣΥΝΟΛΙΚΟ ΥΨΟΣ ΒΡΟΧΟΠΤΩΣΗΣ 24ΩΡΟΥ ΣΕ ΧΙΛΙΟΣΤΑ
ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ	142,3	100,0
ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ	127,6	72,0
ΜΑΡΤΙΟΣ	80,6	68,0
ΑΠΡΙΛΙΟΣ	80,0	50,0
ΜΑΙΟΣ	32,6	40,4
ΙΟΥΝΙΟΣ	12,2	35,0
ΙΟΥΛΙΟΣ	9,4	60,0
ΑΥΓΟΥΣΤΟΣ	19,4	40,0
ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ	39,2	75,3
ΟΚΤΩΒΡΙΟΣ	87,5	185,0
ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ	151,0	86,0
ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ	173,1	111,0

Πηγή: Εθνική Μετεωρολογική Υπηρεσία

Διάγραμμα 8

Πίνακας 11
Προϊόν - Εισόδημα

Μεσογία	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Ακ. Προστιθέμενη αξία, εκατ. ευρώ	914	986	1.024	1.071	1.115	1.184	1.282	1.381	-	-
Ακαθ. Εγχ. Προϊόν, τιμές αγοράς, εκ. ευρώ	989	1.074	1.123	1.169	1.235	1.312	1.411	1.531	1.655	1.779
Γεωργία % ΑΕΠ	27,5	24,8	20,6	21,2	21,0	20,2	19,7	20,2	-	-
Βιομηχανία % ΑΕΠ	13,1	13,4	12,0	8,6	8,3	7,3	7,4	7,2	-	-
Μεταλλεία - Ορυχεία % ΑΕΠ	0,1	0,1	0,1	0,2	0,1	0,2	0,2	0,1	-	-
Μεταποίηση % ΑΕΠ	8,1	8,3	5,8	1,6	2,4	2,3	2,3	2,2	-	-
Ενέργεια % ΑΕΠ	1,2	1,1	1,2	1,2	1,2	1,1	1,2	1,0	-	-
Κατασκευές % ΑΕΠ	3,7	3,9	5,0	5,6	4,7	3,8	3,8	3,6	-	-
Υπηρεσίες % ΑΕΠ	59,4	61,8	67,4	70,2	70,7	72,5	72,9	72,6	-	-
Ακαθ. Εγχ. Προϊόν κατά κεφαλή % μ.ό. χώρας	80,0	79,2	75,0	71,9	71,5	70,6	70,5	71,2	-	-
Ακαθ. Εγχ. Προϊόν κατά κεφαλή % ευρώ	6.016	6.501	6.767	7.022	7.406	7.867	8.462	9.170	-	-
Μεταποίηση % μεταποίησης χώρας	0,77	0,77	0,56	0,14	0,22	0,20	0,20	0,21	-	-
Υπηρεσίες % υπηρεσιών χώρας	1,1	1,1	1,1	1,1	1,1	1,1	1,1	1,1	-	-
Γεωργία % γεωργίας χώρας	3,45	3,35	2,79	2,86	2,90	2,97	3,03	3,10	-	-

Πελοπόννησος	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Ακ. Προστιθέμενη αξία, εκατ. ευρώ	3.681	4.010	4.632	5.147	5.377	5.900	6.436	6.923	7.593	-
Ακαθ. Εγγ. Προϊόν, τιμές αγοράς, εκ. ευρώ	3.985	4.365	5.077	5.626	5.952	6.535	7.088	7.701	8.327	8.948
Γεωργία % ΑΕΠ	21,9	20,1	17,6	16,6	16,0	14,7	14,1	14,2	13,6	-
Βιομηχανία % ΑΕΠ	22,5	22,9	24,8	27,1	27,7	29,3	30,1	30,1	31,1	-
Μεταλλεία - Ορυχεία % ΑΕΠ	0,8	0,8	1,2	1,2	1,0	1,0	0,9	1,0	-	-
Μεταποίηση % ΑΕΠ	12,3	12,4	12,9	14,7	15,4	18,5	19,3	19,5	-	-
Ενέργεια % ΑΕΠ	4,6	4,5	4,1	4,3	4,2	3,7	3,7	3,7	-	-
Κατασκευές % ΑΕΠ	4,9	5,1	6,5	6,9	7,1	6,1	6,2	5,9	-	-
Υπηρεσίες % ΑΕΠ	55,6	57,0	57,6	56,3	56,3	56,0	55,8	55,7	55,3	-
Ακαθ. Εγγ. Προϊόν κατά κεφαλή % μ.ό. χώρας	90,0	90,0	95,0	97,0	96,0	98,0	98,7	99,7	100,2	-
Ακαθ. Εγγ. Προϊόν κατά κεφαλή % ευρώ	6.763	7.369	8.532	9.424	9.952	10.924	11.837	12.851	13.975	-
Μεταποίηση % μεταποίησης χώρας	4,72	4,72	5,74	6,64	6,94	8,27	8,80	9,22	-	-
Υπηρεσίες % υπηρεσιών χώρας	4,1	4,1	4,3	4,3	4,2	4,3	4,3	4,3	4,0	-
Γεωργία % γεωργίας χώρας	11,07	11,01	10,80	10,79	10,71	10,82	10,89	10,99	11,08	-

Ελλάδα	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Ακ. Προστιθέμενη αξία, εκατ. ευρώ	73.857	80.675	88.704	96.746	101.824	109.867	119.250	127.683	138.822	150.390
Ακαθ. Εγχ. Προϊόν, τιμές αγοράς, εκ. ευρώ	79.928	87.851	97.235	105.773	112.686	121.701	131.769	142.369	154.153	167.169
Γεωργία % ΑΕΠ	9,9	9,1	8,5	8,2	7,9	7,3	7,0	7,0	6,7	-
Βιομηχανία % ΑΕΠ	22,4	22,3	21,0	21,6	21,5	22,0	22,6	22,1	22,5	-
Μεταλλεία - Ορυχεία % ΑΕΠ	0,6	0,7	0,6	0,6	0,5	0,6	0,6	0,7	0,6	-
Μεταποίηση % ΑΕΠ	13,0	13,1	11,7	11,8	11,7	12,0	11,9	11,5	11,4	-
Ενέργεια % ΑΕΠ	2,4	2,1	2,0	2,1	2,0	1,8	1,8	2,0	2,0	-
Κατασκευές % ΑΕΠ	6,4	6,5	6,6	7,1	7,3	7,5	8,4	8,1	9,0	-
Υπηρεσίες % ΑΕΠ	67,7	68,6	70,5	70,2	70,5	70,7	70,4	70,8	70,8	-
Ακαθ. Εγχ. Προϊόν κατά κεφαλή % ευρώ	7.516,0	8.203,0	9.023,0	9.762,0	10.355,0	11.147,0	11.995,0	12.878,0	13.987,0	15.141,6

Πηγή: «Νομοί» έκδοση allmedia, 2005

Πίνακας 12
Προϊόν – Εισόδημα

Μεσοσημία	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Ιδιωτικές σε κατοικίες, εκ. δρχ., εκ. ευρώ από το 2002	23.055	22.984	25.140	26.709	39.065	30.767	28.377	111	-	-
Επενδύσεις μετ/κών επιχ/σεων (απασχ.>10 άτομα)	2.113	2.226	2.725	1.239	1.260	2.521	1.939	-	-	-
Ενταγμένες στο Γ' ΚΠΣ ιδιωτ. Επενδ. ως 31/12, χιλ. ευρώ	-	-	-	-	-	-	-	-	1.407	1.407
Ενταγμένες στο Γ' ΚΠΣ ιδιωτ. Επενδ. ΜΜΕ ως 31/12, χιλ. ευρώ	-	-	-	-	-	-	-	-	411	5.489
Ενταγμένες στο Γ' ΚΠΣ ιδιωτ. Επενδ. Τουρισμός ως 31/12, χιλ. ευρώ	-	-	-	-	-	-	-	-	6.230	8.749
Σύνολο ενταγμένων έργων Γ' ΚΠΣ ως 31/12, χιλ. ευρώ	-	-	-	-	-	-	-	-	109.339	174.085

Πελοπόννησος	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Ιδιωτικές σε κατοικίες, εκ. δρχ., εκ. ευρώ από το 2002	85.293	82.050	99.917	105.570	139.569	119.067	124.657	431	-	-
Επενδύσεις μετ/κών επιχ/σεων (απασχ.>10 άτομα)	14.538	14.017	18.399	19.736	47.305	80.002	20.746	-	-	-
Ενταγμένες στο Γ' ΚΠΣ ιδιωτ. Επενδ. ως 31/12, χιλ. ευρώ	-	-	-	-	-	-	-	-	36.251	141.941
Ενταγμένες στο Γ' ΚΠΣ ιδιωτ. Επενδ. ΜΜΕ ως 31/12, χιλ. ευρώ	-	-	-	-	-	-	-	-	13.722	33.145
Ενταγμένες στο Γ' ΚΠΣ ιδιωτ. Επενδ. Τουρισμός ως 31/12, χιλ. ευρώ	-	-	-	-	-	-	-	-	23.135	39.262
Σύνολο ενταγμένων έργων Γ' ΚΠΣ ως 31/12, χιλ. ευρώ	-	-	-	-	-	-	-	-	673.078	1.026.380

Ελλάδα	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Ιδιωτικές, εκ. ευρώ	12.329	14.316	15.938	185.982	21.583	23.760	26.110	28.698	33.178	35.543
Ιδιωτικές σε κατοικίες, εκ. ευρώ	4.031	4.256	4.805	5.577	6.024	5.916	6.369	7.109	7.838	8.027
Επενδύσεις μετ/κών επιχ/σεων (απασχ.>10 άτομα)	369.300	376.170	450.160	576.598	691.472	839.135	783.048	-	-	-
Δημόσιες, εκ. ευρώ	2.538	2.788	3.310	3.756	3.946	4.957	5.172	5.081	6.121	6.853
Σύνολο, εκ. ευρώ	14.867	17.104	19.248	22.348	25.529	28.717	31.282	33.779	39.299	42.396
Ενταγμένες στο Γ' ΚΠΣ ιδιωτ. Επενδ. ως 31/12, χιλ. ευρώ	-	-	-	-	-	-	-	-	1.043.787	1.795.004
Ενταγμένες στο Γ' ΚΠΣ ιδιωτ. Επενδ. ΜΜΕ ως 31/12, χιλ. ευρώ	-	-	-	-	-	-	-	-	347.365	776.174
Ενταγμένες στο Γ' ΚΠΣ ιδιωτ. Επενδ. Τουρισμός ως 31/12, χιλ. ευρώ	-	-	-	-	-	-	-	-	340.324	524.306
Σύνολο ενταγμένων έργων Γ' ΚΠΣ ως 31/12, χιλ. ευρώ	-	-	-	-	-	-	-	-	16.563.965	21.540.459

Πηγή: «Νομοί» έκδοση allmedia, 2005

Πίνακας 13
Κατοικίες

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Μεσσηνία										
Αριθμός νέων κοιτοικιών	1.348	1.576	1.582	1.531	1.686	1.562	1.565	2.126	2.421	-
Όγκος σε χιλ m3 νέων κατοικιών	456	558	546	548	660	546	557	756	865	-
Αριθμός νέων κατοικιών ανά 100 κατοίκους	0,81	0,95	0,95	0,91	1,01	0,93	0,93	1,27	1,45	-
Πελοπόννησος										
Αριθμός νέων κοιτοικιών	4.587	5.225	5.772	5.565	5.997	5.446	6.364	7.721	8.273	-
Όγκος σε χιλ m3 νέων κατοικιών	1.687	1.992	2.170	2.166	2.358	2.113	2.446	2.948	3.268	-
Αριθμός νέων κατοικιών ανά 100 κατοίκους	0,78	0,88	0,97	0,93	1,00	0,91	1,06	1,29	1,38	-
Ελλάδα										
Αριθμός νέων κοιτοικιών	70.862	86.737	89.649	97.391	88.450	89.398	108.047	128.297	127.089	-
Όγκος σε χιλ m3 νέων κατοικιών	26.701	34.602	35.559	39.046	34.641	35.744	42.431	48.603	47.696	-
Αριθμός νέων κατοικιών ανά 100 κατοίκους	0,66	0,80	0,83	0,89	0,81	0,81	0,98	1,16	1,15	-

Πηγή: «Νομοί» έκδοση allmedia, 2005

Πίνακας 14
Γεωργία

Μεσοσημία	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Σύνολο καλλιεργιών, στρέμματα	1.133.695	1.138.821	1.139.653	1.134.134	1.120.714	1.120.958	992.648	1.006.111	-	-
Ελαιόλαδο, τόννοι	52.653	40.108	64.016	45.463	56.312	45.064	62.371	21.578	75.946	34.508
Καπνός, τόννοι	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Βαμβάκι, τόννοι	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Σιτάρι, τόννοι	1.770	1.659	14.644	1.558	1.381	1.123	1.513	880	1.166	759
Ρύζι, τόννοι	350	406	437	350	294	250	300	300	353	375
Εσπεριδοειδή, τόννοι	23.918	24.502	20.298	24.412	14.642	23.405	22.279	36.438	36.378	29.669
Μήλα, τόννοι	629	679	469	570	734	680	563	382	563	555
Ροδάκινα, τόννοι	333	331	238	310	319	248	272	206	254	230
Πατάτες, τόννοι	50.383	50.427	47.996	39.766	37.324	45.356	40.760	34.126	43.188	41.690
Τομάτες, τόννοι	25.914	25.658	224.682	23.570	22.794	23.387	24.319	14.825	27.141	25.713
Κρέας, τόννοι	6.293	5.747	4.575	5.478	5.299	4.913	4.610	4.154	4.903	4.779
Γάλα, τόννοι	24.822	24.511	18.584	22.953	20.588	19.937	20.854	16.587	20.834	19.919
Τυρί μαλακό, τόννοι	4.448	4.456	3.716	4.436	3.672	3.037	3.384	2.632	3.430	3.215
Τυρί σκληρό, τόννοι	40	59	26	58	171	250	216	132	70	71

Πελοπόννησος	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Σύνολο καλλιεργιών, στρέμματα	4.336.940	4.331.732	4.327.662	4.281.779	4.267.830	4.261.155	3.531.437	3.592.880	-	-
Ελαιόλαδο, τόννοι	108.003	74.172	137.188	81.925	129.200	86.748	116.676	66.114	138.100	70.282
Καπνός, τόννοι	3.100	3.345	3.169	3.087	2.762	2.760	2.729	2.127	1.811	1.654
Βαμβάκι, τόννοι	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Σιτάρι, τόννοι	41.515	39.161	37.260	36.985	37.158	35.761	37.397	36.126	31.399	34.536
Ρύζι, τόννοι	350	406	437	350	294	250	300	300	353	414
Εσπεριδοειδή, τόννοι	585.445	670.315	576.932	485.411	677.461	591.552	5.998.401	765.976	609.314	441.384
Μήλα, τόννοι	20.297	17.438	16.769	16.063	16.196	15.924	15.233	13.531	14.180	14.778
Ροδάκινα, τόννοι	1.390	1.270	1.305	990	1.791	1.800	1.522	1.384	1.373	1.602
Πατάτες, τόννοι	127.633	127.289	127.443	116.310	114.032	122.540	132.159	100.635	113.957	115.953
Τομάτες, τόννοι	93.014	92.747	97.622	96.203	94.344	93.099	85.871	73.245	90.075	94.515
Κρέας, τόννοι	36.635	38.000	26.816	30.642	29.399	29.522	28.108	28.765	28.579	29.664
Γάλα, τόννοι	141.260	138.060	121.853	132.571	129.140	125.275	124.003	129.567	130.371	132.677
Τυρί μαλακό, τόννοι	15.909	15.187	13.961	14.684	14.243	13.380	13.012	11.940	11.770	11.491
Τυρί σκληρό, τόννοι	1.210	1.258	1.841	1.405	1.565	1.783	1.371	1.473	1.301	1.471

Πηγή: «Νομοί» έκδοση allmedia, 2005

Πίνακας 15
Βιομηχανία – Βιοτεχνία- Κατασκευές

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Μεσσηνία										
Αριθμός μεταποιητικών επιχ. (απασχ.>10 άτομα)	-	34	33	32	28	28	24	23	-	-
Προστ/νη αξία μετ/κών επιχ. (απ.>10 άτο.) εκ. ευρώ/εκ. δρχ. ως 2001	-	14.101	16.226	15.436	17.791	20.144	25.225	77,1	-	-
Πωλήσεις μετ/κών επιχ. (απ.>10 άτο.) εκ. ευρώ/εκ. δρχ. ως 2001	-	36.338	38.608	39.561	41.792	47.647	55.626	147,2	-	-
Άδειες λειτουργίας νέων μεταποιητικών επιχειρήσεων	-	-	-	-	-	8	7	8	-	-
Πελοπόννησος										
Αριθμός μεταποιητικών επιχ. (απασχ.>10 άτομα)	-	181	180	179	168	171	134	132	-	-
Προστ/νη αξία μετ/κών επιχ. (απ.>10 άτο.) εκ. ευρώ/εκ. δρχ. ως 2001	-	96.053	124.217	149.189	146.152	183.030	167.043	564,6	-	-
Πωλήσεις μετ/κών επιχ. (απ.>10 άτο.) εκ. ευρώ/εκ. δρχ. ως 2001	-	428.242	487.822	471.026	522.102	755.352	739.396	2.019,6	-	-
Άδειες λειτουργίας νέων μεταποιητικών επιχειρήσεων	-	-	-	-	-	24	43	33	-	-

Πηγή: «Νομοί» έκδοση allmedia, 2005

Πίνακας 16
Εμπόριο – Υπηρεσίες

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Μεσσηνία										
Αριθμός επιχειρήσεων χονδρικού εμπορίου	515	-	-	-	-	635	649	742	-	-
Κύκλος εργασιών χονδρικού εμπορίου, εκ. δρχ. εκ. ευρώ από 2000	78.039	-	-	-	-	209,42	353,05	421	-	-
Αριθμός επιχειρήσεων λιανικού εμπορίου	1.310	-	-	-	-	2.763	2.642	2.687	-	-
Κύκλος εργασιών λιανικού εμπορίου, εκ. δρχ. εκ. ευρώ από 2000	57.556	-	-	-	-	258,35	287,52	294	-	-
Πελοπόννησος										
Αριθμός επιχειρήσεων χονδρικού εμπορίου	1.828	-	-	-	-	2.454	2.617	3.046	-	-
Κύκλος εργασιών χονδρικού εμπορίου, εκ. δρχ. εκ. ευρώ από 2000	224.656	-	-	-	-	793,83	1.084,53	1.489	-	-
Αριθμός επιχειρήσεων λιανικού εμπορίου	4.611	-	-	-	-	10.208	9.987	10.014	-	-
Κύκλος εργασιών λιανικού εμπορίου, εκ. δρχ. εκ. ευρώ από 2000	219.726	-	-	-	-	1.089,42	1.221,81	1.189	-	-

Πηγή: «Νομοί» έκδοση allmedia, 2005

Πίνακας 17
Τουρισμός

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Μεσσηνίας										
Κλίνες σε ξενοδοχειακά καταλύματα	5.369	5.458	5.960	5.831	5.978	6.006	6.225	6.225	6.545	6.486
Κλίνες σε ξενοδοχεία 5 αστέρων	-	-	-	-	-	-	497	497	497	497
Κλίνες σε ξενοδοχεία 4 αστέρων	-	-	-	-	-	-	653	653	647	647
Ξενοδοχεία	-	-	-	99	103	103	105	105	112	111
Διανυκτερεύσεις αλλοδαπών	123.053	206.422	155.676	274.194	214.593	208.615	219.144	237.033	310.597	-
Διανυκτερεύσεις ημεδαπών	235.062	246.669	234.454	285.996	294.719	311.726	326.463	318.721	335.368	-
Διανυκτερεύσεις αλλοδαπών ανά κάτοικο	0,74	1,24	0,93	1,64	1,28	1,25	1,31	1,41	1,86	-
Πελοπόννησος										
Κλίνες σε ξενοδοχειακά καταλύματα	31.696	32.053	32.675	33	32.460	32.513	31.171	30.362	31.441	31.905
Κλίνες σε ξενοδοχεία 5 αστέρων	-	-	-	-	-	-	1.419	1.419	1.918	1.918
Κλίνες σε ξενοδοχεία 4 αστέρων	-	-	-	-	-	-	5.635	5.487	5.048	5.381
Ξενοδοχεία	-	-	-	476	483	482	481	472	505	512
Διανυκτερεύσεις αλλοδαπών	1.152.250	1.204.291	1.114.383	1.312.017	1.015.334	1.109.491	1.191.124	967.858	10.363.539	-
Διανυκτερεύσεις ημεδαπών	1.081.880	1.093.678	1.107.488	1.201.961	1.210.167	1.231.471	1.255.294	1.166.571	1.270.742	-
Διανυκτερεύσεις αλλοδαπών ανά κάτοικο	1,96	2,03	1,87	2,20	1,70	1,85	1,99	1,61	1,72	-

Πηγή: «Νομοί» έκδοση allmedia, 2005

Πίνακας 18
Συγκοινωνίες - Επικοινωνίες

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Μεσσηνία										
Επιβατ. Αυτοκίνητα ΙΧ σε κυκλοφορία	15.498	16.478	17.622	18.628	20.437	22.455	24.265	25.921	27.090	28.498
Εγγραφές Καιν επιβατικών ΙΧ	745	976	1.169	979	1.781	2.163	2.316	2.240	2.170	2.482
Τροχαία ατυχήματα	245	268	304	305	246	227	175	160	179	163
Επιβατ. αυτοκίνητα ανά 1000 κατοίκους	9,42	9,97	10,61	11,19	12,25	13,46	14,55	15,52	16	-
Τροχαία ατυχήματα ανά 1000 κατοίκους	1,49	1,62	1,83	1,83	1,47	1,36	1,04	0,95	1,07	-
Πελοπόννησος										
Επιβατ. Αυτοκίνητα ΙΧ σε κυκλοφορία	60.505	64.465	69.051	73.790	81.473	89.873	96.774	103.458	108.368	114.736
Εγγραφές Καιν επιβατικών ΙΧ	3.387	4.010	4.686	4.789	7.918	8.913	8.766	8.418	7.976	9.149
Τροχαία ατυχήματα	1.113	1.285	1.347	1.304	1.229	1.312	1.083	950	958	868
Επιβατ. αυτοκίνητα ανά 1000 κατοίκους	10,3	10,9	11,6	12,4	13,6	15,0	16,2	17,2	18,1	-
Τροχαία ατυχήματα ανά 1000 κατοίκους	1,9	2,2	2,3	2,2	2,1	2,2	1,8	1,6	1,6	-

Πηγή: «Νομοί» έκδοση allmedia, 2005

Πίνακας 19
Καταθέσεις (εκ. δρχ. / χιλ. ευρώ από 2002)

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Μεσσηνία										
Ταμειυτηρίου	157.463	182.782	201.603	199.545	211.363	222.007	-	837	883,4	956,2
Προθεσμίας	38.865	34.233	40.982	26.635	21.333	24.436	-	269	326,8	323,7
Σύνολο Αποταμιευτικών	196.328	217.015	242.585	226.180	232.696	246.443	-	1.106	1.210,2	1.279,9
Όψεως	6.702	7.398	8.452	9.575	13.557	20.355	-	52	63,5	73,9
Συμφωνίες επαναγοράς	-	-	-	-	-	-	-	212	103,3	90,8
Σύνολο καταθέσεων και συμφ. επαναγοράς	-	-	-	-	-	-	-	1.370	1.377	1.444,6
Αποταμιευτικές ανά κάτοικο, δρχ. ευρώ από 2002	1.194.260	1.313.539	1.461.752	1.358.724	1.395.369	1.477.848	-	6.625	7.258	-
Πελοπόννησος										
Ταμειυτηρίου	576.165	669.464	740.826	743.812	796.955	856.816	-	3.206	3.380,2	3.622,3
Προθεσμίας	158.320	138.508	154.462	117.379	107.448	104.556	-	931	1.289,2	1.273,4
Σύνολο Αποταμιευτικών	734.485	807.972	895.288	861.191	904.403	961.370	-	4.137	4.669,4	4.895,7
Όψεως	25.767	807.972	33.776	36.858	43.549	62.726	-	220	265,5	303,0
Συμφωνίες επαναγοράς	-	28.770	-	-	-	-	-	698	363,3	303,8
Σύνολο καταθέσεων και συμφ. επαναγοράς	-	-	-	-	-	-	-	5.055	5.298,2	5.502,5
Αποταμιευτικές ανά κάτοικο, δρχ. ευρώ από 2002	1.246.419	1.364.009	1.504.587	1.442.657	1.512.119	1.607.102	-	6.889	7.779,0	-

Πηγή: «Νομοί» έκδοση allmedia, 2005

Πίνακας 20
Δημοσιονομική Διαχείριση

Μεσοηγία	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Αριθμός Φορολογούμενων	48.276	50.797	55.352	57.406	59.221	62.015	64.179	65.536	67.651	69.739
Δηλωθέν εισόδημα	98.621	115.555	134.139	156.065	171.010	177.200	195.528	628.941	688.697	746.470
Δηλ. εισόδημα ανά φορολογούμενο	2.042.858	2.274.839	2.423.381	2.718.618	2.887.357	2.857.357	3.046.604	9.597	10.180	10.704
Δηλ. εισόδημα, εισοδηματίες	-	-	-	-	-	-	8.698	13.703	14.959	16.339
Δηλ. εισόδημα, έμποροι, βιομήχανοι, επίχ.	-	-	-	-	-	-	44.385	127.709	130.167	126.177
Δηλ. εισόδημα, γεωργοί κτλ.	-	-	-	-	-	-	17.082	69.582	78.325	83.478
Δηλ. εισόδημα, μισθωτοί	-	-	-	-	-	-	72.764	195.277	224.564	250.501
Δηλ. εισόδημα, ελεύθ. επαγ/τίες	-	-	-	-	-	-	9.799	50.753	50.614	61.817
Δηλ. εισόδημα, συνταξιούχοι	-	-	-	-	-	-	42.800	171.916	190.068	207.858
Φόρος εισοδήματος φυσικών προσώπων	-	-	-	-	11.413	11.004	12.144	39.242	44.057	44.674
Φόρος εισ. φ.προσ./φορολογούμ.	-	-	-	-	192.719	177.425	188.738	599	651	641
Φόρος ΜΑΠ	-	-	-	-	-	92,83	98,00	381,74	314,14	324
ΦΜΑΠ - αριθ. Δηλ. φυσ. Προσώπων	-	-	-	-	-	293	276	245	246	264

Πελοπόννησος	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Αριθμός Φορολογούμενων	176.535	183.542	199.502	207.558	214.205	227.044	123.066	243.530	253.158	259.652
Δηλωθέν εισόδημα	356.269	416.329	482.953	564.479	618.880	651.752	725.334	2.347.513	2.586.266	2.802.743
Δηλ. εισόδημα ανά φορολογούμενο	2.018.121	2.268.304	2.420.793	2.719.621	2.889.195	2.870.596	3.059.629	9.640	10.216	10.794
Δηλ. εισόδημα, εισοδηματίες	-	-	-	-	-	-	36.881	63.259	69.499	73.040
Δηλ. εισόδημα, έμποροι, βιομήχανοι, επίχ.	-	-	-	-	-	-	166.415	498.089	513.176	496.447
Δηλ. εισόδημα, γεωργοί κτλ.	-	-	-	-	-	-	66.730	273.860	302.084	332.075
Δηλ. εισόδημα, μισθωτοί	-	-	-	-	-	-	278.563	770.521	898.514	994.203
Δηλ. εισόδημα, ελεύθ. επαγ/τίες	-	-	-	-	-	-	33.227	177.450	175.052	213.588
Δηλ. εισόδημα, συνταξιούχοι	-	-	-	-	-	-	143.519	564.332	627.940	693.390
Φόρος εισοδήματος φυσικών προσώπων	-	-	-	-	42.538	41.884	46.322	149.575	169.420	171.600
Φόρος εισ. φ.προσ./φορολογούμ.	-	-	-	-	198.585	184.474	195.398	614	669	661
Φόρος ΜΑΠ	-	-	-	-	-	300,32	321,21	1.140,97	1.082,41	1.111
ΦΜΑΠ - αριθ. Δηλ. φυσ. Προσώπων	-	-	-	-	-	1.089	1.092	1.011	984	1.003

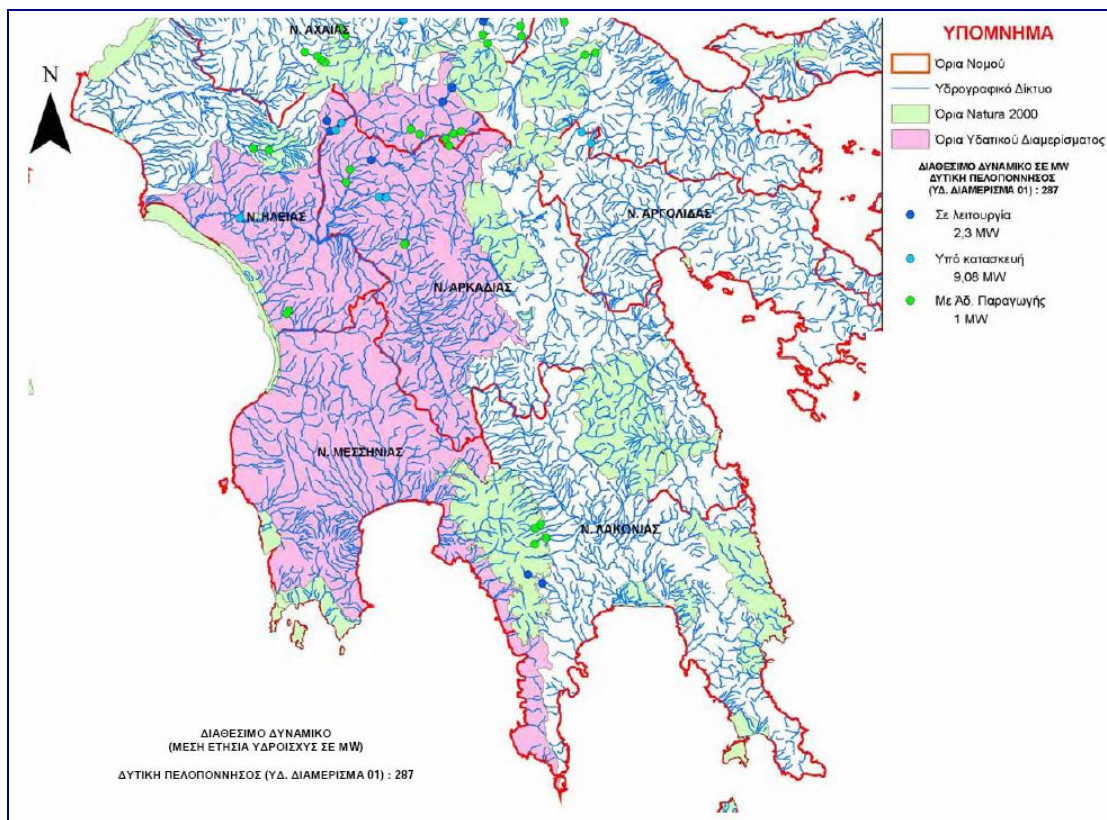
Πηγή: «Νομοί» έκδοση allmedia, 2005

Πίνακας 21
Παιδεία

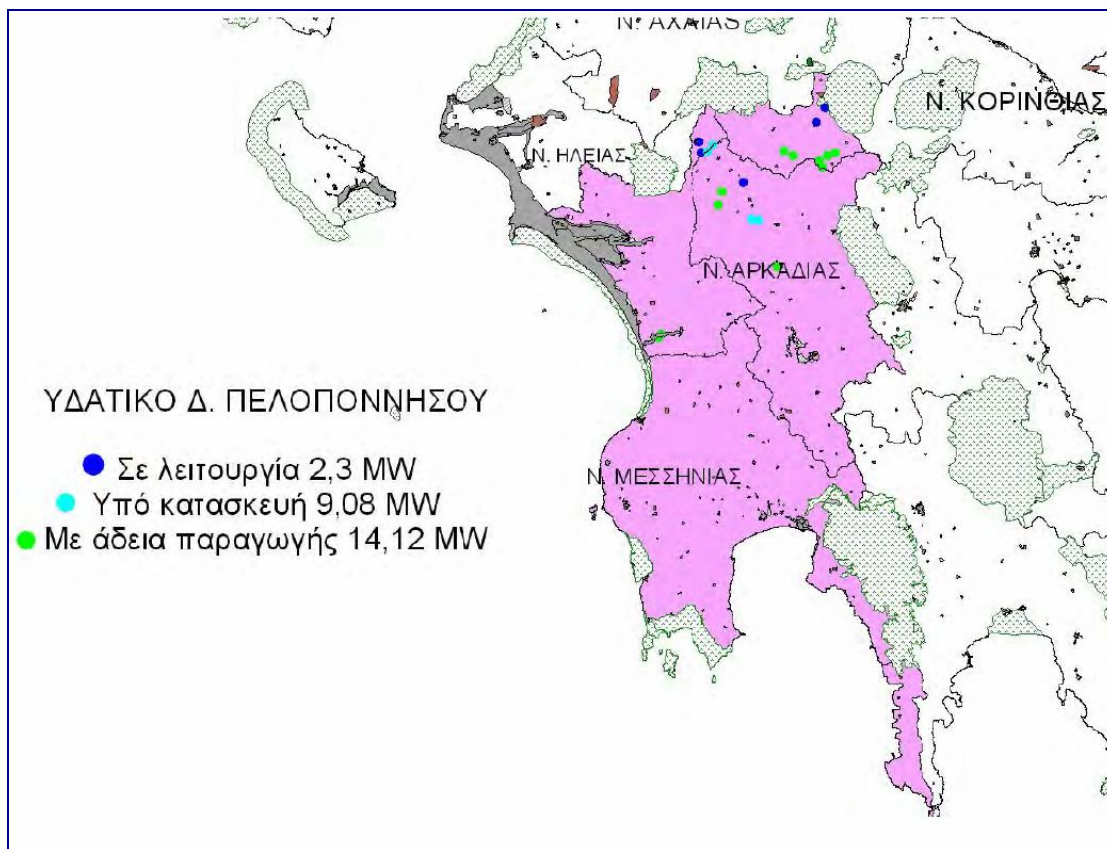
Μεσσηνία	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Αριθμός δημοτικών σχολείων	150	149	141	137	125	117	114	107	105	101
Αριθμός ιδιωτικών δημοτικών σχολείων	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2
Μαθητές δημοτικών σχολείων	10.233	9.919	9.542	9.420	9.151	9.016	9.245	9.071	8.981	8.999
Μαθητές ιδιωτικών δημοτικών σχολείων	141	170	167	176	213	243	251	251	228	329
Αριθμός γυμνασίων	34	34	33	33	34	34	33	34	34	35
Αριθμός ιδιωτικών γυμνασίων	-	-	-	-	1	1	1	1	1	2
Μαθητές γυμνασίων	6.309	6.078	5.897	5.885	5.693	5.466	5.254	4.139	4.751	4.584
Μαθητές ιδιωτικών γυμνασίων	-	-	-	-	13	27	42	43	50	333
Αριθμός λυκείων-ΤΕΕ	31	32	33	31	38	38	39	38	38	39
Αριθμός ιδιωτικών λυκείων-ΤΕΕ	1	1	1	-	1	1	1	1	1	2
Μαθητές λυκείων-ΤΕΕ	5.547	5.415	5.442	5.470	5.514	5.832	6.062	5.838	5.795	5.570
Μαθητές ιδιωτικών λυκείων-ΤΕΕ	22	16	9	-	15	31	44	46	28	30
Μαθητές β/άθμιας εκπ. Ανά 1000 κατ.	72,11	69,56	68,32	68,21	67,20	67,75	67,86	59,76	63,26	-
Μαθητές δημοτικού ανά 1000 κατοίκους	62,24	60,03	57,49	56,58	54,87	54,06	55,44	54,33	53,67	-

Πελοπόννησος	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Αριθμός δημοτικών σχολείων	545	533	521	508	477	457	429	425	419	412
Αριθμός ιδιωτικών δημοτικών σχολείων	7	8	8	8	8	8	8	8	7	8
Μαθητές δημοτικών σχολείων	36.499	35.230	34.320	34.289	34.078	33.214	33.688	33.645	33.780	33.240
Μαθητές ιδιωτικών δημοτικών σχολείων	691	732	755	700	734	763	768	754	711	774
Αριθμός γυμνασίων	119	120	119	120	121	121	122	123	124	121
Αριθμός ιδιωτικών γυμνασίων	2	2	2	2	3	4	4	5	5	9
Μαθητές γυμνασίων	22.288	21.678	20.985	20.164	19.801	18.827	18.924	16.284	17.531	17.301
Μαθητές ιδιωτικών γυμνασίων	199	196	168	160	194	297	410	468	501	431
Αριθμός λυκείων-ΤΕΕ	102	105	105	99	128	133	135	143	134	127
Αριθμός ιδιωτικών λυκείων-ΤΕΕ	5	4	3	2	6	8	6	7	5	6
Μαθητές λυκείων-ΤΕΕ	19.318	19.240	19.001	18.500	20.359	20.495	20.921	21.211	20.042	19.408
Μαθητές ιδιωτικών λυκείων-ΤΕΕ	332	258	223	206	289	457	508	527	544	578
Μαθητές β/άθμιας εκπ. Ανά 1000 κατ.	71	69	67	65	67	66	67	62	63	-
Μαθητές δημοτικού ανά 1000 κατοίκους	62	59	58	57	57	56	56	56	56	-

Πηγή: «Νομοί» έκδοση allmedia, 2005

Χάρτης 1
Υδροδυναμικό Δυτικής Πελοποννήσου

Χάρτης 2
Υδροδυναμικό Δυτικής Πελοποννήσου

Παράρτημα Β΄
Διοικητική Διάρθρωση Νομού Μεσσηνίας (Ν. 2539/97)

Παρακάτω αναφέρονται οι δήμοι, οι κοινότητες, τα δημοτικά, κοινοτικά διαμερίσματα και οι οικισμοί του νομού Μεσσηνίας.

- Ο αριθμός μέσα στα [] είναι ο πραγματικός πληθυσμός κατά περίπτωση.
- Η σειρά είναι (γενικά) αλφαβητική.
- Σε κάθε Δήμο, πρώτο αναφέρεται το Δημοτικό Διαμέρισμα που είναι η έδρα του Δήμου

Χάρτης: Διοικητική Διάρθρωση Νομού Μεσσηνίας (Ν. 2539/97)

Πίνακας
Διοικητική Διάρθρωση Νομού Μεσσηνίας (Ν. 2539/97)

α/α	Νέοι Δήμοι / Κοινότητες	Αρ. Δημ. Διαμερισμ.	α/α	Νέοι Δήμοι / Κοινότητες	Αρ. Δημ. Διαμερισμ.
1	Δ. Καλαμάτας	14	17	Δ. Κορώνης	10
2	Δ. Αβίας	8	18	Δ. Κυπαρισσίας	11
3	Δ. Αετού	11	19	Δ. Λεύκτρου	19
4	Δ. Αιπείας	3	20	Δ. Μεθώνης	6
5	Δ. Ανδανίας	14	21	Δ. Μελιγαλά	11
6	Δ. Ανδρούσης	5	22	Δ. Μεσσήνης	14
7	Δ. Άριος	6	23	Δ. Νέστορος	8
8	Δ. Αριστομένους	11	24	Δ. Οιχαλίας	10
9	Δ. Αρφαρών	8	25	Δ. Παπαφλέσσα	5
10	Δ. Αυλώνα	10	26	Δ. Πεταλιδίου	12
11	Δ. Βουφράδων	6	27	Δ. Πύλου	11
12	Δ. Γαργαλιάνων	7	28	Δ. Φιλιατρών	6
13	Δ. Δωρίου	9	29	Δ. Χιλιχωριών	5
14	Δ. Είρας	8			
15	Δ. Θουρίας	6	30	Κ. Τρικόρφου	5
16	Δ. Ιθώμης	8	31	Κ. Τριπύλας	7

Νομός Μεσσηνίας [176.876]

1. Δήμος Καλαμάτας

Ο δήμος Καλαμάτας έχει (πραγματικό) πληθυσμό 57.620 κατοίκους. Στον δήμο περιλαμβάνονται:

Δ.Δ. Καλαμάτας [49.550]

- η Καλαμάτα [49.154]
- τα Κουταλά [18]
- τα Μενινά [18]
- η Μονή Βελανιδιάς [27]
- ο Μπουρνιάς [271]
- ο Προφήτης Ηλίας [62]

Δ.Δ. Αλαγονίας [360]

- η Αλαγονία [289]
- ο Μαχαλάς [71]

Δ.Δ. Αντικαλάμου -- ο Αντικάλαμος [541]

Δ.Δ. Αρτεμισίας [310]

- η Αρτεμισία [291]
- η Θεοτόκος [19]

Δ.Δ. Ασπροχώματος [1.231]

- το Ασπρόχωμα [834]
- τα Ακοβίτικα [225]
- το Καλάμιον [135]

- το Κατσικόβον [37]
- Δ.Δ. Βέργας** [2.110]
 - η Παραλία Βέργας [2.046]
 - η Άνω Βέργα [11]
 - η Κάτω Βέργα [53]
- Δ.Δ. Ελαιοχωρίου** [385]
 - το Ελαιοχώρι [116]
 - η Αράχοβα [33]
 - τα Διάσελλα [19]
 - η Μονή Διμιόβης [12]
 - τα Περιβολάκια [205]
- Δ.Δ. Καρβελίου** [180]
 - το Καρβέλιον [74]
 - η Αγία Τριάς [33]
 - οι Εμιαλοί [10]
 - το Κάτω Καρβέλιον [63]
- Δ.Δ. Λαδά** [223]
 - ο Λαδάς [210]
 - η Αγία Μαρίνα [0]
 - ο Άγιος Βασίλειος [13]
- Δ.Δ. Λαϊκών** [926]
 - τα Λαϊκά [620]
 - τα Κατσαράϊκα [119]
 - το Ξεροκάμπι [119]
 - τα Σπιτάκια [68]
- Δ.Δ. Μικράς Μαντινείας** -- η Μικρά Μαντινεία [688]
- Δ.Δ. Νεδούσης** -- η Νέδουσα [158]
- Δ.Δ. Πηγών** [103]
 - οι Πηγές [103]
 - ο Σκουρόλακκος [0]
- Δ.Δ. Σπερχογείας** -- η Σπερχόγεια [855]

2. Δήμος Αβίας

Ο δήμος Αβίας έχει (πραγματικό) πληθυσμό 3.089 κατοίκους. Στον δήμο περιλαμβάνονται:

- Δ.Δ. Κάμπου** [579]
 - ο Κάμπος [486]
 - ο Οροβάς [39]
 - το Πλάτωμα [50]
 - τα Τούμπια [4]
- Δ.Δ. Αβίας** [605]
 - η Αβία [236]
 - το Ακρογιάλιον [189]
 - η Μεγάλη Μαντινεία [180]
- Δ.Δ. Αλτομιρών** -- τα Αλτομιρά [72]
- Δ.Δ. Δολών** [450]
 - οι Κάτω Δολοί [163]
 - οι Άνω Δολοί [85]
 - τα Καλιαναίικα [86]
 - οι Κιτριές [116]
- Δ.Δ. Κέντρου** [353]
 - το Κέντρον [25]
 - το Ανατολικόν [87]

- το Βόρειον [155]
- η Χώρα Γαϊτσών [86]
- Δ.Δ. Πηγαδίων** [181]
- τα Πηγάδια [36]
- τα Δένδρα [54]
- η Κρύα Βρύση [24]
- τα Ριζανά [67]
- Δ.Δ. Σταυροπηγίου** [505]
- το Σταυροπήγιον [400]
- η Μάλτα [105]
- Δ.Δ. Σωτηριανικών** [344]
- τα Σωτηριάνικα [203]
- η Δροσοπηγή [0]
- ο Κουρής [54]
- η Χαραυγή [87]

3. Δήμος Αετού

Ο δήμος Αετού έχει (πραγματικό) πληθυσμό 3.264 κατοίκους. Στον δήμο περιλαμβάνονται:

- Δ.Δ. Κοπανακίου** [1.624]
- το Κοπανάκι [1.439]
- ο Άγιος Δημήτριος [54]
- το Ριζοχώριον [131]
- Δ.Δ. Αγριλιάς Τριφυλίας** -- η Νέα Αγριλιά [164]
- Δ.Δ. Αετού** -- ο Αετός [595]
- Δ.Δ. Αρτικίου** -- το Αρτίκιον [29]
- Δ.Δ. Γλυκορριζίου** -- το Γλυκορρίζιον [222]
- Δ.Δ. Καμαρίου** -- το Καμάριον [86]
- Δ.Δ. Κεφαλόβρυσης** [197]
- η Κεφαλόβρυση [158]
- τα Τσερτσαίικα [39]
- Δ.Δ. Κρουονερίου** -- το Κρουονέριον [79]
- Δ.Δ. Μοναστηρίου** -- το Μοναστήριον [113]
- Δ.Δ. Πολυθέας** -- η Πολυθέα [108]
- Δ.Δ. Σιτοχωρίου** -- το Σιτοχώριον [47]

4. Δήμος Αιπείας

Ο δήμος Αιπείας έχει (πραγματικό) πληθυσμό 2.574 κατοίκους. Στον δήμο περιλαμβάνονται:

- Δ.Δ. Λογγάς** -- η Λογγά [991]
- Δ.Δ. Αδριανής** [322]
- η Αδριανή [228]
- η Κλεισούρα [67]
- η Νεραϊδόβρυση [27]
- Δ.Δ. Μηλίτσας** [308]
- η Μηλίτσα [128]
- η Ανατολική Μηλίτσα [141]
- τα Βλασαιίικα [39]
- Δ.Δ. Νέας Κορώνης** -- η Νέα Κορώνη [403]
- Δ.Δ. Χράνων** [550]
- οι Χράνοι [352]

- η Επισκοπή [148]
- το Κακόρρευμα [44]
- το Καφού [6]

5. Δήμος Ανδανίας

Ο δήμος Ανδανίας έχει (πραγματικό) πληθυσμό 3.084 κατοίκους. Στον δήμο περιλαμβάνονται:

Δ.Δ. Διαβολιτσίου [922]

- το Διαβολίτσιον [846]
- οι Άγιοι Θεόδωροι [59]
- το Μοναστηράκιον [17]

Δ.Δ. Αγριλοβούνου [135]

- το Αγριλόβουνον [122]
- η Βρυσούλα [13]

Δ.Δ. Άνω Μελπείας [158]

- η Άνω Μέλπεια [96]
- ο Άγιος Αθανάσιος [40]
- η Πηγή [22]

Δ.Δ. Δασοχωρίου -- το Δασοχώριον [33]

Δ.Δ. Δεσύλλα -- ο Δεσύλλας [364]

Δ.Δ. Ηλέκτρας -- η Ηλέκτρα [213]

Δ.Δ. Καρνασίου -- το Καρνάσιον [235]

Δ.Δ. Κάτω Μελπείας [332]

- η Κάτω Μέλπεια [319]
- ο Βράχος [13]

Δ.Δ. Κεντρικού -- το Κεντρικόν [98]

Δ.Δ. Κωνσταντίνων [197]

- οι Κωνσταντίνοι [180]
- τα Πλάτανα [17]

Δ.Δ. Μάλτας -- η Μάλτα [81]

Δ.Δ. Μάνδρας -- η Μάνδρα [74]

Δ.Δ. Μαντζαρίου -- το Μαντζάριον [138]

Δ.Δ. Παραπουγκίου -- το Παραπούγκιον [104]

6. Δήμος Ανδρούσας

Ο δήμος Ανδρούσας έχει (πραγματικό) πληθυσμό 2.820 κατοίκους. Στον δήμο περιλαμβάνονται:

Δ.Δ. Ανδρούσης [786]

- η Ανδρούσα [691]
- η Βασιλάδα [95]

Δ.Δ. Αγριλιάς Μεσσηνίας -- η Αγριλιά [128]

Δ.Δ. Αμφιθέας -- η Αμφιθέα [443]

Δ.Δ. Ελληνοεκκλησίας -- η Ελληνοεκκλησία [310]

Δ.Δ. Εύας -- η Εύα [535]

Δ.Δ. Καλαμαρά -- ο Καλαμαράς [110]

- Δ.Δ. Καλογερόρραχης** -- η Καλογερόρραχη [195]
- Δ.Δ. Μαγγανιακού** -- το Μαγγανιακόν [175]
- Δ.Δ. Πολυλόφου** -- ο Πολύλοφος [138]

7. Δήμος Άριος

Ο δήμος Άριος έχει (πραγματικό) πληθυσμό 2.189 κατοίκους. Στον δήμο περιλαμβάνονται:

- Δ.Δ. Άριος** -- ο Άρις [1.116]
- Δ.Δ. Αλωνίων** -- τα Αλώνια [164]
- Δ.Δ. Άμμου** -- η Άμμος [254]
- Δ.Δ. Ανεμομούλου** -- ο Ανεμόμυλος [127]
- Δ.Δ. Αριοχωρίου** -- το Αριοχώριον [356]
- Δ.Δ. Ασπροπουλιάς** -- η Ασπροπουλιά [172]

8. Δήμος Αριστομένους

Ο δήμος Αριστομένους έχει (πραγματικό) πληθυσμό 3.413 κατοίκους. Στον δήμο περιλαμβάνονται:

- Δ.Δ. Αριστομένους** [620]
 - ο Αριστομένης [531]
 - η Χορεύτρα [89]
- Δ.Δ. Βουταίνης** [199]
 - η Άνω Βούταινα [108]
 - η Κάτω Βούταινα [37]
 - η Μάκρυνα [54]
- Δ.Δ. Διοδίων** -- τα Διόδια [359]
- Δ.Δ. Κεφαλοβρύσου** [166]
 - το Κεφαλόβρυσον [141]
 - η Κουλκάδα [25]
- Δ.Δ. Κουτίφαρη** -- ο Κουτίφαρης [127]
- Δ.Δ. Μάνεση** -- ο Μάνεσης [409]
- Δ.Δ. Πελεκανάδας** -- η Πελεκανάδα [312]
- Δ.Δ. Πλατανόβρυσης** -- η Πλατανόβρυση [113]
- Δ.Δ. Πουλιτσίου** [85]
 - το Πουλίτσιον [27]
 - η Περδικόβρυση [58]
- Δ.Δ. Στέρνας** [466]
 - η Στέρνα [367]
 - η Αετοφωλιά [99]
- Δ.Δ. Στρεφίου** [557]
 - το Στρέφιον [527]
 - η Χρυσοφόρα [30]

9. Δήμος Αρφαρών

Ο δήμος Αρφαρών έχει (πραγματικό) πληθυσμό 3.212 κατοίκους. Στον δήμο περιλαμβάνονται:

- Δ.Δ. Αρφαρών** [1.350]
 - τα Αρφαρά [1.240]
 - ο Άγιος Κωνσταντίνος [84]
 - τα Άνω Αρφαρά [26]
- Δ.Δ. Αγίου Φλώρου** [302]
 - ο Άγιος Φλώρος [253]
 - τα Χριστοφιλαίικα [49]
- Δ.Δ. Αγρίλου** -- ο Άγριλος [188]
- Δ.Δ. Βελανιδιάς** -- η Βελανιδιά [105]
- Δ.Δ. Βρομόβρυσης** [243]
 - η Βρομόβρυση [40]
 - η Άνω Βρομόβρυση [45]
 - το Δρέμιον [57]
 - η Κρασοπούλα [101]
- Δ.Δ. Πηδήματος** -- το Πήδημα [356]
- Δ.Δ. Πλατέος** -- το Πλατύ [540]
- Δ.Δ. Σταματινού** [128]
 - το Σταματινόν [105]
 - η Πελεκητή [23]

10. Δήμος Αυλώνα

Ο δήμος Αυλώνα έχει (πραγματικό) πληθυσμό 2.626 κατοίκους. Στον δήμο περιλαμβάνονται:

- Δ.Δ. Σιδηροκάστρου** -- το Σιδηρόκαστρον [308]
- Δ.Δ. Αγαλιανής** [312]
 - η Αγαλιανή [232]
 - η Βλασσάδα [38]
 - η Παλιοβλασσάδα [4]
 - τα Πηγαδούλια [38]
- Δ.Δ. Αυλώνος** [345]
 - ο Αυλών [302]
 - το Πανόραμα [19]
 - η Πτέρη [24]
- Δ.Δ. Βανάδας** -- η Βανάδα [65]
- Δ.Δ. Ελαίας** [328]
 - η Ελαία [276]
 - ο Αγιαννάκης [24]
 - η Φόνισσα [28]
- Δ.Δ. Καλιτσαίνης** -- η Καλίτσαίνα [59]
- Δ.Δ. Καλού Νερού** [741]
 - το Καλόν Νερόν [540]
 - το Άνω Καλόν Νερόν [69]
 - το Βουνάκι [1]
 - ο Κάκκαβας [73]
 - το Μάρμαρο [24]
 - η Στάση Σιδηροκάστρου [34]

- Δ.Δ. Καρυών** -- οι Καρυές [113]
- Δ.Δ. Πλατανίων** -- τα Πλατάνια [255]
- Δ.Δ. Προδρόμου** -- ο Πρόδρομος [100]

11. Δήμος Βουφράδων

Ο δήμος Βουφράδων έχει (πραγματικό) πληθυσμό 1.802 κατοίκους. Στον δήμο περιλαμβάνονται:

- Δ.Δ. Χατζή** -- ο Χατζής [715]
- Δ.Δ. Βλάση** -- ο Βλάσης [173]
- Δ.Δ. Κουρτακίου** -- το Κουρτάκιον [200]
- Δ.Δ. Μηλιωτίου** -- το Μηλιώτιον [154]
- Δ.Δ. Πετριτσίου** -- το Πετρίτσιον [240]
- Δ.Δ. Χαραυγής** [320]
 - η Χαραυγή [237]
 - η Καζάρμα [83]

12. Δήμος Γαργαλιάνων

Ο δήμος Γαργαλιάνων έχει (πραγματικό) πληθυσμό 9.083 κατοίκους. Στον δήμο περιλαμβάνονται:

- Δ.Δ. Γαργαλιάνων** [6.336]
 - οι Γαργαλιάνοι [5.970]
 - ο Βατιάς [25]
 - το Βρομονέριον [49]
 - ο Κάναλος [92]
 - τα Πηγάδια [26]
 - τα Ρίκια [99]
 - η Χοχλαστή [75]
- Δ.Δ. Βάλτας** -- η Βάλτα [356]
- Δ.Δ. Λεύκης** [330]
 - η Λεύκη [217]
 - η Τραγάνα [113]
- Δ.Δ. Μαραθοπόλεως** [747]
 - η Μαραθόπολις [743]
 - η Πρώτη (νησίδα) [4]
- Δ.Δ. Μουζακίου** -- το Μουζάκιον [404]
- Δ.Δ. Πύργου Τριφυλίας** -- ο Πύργος [847]
- Δ.Δ. Φλόκας** -- η Φλόκα [63]

13. Δήμος Δωριού

Ο δήμος Δωριού έχει (πραγματικό) πληθυσμό 4.069 κατοίκους. Στον δήμο περιλαμβάνονται:

Δ.Δ. Δωρίου [1.416]

- το Δώριον [1.139]
- ο Άγιος Γεώργιος [131]
- ο Άγιος Πέτρος [34]
- η Αμφιθέα [12]
- η Κάτω Αμφιθέα [100]

Δ.Δ. Άνω Δωρίου -- το Άνω Δώριον [181]

Δ.Δ. Βασιλικού -- το Βασιλικόν [506]

Δ.Δ. Κόκλα [433]

- ο Κόκλας [344]
- η Κάτω Μάλθη [89]

Δ.Δ. Κούβελα [353]

- ο Κούβελας [262]
- η Κυψέλη [91]

Δ.Δ. Μάλθης -- η Μάλθη [155]

Δ.Δ. Χαλκιά -- ο Χαλκιάς [108]

Δ.Δ. Χρυσοχωρίου -- το Χρυσοχώριον [302]

Δ.Δ. Ψαρίου [615]

- το Ψάριον [602]
- ο Άγιος Νικόλαος [13]
- τα Κάτω Μέρη [0]

14. Δήμος Είρας

Ο δήμος Είρας έχει (πραγματικό) πληθυσμό 997 κατοίκους. Στον δήμο περιλαμβάνονται:

Δ.Δ. Νέδας -- η Νέδα [210]

Δ.Δ. Αγίου Σώστου -- ο Άγιος Σώστης [107]

Δ.Δ. Αμπελιώνας -- η Αμπελιώνα [161]

Δ.Δ. Κακαλετρίου [93]

- το Κακαλέτριον [69]
- η Μαρίνα [24]

Δ.Δ. Πέτρας -- η Πέτρα [103]

Δ.Δ. Σκληρού -- ο Σκληρός [131]

Δ.Δ. Στασίμου -- το Στάσιμον [88]

Δ.Δ. Συρρίζου [104]

- το Σύρριζον [71]
- η Διμάνδρα [33]

15, Δήμος Θουρίας

Ο δήμος Θουρίας έχει (πραγματικό) πληθυσμό 4.106 κατοίκους. Στον δήμο περιλαμβάνονται:

Δ.Δ. Θουρίας -- η Θουρία [1.257]

Δ.Δ. Αιθαιάς -- η Αίθαια [387]

Δ.Δ. Αμφειάς [659]

- η Άνω Άμφεια [407]
- η Κάτω Άμφεια [223]
- η Μονή Γαρδικίου [29]

- Δ.Δ. Ανθείας** [496]
 - η Άνθεια [300]
 - η Αίπεια [196]
- Δ.Δ. Μικρομάνης** -- η Μικρομάνη [919]
- Δ.Δ. Πολιανής** -- η Πολιανή [388]

16. Δήμος Ιθώμης

Ο δήμος Ιθώμης έχει (πραγματικό) πληθυσμό 2.466 κατοίκους. Στον δήμο περιλαμβάνονται:

- Δ.Δ. Βαλύρας** -- η Βαλύρα [1.005]
- Δ.Δ. Αριστοδημίου** -- το Αριστοδήμιον [322]
- Δ.Δ. Αρσινόης** -- η Αρσινόη [192]
- Δ.Δ. Ζερμπισίων** [147]
 - τα Ζερμπίσια [108]
 - το Κογχύλιον [39]
- Δ.Δ. Κεφαλινού** -- ο Κεφαλινός [129]
- Δ.Δ. Λαμπαίνης** -- η Λάμπαινα [247]
- Δ.Δ. Μαυροματίου Ιθώμης** [303]
 - το Μαυρομάτιον [222]
 - η Μονή Βουλκάνου [7]
 - τα Πετράλωνα [74]
- Δ.Δ. Ρευματιάς** [121]
 - η Ρευματιά [102]
 - ο Χρυσότοπος [19]

17. Δήμος Κορώνης

Ο δήμος Κορώνης έχει (πραγματικό) πληθυσμό 5.067 κατοίκους. Στον δήμο περιλαμβάνονται:

- Δ.Δ. Κορώνης** -- η Κορώνη [1.668]
- Δ.Δ. Ακριτοχωρίου** -- το Ακριτοχώριον [204]
- Δ.Δ. Βασιλιτσίου** [631]
 - το Βασιλίτσιον [488]
 - ο Άγιος Γεώργιος [53]
 - τα Λιβαδάκια [46]
 - η Φανερωμένη [44]
- Δ.Δ. Βουναρίων** -- τα Βουνάρια [252]
- Δ.Δ. Καπλανίου** [314]
 - το Καπλάνιον [172]
 - το Εξοχικόν [45]
 - το Ζιζάνιον [97]
- Δ.Δ. Κόμπων** [116]
 - οι Κόμποι [100]
 - τα Περούλια [16]
- Δ.Δ. Υαμείας** -- η Υάμεια [121]
- Δ.Δ. Φαλάνθης** [317]
 - η Φαλάνθη [166]
 - το Μυστράκιον [32]

- το Χωματερόν [119]
- Δ.Δ. Χαρακοπίου** (Χαροκοπειού) [874]
- το Χαρακοπιό (τ. το Χαροκοπειόν) [743]
- η Αγία Τριάδα [38]
- ο Άγιος Ισίδωρος [28]
- ο Άγιος Ιωάννης [21]
- η Μυρτιά [24]
- η Ποταμιά [20]
- Δ.Δ. Χρυσοκελλαριάς** [570]
- η Χρυσοκελλαριά [528]
- οι Άγιοι Ανάργυροι [42]

18. Δήμος Κυπαρισσίας

Ο δήμος Κυπαρισσίας έχει (πραγματικό) πληθυσμό 8.648 κατοίκους. Στον δήμο περιλαμβάνονται:

- Δ.Δ. Κυπαρισσίας** [5.708]
- η Κυπαρισσία [4.894]
- το Μεμί [222]
- οι Μπλεμενιάνοι [37]
- οι Μύλοι [109]
- το Ρουζάκιον [302]
- η Τερψιθέα [144]
- Δ.Δ. Αρμενιών** -- οι Αρμενιοί [462]
- Δ.Δ. Βρυσών** -- οι Βρύσες [306]
- Δ.Δ. Μουριατάδας** [125]
- η Μουριατάδα [80]
- το Καρβούνιον [45]
- Δ.Δ. Μύρου** [63]
- το Μύρον [32]
- το Αλιμάκιον [31]
- Δ.Δ. Ξηροκάμπου** -- ο Ξηρόκαμπος [68]
- Δ.Δ. Περδικονερίου** -- το Περδικονέριον [327]
- Δ.Δ. Ραχών** -- οι Ράχες [305]
- Δ.Δ. Σπηλιάς** -- η Σπηλιά [614]
- Δ.Δ. Στασιού** -- το Στασιόν [312]
- Δ.Δ. Φαρακλάδας** -- η Φαρακλάδα [358]

19. Δήμος Λεύκτρου

Ο δήμος Λεύκτρου έχει (πραγματικό) πληθυσμό 5.558 κατοίκους. Στον δήμο περιλαμβάνονται:

- Δ.Δ. Καρδαμύλης** [477]
- η Καρδαμύλη [329]
- η Αγία Σοφία [7]
- το Καλαμίτσι [39]
- ο Κάμπος [76]
- το Πετροβούνιον [26]

- Δ.Δ. Αγίου Νικολάου** [508]
 - ο Άγιος Νικόλαος [451]
 - ο Άγιος Δημήτριος [57]
- Δ.Δ. Αγίου Νίκωνος** -- ο Άγιος Νίκων [146]
- Δ.Δ. Εξωχώριου** [334]
 - το Εξωχώριον [252]
 - η Χώρα [82]
- Δ.Δ. Θαλαμών** [129]
 - οι Θαλάμες [84]
 - ο Πλάτανος [42]
 - τα Σωματιανά [3]
- Δ.Δ. Καρυοβουνίου** [82]
 - το Καρυοβούνιον [71]
 - η Δρυόπη [11]
- Δ.Δ. Καστανέας** -- η Καστανέα [203]
- Δ.Δ. Λαγκάδας** -- η Λαγκάδα [209]
- Δ.Δ. Μηλέας** [366]
 - η Μηλέα [248]
 - η Κάτω Χώρα [84]
 - τα Κυβέλεια [34]
- Δ.Δ. Νεοχωρίου** [1.108]
 - το Νεοχώριον [341]
 - το Λεύκτρον [142]
 - η Στούπα [625]
- Δ.Δ. Νομιστή** -- ο Νομιστής [117]
- Δ.Δ. Πλάτσης** [372]
 - η Πλάτσα [276]
 - το Κοτρώνιον [34]
 - η Πηγή [62]
- Δ.Δ. Προαστίου** [432]
 - το Προάστιον [334]
 - ο Λάκκος [14]
 - το Νέον Προάστιον [84]
- Δ.Δ. Προσηλίου** [213]
 - το Προσήλιον [181]
 - οι Καλύβες [32]
- Δ.Δ. Πύργου Καλαμών** -- ο Πύργος [185]
- Δ.Δ. Ριγκλίων** [189]
 - τα Ρίγκλια [122]
 - τα Άνω Ρίγκλια [39]
 - το Ελαιοχώριο [28]
- Δ.Δ. Σαϊδόνας** -- η Σαϊδόνα [123]
- Δ.Δ. Τραχήλας** -- η Τραχήλα [174]
- Δ.Δ. Τσερίων** [191]
 - τα Τσέρια [98]
 - τα Γιατραίκα [20]
 - η Ζαχαριά [12]
 - το Καταφύγιον [31]
 - το Πεδινόν [30]

20. Δήμος Μεθώνης

Ο δήμος Μεθώνης έχει (πραγματικό) πληθυσμό 2.638 κατοίκους. Στον δήμο περιλαμβάνονται:

Δ.Δ. Μεθώνης [1.249]

- η Μεθώνη [1.169]
- η Κοκκινιά [27]
- τα Κρητικά [9]
- η Σαπιέντζα (νησίδα) [7]
- η Τάπια [37]

Δ.Δ. Ευαγγελισμού [398]

- ο Ευαγγελισμός [287]
- τα Δεντρούλια [10]
- τα Καμάρια [101]

Δ.Δ. Καινούργιου Χωρίου [89]

- το Καινούργιον Χωρίον [47]
- οι Βαράκες [42]

Δ.Δ. Λαχανάδας [169]

- η Λαχανάδα [163]
- οι Νεραντζές [6]

Δ.Δ. Φοινίκης -- η Φοινίκη [107]

Δ.Δ. Φοινικούντος [626]

- ο Φοινικούς [559]
- ο Ανεμόμυλος [10]
- ο Γριζόκαμπος [38]
- η Λούτσα [9]
- η Σχίζα (νησίδα) [2]
- τα Χουνάκια [8]

21. Δήμος Μελιγαλά

Ο δήμος Μελιγαλά έχει (πραγματικό) πληθυσμό 4.040 κατοίκους. Στον δήμο περιλαμβάνονται:

Δ.Δ. Μελιγαλά -- ο Μελιγαλάς [1.426]

Δ.Δ. Ανθούσης -- η Ανθούσα [153]

Δ.Δ. Ζευγολατείου -- το Ζευγολατεϊόν [466]

Δ.Δ. Καλλιρρόης -- η Καλλιρρόη [335]

Δ.Δ. Μαγούλας -- η Μαγούλα [139]

Δ.Δ. Μίλα [82]

- το Μίλα [71]
- το Κάστρον [11]

Δ.Δ. Νεοχωρίου Ιθώμης [321]

- το Νεοχώριον [289]
- ο Κροντηρές [32]

Δ.Δ. Πολίχνης -- η Πολίχνη [198]

Δ.Δ. Σκάλας [527]

- η Σκάλα [298]
- ο Σταθμός [229]

Δ.Δ. Στενυκλάρου -- ο Στενύκλαρος [78]

Δ.Δ. Τσουκαλαϊκών -- τα Τσουκαλαϊκά [315]

22. Δήμος Μεσσήνης

Ο δήμος Μεσσήνης έχει (πραγματικό) πληθυσμό 11.041 κατοίκους. Στον δήμο περιλαμβάνονται:

- Δ.Δ. Μεσσήνης** [6.912]
 - η Μεσσήνη [6.693]
 - ο Άγιος Κωνσταντίνος [85]
 - ο Μυλωνάς [29]
 - ο Ξινός [105]
- Δ.Δ. Αβραμιού** [591]
 - το Αβραμιόν [413]
 - ο Άγιος Αυγουστίνος [14]
 - το Δρακονέριον [164]
- Δ.Δ. Αναλήψεως** -- η Ανάληψις [354]
- Δ.Δ. Βελίκας** [407]
 - η Βελίκα [310]
 - η Παραλία Βελίκας [97]
- Δ.Δ. Καρτερολίου** [599]
 - το Καρτερόλιον [529]
 - το Μοσχοχώριον [70]
- Δ.Δ. Λευκοχώρας** -- η Λευκοχώρα [358]
- Δ.Δ. Λυκοτράφου** [347]
 - ο Λυκότραφος [259]
 - η Μυρτοποταμιά [88]
- Δ.Δ. Μαδένης** -- η Μάδενα [143]
- Δ.Δ. Μαυρομματίου Παμίσου** -- το Μαυρομάτιον [388]
- Δ.Δ. Νεοχωρίου Αριστομένους** -- το Νεοχώριον [250]
- Δ.Δ. Πιλαλίστρας** -- η Πιλαλίστρα [196]
- Δ.Δ. Πιπερίτσης** -- η Πιπερίτσα [143]
- Δ.Δ. Σπιταλίου** -- το Σπιτάλιον [141]
- Δ.Δ. Τριόδου** -- η Τρίσδος [212]

23. Δήμος Νέστορος

Ο δήμος Νέστορος έχει (πραγματικό) πληθυσμό 5.552 κατοίκους. Στον δήμο περιλαμβάνονται:

- Δ.Δ. Χώρας** [3.500]
 - η Χώρα [3.458]
 - ο Στυλιανός [42]
- Δ.Δ. Αμπελοφύτου** -- το Αμπελόφυτο [348]
- Δ.Δ. Κορυφασίου** [697]
 - το Κορυφάσιον [688]
 - το Πισάσκιον [9]
- Δ.Δ. Μεταξάδας** [203]
 - η Μεταξάδα [144]
 - η Ποταμιά [38]
 - ο Σταυρός [21]

- Δ.Δ. Μυρσινοχωρίου** -- το Μυρσινοχώριον [217]
- Δ.Δ. Παλαιού Λουτρού** -- το Παλαιόν Λουτρόν [79]
- Δ.Δ. Ρωμανού** [438]
 - ο Ρωμανός [331]
 - το Πετροχώριον [107]
- Δ.Δ. Φλεσιάδος** -- η Φλεσιάς [70]

24. Δήμος Οιχαλίας

Ο δήμος Οιχαλίας έχει (πραγματικό) πληθυσμό 2.797 κατοίκους. Στον δήμο περιλαμβάνονται:

- Δ.Δ. Μερόνης** [757]
 - η Μερόπη [586]
 - η Αλλαγή [143]
 - η Μούστα [28]
- Δ.Δ. Ανδανίας** -- η Ανδανία [141]
- Δ.Δ. Καλυβίων** -- τα Καλύβια [93]
- Δ.Δ. Κατσαρού** -- ο Κατσαρός [459]
- Δ.Δ. Λουτρού** -- το Λουτρόν [159]
- Δ.Δ. Οιχαλίας** -- η Οιχαλία [484]
- Δ.Δ. Πεύκου** [142]
 - το Πεύκον [106]
 - οι Αγριλιές [36]
- Δ.Δ. Σιάμου** -- το Σιάμον [156]
- Δ.Δ. Σολακίου** -- το Σολάκιον [167]
- Δ.Δ. Φίλια** -- το Φίλια [239]

25. Δήμος Παπαφλέσσα

Ο δήμος Παπαφλέσσα έχει (πραγματικό) πληθυσμό 2.205 κατοίκους. Στον δήμο περιλαμβάνονται:

- Δ.Δ. Βλαχοπούλου** [1.421]
 - το Βλαχόπουλον [1.346]
 - το Κούμαρον [75]
- Δ.Δ. Μανιακίου** [109]
 - το Μανιάκιον [59]
 - το Τουλούπα Χάνι [50]
- Δ.Δ. Μαργελίου** -- το Μαργέλιον [116]
- Δ.Δ. Μεταμορφώσεως** -- η Μεταμόρφωσις [400]
- Δ.Δ. Παπαφλέσσα** [159]
 - ο Παπαφλέσσας [90]
 - οι Άγιοι Απόστολοι [22]
 - το Κοντογόνιον [47]

26. Δήμος Πεταλιδίου

Ο δήμος Πεταλιδίου έχει (πραγματικό) πληθυσμό 3.601 κατοίκους. Στον δήμο περιλαμβάνονται:

- Δ.Δ. Πεταλιδίου** [1.370]
 - το Πεταλίδιον [1.191]
 - ο Τζάνες [142]
 - οι Φόροι [37]
- Δ.Δ. Αχλαδοχωρίου** [385]
 - το Αχλαδοχώριον [162]
 - το Καλαμάκιον [194]
 - η Χελωναριά [29]
- Δ.Δ. Δάρα** [432]
 - ο Δάρας [268]
 - η Δάφνη [164]
- Δ.Δ. Δροσιάς** [120]
 - η Δροσιά [120]
 - η Άνω Δροσιά [0]
- Δ.Δ. Καλοχωρίου** -- το Καλοχώριον [134]
- Δ.Δ. Καρποφόρων** [245]
 - τα Καρποφόρα [67]
 - ο Ριζόμυλος [178]
- Δ.Δ. Καστανίων** -- τα Καστάνια [35]
- Δ.Δ. Κοκκίνου** [72]
 - το Κόκκινον [72]
 - τα Παναίικα [0]
- Δ.Δ. Λυκίσσης** [83]
 - η Λύκισσα [26]
 - το Αγνάντιον [43]
 - η Γαμβριά [14]
- Δ.Δ. Μαθίας** [67]
 - η Μαθία [67]
 - οι Τρύπες [0]
- Δ.Δ. Νερομούλου** -- ο Νερόμυλος [337]
- Δ.Δ. Πανιπερίου** [321]
 - το Πανιπέριον [227]
 - η Αγία Σωτήρα [94]

27. Δήμος Πύλου

Ο δήμος Πύλου έχει (πραγματικό) πληθυσμό 5.402 κατοίκους. Στον δήμο περιλαμβάνονται:

- Δ.Δ. Πύλου** [2.561]
 - η Πύλος [2.104]
 - η Γιάλοβα [258]
 - το Ελαιόφυτον [102]
 - το Παλαιόνερον [27]
 - η Σφακτηρία (νησίδα) [0]
 - η Σχινόλακκα [70]

- Δ.Δ. Αμπελοκήπων** [119]
 - οι Αμπελόκηποι [54]
 - οι Κάτω Αμπελόκηποι [65]
- Δ.Δ. Γλυφάδας** -- η Γλυφάδα [251]
- Δ.Δ. Ικλαίνης** -- η Ίκλαινα [361]
- Δ.Δ. Καλλιθέας** [646]
 - η Καλλιθέα [600]
 - η Αραπόλακκα [46]
- Δ.Δ. Κυνηγού** -- ο Κυνηγός [361]
- Δ.Δ. Μεσοχωρίου** -- το Μεσοχώριον [219]
- Δ.Δ. Παππουλιών** [225]
 - τα Παππούλια [123]
 - ο Πλάτανος [102]
- Δ.Δ. Πηδάσου** -- η Πήδασος [146]
- Δ.Δ. Πύλας** [190]
 - η Πύλα [151]
 - τα Μπαλοδημαίικα [39]
- Δ.Δ. Χωματάδας** [323]
 - η Χωματάδα [181]
 - τα Περιβολάκια [142]

28. Δήμος Φιλιατρών

Ο δήμος Φιλιατρών έχει (πραγματικό) πληθυσμό 9.334 κατοίκους. Στον δήμο περιλαμβάνονται:

- Δ.Δ. Φιλιατρών** [7.882]
 - τα Φιλιατρά [6.719]
 - η Αγία Κυριακή [339]
 - ο Άγριλος [424]
 - οι Βρύσες [51]
 - το Κουντρίον [21]
 - ο Λαγκουβάρδος [66]
 - τα Λεμπεστενά [125]
 - το Λιμενάριον [75]
 - το Μερολίθι [46]
 - το Στόμιον [16]
- Δ.Δ. Εξοχικού** -- το Εξοχικόν [243]
- Δ.Δ. Μάλης** -- η Μάλη [99]
- Δ.Δ. Πλάτης** -- η Πλάτη [174]
- Δ.Δ. Χαλαζονίου** -- το Χαλαζόνιον [234]
- Δ.Δ. Χριστιανουπόλεως** -- η Χριστιανούπολη [702]

29. Δήμος Χιλιοχωρίων

Ο δήμος Χιλιοχωρίων έχει (πραγματικό) πληθυσμό 2.916 κατοίκους. Στον δήμο περιλαμβάνονται:

- Δ.Δ. Χανδρινού** [871]
 - ο Χανδρινός [789]
 - η Πλατανόβρυση [82]

Δ.Δ. Κουκκουνάρας [673]

- η Κουκκουνάρα [169]
- η Στενωσιά [504]

Δ.Δ. Κρεμμυδίων -- τα Κρεμμύδια [708]

Δ.Δ. Μεσοποτάμου -- ο Μεσοπόταμος [246]

Δ.Δ. Σουληναρίου -- το Σουληνάριον [418]

30. Κοινότητα Τρικόρφου

Η κοινότητα Τρικόρφου έχει (πραγματικό) πληθυσμό 1.037 κατοίκους. Στην κοινότητα περιλαμβάνονται:

Κ.Δ. Τρικόρφου [518]

- το Τρίκορφον [500]
- ο Μαύρος Λόγγος [18]
- τα Χίλια Σπίτια [0]

Κ.Δ. Δραΐνας -- η Δραΐνα [118]

Κ.Δ. Κλήματος -- το Κλήμα [137]

Κ.Δ. Κορομηλέας -- η Κορομηλέα [108]

Κ.Δ. Παλαιοκάστρου [156]

- το Παλαιοκάστρον [86]
- ο Κυνηγός [70]

31. Κοινότητα Τριπύλας

Η κοινότητα Τριπύλας έχει (πραγματικό) πληθυσμό 626 κατοίκους. Στην κοινότητα περιλαμβάνονται:

Κ.Δ. Ραπτοπούλου [201]

- το Ραπτόπουλον [196]
- η Παλαιά Βρύση [5]

Κ.Δ. Καλογερεσίου -- το Καλογερέσιον [51]

Κ.Δ. Λαντζουνάτου -- το Λαντζουνάτον [32]

Κ.Δ. Λυπουδεσίου [45]

- το Λυκουδέσιον [37]
- το Κλώνιον [8]

Κ.Δ. Ροδιάς [74]

- η Ροδιά [60]
- ο Δάρας [14]

Κ.Δ. Σελλά [185]

- ο Σελλάς [173]
- το Άνουδρον [12]

Κ.Δ. Τριπύλας -- η Τριπύλα [38]

Παράρτημα Γ΄
Κατάλογος Μνημείων και Χώρων Πολιτιστικής Κληρονομιάς

Κατάλογος Μνημείων και Χώρων Πολιτιστικής Κληρονομιάς⁵⁶

A. Βόρεια Περιοχή

- A.1. Προϊστορικά – Κλασσικά – Ελληνιστικά – Ρωμαϊκά
- A.2. Βυζαντινά – Μεταβυζαντινά
- A.3. Νεότερα (Μετά το 1830)
- A.4. Παραδοσιακοί Οικισμοί

B. Ανατολική Περιοχή

- B.1. Προϊστορικά – Κλασσικά – Ελληνιστικά – Ρωμαϊκά
- B.2. Βυζαντινά – Μεταβυζαντινά
- B.3. Νεότερα (Μετά το 1830)
- B.4. Παραδοσιακοί Οικισμοί

Γ. Νοτιά Περιοχή

- Γ.1. Προϊστορικά – Κλασσικά – Ελληνιστικά – Ρωμαϊκά
- Γ.2. Βυζαντινά – Μεταβυζαντινά
- Γ.3. Νεότερα (Μετά το 1830)
- Γ.4. Παραδοσιακοί Οικισμοί

Δ. Δυτική Περιοχή

- Δ.1. Προϊστορικά – Κλασσικά – Ελληνιστικά – Ρωμαϊκά
- Δ.2. Βυζαντινά – Μεταβυζαντινά
- Δ.3. Νεότερα (Μετά το 1830)

⁵⁶ Κοτζαμπόπουλος – Παυλάκης, Ελληνικός Οργανισμός Τουρισμού (ΕΟΤ), Μελέτη Τουριστικής Ανάπτυξης Περιφέρειας Πελοποννήσου, Α' Φάση, Ιούνιος 2002, & ΙΠΑ, Τ.Ε.Μ.Ε.Σ., Αναπτυξιακή Μελέτη ΠΟΤΑ Μεσσηνίας, 2005

A. ΒΟΡΕΙΑ ΠΕΡΙΟΧΗ

A.1. ΠΡΟΪΣΤΟΡΙΚΑ – ΚΛΑΣΙΚΑ – ΕΛΛΗΝΙΣΤΙΚΑ – ΡΩΜΑΪΚΑ

ΑΡΧΑΙΟ ΛΕΠΡΕΟ: Αρχιτεκτονικά κατάλοιπα του ναού της Δήμητρας του 4^{ου} αι. π.Χ. Στην τοποθεσία Κακόβατος ανακαλύφθηκαν τρεις θολωτοί τάφοι, ίχνη ενός ανακτόρου των πρώιμων μυκηναϊκών χρόνων, καθώς και ίχνη της κάτω πόλης. Προϊστορική ακρόπολη. Όστρακα προϊστορικών, κλασικών και βυζαντινών χρόνων. Θεμέλια οικοδομημάτων και νεολιθική κεραμική.

ΑΗ ΓΙΑΝΝΑΚΗΣ-ΒΟΥΝΑΚΙ: Στο λόφο Βουνάκι, δεξιά του επαρχιακού δρόμου Πύργου Κυπαρισσίας, όστρακα ελληνιστικών χρόνων.

ΒΟΥΝΑΚΙ: Ιδιοκτησία Α.Γαλάνη, τμήμα θεμελίωσης κτιρίου. Τα όστρακα από την ελληνιστική και ρωμαϊκή εποχή.

Κήρυξη αρχαιολογικού χώρου ΦΕΚ 407/Β/20-5-97, που ταυτίστηκε με τον αρχαίο Αυλώνα, που αναφέρει ο Πausanias (IV,36,7).

ΑΝΩ ΚΑΛΟ ΝΕΡΟ:

ΥΨΩΜΑ ΤΖΑΚΙΑ: Κατεστραμμένος μερικώς κεραμοσκεπής τάφος του οποίου η έρευνα δεν έγινε δυνατή.

Στο αγρόκτημα Σταθόπουλου, 200μ. από τη διασταύρωση με τον εθνικό δρόμο Πύργου-Κυπαρισσίας προς το Άνω Καλό Νερό: κιβωτιόσχημοι τάφοι. Καταστράφηκαν από μπουλντόζα. Όστρακα αγγείων κλασικής εποχής. Στην απέναντι πλευρά του δρόμου, περίπου 100μ. νοτιότερα ύπαρξη αρχαίου λιθοπλίνθου.

ΓΛΥΚΟΡΙΖΙ: Σε απόσταση 2χλμ ανατολικά της διασταύρωσης Καλού Νερού και 1,5χλμ περίπου βόρεια της επαρχιακής οδού Πύργου-Καλαμάτας, προς ΝΔ της κοινότητας Γλυκοριζίου Τριφυλίας, πιθανώς τύμβος μυκηναϊκής περιόδου. Σε απόσταση 80-100μ περίπου βόρεια-ΒΔ: λιθωσρός από κεραμίδες και όστρακα, ίσως από τάφο. Σε απόσταση 120μ ΒΑ αφθονία λίθων σε άσκαφο ορθογώνιο και επιμήκες χώρο.

ΚΟΠΑΝΑΚΙ: Θεμέλια μεγάλου τμήματος αρχαίου κτιρίου, πιθανώς κατοικίας, χρονολογείται στο β' μισό του 6^{ου} αι π.Χ. Καταστράφηκε από φωτιά.

Οικοδόμημα. Ένα από τα λίγα παραδείγματα οικιών τέτοιων διαστάσεων στον ελληνικό χώρο. Χτίστηκε στο 550 π.Χ., καταστράφηκε και δεν ξανακατοικήθηκε μετά τις αρχές του β' τετάρτου του 5^{ου} αι. π.Χ.

ΚΑΤΩ ΚΟΠΑΝΑΚΙ: Ερείπια κυκλώπειας οικοδόμησης.

ΔΩΡΙΟ: Νότιοι πρόποδες λόφου ΚΟΝΤΡΑ: Όστρακα, οστά και κεραμίδες από κατεστραμμένους θηκοειδείς τάφους.

ΔΩΡΙΟ: ΚΟΠΡΙΝΙΤΣΑ: Οινοχόη ελληνιστικών χρόνων, φλασκή πρωτογεωμετρικό, αρυτήρας ελληνιστικής εποχής.

ΡΙΖΟΧΩΡΙ (πρώην ΛΑΠΙ ΤΡΙΦΥΛΙΑΣ): ΛΟΥΤΡΟ: 600μ περίπου νότια από το ακραίο προς Ν όριο του χωριού Ριζοχώρι, εντός ιδιοκτησίας Δημ. Μέμου, άφθονη κεραμική ελληνιστικών-ρωμαϊκών χρόνων.

ΚΕΦΑΛΟΒΡΥΣΟ: ΠΑΛΗΟΜΥΛΟΣ: Ακέραιος θολωτός τάφος μικρών διαστάσεων με πενιχρα κτερίσματα. 1500π.Χ. περίπου. Γύρω από το μνημείο σώθηκαν τα ίχνη ταφικού περιβόλου.

ΧΑΛΚΙΑΣ: ΑΗΛΙΑΣ: Στη ΒΑ Τριφυλία. Μυκηναϊκοί θολωτοί τάφοι. Ο πρώτος ήταν συλημένος από την αρχαιότητα και διατηρείται σε μέγιστο ύψος 2,10μ. Από τον δεύτερο έχει καταστραφεί ο δρόμος, ενώ τα τοχώματα της θόλου έχουν μέγιστο ύψος 1μ.

ΚΡΟΪΚΑΡΝΟΥ: Σε παρακείμενο λοφίσκο, σε ιδιοκτησία Παν.Γκότση: 3ος θολωτός τάφος, συλημένος. Μέγιστο ύψος τοιχωμάτων θόλου 1,70μ. Υπάρχουν αρκετές ενδείξεις και για άλλους θολωτούς τάφους στην περιοχή.

ΨΑΡΙ ΤΡΙΦΥΛΙΑΣ: ΜΕΤΣΙΚΙ: Μακρόστενο ύψωμα ανάμεσα στα χωριά Πάνω (Παλιό) Ψάρι και Κάτω Ψάρι, στην περιφέρεια Δωρίου, βορειοανατολική Τριφυλία. Θολωτός μυκηναϊκός τάφος μεγάλων διαστάσεων. Το μεγαλύτερο μέρος της ανοδομής έχει καταπέσει.

ΒΑΡΕΛΑΚΟΥ: 300μ βόρεια προηγούμενης θέσης, δεξιά του επαρχιακού δρόμου από Ψάρι προς Ανδρίτσαίνα, κατεστραμμένοι κιβωτιόσχημοι τάφοι. Σε μικρή απόσταση (300μ. βόρεια): κιβωτιόσχημος τάφος.

ΕΥΡΥΤΕΡΗ ΠΕΡΙΟΧΗ ΨΑΡΙ:

ΛΟΥΡΙ: 2χλμ προς Ν του χωριού: πήλινος δίσκος κιονίσκου από ρωμαϊκό υπόκαυστο.

«ΛΑΚΑ-ΓΚΙΟΥΜΣ»: χαμηλό ύψωμα, ανατολικά του υψώματος Μετσίκι: χονδροειδής Μεσοελλαδική κεραμική.

ΣΙΝΤΙΛΙΘΙ Προφήτης Ηλίας, δυτικά συνοικισμού Κολιότση: τυμβοειδές έξαρμα, χονδροειδής κεραμική και οστά Υστεροελλαδικής εποχής.

ΠΕΡΙΟΧΗ ΠΑΝΑΓΙΑ: άφθονη κεραμική ελληνιστικών χρόνων.

ΠΑΝΩ ΓΚΛΙΑΤΑ: Ερειπωμένος συνοικισμός, σε απόσταση 2χλμ ΝΑ Ψαριού. Διάσπαρτη κεραμική ελληνικών χρόνων.

ΑΓΙΟΣ ΣΕΡΓΙΟΣ: Στις ανατολικές πλαγιές του υψώματος Άγιος Σέργιος, 2χλμ ΒΑ του Ψαριού και 1χλμ περίπου ΒΑ του υψώματος Μετσίκι. Χονδροειδής κεραμική πιθανότατα ελληνικών χρόνων.

ΚΑΤΩ ΜΕΛΠΕΙΑ: ΚΡΕΜΠΕΝΗΣ ή ΚΡΕΜΠΕΝΗ ΜΕΣΣΗΝΙΑΣ: Κατά τη διάνοιξη αγροτικού δρόμου μεταξύ των κοινοτήτων Αγ. Δημητρίου. Όστρακα από μυκηναϊκή έως ελληνιστική εποχή.

Οικιστικά λείψανα κλασικών, ελληνιστικών χρόνων: ΦΕΚ 645/τ.β/30-7-96

ΑΝΩ ΜΕΛΠΕΙΑ: Στην τοποθεσία Άγιος Ηλίας, 7χλμ Β. της Άνω Μέλπειας, θεμέλια αρχαίου ναϊκού οικοδομήματος, ενδεχομένως κλασικής περιόδου.

ΔΙΑΒΟΛΙΤΣΙ: ΛΟΥΤΣΕΣ: Δείγματα Μεσοελλαδικής και Υστεροελλαδικής κεραμικής.

ΑΝΔΑΝΕΙΑ: Οικοδόμημα των ρωμαϊκών χρόνων, του οποίου τα δάπεδα ορισμένων δωματίων έφεραν ψηφιδωτές παραστάσεις. Επίσης μεγάλο οικοδόμημα των ρωμαϊκών χρόνων, το οποίο στα χριστιανικά χρόνια μεταβλήθηκε σε εκκλησία με δάπεδα που έφεραν ψηφιδωτές παραστάσεις.

ΤΣΟΥΚΑΛΕΙΚΑ: ΚΑΣΤΡΟ: Όστρακα ρωμαϊκών χρόνων.

ΜΑΛΘΗ ΤΡΙΦΥΛΙΑΣ: Οχυρωμένος οικισμός-ακρόπολη με τείχος από ακατέργαστους ογκόλιθους. Ο οικισμός σημείωσε ακμή κυρίως κατά τη μεσοελλαδική περίοδο, συνέχισε όμως να κατοικείται και στα μυκηναϊκά χρόνια.

Δύο θολωτοί τάφοι βρέθηκαν Δ. της ακρόπολης και ένας άλλος στα ανατολικά, στην Ξερόβρυση-Βασιλικού. Επίσης Μεσοελλαδικοί κιβωτιόσχημοι τάφοι.

ΑΕΤΟΣ: ΠΟΥΣΙΑ: Πύργος ελληνιστικών χρόνων, σχήματος τετραγώνου στην κάτοψη με εσωτερικό χώρισμα και είσοδο στα νότια.

ΡΑΧΕΣ ΤΡΙΦΥΛΙΑΣ: ΜΕΣΤΟΥ: Όστρακα υστεροκλασικά και ρωμαϊκά.

ΡΑΧΕΣ ΤΡΙΦΥΛΙΑΣ: ΑΙ-ΘΑΝΑΣΗΣ: Υπολείμματα τάφων κατεστραμμένων.

ΡΑΧΕΣ-ΠΕΡΙΣΤΕΡΙΑ: Σε απόσταση 1,1χλμ Δ. του λόφου της Περιστεριάς, τμήματα κεραμίδων. 800μ δυτικά: όστρακα Μέσης και Ύστερης Εποχής Χαλκού.

ΠΕΡΙΣΤΕΡΙΑ: Ανασκάφηκε τμήμα οικισμού της πρώιμης μυκηναϊκής περιόδου και τρεις θολωτοί τάφοι, από τους οποίους οι δύο είναι μεγάλων διαστάσεων και ο τρίτος μικρών. Οι τάφοι κατασκευάστηκαν στα πρώιμα μυκηναϊκά χρόνια, ήταν όμως σε χρήση και σε μεταγενέστερες φάσεις της μυκηναϊκής περιόδου. Βρέθηκαν υπολείμματα από τα πλούσια κτερίσματα των τάφων: χρυσά κοσμήματα, χάντρες από αμέθυστο και ήλεκτρο, πήλινα ειδώλια, μεγάλα πήλινα αγγεία με γραπτή διακόσμηση, κ.ά.

ΠΕΡΙΣΤΕΡΙΑ: Επί της οδού Ραχών-Περιστεριάς, 280μ από την περίφραξη του αρχαιολογικού χώρου, στο όριο αγρού Ουραν.Αναγνωστοπούλου, λείψανα της θόλου

τάφου. Στην απέναντι πλευρά του δρόμου τεράστια πλάκα από πώρο, πιθανότατα διαλυμένο ανώφλιο του στομίου του τάφου.

ΚΑΛΝΤΕΡΙΜΙ: Σε απόσταση 1,5χλμ δυτικά της προηγούμενης θέσης, Πρωτοελλαδικά – Υστεροελλαδικά όστρακα.

ΠΕΡΙΣΤΕΡΙΑ: ΕΝΑΝΤΙ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟΥ ΧΩΡΟΥ: Νότια των θολωτών τάφων, εντός ιδιοκτησίας Ι.Δημόπουλου, δύο κτίρια ρωμαϊκών χρόνων.

ΜΟΥΡΑΤΙΑΔΑ: Κοντά στο χωριό αποκαλύφθηκαν κυκλώπεια αντερείσματα, ένα μικρό ανάκτορο και ένας θολωτός τάφος.

ΚΥΠΑΡΙΣΣΙΑ: ΜΟΥΣΓΑ: Γύρω από το εκκλησάκι. Άφθονα όστρακα ελληνικών και ρωμαϊκών χρόνων.

Λείψανα κτισμάτων ρωμαϊκών χρόνων και τάφοι της κλασικής και ρωμαϊκής εποχής.

Οικοδομικό υλικό που αποδίδεται στην ακρόπολη της κλασικής Κυπαρισσίας.

ΣΤΟΜΙΟ: Θεμέλια οικισμού με χώρους που ορίζονται από τρεις κυρίως τοίχους σωζ. ύψους 8-10 εκ. Επίσης μεμονωμένη ταφή σε ισχυρά συνεσταλμένη στάση πρώιμης Μεσοελλαδικής εποχής. Ίσως παρουσία και της Πρωτοελλαδικής περιόδου. Μάλλον εγκατάσταση Μεσοελλαδικού πληθυσμού, που είχε καταλάβει τη θέση πρωϊμότερου Πρωτοελλαδικού οικισμού.

ΦΙΛΙΑΤΡΑ: ΣΤΟΜΙΟΝ: Στην ιδιοκτησία Ν.Παπαβασιλείου, Β-ΒΔ των Φιλιατρών, θεμέλια τοίχων. Χρήση του χώρου και στις τρεις περιόδους της Εποχής του Χαλκού. Στην ιδιοκτησία Αθαν. Στεφάνου και σε σημείο προς τα Ν-ΝΔ της ιδιοκτησίας Ν. Παπαβασιλείου, χειροποίητη κεραμική και όστρακα ΜΕ και μυκηναϊκών χρόνων.

ΦΙΛΙΑΤΡΑ: Σε απόσταση 2,8χλμ ΝΑ της πόλης, επί της οδού προς Χριστιανούς, στον αγρό Γεωργ. Στυλιανού: Λίθινα κωνικά σφονδύλια, τριπτήρας και μυκηναϊκά όστρακα. Στο φρύδι του βράχου πάνω από το εκκλησάκι: Ίχνη οχύρωσης.

ΦΙΛΙΑΤΡΑ: ΑΛΕΠΟΤΡΥΠΕΣ: Λείψανα αρχαίου τείχους σε καθ' ύψος σειρές ασβεστολίθων.

ΦΙΛΙΑΤΡΑ: ΚΑΣΤΡΑΚΙ: Στο αγρόκτημα Παν.Χριστόπουλου: Τύμβοι περιφερειακά των οποίων υπάρχουν κιβωτιόσχημοι λαθρανασκαμμένοι τάφοι. Διάσπαρτη κεραμική απ' όλες τις περιόδους.

ΜΑΥΡΟΜΑΤΙ: Αρχαία Μεσσήνη. Στο σύγχρονο οικισμό βρίσκεται ο πολύ σημαντικός αρχαιολογικός χώρος της Αρχαίας Μεσσήνης, η οποία ιδρύθηκε το 369 π.Χ. Περιλαμβάνει την οχύρωση του 4^{ου} αι. π.Χ. με τις πύλες της [σήμα κατατεθέν της πόλης η (δυτική) Αρκαδική Πύλη], το θέατρο (χτίστηκε τον 3^ο αι. π.Χ. φιλοξενούσε 5000 θεατές), την ελληνιστική Αγορά, το ιερό του Ασκληπιού, το Συνέδριο, το Στάδιο

(χωρούσε 5000-6000 θεατές), το ναό της Αρτέμιδος Ορθίας, το Πρυτανείο, το Γυμνάσιο κ.ά. Το ύψωμα της Ιθώμης περιλαμβάνεται μέσα στον περίβολο της οχύρωσης. Ιερό Διός Ιθωμάτα. Γύρω από το ιερό υπήρχε και το αρχαίο φρούριο της Ιθώμης.

Περίπου στη μέση του χωριού Μαυρομάτι, στη σκιά ενός αιωνόβιου πλατάνου βρίσκεται μια πηγή που πιστεύεται ότι είναι η αρχαία Κλεψύδρα (Καλλιρόη Κρήνη). Σε μικρή απόσταση έχουν διασωθεί τα ερείπια του Αρκαδικού Διπύλου (Πόρτες), που έχτισε ο Επαμεινώνδας.

ΝΕΟΧΩΡΙ: ΓΕΦΥΡΑ ΜΑΥΡΟΖΟΥΜΑΙΝΑΣ: Της ίδιας εποχής με την αρχαία Μεσσήνη πιθανόν είναι η θεμελίωση της γέφυρας της Μαυροζούμαινας. Το άνω μέρος της έγινε επί Τουρκοκρατίας. Τριγέφυρο σε κανονικό σχήμα Υ, θεωρείται το αρχαιότερο δείγμα γέφυρας ανάλογης κατασκευής στην Ελλάδα.

ΑΡΣΙΝΟΗ: Χάλκινο κάλυμμα κατόπτρου

ΧΑΛΙΑΣ: 1χλμ περίπου από το χωριό, ορθογώνιοι τάφοι και άφθονη κεραμική του 3^{ου} αι π.Χ. κυρίως.

ΠΑΛΑΙΟ ΛΟΥΤΡΟ: ΑΓΙΟΙ ΑΝΑΡΓΥΡΟΙ: Σπήλαιο Κουφιέρου, που κατοικήθηκε μάλλον από κτηνοτρόφους, ύστερης νεολιθικής περιόδου. Διαπιστώνεται συνέχεια ζωής από τα νεολιθικά μέχρι τα βυζαντινά χρόνια. (ΦΕΚ 1273/Β/13-12-1980)

ΒΑΛΥΡΑ-ΛΑΜΠΑΙΝΑ: ΑΓΙΟΣ ΠΕΤΡΟΣ: Χονδροειδής κεραμική, λαβή ελληνιστικών χρόνων, πίθοι χριστιανικών χρόνων. Στη γύρω περιοχή διάσπαρτη κεραμική κλασικών και ρωμαϊκών χρόνων.

ΑΓΙΟΣ ΦΛΩΡΟΣ: Λείψανα ιερού του ποτάμιου θεού Παμίσου.

ΜΑΡΓΕΛΙ ΤΡΙΦΥΛΙΑΣ: ΦΤΕΡΟΛΑΚΑ ΚΑΙ ΚΟΥΤΣΟΥΒΕΡΙ: Δείγματα μεσοελλαδικής και υστεροελλαδικής κεραμικής.

ΜΑΡΓΕΛΙ: 6 θέσεις, μια από τις οποίες είναι μάλλον ρωμαϊκό νεκροταφείο.

ΑΝΘΕΙΑ: ΕΛΛΗΝΙΚΑ: Χάλκινο έλασμα. Στο κτήμα Αντ. Τσαγκλή: Σύνολο 24 περίπου μυκηναϊκών τάφων. Σε μεγάλη στέρνα: απορρίματα και οστά ζώων, ελάχιστη κεραμική υστερορωμαϊκών χρόνων.

Στο γνωστό μυκηναϊκό νεκροταφείο: Μνημειώδης λαξευτός θαλαμωτός τάφος. Συγκεντρώθηκε κεραμική μυκηναϊκών, πρωτογεωμετρικών και ελληνιστικών χρόνων. Σφραγίστηκε η οπή (από λαθρανασκαφή) για να ερευνηθεί αργότερα. Θαλαμοειδής τάφος Ελληνικά 10 ή Τσαγκλή 8.

ΑΝΘΕΙΑ: ΕΛΛΗΝΙΚΑ: Κοντά στη σημερινή Θουρία και στον οικισμό Άνθεια βρίσκεται ο αρχαιολογικός χώρος της Αρχαίας Θουρίας. Η οχυρωμένη ακρόπολη των κλασικών χρόνων κατοικήθηκε μέχρι τα χρόνια της Τουρκοκρατίας.

ΚΑΣΤΡΟ ΓΑΡΔΙΚΙΟΥ

ΑΓΙΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ (ΚΑΡΤΕΡΟΛΙ): Θαλαμοειδείς τάφοι της μυκηναϊκής περιόδου.

A.2. BYZANTINA – METABYZANTINA

ΣΙΔΗΡΟΚΑΣΤΡΟ: Κάστρο του 13^{ου} αι.

ΚΑΤΩ ΚΟΠΑΝΑΚΙ: Ερείπια ενός ενετικού φρουρίου του 14^{ου} αι.

ΑΝΩ ΔΩΡΙΟ: Ναός Αγίου Δημητρίου: Μονόχωρος δρομικός ναός μικρών διαστάσεων με δίρριχτη νεωτερική στέγη και ημικυλινδρική εξωτερικά κόγχη. Αρχές 19^{ου} αι.

ΑΡΧΑΙΟ ΔΩΡΙΟ ΤΡΙΦΥΛΙΑΣ: ΡΑΜΜΑΒΟΥΝΙ: Βρέθηκε μαρμάρινο κιονόκρανο χριστιανικών χρόνων.

ΚΕΦΑΛΟΒΡΥΣΟ: Ναός Αγίου Ιωάννου Θεολόγου: Μονόχωρος με στέγη που έχει σταυροειδή διάταξη. Διατηρεί μεταβυζαντινές τοιχογραφίες στο ιερό του 18^{ου} αι. Ο αρχικός πυρήνας χρονολογείται στη μεταβυζαντινή περίοδο, αλλά έχει υποστεί νεωτερικές επεμβάσεις.

ΚΟΥΣΕΝΙΚΑ ή ΠΑΛΑΙΟΝΩΡΙ: Χριστιανικοί τάφοι.

ΑΝΩ ΜΕΛΠΕΙΑ (Κρέμπενη): Κάστρο.

ΤΣΟΥΚΑΛΕΙΚΑ: ΚΑΣΤΡΟ: Όστρακα βυζαντινών χρόνων.

ΜΗΛΑ: Κάστρο κοντά στο χωριό Ζευγολατιό, που ταυτίστηκε με το Chateauneuf. Μετά τα μέσα του 13^{ου} αι μ.Χ.

ΑΕΤΟΣ: Κάστρο, κατεστραμμένο σήμερα.

ΜΕΛΙΓΑΛΑΣ: Ναός Ταξιάρχη. Πρώιμος 19^{ος} αι.

ΡΑΧΕΣ ΤΡΙΦΥΛΙΑΣ: Στο αγρόκτημα Π.Φούρλαρη, σε λόφο ΒΔ του χωριού ερευνήθηκαν τρεις ακτέριστοι τάφοι. Ίσως χριστιανικοί.

ΚΥΠΑΡΙΣΣΙΑ: Μεσαιωνικό κάστρο, κτισμένο σε λόφο όπου βρισκόταν η αρχαία ακρόπολη και αργότερα η βυζαντινή οχύρωση. Σήμερα το κάστρο είναι ουσιαστικά ερειπωμένο, ενώ από τους τέσσερις τετράγωνους πύργους του σώζεται μόνο ο ένας σε καλή κατάσταση.

Ναός Μεταμόρφωσης του Σωτήρα. Μικρό μονόχωρο κτίσμα με δίρριχτη στέγη. Εσωτερικά, στην κόγχη, έφερε αρχικά τοιχογραφίες-έχουν καλυφθεί σήμερα- οι οποίες ανάγονται στα τέλη του 18^{ου} αι ή αρχές 19^{ου} αι.

Ναός Ζωοδόχου Πηγής: Μονόχωρος ναός με δίρριχτη στέγη και ημιεξαγωνική εξωτερικά αψίδα Ιερού. Στην κόγχη εμφανής ο τοιχογραφικός διάκοσμος που ανάγεται στο 18^οαι.

ΦΙΛΙΑΤΡΑ: Ναός Ανάληψης: Σταυρεπίστεγος. Σώζονται τοιχογραφίες σε πολύ κακή κατάσταση. Ζωγραφική του 13^{ου} αι και μεταβυζαντινής εποχής.

ΦΙΛΙΑΤΡΑ: Ναός Παναγίας Βλαχέρνας: Μονόχωρη ξυλόστεγη βασιλική με δίρριχτη στέγη. Τέλη 18^{ου}αι ή αρχές 19^{ου}αι.

ΑΓΡΙΛΗ ΦΙΛΙΑΤΡΩΝ: Ναός Κοίμησης της Παναγίας: Σταυροειδής εγγεγραμμένος με τρούλο.

ΑΓΙΑ ΚΥΡΙΑΚΗ: Υπήρχε η αρχαία πόλη Έρανα, από την οποία έχουν αποκαλυφθεί τα ερείπια μιας βασιλικής του τέλους του 5^{ου} αι. ή των αρχών του 6^{ου} αι. μ.Χ. και τα λείψανα ενός λουτρού του τέλους του 4^{ου} ή του πρώτου μισού του 5^{ου} αι. μ.Χ.

ΧΡΙΣΤΙΑΝΟΥΠΟΛΗ (ΧΡΙΣΤΙΑΝΟΙ): Υπήρξε έδρα επισκόπου κατά τον 12^ο αι. Ο ναός Μεταμόρφωσης του Σωτήρα (12^{ου} αι) ήταν ο καθεδρικός ναός.

ΠΑΛΑΙΟ ΛΟΥΤΡΟ: ΑΓΙΟΙ ΑΝΑΡΓΥΡΟΙ: Σπήλαιο Κουφιέρου: Μικρός ναός των Αγίων Αναργύρων, που διασώζει κάτω από νεώτερα επιχρίσματα τοιχογραφίες βυζαντινής εποχής. Σε άλλα επίσης σημεία του σπηλαιίου σώζονται σε αρκετά μεγάλο ύψος και άλλες τοιχογραφίες βυζαντινής εποχής. (ΦΕΚ 1273/Β/13-12-1980)

ΜΑΓΓΑΝΙΑΚΟ: Ανδρομονάστηρο. Κοντά στο χωριό. Λέγεται ότι το 12^ο αι. ο Ανδρόνικος Παλαιολόγος έκτισε τη μονή που πήρε το όνομά του. Είναι παλιό μετόχι της Μονής της Αγ. Αικατερίνης του Σινά και είχε ηγούμενους Σιναΐτες μέχρι το 1929, οπότε υπήχθη στη Μονή Βουλκάνου. Κατεστραμμένες τοιχογραφίες. Σώζεται ο παλιός πολεμόπυργος, καταφύγιο των κλεφταρματολών.

ΒΑΛΥΡΑ-ΛΑΜΠΑΙΝΑ: ΜΟΝΗ ΒΟΥΛΚΑΝΟΥ: Βόρεια βρίσκεται η Μονή Βουλκάνου. Κτίστηκε στα βυζαντινά χρόνια, στα ερείπια του αρχαίου ναού Ιθωμάτα Δία. Η παλιά μονή έχει χαρακτηριστεί διατηρητέο μνημείο, αλλά και η νέα μονή έχει την ιστορία της, αφού το 1821 ήταν ορμητήριο των επαναστατημένων Ελλήνων. Σώζονται σπουδαία χειρόγραφα, λείψανα των Αγίων Ιωάννη Χρυσοστόμου και Διονυσίου Αεροπαγίτη, ιερά σκεύη και άμφια του Πατριάρχη Γρηγορίου Ε' και η θαυματουργή εικόνα της Παναγίας του 14^{ου} αι.

Κοντά στη Μονή Βουλκάνου βρίσκεται το φρούριο της Ιθώμης.

ΠΗΔΗΜΑ: Ναός Αγίας Κυριακής: Σταυρεπίστεγος. Σημαντικές μεταγενέστερες επεμβάσεις. Τέλη 13^{ου}-αρχές 14^{ου} αι.

Κάστρο. Δεν είναι εύκολα προσβάσιμο.

ΑΓΡΙΛΟΣ: Παναγία Χαλεβιδιώτισσα.

ΑΡΙΣΤΟΔΗΜΕΙΟ: ΜΠΟΥΡΝΑΖΙ: Ναός Αγίου Νικολάου: Μικρός σταυρεπίστεγος με πολλές επεμβάσεις. Η αρχική φάση στο 14^ο αι.

ΒΟΥΡΝΑΖΙ: Άγιος Νικόλαος: Μικρή σταυρόσχημη εκκλησία, με πολλές μετατροπές, αλλά σώζει ζωγραφικό διάκοσμο του 14^{ου} μ.Χ. αι.

ΕΛΛΗΝΟΚΚΛΗΣΙΑ: Ναός που ιδρύθηκε το 14^ο αι. από τον Ανδρόνικο το Β' τον Παλαιολόγο και αφιερώθηκε στη Ζωοδόχο Πηγή.

ΚΑΛΟΓΕΡΟΡΑΧΗ: Κοντά στον οικισμό βρίσκεται το καθολικό της Μονής Σαμαρίνας. Του 12^{ου} αι. Τοιχογραφίες του 12^{ου}, 13^{ου} και 17^{ου} αι.

ΑΝΔΡΟΥΣΑ: Βορειοδυτικά της Καλαμάτας. Σημαντικό φράγκικο κάστρο. Αναφέρεται πως ιδρύθηκε από το Γουλιέλμο Βιλλεαρδουΐνο στα μέσα του 13^{ου} αι. Διατηρούνται μεγάλο τμήμα του εξωτερικού περιβόλου και πύργοι.

ΧΙΛΙΑ ΣΠΙΤΙΑ: 600μ βόρεια του Μαυρολόγγου, δεξιά του αγροτικού δρόμου από Μάνεση προς Τρίκορφο, σε ανάλημμα αγροκτήματος ιδιοκτησίας Αν. Κατσιπόδη, θεμέλια οικιών, πιθανότατα της εποχής Τουρκοκρατίας τουλάχιστον.

ΑΙΠΕΙΑ: 20 χλμ δυτικά Καλαμάτας: Ναός Αγίου Ιωάννη Θεολόγου. Μονόχωρος ναός αρχών 19^{ου} αι μ.Χ.

Οικία Φίλιππου Γκίζα: Διώροφο κτίσμα με ξύλινη κεραμοσκεπαστη στέγη. 1810 μ.Χ.

Ελαιοτριβείο Γκίζα: Κτίσμα Τουρκοκρατίας που αργότερα μετετράπη σε ελαιοτριβείο.

ΑΙΘΑΙΑ: Ναός Αγίας Μαρίνας: Εγγεγραμμένος σταυροειδής με τρούλο του σύνθετου τετρακίονιου τύπου. 1830μ.Χ.

A.3. ΝΕΟΤΕΡΑ (μετά το 1830)

ΑΥΛΩΝΑ: Ναός Αγίου Γεωργίου: Μεγάλων διαστάσεων μονόχωρος ναός με δίριχτη στέγη και τρεις ημικυλινδρικές εξωτερικά κόγχες και δύο λιθόκτιστα κωδωνοστάσια. Σε ανάγλυφη παράσταση γράφει: 1899 Ιουνίου 10.

ΑΝΩ ΔΩΡΙΟ: Ναός Αγίας Τριάδας: Τριμερής δρομικός μεγάλων διαστάσεων με δίριχτη νεωτερική στέγη και ημιεξαγωνικές εξωτερικά κόγχες. Στη ΝΔ γωνία προσκολλάται τριώροφο πυργόσχημο κωδωνοστάσιο. Επιγραφή 1859.

ΚΕΦΑΛΟΒΡΥΣΟ: Ναός Γενεθλίου Θεοτόκου: Μονόχωρος με δίριχτη στέγη. Β' μισό 19^{ου} αι.

ΑΕΤΟΣ: Μονή Σωτήρος: Το καθολικό είναι μεγάλων διαστάσεων μονόχωρος ναός, με οκτάπλευρο τρούλο και τρεις ημιεξαγωνικές εξωτερικά κόγχες. Β' μισό 19^{ου} αι.

ΚΥΠΑΡΙΣΣΙΑ: Ναός Εισοδίων Θεοτόκου: Μονόχωρος ναός με ημικυλινδρική εξωτερικά αψίδα, σταυρόσχημη στέγη και πυργόμορφο τριώροφο κωδωνοστάσιο στη ΝΔ γωνία. Β' μισό 19^{ου} αι.

Ναός Αγίας Τριάδας: Σταυρόσχημος ναός με ημιεξαγωνικές εξωτερικά αψίδες και δύο πυργόμορφα κωδωνοστάσια. Έχει επιρροές από τη νεοκλασική αρχιτεκτονική και ανάγεται στο β' μισό του 19^{ου} αι. Οι αψίδες του Ιερού ανήκουν σε παλαιότερη οικοδομική φάση της πρώιμης μεταβυζαντινής περιόδου.

ΦΑΡΑΚΛΑΔΑ: Ναός Αγίου Παντελεήμονος και Εισοδίων Θεοτόκου: Ενοριακός, κοιμητηριακός που ανάγεται στο β' μισό 19^{ου} αι. Μονόχωρο κτίσμα μεγάλων διαστάσεων με ημικυλινδρική εξωτερικά αψίδα και δίριχτη στέγη. Στα δυτικά είναι προσαρτημένο πυργόμορφο κωδωνοστάσιο με επιγραφή 24-3-1898.

ΠΛΑΤΥ: Ναός Κοίμησης Θεοτόκου: Ενοριακός ναός του χωριού. Μεγάλων διαστάσεων, της τελευταίας εικοσαετίας του 19^{ου} αι μ.Χ. Εγγεγραμμένος σταυροειδής. 1886μ.Χ.

ΑΝΕΜΟΜΥΛΟΣ: ΚΑΡΑΒΟΣ: Γεφύρι.

ΑΡΙΣΤΟΔΗΜΕΙΟ: Ναός Κωνσταντίνου και Ελένης: Μεγάλος ναός με δίριχτη στέγη. Αξιόλογο ξυλόγλυπτο τέμπλο. Β' μισό 19^{ου} αι.

ΑΓΡΙΛΙΑ: Ναός Αγίου Νικολάου: Μονόχωρος με δίριχτη στέγη, β' μισό 19^{ου} αι. Με ιδιαίτερα αξιόλογα ξυλόγλυπτα.

ΑΜΜΟΣ: Ναός Αγίου Αθανασίου: Μονόκλιτος μεγάλων διαστάσεων του 19^{ου} αι μ.Χ.

ΑΝΘΕΙΑ: Ναός Αγίου Ιωάννη: Μονόχωρος κεραμοσκεπής ναός με δίριχτη στέγη. Β' μισό 19^{ου} αι.

Α.4 ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΟΙ ΟΙΚΙΣΜΟΙ

ΚΥΠΑΡΙΣΣΙΑ: Η σύγχρονη πόλη χωρίζεται στην Άνω Πόλη, η οποία είναι διατηρητέος παραδοσιακός οικισμός, και στην Κάτω Πόλη.

B. ΑΝΑΤΟΛΙΚΗ ΠΕΡΙΟΧΗ

B.1 ΠΡΟΪΣΤΟΡΙΚΑ – ΚΛΑΣΙΚΑ – ΕΛΛΗΝΙΣΤΙΚΑ – ΡΩΜΑΪΚΑ

ΑΚΟΒΙΤΙΚΑ: Σε ανασκαφές ήρθαν στο φως δύο μεγάλα πρωτοελλαδικά κτήρια με ξεχωριστό αρχιτεκτονικό τύπο, ονομαζόμενα Μέγαρα (Α και Β).

ΚΑΛΑΜΑΤΑ: ΣΥΝΟΙΚΙΣΜΟΣ ΠΛΑΚΑ, ΒΑ της πόλης. Απλός μακρόστενος ταφικός λάκκος, πρόχειρα κατασκευασμένος, ακάλυπτος. Γύρω βρέθηκαν όστρακα υστεροκλασικών χρόνων.

Κάστρο: Στην ακρόπολη έχουν εντοπιστεί αρχιτεκτονικά λείψανα και άλλα ίχνη της μυκηναϊκής καθώς και της Ρωμαϊκής εποχής, όπως επίσης και τάφοι της ελληνιστικής και της ρωμαϊκής εποχής.

ΑΡΤΕΜΙΣΙΑ: ΒΟΛΙΜΟΣ ΑΡΤΕΜΙΣΙΑΣ: Ιερό Αρτέμιδος Λιμνάτιδος.

ΚΑΜΠΟΣ ΑΒΙΑΣ: ΚΕΛΑΔΙΚΟΥ: Θεμέλια μνημειώδους κτιρίου. Κεραμίδες στέγης κλασικών χρόνων.

Θολωτός τάφος

ΚΕΝΤΡΟ: Ιδιοκτησία Λαλέα, κατεστραμμένος κιβωτιόσχημος τάφος. Αρχαία του 2^{ου} π.Χ. αι.

ΖΑΡΝΑΤΑ: Τμήματα αρχαίων τοίχων.

ΚΑΡΔΑΜΥΛΗ: Τάφος των Διόσκουρων (δύο κοιλότητες λαξευμένες σε κάθετο βράχο, η μια δίπλα στην άλλη).

ΠΡΟΑΣΤΙΟ (ΜΕΣΣΗΝΙΑΚΗΣ ΜΑΝΗΣ): Σε απόσταση 150μ περίπου Ν. του σύγχρονου λατομείου πωρολίθου των Χιουρέα, θαλαμοειδής μυκηναϊκός τάφος, με μέγιστο ύψος 1,55μ, ολοκληρωτικά συλημένος. ΦΕΚ 754/τ.β/27-8-96

ΣΤΟΥΠΙΑ: Στο νότιο μέρος της ιδιοκτησίας αδελφών Τσουλέα, η διάβρωση αποκάλυψε τμήματα κατασκευής ρωμαϊκών χρόνων.

ΘΑΛΑΜΕΣ: Εντοπίστηκαν δύο δωρικά κιονόκρανα αρχαϊκής εποχής.

B.2. ΒΥΖΑΝΤΙΝΑ – ΜΕΤΑΒΥΖΑΝΤΙΝΑ

ΚΑΛΑΜΑΤΑ: Ναός Αγίου Αντωνίου: Παρεκκλήσιον ενορίας Ιωάννου Προδρόμου παρά το Κάστρον. Οι αγιογραφίες έγιναν το 1626.

Ναός Αγίου Χαραλάμπους Νεκροταφείου: Διώροφο κτίσμα βυζαντινών χρόνων. Το 19 και 20^ο αι δεχθηκε σειρά επεμβάσεων και προσθηκών.

Ναός Αγ. Κωνσταντίνου: Μονόκλιτη ξυλόστεγη βασιλική. Ο κυρίως ναός χρονολογείται στους χρόνους της Β' Ενετοκρατίας, η κόγχη Ιερού στους υστεροβυζαντινούς.

Ναός Αγίου Δημητρίου: Στο λόφο Τούρλες, κοντά στο κάστρο. Μικρός μονόχωρος ξυλόστεγος. Μεταβυζαντινοί χρόνοι. Κατέρρευσε πλήρως ο Δ. και μέρος Ν. τοίχου.

Νοσοκομείο του αγώνα: Στους πρόποδες του κάστρου, σε πάροδο της οδού Αγ Ιωάννη. Μακρύ διώροφο λιθόκτιστο κεραμοσκεπαστο κτίριο. Τέλος 18^{ου} αι μ.Χ. Μετά την επανάσταση ως χώρος περιθάλψης.

Ναός Αγίου Γεωργίου (παλαιά Μητρόπολη Καλαμάτας): Οδός Αλαγονίας, κοντά στο κάστρο. Μονόκλιτη ξυλόστεγη βασιλική. Η αρχική οικοδομική φάση στην περίοδο της Β' Ενετοκρατίας. Κατέρρευσε μέρος του.

Τουρκικό Φρουραρχείο: Στο συνοικισμό Ράχη, διώροφο αρχοντικό της Τουρκοκρατίας. Κατεδαφίστηκε.

Ναός Αγίων Αποστόλων: Σημαντικός ναός βυζαντινών χρόνων σε σχήμα ελεύθερου σταυρού. Του 17^{ου} αι. Κατά την κατασκευή της ενσωμάτωσε και χρησιμοποίησε ως πυρήνα της μια βυζαντινή εκκλησία του 10^{ου} αι.

Μοναστήρι των Καλογραιών, του 18^{ου} αι., κέντρο μεταξοβιοτεχνίας της περιοχής.

Ναός Αγίας Κυριακής: Οδός Γορτυνίας, πρόποδες κάστρου Καλαμάτας. Μικρός μονόχωρος λιθόκτιστος ξυλόστεγος ναός μεταβυζαντινών χρόνων.

Ναός Παναγίας Καλομάτας: Ιδιότυπος μικρός ναός, ιδρυμένος μέσα στον πύργο του εσωτερικού περιβόλου του κάστρου της Καλαμάτας.

Ναός Αγ. Νικολάου Φραγκολίμνας – Αγίου Αθανασίου Τζάνε: Οδός Μητροπολίτου Μελετίου. Μονόχωρη ξυλόστεγη βασιλική πιθανόν των αρχών του 19^{ου} αι.

Ναός Αγ. Αναργύρων: Πλατεία Υπαπαντής. Πρεκκλήσι της κατεδαφισμένης οικίας Αλεξάκη. Μονόχωρος ξυλόστεγος με ημιεξαγωνική κόγχη και εικόνες των αρχών του 19^{ου}.

Σπηλαιώδης ναός Αγ. Ιωάννου: ΝΔ κάστρου Καλαμάτας. Εσωτερικά τοιχογραφίες μεταβυζαντινών χρόνων.

Οικία Αγά Αρναούτογλου: Πλατεία Υπαπαντής. Εποχής Τουρκοκρατίας. Οικία του Τούρκου Αγά. Συνδεδεμένο με ιστορικές μνήμες της πόλης, αφού εκεί έγινε η παράδοσή της από τους Τούρκους στους Έλληνες.

Ναός Αγίου Σώζοντα: Σε πάροδο της οδού Αλαγονίας.

Οικία Αναστασοπούλου-Σαλμά: Οδός Κυριακού 2. Χρόνων Τουρκοκρατίας.

Μανδρότοιχος της οικίας Ευταξοπούλου-Φέγκερ, πρώην Αναστασοπούλου: Οδός Κυριακού 2. Ψηλός τοίχος με πολεμίστρες περιόδου Τουρκοκρατίας.

Οικία Παπολάκου: Οδός Αγ. Ιωάννου 22. Διώροφη κεραμοσκέπαστη οικία. Ο αρχικός πυρήνας ανάγεται στους τελευταίους χρόνους της Τουρκοκρατίας.

Ναός Τριών Ιεραρχών: Διασταύρωση οδών Αλαγονίας και Βιλλεαρδουίνου. Μονόχωρος ξυλόστεγος του 19^{ου} αι.

Οικία Λυμπεροπούλου: Διώροφο με ξύλινη κεραμοσκέπαστη στέγη. Ήταν το κονάκι του τελευταίου Τούρκου πασά της περιοχής του Χασάν-Πασά. Το 1825 ως στρατηγείο του Ιμπραήμ.

Ναός Αγίου Κωνσταντίνου και Ελένης, Μονής Καλογραιών ή Πύργος του Βαρσαμά. Καταστράφηκε από τους Άραβες, αλλά και από σεισμό το 1844 και επανιδρύθηκε το 1940.

Ναός Αγίου Αθανασίου του Τζάννε: Κτίσμα του 13^{ου} αι μ.Χ. Η αγιογράφηση έγινε το 1626. Πυρπολήθηκε από τον Ιμπραήμ το 1825, ανακατασκευάστηκε πάλι το 1866. Κατεδαφίστηκε το 1911.

Ζωοδόχος Πηγή, μονής Βελανιδιάς: 1679.

Ναός Αγίου Ιωάννη του Θεολόγου του Καρβούνη: Εξωκκλήσιο Ιεράς μονής Ζωοδόχου Πηγής Βελανιδιάς. Λέγεται ότι ανιδρύθηκε το 1646 και επισκευάστηκε το 1865.

Κάστρο: Χτίστηκε από το Γοδεφρίγο Βιλλεαρδουίνο τον Α' το 1208 πάνω στην αρχαία ακρόπολη των Φαρών, όπου παλιότερα οι Βυζαντινοί είχαν κτίσει ένα οχυρό και ένα μοναστήρι. Στην ακρόπολη έχουν εντοπιστεί αρχιτεκτονικά λείψανα και άλλα ίχνη της μυκηναϊκής καθώς και της Ρωμαϊκής εποχής, όπως επίσης και τάφοι της ελληνιστικής και της ρωμαϊκής εποχής.

ΝΕΔΟΥΣΑ ΑΛΑΓΟΝΙΑΣ: Καθολικό Μονής Μαρδακίου, σχήματος ελεύθερου σταυρού με νάρθηκα με τοιχογραφίες 17^{ου} αι μ.Χ.

ΑΡΤΕΜΙΣΙΑ: ΜΑΝΤΖΙΝΙΑ: Γεφύρι του ποταμού Νέδοντα. Μεταβυζαντινής περιόδου.

Άγιος Ιωάννης Μελέ.

ΛΑΔΑΣ: Κωδωνοστάσιο ναού Παμμεγίστων Ταξιαρχών: πυργόμορφο μεταβυζαντινό κωδωνοστάσιο. Αρχές 18^{ου} αι.

ΕΛΑΙΟΧΩΡΙΟ: Καθολικό Μονής Δήμιοβας: Ανατολικά της κοινότητας Ελαιοχωρίου.

Καθολικό Μονής Αγίας Τριάδας: Όρος Καλάθι, νότια της κοινότητας Ελαιοχωρίου. Μικρός ναός σε σχήμα ελεύθερου σταυρού με τρούλο, του 17^{ου} αι μ.Χ.

Ναός Κοίμησης Θεοτόκου: Το τέμπλο του ένα από τα πιο ενδιαφέροντα λαϊκά ξυλόγλυπτα έργα της περιοχής. Μεταφέρθηκε για φύλαξη στη Μονή Καλογραιών Αγ. Κωνσταντίνου και Ελένης της Καλαμάτας.

ΧΑΡΑΥΓΗ: Τμήμα του οχυρού συγκροτήματος του πύργου Καπετανάκη.

ΩΤΗΡΙΑΝΙΚΑ: ΜΑΥΡΙΝΙΤΣΑ: Αγία Κυριακή: Μικρός μονόχωρος καμαροσκέπαστος ναός. Τοιχοποιία σε πολύ κακή κατάσταση, με ρωγμές. Η στέγη έχει καταρρεύσει στο κεντρικό τμήμα. Εσωτερικά κατάγραφος με τοιχογραφίες που πρέπει να χρονολογηθούν στο τέλος 13^{ου} αι-αρχές 14^{ου} αι.

Άγιος Βασίλειος: Ερειπωμένος ναός. Σώζεται τμήμα της αψίδας του ιερού. Οι τοιχογραφίες θα πρέπει να χρονολογούνται στον 13^ο αι.

Μονή Αγίου Νικολάου: Το καθολικό διασώζει τμήματα της πλινθοπερίκλειστης τοιχοποιίας και γλυπτά της βυζαντινής περιόδου στο ανατολικό τμήμα του, που υποδηλώνουν την ύπαρξη αρχικά στη θέση αυτή μικρού σταυρόσχημου ναού. Κατά τη Β'Ενετοκρατία προστέθηκε στα δυτικά μεγάλη μονόχωρη αίθουσα. Διασώζονται λαϊκές τοιχογραφίες του 18^{ου}αι.

Άγιος Νικόλαος: Βυζαντινός ναός με μεταγενέστερες επεμβάσεις στον τρούλο και στο νάρθηκα. Εσωτερικά τοιχογραφίες μεταβυζαντινής εποχής.

ΑΒΙΑ: Κρυφό Σχολείο: Μονόχωρο καμαροσκέπαστο κτίσμα με τρούλο, που αρχικά ήταν ναός και αργότερα χρησιμοποιήθηκε ως σχολείο μέχρι τα νεότερα χρόνια. Οι κόγχες του ιερού, της πρόθεσης και του διακονικού σώζουν τοιχογραφικό διάκοσμο του 18^{ου}αι.

ΜΕΓΑΛΗ ΜΑΝΤΙΝΕΙΑ: Ναός Αγίου Σπυρίδωνα: Μεσσηνιακή Μάνη. Μονόχωρος του 18^{ου} αι μ.Χ.

Κρυφό Σχολείο.

ΑΝΩ ΔΟΛΟΙ: Μονή Αγίου Νικήτα: Καθολικό τύπου ελεύθερου σταυρού, με οκτάπλευρο τρούλο και μονόλοβο κωδωνοστάσιο. Σώζεται το βορειοανατολικό τμήμα του περιβόλου με το διαβατικό και τα ημιερειπωμένα κελιά στη νότια πλευρά. Κτητορική επιγραφή:1752.

ΚΑΤΩ ΔΟΛΟΙ: Ναός Αγίου Βασιλείου: Συνεπτυγμένος σταυροειδής με τρούλο, του 18^{ου} αι.

Ναός Αγίου Νικολάου. Εντός ιδιοκτησίας Καμαρινέα. Μονόχωρος ξυλόστεγος ναός με δίριχτη στέγη. Κτητορική επιγραφή (δημοσιευμένη, δεν φαίνεται πια): 1785.

ΔΟΛΟΙ: Ναός Αγίας Παρασκευής: Τύπος ελεύθερου σταυρού. Μεταβυζαντινά χρόνια. Τοιχογραφίες με χρονολογία 1698 μ.Χ.

ΑΝΑΤΟΛΙΚΟ: ΡΑΧΗ: Στο κτίριο ιδιοκτησίας Γ.Γιαννούκου, ορθογώνιο μακρόστενο λιθόκτιστο κτίριο με τοίχους διάτρητους από πολεμίστρες. Προεπαναστατική περίοδος.

ΚΑΜΠΟΣ: ΚΑΣΤΡΟ ΖΑΡΝΑΤΑΣ: Μικρό φρούριο, που χτίστηκε είτε κατά τη βυζαντινή εποχή ή αργότερα από τους Φράγκους. Στο εσωτερικό του κάστρου σώζονται ένας εντυπωσιακός τετράγωνος τριώροφος πύργος ύψους 15 μ., με αψιδωτά παράθυρα και επάλξεις στη στέγη, μια ερειπωμένη διώροφη οικία και μεταγενέστερος ερειπωμένος ανεμόμυλος.

Κρυφό Σχολείο (Άγιος Νικόλαος): Μικρός μονόχωρος καμαροσκέπαστος ναός με σημαντικές υστεροβυζαντινής εποχής τοιχογραφίες.

Ναός Ζωοδόχου Πηγής: Σταυρεπίστεγος μεταβυζαντινός ναός μέσα στο κάστρο.

ΣΤΑΥΡΟΠΗΓΙΟ (ΜΕΣΣΗΝΙΑΚΗΣ ΜΑΝΗΣ): Ναός Αγίου Ιωάννη-Αγίου Νικολάου: Καμαροσκέπαστος ναός βυζαντινών χρόνων.

Ναός Αγ. Χαραλάμπους: Μικρός λιθόκτιστος ναός του 17^{ου} αι μ.Χ.

Ναός Ευαγγελισμού της Θεοτόκου: Μονόχωρος λιθόκτιστος καμαροσκέπαστος. Τοιχογραφίες των αρχών του 19^{ου} αι μ.Χ.

Μονή Αντρουμπεβίτζας. Ιδρύθηκε τον 12^ο αι.

ΠΡΟΣΗΛΙΟ (ΜΕΣΣΗΝΙΑΚΗΣ ΜΑΝΗΣ): Ναός Ταξιαρχών: Μικρός μονόχωρος ξυλόστεγος. Τοιχογραφίες των αρχών του 19^{ου} αι μ.Χ.

ΛΕΦΤΙΝΙ: Ναός Αγίου Κωνσταντίνου και Ελένης: Μονόχωρος λιθόκτιστος ναός, 1646 (ανέγερση).

ΧΩΡΑ ΚΑΛΑΜΩΝ: Ναός Αγίου Βασιλείου: Ερειπωμένο μονόχωρο ναύδριο με ημικυκλική κόγχη. Μεταβυζαντινή περίοδος.

ΕΞΩΧΩΡΙ: Ναός Αγίου Δημητρίου (παρεκκλήσιο ναού Υπαπαντής): Μονόχωρος, καμαροσκέπαστος ναός. Τοιχογραφίες του 18^{ου} αι.

ΕΞΩΧΩΡΙ: ΦΑΡΑΓΓΙ ΦΟΝΕΑ: Πύργος Κιτρινιάρη. Οχυρός πολεμόπυργος, που αποτελείται από τετράγωνης κάτοψης τριώροφο πύργο και ορθογωνικής κάτοψης πρόσκισμα. Είχε ξύλινα πατώματα και ξύλινη δίριχτη στέγη. Δείγμα της προεπαναστατικής οχυρωματικής αρχιτεκτονικής.

ΚΑΡΔΑΜΥΛΗ: Ναός Αγίου Σπυρίδωνα: 6^{ος} αι.

Μεσαιωνικό κάστρο, 12^{ος} αι.

Πύργος του Μούρτζινου, αρχές 19^{ου} αι.

ΠΡΟΑΣΤΙΟ (ΜΕΣΣΗΝΙΑΚΗΣ ΜΑΝΗΣ): Ναός Τριών Ιεραρχών: Μονόχωρος ναός. Αρχές 18^{ου} αι, επισκευή στα τέλη του 19^{ου} αι. Οι τοιχογραφίες 1743.

Ναός Αγίου Αθανασίου: Μονόχωρος καμαροσκέπαστος ναός. 18^{ου} αι.

ΣΑΪΔΟΝΑ: Μονή Βαϊδενίτσας: Η Μονή, διαλυμένη σήμερα, διαθέτει καθολικό σε σχήμα ελεύθερου σταυρού, με ίχνη τοιχογραφικού διακόσμου και πύργο στη δυτική πλευρά, με ισόγειο θολοσκέπαστο κτίσμα σε επαφή με αυτόν. Το σύνολο των κτισμάτων χρονολογείται στους μεταβυζαντινούς χρόνους.

ΚΑΡΥΟΒΟΥΝΙ: Πύργος Αναστασίου Γούδελη. Τριώροφος, ημιερειπωμένος πύργος, με τοξωτά παράθυρα. Στις όψεις διακρίνονται πολεμίστρες. 18^{ος} αι.

ΝΕΟΧΩΡΙ: Άγιος Βασίλειος.

Κοίμηση Θεοτόκου: α' μισό 18^{ου} αι.

ΛΕΥΚΤΡΟ: Κάστρο, ταυτίστηκε με το Beaufort.

ΜΗΛΕΑ-ΚΑΤΩ ΧΩΡΑ: Ναός Κοιμήσεως Θεοτόκου: Μονόχωρος σταυρεπίστεγος με τρούλο του 18^{ου} αι με επεμβάσεις των αρχών του 20^{ου} αι.

ΠΛΑΤΣΑ: ΚΑΜΠΙΝΑΡΙ: Ναός Αγίου Νικολάου: Πολύ σημαντικό μνημείο με τοιχογραφίες του 14^{ου} αι μ.Χ. Στον περιβάλλοντα χώρο κτίσματα μεταβυζαντινά.

ΝΟΜΙΤΣΙ: Ναός της Μεταμόρφωσης. Χρονολογείται στον 11^ο αι και οι τοιχογραφίες στον 15^ο αι.

ΚΑΣΤΑΝΙΑ: Άγιος Πέτρος. Η πρώτη φάση χρονολογείται στον 13^ο αι. και η δεύτερη στον 18^ο αι.

ΛΑΓΚΑΔΑ: ΤΣΙΚΟΥΛΙΑΝΙΚΑ: Ναός Κοίμησης Θεοτόκου. Μονόχωρος κεραμοσκέπαστος ναός με πυργοειδές κωδωνοστάσιο. Τοιχογραφίες σε κακή κατάσταση. Μέσα 18^{ου} αι.

Ναός Αγίας Παρασκευής: Μονόχωρος καμαροσκέπαστος ναός. Μεταβυζαντινή περίοδος.

Ναός Αγίων Πάντων: Μονόχωρος καμαροσκέπαστος του 18^{ου} αι.

Ναός Αγίου Στρατηγού: Μονόχωρος καμαροσκέπαστος ναός. 18^{ου} αι. Σώζονται τοιχογραφίες του ίδιου αιώνα.

Αγία Σοφία.

B.3 ΝΕΟΤΕΡΑ (μετά το 1830)

ΚΑΛΑΜΑΤΑ: Ναός Αγίου Νικολάου Εφείσιου: Οδός Μητροπολίτου Μελετίου. Μικρός μονόκλιτος ναός. Β' μισό 19^{ου} αι μ.Χ.

Ναός Ταξαρχών Ασπροχώματος: Μονόχωρος, ξυλόστεγος με συμφυές κωδωνοστάσιο. Δείγμα νεοκλασικίζουσας εκκλησιαστικής αρχιτεκτονικής.

Ναός Αγ. Νικολάου: Ανάμεσα στις οδούς Αγίου Νικολάου και Αριστοδήμων. 1866. Σταυροειδής εγγεγραμμένος.

Μονή Βελανιδιάς: Ξυλόστεγη βασιλική. 1862.

Άγιος Παντελεήμων: Εξωκκλήσιο νότια της Μονής Ζωοδόχου Πηγής Βελανιδιάς 1917.

Κτίριο του πρώην Γαλλικού Ινστιτούτου: Οδός Μαυρομιχαλέων 4. Δείγμα νεοκλασικής αρχιτεκτονικής του 19^{ου} αι. Το συγκρότημα προορίζεται να στεγάσει το Διαχρονικό Μουσείο της περιοχής.

Διατηρητέο συγκρότημα επί των οδών Μεθώνης και Κανάρη

Ναός Υπαπαντής: Μέσα περίπου 19^{ου} αι.

Οικία Κατσικέα: Σε πάροδο της οδού Αγ.Ιωάννου. Διώροφο κεραμοσκέπαστο κτίσμα με προστατευμένη αυλή και σαχνισί στη νότια όψη, το μοναδικό στην Καλαμάτα.

Οικία Κάρβελα: Σε πάροδο οδού Αγ. Ιωάννη. Διώροφο, κεραμοσκέπαστο κτίσμα με έντονο αμυντικό χαρακτήρα. Σώζεται ταβάνι με φατνώματα.

Οικία Παπαδοπούλου: Οδός Φαρών 115. Λιθόκτιστο διώροφο κεραμοσκέπαστο με λαξευμένη στη θύρα εισόδου τη χρονολογία 1831.

ΑΡΤΕΜΙΣΙΑ: Ναός Υπαπαντής: Μονόκλιτη ξυλόστεγη βασιλική με εξωνάρθηκα. 1858μ.Χ.

ΚΑΜΠΟΣ ΜΕΣΣΗΝΙΑΣ: Πύργος Κουμουνδούρου

ΣΑΪΔΟΝΑ: Ναός Γεννήσεως του Χριστού: 1896. Μονόχωρος ξυλόστεγος, έχει υποστεί πολλές κατασκευές, οι οποίες έχουν αλλοιώσει τη μορφή του.

ΣΤΟΥΠΑ: Στην άκρη του χωριού σώζεται το σπίτι που έμενε ο Καζαντζάκης. Εδώ έγραψε το Βίος και Πολιτεία του Αλέξη Ζορμπά

ΛΑΓΚΑΔΑ: Ναός Εισοδίων Θεοτόκου: Συνεπτυγμένος σταυροειδής εγγεγραμμένος. Β' μισό 19^{ου} αι.

Β.4 ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΟΙ ΟΙΚΙΣΜΟΙ

ΛΑΓΚΑΔΑ: Χαρακτηρισμένος παραδοσιακός οικισμός.

ΘΑΛΑΜΕΣ (ΚΟΥΤΗΦΑΡΙ): Χαρακτηρισμένος παραδοσιακός οικισμός.

Γ. ΝΟΤΙΑ ΠΕΡΙΟΧΗ

Γ.1 ΠΡΟΪΣΤΟΡΙΚΑ – ΚΛΑΣΙΚΑ – ΕΛΛΗΝΙΣΤΙΚΑ – ΡΩΜΑΪΚΑ

ΜΕΘΩΝΗ (ΟΡΜΟΣ): Καταποντισμένος οικισμός. Προϊστορικά κτηριακά λείψανα, καταστράφηκαν από σεισμό. Δεν είναι βέβαιο ότι ο καταποντισμός του χώρου έγινε ταυτόχρονα με τη σεισμική δράση. Καλυπτόμενη έκταση περισσότερα από 100 στρέμματα. Επίσης εντοπίστηκαν λείψανα ναυαγίων ιστορικών χρόνων που βρίσκονταν πάνω στον οικισμό. Ναυάγια: α) των σαρκοφάγων ρωμαϊκών χρόνων, β) των κιόνων, ρωμαϊκών χρόνων.

ΛΟΓΓΑΣ: Ανακαλύφθηκαν ναοί και οικοδομήματα, που χρονολογούνται από τους αρχαϊκούς χρόνους έως και την ελληνιστική περίοδο, καθώς και πλήθος αναθημάτων αφιερωμένων στη λατρεία του Απόλλωνος Κορύθου. Το ιερό περιλαμβάνει πέντε ναούς, οι αρχαιότεροι από τους οποίους είναι οι ναοί Β, Δ και Ε. Ο Ναός Β είναι του 8^{ου} αι. π.Χ., ο Ε του 7^{ου} αι π.Χ. Ο δωρικός μεγάλος ναός Γ είναι των μέσων του 6^{ου} αι. π.Χ., έχει ιδιόμορφη κιονοστοιχία και διπλό εν παραστάσι σηκό, ο οποίος αργότερα αποτέλεσε το κεντρικό κλίτος χριστιανικής τρίκλιτης βασιλικής. Ο ναός Α, ιωνικού ρυθμού, ιδρύθηκε τον 4^ο αι.π.Χ. μετά την καταστροφή του ναού Γ.

ΠΕΡΙΟΧΗ ΠΟΤΑΜΙΑ, ΘΕΣΗ ΑΓΙΟΣ ΑΝΤΩΝΙΟΣ: Κτιριακό συγκρότημα της ύστερης αρχαιότητας.

ΝΕΡΑΤΖΙΑ: Στο υπόγειο του οικίσκου Α.Μπιζάρδου, αρχαία υδρομαστευτική δεξαμενή ορθογωνίου σχήματος.

ΚΟΡΩΝΗ: Λιγοστά λείψανα της αρχαίας πόλης Ασίνη, που ιδρύθηκε από αποίκους προερχόμενους από την αργολική Ασίνη.

ΚΑΠΛΑΝΙ ΠΥΛΙΑΣ: ΒΙΓΛΑ: Εντοπίστηκαν ύστερα από λαθρανασκαφή 2 θολωτοί μυκηναϊκοί τάφοι. Ο ένας είχε εξ ολοκλήρου διαταραχθεί από αρχαιοκάπηλους. Κήρυξη των δύο θολωτών μυκηναϊκών τάφων (ΦΕΚ 666/τ.β/1-8-96).

ΣΧΙΖΑ: ΚΑΡΑΒΟΣΤΑΣΙ: Στην ΒΔ πλευρά του νησιού, στην περιοχή Στρούμπουλο, όστρακα εποχής Χαλκού, αλλά και μεταγενέστερα.

ΣΧΙΖΑ: Σπήλαιο «Μαύρη Τρύπα»: Κατοικήθηκε από τους προϊστορικούς χρόνους. Όστρακα πρωτοελλαδικών και πιθανότατα και παλαιότερων και άλλα μεταγενέστερων χρόνων.

Γ.2 BYZANTINA – METABYZANTINA

ΜΕΘΩΝΗ: Ενετικό κάστρο κτισμένο τον 15^ο αι., πάνω στα ερείπια ενός βυζαντινού φρουρίου που υπήρχε στην ίδια θέση. Διατηρούνται σε καλή κατάσταση οι δυο προμαχώνες της εισόδου, ο ανατολικός και δυτικός προμαχώνας, η τάφος και η πέτρινη γέφυρα που το συνδέει με την ξηρά. Εντυπωσιακή η πύλη, που είναι διακοσμημένη με ανάγλυφα και κιονόκρανα. Στο εσωτερικό του κάστρου σώζονται ερείπια από κατοικίες και από το τούρκικο χαμάμ, τμήματα του βυζαντινού της Αγίας Σοφίας και ο πλακόστρωτος δρόμος που οδηγεί στην Πύλη της Θάλασσας, η οποία είναι ανακαινισμένη και περιλαμβάνει 2 πύργους με επάλξεις. Από το σημείο αυτό διάδρομος οδηγεί στο μικρό οχυρωμένο νησάκι, στο Μπούρτζι, όπου εκτελέστηκαν οι περισσότεροι κάτοικοι της πόλης όταν κατέλαβαν το κάστρο οι Τούρκοι.

Μέσα στον οικισμό Μεθώνης, στο δρόμο που οδηγεί στο κάστρο υπάρχει Παλαιοχριστιανική κοιμητηριακή βασιλική. Τεκμήρια δραστηριότητας κατά την παλαιοχριστιανική εποχή έχουν εντοπιστεί στις θέσεις: Παλιομεθώνη, Παλιοί-Αηλιάδες, στα νησιά του κόλπου της Μεθώνης.

Μέσα στον οικισμό ενετικό φρέαρ.

Κατακόμβες Αγίου Ονουφρίου: Λαξευτό κοιμητήριο που βρίσκεται σε απόσταση περίπου 2χλμ βόρεια της Μεθώνης.

Πύργος, που ανάγεται στην ελληνο-ρωμαϊκή ή πρώιμη βυζαντινή εποχή.

ΑΓΑΚΙ: Ναός Αγίου Βασιλείου, του 10^{ου}-11^{ου} αι.

ΠΑΛΗΟΜΟΘΩΝΗ: 3χλμ. ΒΑ από το λιμάνι, υπήρχε τρίκλιτη βασιλική του πρώτου μισού του 13^{ου} αι., της οποίας σώζεται, σε χαμηλό ύψος ο περιμετρικός τοίχος μόνο. Φαίνεται ότι γκρεμίστηκε και στη θέση της κατασκευάστηκε από τους Βενετούς μια άλλη μονόκλιτη σταυρεπίστεγη, η οποία μέχρι πρότινος θεωρείτο ότι ήταν αφιερωμένη στη μνήμη του Αγίου Λέοντος του Νέου ή του Θαυματουργού. Οι νέες έρευνες το αμφισβητούν.

ΠΕΡΙΒΟΛΑΚΙΑ: Στο ναό Αγ. Βασιλείου, κατά τη διαμόρφωση της πλατείας, ανάλημμα από ανισοϋψείς δομικούς ασβεστόλιθους. Ορατά μαρμάρινο βυζαντινό υπέρθυρο και κιονίσκος από βημόθυρο.

ΚΟΡΩΝΗ: Κάστρο εποχής Ενετοκρατίας, το οποίο έχει θεμελιωθεί πάνω σε οχύρωση του 5^{ου} αι. π.Χ. Στο ίδιο σημείο είχαν ανεγείρει και οι Βυζαντινοί ένα φρούριο, το οποίο επέκτειναν οι Φράγκοι. Το κάστρο κτίστηκε κατά την περίοδο της Α' Ενετοκρατίας. Στον εσωτερικό περίβολο διατηρούνται οι υπόγειες δεξαμενές του φρουρίου και ο οκταγωνικός πύργος.

Βενετσιάνικη βρύση στο λιμάνι.

Άγιος Χαράλαμπος: Εκκλησία του 17^{ου} αι. Ήταν αρχικά αφιερωμένη στον άγιον των καθολικών Ρόκκο. Μετά την κατάληψη της Κορώνης από τους Τούρκους (1500) η εκκλησία του Αγίου Ρόκκου μετατράπηκε σε τζαμί και μετά το 1829 έγινε πάλι χριστιανική εκκλησία αφιερωμένη στον Άγιο Χαράλαμπο.

ΧΩΜΑΤΕΡΟ: Μονή Παναγίας Γριβιτσιανής ή Αγίων Θεοδώρων: Ο αρχικός ναός είναι σταυροειδής εγγεγραμμένος δικιόνιος και χρονολογείται στο τέλος του 12^{ου} αι-αρχές 13^{ου} αι. Στο 16^ο αι προστίθεται ο νάρθηκας.

ΒΑΣΙΛΙΤΣΙ: ΘΕΟΤΟΚΟΣ περιοχή Σέλιτσας: Ναός θεοτόκου: Ερειπωμένος δίδυμος καμαροσκέπαστος ναός. Μεταβυζαντινή περίοδος.

Γ.3 ΝΕΟΤΕΡΑ (μετά το 1830)

ΜΕΘΩΝΗ: Η Μεθώνη είναι ένας παραδοσιακός οικισμός που ήταν από του πρώτους μετεπαναστατικούς οικισμούς, οι οποίοι συγκροτήθηκαν βάσει σχεδίου τον 19^ο αι.

Καποδιστριακό σχολείο.

ΚΑΚΚΟΡΕΥΜΑ: Ναός Αγίου Βασιλείου: Μονόχωρος ναός με ημιεξαγωνικές κόγχες. Επιγραφή 1892 στη δυτική θύρα, ενώ στη νότια 1894.

ΧΡΑΝΟΙ: Ναός Αγίου Δημητρίου: Μονόχωρος ναός μεγάλων διαστάσεων με τρεις ημιεξαγωνικές κόγχες και μονόλοβο κωδωνοστάσιο στη ΝΔ γωνία. Εγχάρακτη επιγραφή (12 Μαρτίου 1901).

ΚΟΡΩΝΗ: Τιμητική στήλη για τους 50 Κορωνάιους που σφαγιάστηκαν από τους Τούρκους μετά την είσοδό τους στο φρούριο κατά την τελευταία αποτυχημένη έφοδο των Ελλήνων, στις 28 Φεβρουαρίου 1824. Η θέση της μάχης λέγεται μέχρι σήμερα Ρεσάλτο.

Γ.4 ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΟΙ ΟΙΚΙΣΜΟΙ

ΚΟΡΩΝΗ: Η παλιά πόλη της Κορώνης απλώνεται γύρω από το λιμάνι. Σπίτια χαμηλά, με έντονα χρώματα στα παραθυρόφυλλα. Νεοκλασικά στοιχεία σε πολλά από τα αρχοντικά της πόλης. Κτίριο της Παλιάς Δεξαμενής, Παλαιό Υδραγωγείο, Εικονοστάσι-πηγή στην οδό Λαγκαδίτη.

Διατηρείται μέχρι σήμερα ζωή στο οικιστικό σύνολο εντός των τειχών, παράλληλα με τον παραδοσιακό-εκτός των τειχών-οικισμό.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΡΑΙΑ

Δ. ΔΥΤΙΚΗ ΠΕΡΙΟΧΗ

Δ.1 ΠΡΟΪΣΤΟΡΙΚΑ – ΚΛΑΣΙΚΑ – ΕΛΛΗΝΙΣΤΙΚΑ – ΡΩΜΑΪΚΑ

ΤΡΑΓΑΝΑ: Σημαντικότερη από αρχαιολογική άποψη είναι η περιοχή της Τραγάνας. Από τις ανασκαφικές έρευνες έχουν αποκαλυφθεί σημαντικότερα λείψανα της Μυκηναϊκής και της Ελληνιστικής εποχής.

- **ΒΙΓΛΙΤΣΑ:** Στην περιοχή έχουν ανασκαφεί δύο θολωτοί τάφοι. Ο τάφος 1 έχει δύο περιόδους χρήσης, η πρώτη κατά τη πρώιμη μυκηναϊκή περίοδο (ΥΕ Ι/ΙΙ - ΥΕ ΙΙΑ) και η δεύτερη από τους ύστερους μυκηναϊκούς χρόνους (ΥΕ ΙΙΙΓ) ως τους Πρωτογεωμετρικούς. Ο τάφος 2 χρησιμοποιήθηκε κατά την μυκηναϊκή (ΥΕ ΙΙΑ) περίοδο κυρίως, ενώ αργότερα στους ελληνιστικούς χρόνους το ταφικό μνημείο έγινε κατοικία ή αποθήκη.
- **ΒΟΡΟΥΛΙΑ:** Οι ανασκαφές αποκάλυψαν ένα σημαντικότερο για την έρευνα οικοδόμημα που είχε χρησιμοποιηθεί κατά τα τέλη της Μεσοελλαδικής και περισσότερο στην αρχή της Υστεροελλαδικής Ι περιόδου.
- **ΚΑΠΟΥΡΑΪΪΚΑ:** Μεσοελλαδικός πιθανόν τύμβος που καταστράφηκε από εργασίες διάνοιξης οδού.
- **ΤΣΟΠΑΝΗ ΡΑΧΗ:** Ελληνιστικός τύμβος ταφής αθλητών. Βρέθηκαν χρυσά διαδήματα, πήλινος μελαμβαφής σκύφος, γυάλινοι σκύφοι (ο ένας του σπάνιου τύπου millefiori), σπλεγγίδες.

ΠΙΣΑΣΚΙΟΝ: ΜΑΥΡΟΥΔΙΑ (ΚΤΗΜΑ ΚΟΚΕΒΗ): Στη θέση αυτή έχει ερευνηθεί ένας μυκηναϊκός θαλαμοειδής τάφος (Κ2) και ένας μικρός κτιστός τάφος με σχήμα θολωτού, χρονολογούμενος κατά τον όψιμο 10ο ή πρώιμο 9ο αι. π.Χ., ο οποίος καταστράφηκε κατά το ήμισυ από την κατασκευή της αμαξιτής οδού προς τη Χώρα κατά το 1865.

ΙΚΛΑΪΝΑ: ΚΛΑΡΑΚΙΑ: Πιθανή θέση δύο θολωτών τάφων στην τοποθεσία Κλαράκια.

ΙΚΛΑΪΝΑ: ΤΡΑΓΑΝΕΣ: Οι έρευνες στην περιοχή εντόπισαν τα λείψανα δύο μνημειακών μυκηναϊκών εγκαταστάσεων, εκ των οποίων ερευνήθηκε ανασκαφικά μόνο η μία. Οι ενδείξεις οδηγούν στο συμπέρασμα ότι η περιοχή κατοικήθηκε κατά τη Μεσοελλαδική και την Μυκηναϊκή περίοδο.

ΙΚΛΑΪΝΑ: ΠΑΝΑΓΙΑ: Μεσοελλαδικά και μυκηναϊκά επιφανειακά ίχνη.

ΙΚΛΑΪΝΑ: Μέσα στον οικισμό έχει κηρυχθεί ως αρχαιολογικός χώρος ένα ρωμαϊκό βαλανείο με ζώνη προστασίας 30μ. γύρω απ' αυτά (ΦΕΚ 60/Β/ 5.2.1966).

ΙΚΛΑΪΝΑ: ΚΑΤΣΙΜΙΓΑ: Μυκηναϊκά ευρήματα από επιφανειακή έρευνα.

ΚΟΡΥΦΑΣΙΟ: ΠΟΡΤΕΣ: Εντοπισμένη μυκηναϊκή θέση, όπου έχουν αναφερθεί επίσης ίχνη χρήσης και κατά τη Νεολιθική και Μεσοελλαδική περίοδο.

ΚΟΡΥΦΑΣΙΟ: ΜΕΥΛΕΡΜΠΕΙ: Στη θέση αυτή έχουν αναφερθεί μυκηναϊκά ίχνη, ενώ μικρή ανασκαφή αποκάλυψε λείψανα μυκηναϊκού τοίχου.

ΚΟΡΥΦΑΣΙΟ: ΧΑΡΑΤΣΑΡΙ ή ΟΣΜΑΝΑΓΑ: Οι ανασκαφές αποκάλυψαν εδώ τον πιο πρώιμο θολωτό τάφο, που ανάγεται στην ύστερη Μεσοελλαδική με Υστεροελλαδική Ι φάση.

ΠΕΤΡΟΧΩΡΙ: Ολόκληρος ο όρμος και ο βόρειος βραχίονας του έχει κηρυχθεί ως αρχαιολογικός χώρος και τόπος ιδιαίτερου φυσικού κάλλους. (ΦΕΚ 853/Β/4.9.1980, ΦΕΚ 691/Β/12.11.1981 και ΦΕΚ 587/Β/4-11-1987) Η αρχαιολογική και ιστορική σπουδαιότητα αυτού του χώρου έγκειται στην χρονολογικά αδιάσπαστη πολιτισμική παρουσία από την 3η χιλιετία π.Χ. μέχρι την ύστερη Ρωμαϊοκρατία και τους βυζαντινούς χρόνους. Η περιοχή αυτή περιλαμβάνει τις παρακάτω θέσεις, οι οποίες εξετάζονται από τα βόρεια προς τα νότια:

- **ΥΨΩΜΑ «ΚΟΥΚΟΥΡΑΣ»:** Είναι η βορειότερη θέση της περιοχής, η οποία στην κήρυξη του ΦΕΚ 587/Β/4.11.1987 εντάχθηκε και ενοποιήθηκε με την περιοχή που εκτείνεται στα νότιά του.
- Σε σημείο της αμμώδους παράλιας ζώνης ΝΔ του χωριού και ΒΔ από τους πρόποδες του υψώματος Κούκουρας και του όρμου της Βοϊδοκοιλιάς, λείψανα θεμελίων κτιρίων και κεραμική των πρώιμων φάσεων της Εποχής του Χαλκού.
- **ΠΡΟΦΗΤΗΣ ΗΛΙΑΣ:** Κατά τους μελετητές κάτω από το ξωκλήσι, που βρίσκεται στο ύψωμα αυτό, υπάρχει θολωτός τάφος. Στην εγγύτερη περιοχή έχει εντοπιστεί ένας οικισμός των Νεολιθικών ή Μεσοελλαδικών χρόνων, όπως συμπεραίνεται από τα ορατά λείψανα τοίχων και τα επιφανειακά όστρακα, και ένα Πρωτοελλαδικό νεκροταφείο. Η πλουσιότερη σε αρχαιολογικά κατάλοιπα θέση αυτή κηρύχθηκε όχι μόνο ως αρχαιολογικός χώρος αλλά και ως τόπος ιδιαίτερου φυσικού κάλλους το 1980 και 1981, ενώ το 1987 ενώθηκε και ενοποιήθηκε με την ευρύτερη περιοχή του βορείου βραχίονος της Βοϊδοκοιλιάς (ΦΕΚ 853/Β/4.9.1980 και ΦΕΚ 691/Β/12.11.1981).
- **ΛΙΜΝΟΘΑΛΑΣΣΑ ΤΟΥ ΟΣΜΑΝΑΓΑ:** Από πέντε σημεία της αποξηραμένης λιμνοθάλασσας έχουν αναφερθεί Πρωτοελλαδικά, πιθανώς Μεσοελλαδικά, Μυκηναϊκά και πρωτογεωμετρικά ίχνη κατοίκησης.
- **ΒΟΪΔΟΚΟΙΛΙΑ:** Ιδιαίτερη σπουδαιότητα παρουσιάζει ο Πρωτοελλαδικός οικισμός της Βοϊδοκοιλιάς που ήταν χτισμένος πάνω σ' ένα μικρό ακρωτήριο. Επίσης, ένας μυκηναϊκός θολωτός τάφος, ο γνωστός και ως «τάφος του Θρασυμήδους»,

εντοπίστηκε και ερευνήθηκε στην περιοχή, καθώς και Πρωτοελλαδικά και Μεσοελλαδικά λείψανα κατοίκησης. Κοντά στον θολωτό τάφο έχουν βρεθεί επίσης ενδείξεις χρήσης του χώρου και κατά τα ελληνοιστικά χρόνια. (ΦΕΚ 853/Β/4.9.1980 και ΦΕΚ 691/Β/12.11.1981).

- ΠΑΛΑΙΟΚΑΣΤΡΟ (Αρχαίο Κορυφάσιον): Μυκηναϊκά καθώς και πρωτογεωμετρικά λείψανα κατοίκησης του χώρου εντοπίστηκαν στη βόρεια πλευρά του Παλαιοκάστρου.
- ΣΠΗΛΙΑ ΤΟΥ ΝΕΣΤΟΡΑ: Οι έρευνες στη λεγόμενη σπηλιά του Νέστορα έδειξαν χρήση του χώρου κατά τη Πρωτοελλαδική, Μεσοελλαδική και Μυκηναϊκή περίοδο.

ΔΙΒΑΡΙ: Στον σπουδαίο αυτό υδροβιότοπο αποκαλύφθηκε μετά από ανασκαφική έρευνα ένα εκτεταμένο ελληνοιστικό νεκροταφείο με κεραμοσκεπείς τάφους, καθώς και ερείπια κτιρίων. Το 1987 (ΦΕΚ 587/Β/4.11.1987) ο τόπος αυτός κηρύχθηκε τόπος αρχαιολογικός και ιδιαίτερου φυσικού κάλλους και ενοποιήθηκε με τον αρχαιολογικό χώρο του Β βραχίονα της Βοϊδοκοιλιάς.

- Στους ΝΑ πρόποδες του Παλαιοκάστρου (Παλαιοναυαρίνου): Όστρακα ρωμαϊκών χρόνων σε θέσεις που είχαν παραβιασθεί από αρχαιοκαπηλικές ενέργειες.
- ΠΑΛΑΙΟΧΩΡΙ: Επιφανειακά μυκηναϊκά ίχνη.

ΠΥΛΑ: ΕΛΙΤΣΑ: Μυκηναϊκά ίχνη.

ΠΥΛΑ: ΚΟΚΚΙΝΟΡΑΧΗ: Έχουν αναφερθεί ίχνη κατοίκησης κατά πάσα πιθανότητα της Μεσοελλαδικής και Υστεροελλαδικής περιόδου.

ΠΥΛΑ: ΒΙΓΛΕΣ: Από αυτή τη θέση έχουν αναφερθεί ίχνη χρήσης του χώρου που ανάγονται στην Πρωτοελλαδική πιθανώς και στην πρώιμη μυκηναϊκή περίοδο, καθώς και ένας τύμβος, ίσως της Μεσοελλαδικής περιόδου.

ΒΕΛΙΚΑ: ΣΚΟΡΔΑΚΗΣ: Εντοπισμένη θέση με ίχνη κατοίκησης κατά τη Μεσοελλαδική, την πρώιμη Μυκηναϊκή και την κυρίως Μυκηναϊκή περίοδο.

ΒΕΛΙΚΑ: ΚΟΚΟΡΑ ΤΡΟΥΠΑ: Στο σπήλαιο αυτό έχουν αναφερθεί ίχνη κατοίκησης κατά τη Νεολιθική και τη Μυκηναϊκή περίοδο.

ΡΙΖΟΜΥΛΟΣ: ΝΙΧΩΡΙΑ: Στην πολύ σημαντική θέση (ΦΕΚ 247/Β/3-4-1995) οι ανασκαφές αποκάλυψαν λείψανα εκτεταμένου οικισμού. Τα οικοδομικά λείψανα καλύπτουν μία μακρά περίοδο από τους Μεσοελλαδικούς ως τους γεωμετρικούς χρόνους. Στη γύρω περιοχή αποκαλύφθηκαν επίσης μυκηναϊκοί τάφοι, ανάμεσα στους οποίους και θολωτοί. Τόσο η μορφή των αποκαλυφθέντων μνημείων, όσο και τα ποικίλα ευρήματα αναδεικνύουν το Μυκηναϊκό Οικιστικό Κέντρο-που ανήκε στο Βασίλειο της Πύλου και φέρεται ως το επικρατέστερο από τους ειδικούς για να ταυτιστεί με την πόλη «ΤΙ-ΜΙ-ΤΟ-Α-ΚΕ-Ε» των πινακίδων της γραμμικής Β.

ΝΕΡΟΜΥΛΟΣ: ΒΙΓΛΙΤΣΑ: Πιθανός Υστεροελλαδικός θολωτός τάφος.

ΑΜΠΕΛΟΦΥΤΟ: ΛΑΓΟΥ: Μεσοελλαδικά πιθανώς και μυκηναϊκά λείψανα.

ΑΡΙΣΤΟΜΕΝΗΣ: ΤΡΑΝΗ ΣΥΚΙΑ: Μυκηναϊκός λαξευτός τάφος, που καταστράφηκε.

ΒΛΑΧΟΠΟΥΛΟ: ΣΤΑΜΑΤΗ ΡΑΧΗ: Μεσοελλαδικά και Υστεροελλαδικά λείψανα.

ΒΛΑΧΟΠΟΥΛΟ: ΑΓΡΙΟΛΗΑ: Μεσοελλαδικά και Υστεροελλαδικά λείψανα.

ΒΛΑΧΟΠΟΥΛΟ: ΔΡΑΚΟΡΡΑΧΗ: Η ανασκαφή στην περιοχή αποκάλυψε θολωτό τάφο, που χρησιμοποιήθηκε κατά τη διάρκεια της μυκηναϊκής περιόδου, ενώ εντοπίστηκαν ίχνη ενός άλλου όμοιου τάφου.

ΓΑΡΓΑΛΙΑΝΟΙ: ΚΑΝΑΛΟΣ: Στην ιδιοκτησία Τσιριβίκου αποκαλύφθηκαν τεράστιες πλάκες, πιθανότατα καλυπτύριες προϊστορικών τάφων. Διασκορπισμένα Μεσοελλαδικά – Υστεροελλαδικά όστρακα. Ο γνωστός τύμβος του Κανάλου απέχει ελάχιστα. Σύμφωνα με μαρτυρίες ντόπιων έχει βρεθεί αρχαίος αγωγός μέσα σε σύγχρονο πηγάδι.

Στο νοτιότερο τμήμα των λοφίσκων Τύμβος του Κανάλου, 2χλμ περίπου Δ-ΝΔ των Γαργαλιάνων καταστράφηκε μυκηναϊκός τάφος.

ΓΑΡΓΑΛΙΑΝΟΙ: ΔΙΑΛΙΣΚΑΡΙ: Θαμμένα ερείπια ενός καλοδιατηρημένου ρωμαϊκού λουτρού με υπόκαυστο, 100μ Β. της εκκλησίας Αγ. Νικολάου.

Κύρηξη ως αρχαιολογικού χώρου για προστασία της εκτεταμένης παράλιας εγκατάστασης που περιλαμβάνει έπαυλη με ψηφιδωτά δάπεδα, συγκρότημα λουτρών και άφθονα επιφανειακά ευρήματα που χρονολογούνται κυρίως στους ύστερους ρωμαϊκούς χρόνους (ΦΕΚ 1527/Β' /15-11-2001).

ΔΑΡΑ: ΒΙΓΛΙΤΣΑ: Μεσοελλαδικά και Μυκηναϊκά ίχνη.

ΔΑΡΑ: ΦΡΑΜΑ: Ανασκαμμένος θολωτός τάφος.

ΔΑΡΑ: ΚΑΠΝΙΣΤΡΑ: Στην περιοχή εντοπίστηκαν οικιστικά λείψανα προϊστορικών και ιστορικών χρόνων.

ΔΙΟΔΙΑ: ΠΟΥΡΝΑΡΙΑ: 1200μ περίπου Ν. της κοινότητας Διοδίων, βρέθηκε μυκηναϊκός θολωτός τάφος. Ο τύμβος σώζεται σε μέγιστο ύψος 2,30μ., μικρές διαστάσεις. Τουλάχιστον 15 ταφές, 22 ακέραια αγγεία, κυρίως ΥΕ ΙΙΙ Α-Β περιόδου. Και κάποια πρωιμότερα όστρακα ΥΕ Ι/ΙΙ. Πρέπει ο τάφος να άνηκε στη νεκρόπολη του πληθυσμού μιας τυπικής μυκηναϊκής εγκατάστασης. ΦΕΚ40/Β/24-1-1995.

ΚΑΛΛΙΘΕΑ ΠΥΛΙΑΣ: ΞΑΚΑΛΗ: 4χλμ ανατολικά του χωριού, μισοκατεστραμμένος κεραμικός κλίβανος, πιθανώς ρωμαϊκών χρόνων.

ΚΡΕΜΜΥΔΙΑ: ΚΑΜΙΝΙΑ 'Η ΦΟΥΡΤΖΕΛΟΒΡΥΣΗ: Στην τοποθεσία αυτή ερευνήθηκαν ανασκαφικά πέντε μικροί θολωτοί τάφοι και τέσσερεις ταφικοί πίθοι που καλύπτουν μία περίοδο χρήσης από τη Μεσοελλαδική μέχρι την μυκηναϊκή εποχή.

ΚΟΥΚΟΥΝΑΡΑ: ΚΑΤΑΡΡΑΧΙ: Οι ανασκαφές σ' αυτό το σημείο απεκάλυψαν ένα αψιδωτό μέγαρο που χρησιμοποιήθηκε την Μεσοελλαδική και την μυκηναϊκή περίοδο.

ΚΟΥΚΟΥΝΑΡΑ: ΓΟΥΒΑΛΛΑΡΗ: Ερευνήθηκαν ανασκαφικά δύο θολωτοί τάφοι των Μυκηναϊκών χρόνων, τρεις από τους επτά τύμβους που υπάρχουν στην περιοχή, καθώς και τα λείψανα μιάς αγροικίας.

ΚΟΥΚΟΥΝΑΡΑ: ΑΚΟΝΑ: Δύο επίσης θολωτοί μυκηναϊκοί τάφοι ερευνήθηκαν ανασκαφικά, ο ένας από αυτούς μάλλον χρησιμοποιήθηκε πάλι κατά την Υστερογεωμετρική περίοδο.

ΚΟΥΚΟΥΝΑΡΑ: ΠΑΛΑΙΟΧΩΡΙΑ: Η ανασκαφική έρευνα αποκάλυψε έναν τύμβο που κάλυπτε έναν ταφικό περίβολο που χρησιμοποιήθηκε κατά τη ύστερη μυκηναϊκή περίοδο. Νοτιώτερα αποκαλύφθηκαν μυκηναϊκά οικοδομικά λείψανα.

ΚΟΥΚΟΥΝΑΡΑ: ΠΟΛΛΑ ΔΕΝΔΡΑ: Θολωτός τάφος της μυκηναϊκής περιόδου.

ΚΟΥΚΟΥΝΑΡΑ: ΦΥΤΕΙΕΣ: Δύο θολωτοί τάφοι της μυκηναϊκής περιόδου.

ΚΟΥΚΟΥΝΑΡΑ: ΛΕΙΒΑΔΙΤΗ: Μυκηναϊκός θολωτός τάφος.

ΜΑΝΕΣΙ (επαρχία ΜΕΣΣΗΝΗΣ): ΜΑΥΡΟΛΟΓΓΟΣ: Αποκαλύφθηκε κυκλικό κτίσμα, ίσως θολωτός ή θαλαμοειδής τάφος μυκηναϊκών χρόνων.

ΜΑΝΕΣΙ (επαρχία ΜΕΣΣΗΝΗΣ): ΣΤΗΝ ΕΥΡΥΤΕΡΗ ΠΕΡΙΟΧΗ: -ΘΕΣΗ ΑΙ-ΓΙΑΝΝΗΣ: Όπου το εκκλησάκι Αγίου Δημητρίου, δεξιά του επαρχιακού δρόμου προς Διόδια, και 1χλμ. δυτικά του Μάνεσι βρέθηκαν πολλές κεραμίδες. Δικαιολογείται η φήμη για ύπαρξη κεραμοσκεπών τάφων. – Σε θέση 100μ. νότια της πηγής Καμάρι, 1χλμ. ΝΔ της κοινότητας Μάνεση μνημονεύεται ανεύρεση αρχαίων νομισμάτων. – ΠΑΛΙΟΛΑΚΚΕΣ: ΒΔ του λόφου Βίγκλες και στο λόφο Κουβέλια, 700μ ανατολικά της κοινότητας Μάνεση φημολογείται ανεύρεση κλασικών αγγείων.

ΜΕΣΟΠΟΤΑΜΟΣ: ΧΙΛΙΑ ΧΩΡΙΑ: Εντοπίστηκαν επιφανειακά Μεσοελλαδικά και μυκηναϊκά λείψανα, καθώς και τεχνητός τύμβος.

ΜΕΣΟΠΟΤΑΜΟΣ: ΤΟΥΡΚΟΚΙΒΟΥΡΟ: Προϊστορικός γήλοφος, πιθανώς της Μυκηναϊκής περιόδου.

ΜΕΣΟΠΟΤΑΜΟΣ: ΒΕΛΕΒΟΥΝΙ:Επιφανειακά μυκηναϊκά ίχνη.

ΜΕΣΟΧΩΡΙ ΠΥΛΙΑΣ: ΑΙ-ΘΟΔΩΡΟΣ: Κεραμική κυρίως χειροποίητη της Πρώιμης και Μέσης Εποχής του Χαλκού και λίγοι οψιανοί. Λείψανα τοίχων και διάσπαρτο δομικό υλικό στο ύψωμα, όπου το εξωκκλήσι, υποδηλώνουν την ύπαρξη προϊστορικού οικισμού.

ΜΗΛΙΩΤΙ: ΑΓΙΟΣ ΗΛΙΑΣ: Στην περιοχή έχουν εντοπιστεί Μεσοελλαδικά ίχνη, καθώς και ένας κατά πάσα πιθανότητα Μεσοελλαδικός ταφικός τύμβος.

ΜΥΡΣΙΝΟΧΩΡΙ: ΡΟΥΤΣΗΣ: Η ανασκαφή απέκαλυψε τρεις Μεσοελλαδικούς ταφικούς τύμβους, δύο θολωτούς τάφους, που χρησιμοποιήθηκαν κατά τη μυκηναϊκή περίοδο. Ο ένας είχε συληθεί, ενώ ο δεύτερος ήταν άθικτος και περιείχε 4-5 ταφές. Πρέπει να άνηκαν στην τοπική αρχοντική οικογένεια.

ΜΥΡΣΙΝΟΧΩΡΙ: ΒΑΓΙΕΣ: Μυκηναϊκά ίχνη.

ΝΗΣΟΣ ΠΡΩΤΗ: Διατηρείται σε καλή κατάσταση η οχύρωση (στη νοτιότερη κορφή του νησιού, απέναντι από Μαραθούπολη). Στα βόρεια του νησιού, στους βράχους του όρμου Γραμμένο, σώζονται πολλές αρχαίες και νεότερες επιγραφές, που γράφτηκαν από ναυτικούς που εύρισκαν εκεί καταφύγιο από την τρικυμία.

ΠΑΠΟΥΛΙΑ: ΑΓΙΟΣ ΙΩΑΝΝΗΣ: Στην περιοχή έχει ανασκαφεί ένας Μεσοελλαδικός τύμβος, ενώ έχουν εντοπιστεί πολυάριθμοι άλλοι.

ΠΑΠΟΥΛΙΑ: ΑΦΑΝΟΛΑΚΚΑ ΠΛΑΤΑΝΟΥ: Λακκοειδείς τάφοι μάλλον της ύστερης μυκηναϊκής περιόδου.

ΠΑΠΟΥΛΙΑ: ΚΑΤΑΡΡΑΧΙ: Τέσσερεις τάφοι έχουν ερευνηθεί ανασκαφικά, τρεις θολωτοί και ένας τετράπλευρος λάκκος, που χρησιμοποιήθηκαν κατά τη Μυκηναϊκή περίοδο. Στην ίδια περιοχή επιφανειακά ίχνη μαρτυρούν την ύπαρξη μυκηναϊκού οικισμού.

ΠΕΤΑΛΙΔΙ: Έχει κηρυχθεί αρχαιολογικός χώρος (ΦΕΚ 780/Β/29-12-1981) ο χώρος της Αρχαίας Κορώνης. Από τα τείχη, με τα οποία είχε περιβάλει την πόλη ο Επιμελίδης το 369 π.Χ. δεν υπάρχουν εμφανή λείψανα. Τμήμα πλινθόχτιστου υστερορωμαϊκού οικοδομήματος υπάρχει στο λόφο της ακρόπολης, πάνω από το σημερινό γυμνάσιο. Σε 1-2 θέσεις υπάρχουν οικοδομικά λείψανα της ύστερης αρχαιότητας και στην παραλία τμήμα του παλαιού μόλου.

ΠΕΤΑΛΙΔΙ: ΠΟΡΤΕΣ: Έξω από τα τείχη της αρχαίας Κορώνης, στο μέτωπο του λατομείου ιδιοκτησίας Κ. Πανταζόπουλου, πέντε στη σειρά ελληνοισλαμικοί κιβωτιόσχημοι τάφοι του 3^{ου} και πρώιμου 2^{ου} αι π.Χ.

ΠΕΤΑΛΙΔΙ: ΛΟΥΤΡΑ: Παράκτια θέση. Στον αγρό ιδιοκτησίας Παναγ. Παναγόπουλου, 1χλμ βόρεια του Πεταλιδίου. Θεμελίωση μεγάλου κτιρίου ρωμαϊκών χρόνων, πιθανότατα βαλανείου. Η λιθοδομή σώζεται περίπου έως 1μ. Το καλύτερα διατηρημένο τμήμα σώζεται σε ύψος 2,10μ περίπου. Χρονολογείται στους ύστερους ρωμαϊκούς έως τους πρώτους χριστιανικούς χρόνους (2ος -6ος αι μ.Χ.). Επίσης όστρακα ύστερων ρωμαϊκών χρόνων.

ΠΛΑΤΑΝΟΣ: ΛΑΜΠΡΟΠΟΥΛΟΥ ΠΗΓΗ: Επιφανειακά ίχνη της μυκηναϊκής περιόδου.

ΠΛΑΤΑΝΟΣ: ΚΡΙΘΑΡΙΤΣΕΣ: Δύο πιθανοί Μεσοελλαδικοί ταφικοί τύμβοι έχουν εντοπιστεί στην περιοχή καθώς και Μεσοελλαδικά και μυκηναϊκά ίχνη.

ΠΛΑΤΑΝΟΣ: ΜΕΡΖΙΝΙ: Επιφανειακά Μεσοελλαδικά και μυκηναϊκά ίχνη.

ΠΛΑΤΑΝΟΣ: ΠΕΤΡΕΣ: Στα όρια κοινοτήτων Πλατάνου και Μυρσινοχωριού. Λείψανα ρωμαϊκών χρόνων.

ΠΥΛΟΣ: Θέσεις αρχαιοτήτων στην ευρύτερη περιοχή της Πύλου είναι:

- **ΑΓΙΟΣ ΝΕΚΤΑΡΙΟΣ:** Νεολιθική θέση με ενδείξεις χρήσης πιθανότατα και κατά την μυκηναϊκή εποχή.
- **ΒΙΓΛΑ:** Δύο μερικώς κατεστραμμένοι θολωτοί τάφοι έχουν αναφερθεί στην περιοχή.
- **ΤΟΠΟΘΕΣΙΑ ΜΕΤΑΞΥ ΒΙΓΛΑΣ ΚΑΙ ΠΥΛΟΥ:** Στη θέση αυτή έχουν αναφερθεί νεολιθικά ίχνη.

ΠΥΡΓΟΣ: Εντός ιδιοκτησίας Π.Κάππου, πλησίον νεκροταφείου χωριού, κιβωτιόσχημος τάφος ρωμαϊκών χρόνων.

ΠΥΡΓΟΣ: ΤΣΟΥΚΑ: Ακέραιος κάρναρος Μεσοελλαδικής εποχής. Το τυμβοειδές έξαρμα, ήδη γνωστό, βρέθηκε ισοπεδωμένο (για καλλιέργεια)

ΣΟΥΛΗΝΑΡΙ: ΤΟΥΡΛΙΔΙΤΣΑ: Μικρός θολωτός μυκηναϊκός τάφος που συλλήθηκε κατά την ελληνιστική περίοδο.

ΣΤΡΕΦΙ: ΑΡΜΑΚΑΔΙΑ: Κεραμική ελληνιστικών και ρωμαϊκών χρόνων. Εντοπίζεται τυμβοειδές έξαρμα σε απόσταση 250μ προς Β. του τύμβου στο Γαλαροβούνι και του επαρχιακού δρόμου από Στρέφι προς Διόδια.

ΣΤΡΕΦΙ: ΛΥΚΟΡΕΜΑΤΑ: Στον αγρό Σουρίλα διαπιστώθηκε λαθρανασκαφή, η οποία προκάλεσε μερική καταστροφή κιβωτιόσχημου τάφου. Από το γύρω χώρο πολλά όστρακα ελληνιστικών αγείων. Στον ίδιο χώρο επισημανθηκαν κι άλλοι τάφοι.

ΣΤΡΕΦΙ: ΓΑΛΑΡΟΒΟΥΝΙ: Κεραμική Μεσοελλαδικών - Υστεροελλαδικών χρόνων, τυμβοειδές έξαρμα, όστρακα Πρωτοελλαδικής περιόδου. Τοποθεσία ενδιαφέρουσα, που δεν έχει ερευνηθεί.

Στην ιδιοκτησία Αγγ.Π.Μυλωνά: Όστρακα προϊστορικά. (ΦΕΚ 40/Β/24-1-1995)

ΣΧΙΝΟΛΑΚΚΑΣ: ΚΟΚΚΙΝΙΑ: Επιφανειακά Μεσοελλαδικά και μυκηναϊκά ίχνη.

ΧΑΝΔΡΙΝΟΣ: ΑΕΛΑΚΙ (ΜΙΚΡΟΣ ΑΓΙΟΣ ΗΛΙΑΣ): Εντοπισμένος και κατεστραμμένος ταφικός τύμβος.

ΧΑΝΔΡΙΝΟΣ: ΚΙΣΣΟΣ: Ερευνημένος ταφικός τύμβος της Μεσοελλαδικής και πιθανώς της μυκηναϊκής περιόδου.

ΧΑΝΔΡΙΝΟΣ: ΚΟΤΡΩΝΑΚΙΑ: Νεολιθική θέση.

ΧΑΝΔΡΙΝΟΣ: ΚΟΥΜΠΕΣ: Στη τοποθεσία αυτή έχει εντοπιστεί μυκηναϊκή θέση, ενώ έχουν αναφερθεί και δύο τεχνητοί γήλοφοι, εκ των οποίων ο Άγιος Αθανάσιος, όταν διαλύθηκε απεκάλυψε ένα Μεσοελλαδικό ταφικό τύμβο.

ΧΑΝΔΡΙΝΟΣ: ΠΛΑΤΑΝΙΑ: Εντοπισμένη Μυκηναϊκή θέση.

ΧΑΝΔΡΙΝΟΣ: ΤΟΠΟΘΕΣΙΑ ΓΕΝΙΤΣΑΡΟΙ ΚΟΝΤΑ ΣΤΟ ΣΥΝΟΙΚΙΣΜΟ ΠΛΑΤΑΝΟΒΡΥΣΗ: Ο εντοπισμένος και κενός, μικρός θολωτός τάφος χρονολογήθηκε από τον τρόπο κατασκευής του στην Πρωτογεωμετρική περίοδο.

ΧΑΤΖΗΣ: ΜΠΑΡΜΠΕΡΙ: Μεσοελλαδικά και μυκηναϊκά ίχνη.

ΧΩΡΑ: ΑΝΩ ΕΓΚΛΙΑΝΟΣ: Στη θέση αυτή, η οποία είναι αναμφισβήτητα η σημαντικότερη της περιοχής, η ανασκαφική έρευνα αποκάλυψε ένα μεγάλο αρχαιολογικό χώρο με αρχιτεκτονικά κατάλοιπα κυρίως της μυκηναϊκής εποχής (ΦΕΚ 648/Β/25-10-1968) (ΦΕΚ 810/Β/15-9-1995).

Το αξιολογότερο μνημείο που διατηρείται σε αρκετά καλή κατάσταση και είναι ήδη διαμορφωμένος αρχαιολογικός χώρος, είναι το λεγόμενο "ανάκτορο του Νέστορα". Πρόκειται για ένα μεγάλο κτιριακό συγκρότημα με δεκάδες δωμάτια διαφόρων χρήσεων, μέσα στο οποίο βρέθηκαν εξαιρετα ευρήματα (έργα τέχνης καθώς και αντικείμενα καθημερινής χρήσης), που εκτίθενται στο Αρχαιολογικό Μουσείο της Χώρας. Το ανάκτορο αποτελείται από τέσσερις μονάδες: το κεντρικό κτίριο, το ΝΔ κτίριο, το ΒΑ κτίριο και την αποθήκη οίνου. Το κεντρικό κτίριο είναι διώροφο οικοδόμημα, φτιαγμένο από ακατέργαστους λίθους και ωμές πλίνθους, η είσοδος στο οποίο γινόταν από ένα πρόθυλο. Στις αίθουσες στα αριστερά του πρόθυλου υπήρχαν εκατοντάδες πινακίδες Γραμμικής Β γραφής. Το κυριότερο τμήμα του είναι το μέγαρο, που απαρτίζεται από προστώο, πρόδομο και την λεγόμενη αίθουσα του θρόνου, όπου υπάρχει κυκλική εστία. Μπροστά από το μέγαρο υπάρχει μια αυλή. Το διπλανό σύνολο δωματίων περιλαμβάνει την αίθουσα της βασίλισσας. Τα ιδιαίτερα διαμερίσματα βρίσκονταν πιθανόν στον πρώτο όροφο.

Εκτός από το ανάκτορο στην περιοχή βρέθηκαν θολωτοί και θαλαμωτοί τάφοι. Δύο βασιλικοί θολωτοί μυκηναϊκοί τάφοι κοντά στο ανακτορικό συγκρότημα: ο ένας συλημένος και κατεστραμμένος, σώζεται σε ύψος μόλις 30 εκ. Στο δάπεδό του βρέθηκαν τέσσερις μεγάλοι πίθοι με ένα σκελετό ο καθένας, 22 χάλκινα ξίφη και εγχειρίδια, χάλκινα σκεύη και πολλά αγγεία. Σήμερα δεν είναι ορατός, γιατί έχει καταχωθεί για λόγους προστασίας. Ο άλλος θολωτός βασιλικός χρονολογείται τον 16^ο αι. π.Χ. και χρησιμοποιήθηκε με διαδοχικές ταφές μέχρι το 13^ο αι. π.Χ. Βρέθηκαν μια χρυσή σφραγίδα, 4 σφραγιδόλιθοι, ένα χρυσό δαχτυλίδι, πλήθος ψήφων και 4 χρυσές γλαύκες. Ο τάφος αναστηλώθηκε το 1957. Ο χώρος σε διάφορα σημεία του αποκάλυψε ενδείξεις δραστηριότητας κατά τους γεωμετρικούς χρόνους.

Κήρυξη του οικισμού Χώρα ως οργανωμένου αρχαιολογικού τόπου (ΦΕΚ 648/Β/25-11-1968).

Στο τμήμα δρόμου μεταξύ Χώρας-ανακτόρου Νέστορος: Μεγάλος αριθμός οστράκων και τμήματα τοίχων.

ΑΝΤΕΛΙΚΟ ΧΩΡΑΣ ΤΡΙΦΥΛΙΑΣ: Θαλαμωτός τάφος στον ελαιοπερίβολο ιδιοκτησίας Π.Παναγοπούλου.

Άλλες θέσεις αρχαιοτήτων στην περιοχή είναι:

- ΑΓΙΟΣ ΙΩΑΝΝΗΣ: Στη θέση αυτή έχουν εντοπιστεί πέντε θαλαμοειδείς τάφοι, εκ των οποίων ερευνήθηκαν οι δύο. Οι δύο αυτοί τάφοι ανήκουν στην μυκηναϊκή περίοδο.
- ΑΝΩ ΕΓΚΛΙΑΝΟΣ (ΚΤΗΜΑ ΔΕΡΙΖΙΩΤΗ): Εδώ ανασκάφηκαν λείψανα καμπυλογράμμων Πρωτοελλαδικών και Μεσοελλαδικών οικιών.
- ΚΟΥΚΟΥΓΕΡΑ: Εντοπισμένη θέση θολωτού τάφου.
- ΜΕΓΑΜΠΕΛΙΑ: Εντοπισμένη μυκηναϊκή θέση. Επίσης, έχει ερευνηθεί ένα σπήλαιο που περιείχε κεραμική, πιθανότατα Νεολιθική.
- ΧΟΥΡΟΥ: Εντοπισμένη θέση πιθανώς δύο θολωτών τάφων.
- ΒΟΛΙΜΙΔΙΑ: Στη θέση αυτή ανακαλύφθηκαν συνολικά τριάντα τέσσερις θαλαμοειδείς τάφοι, οι οποίοι είχαν χρησιμοποιηθεί κατά τη διάρκεια μιας περιόδου που διήρκεσε από τη Μεσοελλαδική ως την τελευταία μυκηναϊκή περίοδο, ενώ σε ορισμένες περιπτώσεις παρατηρήθηκαν και ίχνη λατρείας των νεκρών που τελέστηκε κατά τη διάρκεια της γεωμετρικής περιόδου.
- ΒΟΛΙΜΙΔΙΑ: Ανατολικά του ναού της Ανάληψης εντοπίστηκε κεραμοσκεπής τάφος
- ΒΟΛΙΜΙΔΙΑ: Στην επαρχία Τριφυλία, εργασίες στο κτήμα Λ. Ρήγα αποκάλυψαν συλημένο θαλαμοειδή τάφο μυκηναϊκής εποχής, η οροφή του οποίου καταστράφηκε από το εκσκαφικό μηχάνημα.

Δ.2 ΒΥΖΑΝΤΙΝΑ – ΜΕΤΑΒΥΖΑΝΤΙΝΑ

ΡΩΜΑΝΟΣ: Μέσα στον οικισμό του Ρωμανού σώζεται και έχει κηρυχθεί ως ιστορικό και διατηρητέο μνημείο ένα **γεφύρι**, που αποτελεί ένα από τα λίγα σωζόμενα δείγματα των χρόνων της Τουρκοκρατίας στην περιοχή. (ΦΕΚ 527/Β/31.5.1979)

ΙΚΛΑΙΝΑ: Μέσα στον οικισμό έχει κηρυχθεί ως ιστορικό και διατηρητέο μνημείο ένα **μεσαιωνικό φρούριο**

ΙΚΛΑΙΝΑ: Σε ένα σημείο διαπιστώθηκε πληθώρα οστράκων της βυζαντινής περιόδου
ΠΑΛΑΙΟΚΑΣΤΡΟ (Αρχαίο Κορυφάσιον): Το Παλιόκαστρο, ένα κάστρο των βυζαντινών χρόνων, αποτελεί ιστορικό μνημείο. Χτίστηκε το 1278 από τον Γάλλο

φρουδάρχη Νικόλαο Β' de Saint Omer, ο οποίος το ίδρυσε για τον Νικόλαο Γ' Βαίλλο Αχαΐας. Βομβαρδίστηκε το 1572 από το ναύαρχο Δον Χουάν της Αυστρίας, νικητή της ναυμαχίας της Ναυπάκτου (1571). Τότε οι Τούρκοι έκτισαν το Νιόκαστρο στην Πύλο και αυτό το κάστρο έγινε γνωστό ως Παλαιόκαστρο. Το μνημείο έχει κηρυχθεί ως ιστορικό μνημείο με ζώνη προστασίας όλο το λόφο της χερσονήσου (ΦΕΚ 534/Β/21.8.1992). Το κάστρο έχει έκταση 50 στρέμματα και τραπεζοειδές σχήμα. Αποτελείται από το εξωτερικό περιμετρικό τείχος, το οποίο περιβάλλει την κορυφή, και διαιρείται με εγκάρσιο τείχος σε δύο μέρη, το βόρειο στην κορυφή και το νότιο, που είναι το μεγαλύτερο.

ΝΙΧΩΡΙΑ-ΚΑΡΠΟΦΟΡΑ: Ναός Αγίου Γεωργίου: 18^{ου} αι, συνεπτυγμένος σταυροειδής με τρούλο. Τοιχογραφίες λαϊκής τέχνης των όψιμων μεταβυζαντινών χρόνων. Ξυλόγλυπτο τέμπλο των μέσων του 19^{ου} αι.

Παλιό σχολείο.

ΒΛΑΧΟΠΟΥΛΟ: Ο ναός Αγίου Γεωργίου, που είναι τρίκλιτη βασιλική του 11ου αι., μέσα στον οικισμό έχει κηρυχθεί διατηρητέο μνημείο με ζώνη προστασίας 100μ. (ΦΕΚ 131/Β/5-3-1993)

ΓΑΡΓΑΛΙΑΝΟΙ: Λατομείο ασβεστολίθου, ο οποίος εξορυσσόταν με παραδοσιακές μεθόδους που επικρατούσαν από την αρχαιότητα ως τις αρχές του 19^{ου} αι. Το λατομείο ανάγεται στην προεπαναστατική περίοδο. (ΦΕΚ 1094/Β/10-12-1997).

ΓΑΡΓΑΛΙΑΝΟΙ: Σπηλαιώδης ναός. Βρίσκεται σε μια από τις τρεις συστάδες μεγάλων φυσικών κογχών βράχου. Μονόχωρη κατασκευή. Σώζονται σπαράγματα τοιχογραφιών. Ανάγονται στη μεταβυζαντινή περίοδο. (ΦΕΚ 1095/Β/10-12-1997)

ΔΑΡΑΣ: ΧΑΤΖΕΪΚΑ: Γεφύρι και ζώνη προστασίας 30μ. γύρω του. Περίοδος Ενετοκρατίας. (ΦΕΚ 800/Β/14-9-1995).

ΔΙΟΔΙΑ: ΠΑΛΑΙΟΠΥΡΓΟΣ: Οχυρό συγκρότημα σε αγροτεμάχιο ιδιοκτησίας Α.Νικολόπουλου. Αποτελείται από διώροφο πύργο και τείχος περιμετρικά του πύργου. Υστεροβυζαντινή περίοδος. ΦΕΚ 964/Β/18-10-1996.

ΜΑΝΙΑΚΙΟ: ΤΑΜΠΟΥΡΙΑ: Ιστορικός τόπος, όπου έλαβε χώρα η ιστορική μάχη κατά τον αγώνα των Ελλήνων υπέρ της ελευθέρωσής τους από τον ξενικό ζυγό (ΦΕΚ 613/Β/19-6-1974)

ΜΕΣΟΠΟΤΑΜΟΣ: Στο Ρωμύρι, έναν εγκαταλελειμένο οικισμό, έχουν κηρυχθεί ναοί του 19ου αι ως οικοδομήματα που χρειάζονται ειδική κρατική προστασία:

ο ναός της Αγίας Βαρβάρας (ερειπωμένος μονόχωρος ναός με ημικυκλική αψίδα ιερού, η ανέγερση ανάγεται στο 19^ο αι), με ζώνη προστασίας 20μ. (ΦΕΚ 873/Β/30-11-1993),

ο ναός του Αγίου Νικολάου του Νέου (μονόχωρος, δρομικός ναός με νάρθηκα και δίρριχτη στέγη, 1888) (ΦΕΚ 916/Β/21.12.1993),

ο ναός του Αγίου Νικολάου του Παλαιού (μονόχωρο, λιθόκτιστο ξυλόστεγο ναΐδριο, του οποίου η στέγη διατηρεί τα παλαιά βυζαντινά της κεραμίδια, α' τέταρτο 19^{ου} αι.) με ζώνη προστασίας 20μ. (ΦΕΚ 873/Β/30.11.1993) και

ο ναός της Ζωοδόχου Πηγής (μονόχωρος δρομικός ναός με δίρριχτη στέγη, ξύλινο τέμπλο λαϊκής τέχνης, οι εικόνες του τέμπλου και του επιστυλίου χρονολογούνται στο 19^ο αι., εντάσσεται στον αξιόλογο παραδοσιακό οικισμό του Ρωμυρίου) με ζώνη προστασίας 20μ. (ΦΕΚ 873/Β/30.11.1993)

ΜΕΣΟΧΩΡΙ ΠΥΛΙΑΣ: Ερειπωμένος ναός των Αγ. Αποστόλων: Μονόχωρη εκκλησία με ημικυκλική κόγχη ιερού. Βυζαντινοί χρόνοι. (ΦΕΚ 627/Β/10-9-1984)

Ναός Μεταμορφώσεως: σταυρεπίστεγος, Βυζαντινών χρόνων (ΦΕΚ 836/Β/26-11-1984)

ΜΕΤΑΜΟΡΦΩΣΗ: Ιερός Ναός Μεταμορφώσεως Σωτήρος με ζώνη προστασίας γύρω του 50μ. Τύπου ελεύθερου σταυρού με τρίπλευρη αψίδα και μεταγενέστερης εποχής νάρθηκα και προστώο. Τρεις οικοδομικές φάσεις, εκ των οποίων η αρχική ανάγεται στη μεσοβυζαντινή περίοδο (ΦΕΚ 138/Β/2-3-1992)

ΠΑΝΙΠΕΡΙ: Ερειπωμένος ναός του Αγίου Βασιλείου (ΦΕΚ 316/Β/14-5-1990)

ΠΕΛΕΚΑΝΑΔΑ: Ο Ιερός Ναός Βασιλείου έχει κυρηχθεί ως ιστορικό διατηρητέο μνημείο με ζώνη προστασίας 50μ. γύρω του. Μονόχωρος με πολλές σύγχρονες επεμβάσεις και προσθήκες. Ανάγεται στους ύστερους Βυζαντινούς χρόνους (ΦΕΚ 954/Β/20-11-1991).

ΠΕΤΑΛΙΔΙ: Στο οικόπεδο Π. και Δ. Πανταζόπουλου: Ευρήματα των πρώτων χριστιανικών χρόνων.

ΠΕΤΑΛΙΔΙ: Χωριό ΠΕΡΑ: Κάστρο ενετικό. Επίσης, παλιές βυζαντινές εκκλησίες όπως του Αγίου Νικολάου και της Ζωοδόχου Πηγής.

ΠΥΛΟΣ: Μέσα στον οικισμό δεν υπάρχουν αρχαία μνημεία, αλλά έχει κηρυχθεί ολόκληρος ως **οικισμός** που χρήζει ειδικής κρατικής προστασίας λόγω της ιστορικότητας και ως τόπος ιδιαίτερου φυσικού κάλλους (ΦΕΚ 750/Β/7-6-1976).

Αξιοθέατα είναι:

Το **Νιόκαστρο ή Ναυαρίνο (κάστρο των Αβάρων)** κτίσθηκε το 1573 από τους Τούρκους πάνω σε παλαιότερα λείψανα (ΦΕΚ 28/Α/26-2-1922). Το μνημείο έχει διαμορφωθεί σε "Κέντρο Υποβρυχίων Αρχαιολογικών Ερευνών". Εντός του περιβάλλου του κάστρου, όπου ελάχιστα κτίρια σώζονται, υπάρχει ο ναός της Μεταμόρφωσης του Σωτήρος (ΦΕΚ 29/Β/23-2-1948).

Στην ευρύτερη περιοχή της Πύλου έχει κηρυχθεί ως ιστορικό και διατηρητέο μνημείο με ζώνη προστασίας 100μ. (ΦΕΚ 891/Β/20-12-1984) **το Υδραγωγείο του Κάστρου της Πύλου**, γνωστού και ως "Καμάρες", το οποίο διατηρείται από το νεκροταφείο του Αγίου Αντωνίου και κατά μήκος του δρόμου καθώς και στη θέση "Βράχος".

Αρχαιολογικός χώρος έχει κηρυχθεί το νησί **Σφακτηρία** (ΦΕΚ 281/Β/29-12-1956), καθώς και όλος ο **όρμος Ναυαρίνου** (ΦΕΚ 35/Β/2-2-1962), λόγω των καταλοίπων των ναυαγίων της Ναυμαχίας, τα οποία είναι ορατά με διαυγή και ήρεμα νερά.

Θέσεις αρχαιοτήτων στην ευρύτερη περιοχή της Πύλου είναι:

- **ΑΓΙΟΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ:** Ναός Αγίου Νικολάου και ο γύρω χώρος ακτίνας 50 μέτρων: Μονόχωρος ναός, απολήγει σε ημικυλινδρική κόγχη στα ανατολικά, με δίριχτη στέγη. ΦΕΚ 883/Β' /10-7-2001.
- **ΑΓΙΟΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ** (όρος, βόρεια απόληξη): Φрукτωρία και ο γύρω χώρος ακτίνας 500μ. Πρώιμοι βυζαντινοί χρόνοι. ΦΕΚ 855/Β/4-7-2001

ΣΤΕΝΩΣΙΑ ΠΥΛΙΑΣ: Προς το χωριό Στενωσιά, 300μ από την κοινότητα. Σχεδόν καταστράφηκαν κιβωτιόσχημοι και κεραμοσκεπείς τάφοι πρωτοχριστιανικής πιθανότατα εποχής.

ΣΤΕΡΝΑ: Ναός Αγίου Θεοδώρου: Μονόχωρος με δίριχτη στέγη. Σώζονται υστεροβυζαντινές τοιχογραφίες. Πολλές νεωτερικές επεμβάσεις. Νότια του ναού σώζονται τα λείψανα παλαιοχριστιανικής εκκλησίας. Ζώνη προστασίας 150μ. γύρω του. (ΦΕΚ 177/Β/19-3-1996)

ΣΤΡΕΦΙ: Ναός Παναγίας με ζώνη προστασίας 50μ. γύρω του. Μονόχωρος ξυλόστεγος κεραμοσκεπής ναός με τρεις ημικυλινδρικές αψίδες, χαραγμένη χρονολογία 1884, η αρχική φάση ανάγεται κατά πάσα πιθανότητα στη μεσοβυζαντινή περίοδο (ΦΕΚ 1141/Β/22-12-1997).

ΧΑΝΔΡΙΝΟΣ: ΘΕΣΗ ΑΓΙΑ ΜΑΡΙΝΑ: Στον αγρό Καραχάλιου, ταφικό κτίριο με υπόγειο ορθογώνιο δωμάτιο που πρέπει να χρησίμευε ως δεξαμενή. Μέσα και έξω από το χώρο του κτιρίου ανασκάφηκαν τάφοι χριστιανικοί. Με σχετική επιφύλαξη μπορεί να χρονολογηθεί στους παλαιοχριστιανικούς χρόνους με μακρόχρονη μεταγενέστερη χρήση.

ΧΑΡΑΥΓΗ: Πύργος Καπετανάκηδων (και 130μ γύρω του ως αδόμητη ζώνη Α' προστασίας. (ΦΕΚ 1585/Β/31-12-1975). Μετονομασία σε πύργο του Καπετάν-Γεωργάκη Καπετανάκη (ΦΕΚ 156/Β/17-2-1979). Κηρύσσεται η Βάρδια (Παρατηρητήριο) του πύργου, που βρίσκεται στην κοινότητα Σωτηριανικών ως ιστορικό διατηρητέο μνημείο και αδόμητη ζώνη Α' προστασίας 130μ γύρω της. (ΦΕΚ 245/Β/28-3-1997).

ΧΩΡΑ: Ναός Αγίων Κωνσταντίνου και Ελένης: Μονόχωρος ξυλόστεγος, εσωτερικά τοιχογραφίες μεταβυζαντινών χρόνων (ΦΕΚ 30/Β/18-1-1985)

Δ.3 ΝΕΟΤΕΡΑ (μετά το 1830)

ΡΩΜΑΝΟΣ: Ο **Ναός του Προφήτη Ηλία** κηρύχθηκε ιστορικό και διατηρητέο μνημείο, το οποίο κτίσθηκε στις αρχές του 20ου αι. με ζώνη προστασίας 10μ. (ΦΕΚ 511/Β/6-8-1992).

ΙΚΛΑΙΝΑ: Μέσα στον οικισμό σώζεται το διατηρητέο ιστορικό κτίριο του πρώην **Δημοτικού Σχολείου**, το οποίο αποτελεί δείγμα από τους πρώτους μετεπαναστατικούς χρόνους (ΦΕΚ 674/Β/ 24.10.1990).

ΓΙΑΛΟΒΑ: Κτίριο (αντλιοστάσιο), φερόμενο ως ιδιοκτησία Κτηματικής Εταιρείας Δημοσίου. [Το αρχικό κτίριο καθώς και ο μηχανολογικός εξοπλισμός του (αντλίες, γερανογέφυρα κλπ)]. (ΦΕΚ 29/Δ' /22-1-2001).

ΓΑΡΓΑΛΙΑΝΟΙ: ΑΓΙΟΣ ΣΠΥΡΙΔΩΝΑΣ: Ναός Αγίου Νικολάου: Μονόκλιτος ξυλόστεγος κεραμοσκεπής. Τέλη 19^{ου} αιώνα. (ΦΕΚ 665/Β/9-9-1988)

ΓΑΡΓΑΛΙΑΝΟΙ: ΟΔΟΣ ΕΡΜΟΥ 44, συνοικία Αγίων Πάντων: Κτίριο ιδιοκτησίας Αντωνίας Χορταρέα. Δείγμα τοπικής λαϊκής αρχιτεκτονικής με συμμετρική διάταξη στην όψη του. Καρφωτά εξώφυλλα των παραθύρων με χαρακτηριστικούς μεντεσέδες, περίτεχνες σιδεριές του εξώστη και μεταλλικά φουρούσια σε σχήμα έλικας. Επί πλέον το κτίριο βρίσκεται σε περιοχή που διατηρεί αναλλοίωτο τον παραδοσιακό χαρακτήρα των κτιρίων. (ΦΕΚ 148/Β/5-4-1982)

ΔΑΡΑΣ: Τρία κτίρια και η παρακείμενη κρήνη με 10μ. περιμετρικά της, ιδιοκτησίας Α.Χάτζου, Ευστ.Λυκοτραφίτη και Γ.Χάτζου. Αποτελούν χαρακτηριστικά δείγματα της τοπικής αρχιτεκτονικής, σημαντικά για τη μελέτη της ιστορίας της αρχιτεκτονικής (ΦΕΚ 190/Β/21-3-1996)

ΔΡΟΣΙΑ: Στον οικισμό της Δροσιάς έχει κηρυχθεί ένα κτίριο ως ιστορικό και διατηρητέο, διότι είναι από τα παλιότερα κτίρια της περιοχής (ΦΕΚ 494/Β/14-7-1988). Το κτίριο αυτό κτίσθηκε το 1830 από το Δημογέροντα Γαλάνη Μοσχοβίτη και τα παιδιά του.

ΚΑΛΛΙΘΕΑ ΠΥΛΙΑΣ: Πρώην Δημοτικό Σχολείο, δείγμα αρχιτεκτονικής σχολείου των πρώτων μετεπαναστατικών χρόνων της χώρας και σημείο αναφοράς για την κοινωνικοϊστορική εξέλιξη των κατοίκων της περιοχής (ΦΕΚ 674/Β/24-10-1990).

ΛΕΥΚΟΧΩΡΑ: Ένα πηγάδι έχει χαρακτηριστεί ως ιστορικό διατηρητέο μνημείο. Αποτελεί δείγμα κτίσματος της προβιομηχανικής εποχής, κτισμένο στα μέσα του 19^{ου} αι. Αποτελεί αξιόλογο δείγμα κτίσματος λαϊκής τέχνης της περιοχής και είναι συνδεδεμένο με τις μνήμες των κατοίκων (ΦΕΚ 843/Β/23-9-1997).

ΜΑΡΑΘΟΠΟΛΗ: Κτίριο ιδιοκτησίας Χρ. Σταυρόπουλου. Ιδιαίτερη αρχιτεκτονική μοναδική στην περιοχή, επηρεασμένη από παλιότερα δυτικά πρότυπα με σαφείς ιταλικές επιδράσεις, αξιόλογα επί μέρους μορφολογικά στοιχεία. (ΦΕΚ 379/Β/12-6-1984)

ΜΕΣΟΧΩΡΙ ΠΥΛΙΑΣ: Κτίριο Δημοτικού Σχολείου. Χαρακτηριστικό δείγμα αρχιτεκτονικής σχολείου των πρώτων μετεπαναστατικών χρόνων της χώρας και σημείο αναφοράς για την κοινωνικοϊστορική εξέλιξη των κατοίκων της περιοχής (ΦΕΚ 674/Β/24-10-1990)

ΝΕΟΧΩΡΙ: Το ερειπωμένο σπίτι της Μαρίας Κάλλας.

ΠΕΤΑΛΙΔΙ: ΑΚΤΗ ΕΡΩΣ: Η εξοχική κατοικία του ζωγράφου-χαράκτη Τάσσου (Αναστασίου Αλεβίζου) και ο χώρος που την περιβάλλει. Στο εσωτερικό του σπιτιού, που αποτέλεσε επί 13 χρόνια το μόνιμο εργαστήριο του Τάσσου, υπάρχουν δικές του τοιχογραφίες-χάρτες της Μεσσηνίας (ΦΕΚ 776/Β/31-10-1986)

ΠΕΤΑΛΙΔΙ: Κτίριο Γυμνασίου-Λυκείου (ΦΕΚ 1083/Δ/20-10-1994)

ΠΗΔΑΣΟΣ: Κτίριο ιδιοκτησίας Γ.Καζαντζίδου και Γ.Καλαϊτζή. Χαρακτηριστικό δείγμα κτιρίου αξιόλογου για τη μελέτη της ιστορίας της αρχιτεκτονικής. (ΦΕΚ 482/Β/27-7-1992)

ΠΥΛΟΣ: Μέσα στον οικισμό δεν υπάρχουν αρχαία μνημεία, αλλά έχει κηρυχθεί ολόκληρος ως **οικισμός** που χρήζει ειδικής κρατικής προστασίας λόγω της ιστορικότητας και ως τόπος ιδιαίτερου φυσικού κάλλους (ΦΕΚ 750/Β/7-6-1976).

Αξιοθέατα είναι:

Το ιστορικό και διατηρητέο κτίριο του 1920 του **Γυμνασίου Πύλου** (ΦΕΚ 546/Β/2-9-1992)

Το **ηρώο των τριών ναυάρχων**, μαρμάρινο τρίπλευρο μνημείο, που στην κάθε πλευρά του απεικονίζεται και ένας από τους τρεις ναάρχους της ναυμαχίας του 1827, στην ομώνυμη πλατεία της Πύλου. Έγινε το 1933 από το γλύπτη Θωμά Θωμόπουλο. Δεξιά και αριστερά από το μνημείο υπάρχουν ένα βενετικό και ένα τουρκικό κανόνι, που μεταφέρθηκαν από το Νιόκαστρο.

Το μνημείο του Αγνώστου Στρατιώτη, έργο του γλύπτη Καραχάλιου, που βρίσκεται μπροστά στο δημαρχείο της πόλης.

Το διατηρητέο κτίριο της **οικίας του Ολυμπιονίκη Τσικλητήρα** (ΦΕΚ 49/Β/10-2-1982 και ΦΕΚ 450/Δ/16-8-1984)

Το νεοκλασικό κτίριο που βρίσκεται στο λιμάνι της Πύλου, είναι ιδιοκτησίας Εθνικής Τράπεζας και έχει σχηματικές παραστάδες στις γωνίες, γείσα που στρέφουν τα ανοίγματα, μπαλκόνια με περίτεχνες σιδεριές, μεταλλικά φουρούσια και μνημειώδη διαμόρφωση της κυρίας εισόδου (ΦΕΚ 49/Β/10-2-1982).

Το διατηρητέο κτίριο στην οδό Επισκόπου Γρηγορίου Μεθώνης, ιδιοκτησίας Θεόδωρου Κρασσάνου (ΦΕΚ 544/Δ/18-6-1987).

Το διατηρητέο κτίριο στην οδό Επισκόπου Γρηγορίου Μεθώνης 6, ιδιοκτησίας Παναγιώτη Κατσιγιάννη (ΦΕΚ 185/Δ/30-3-1989).

Το διατηρητέο κτίριο στην πλατεία Τριών Ναυάρχων, οδού Οικονομίδη και ανωνύμου οδού, ιδιοκτησίας Κωνσταντίνου Σκορδάκη (ΦΕΚ 1148/Δ/23-11-1987)

Το διατηρητέο κτίριο στην πλατεία Τριών Ναυάρχων, οδού Φιλελλήνων και ανωνύμου οδού, ιδιοκτησίας Αγροτικής Τράπεζας της Ελλάδος (ΦΕΚ 388/Δ/13-5-1987).

Αρχαιολογικός χώρος έχει κηρυχθεί **η Σφακτηρία** (ΦΕΚ 281/Β/29-12-1956), καθώς και όλος **ο όρμος Ναυαρίνου** (ΦΕΚ 35/Β/2-2-1962), λόγω των καταλοίπων των ναυαγίων της Ναυμαχίας, τα οποία είναι ορατά με διαυγή και ήρεμα νερά.

Στη Σφακτηρία υπάρχουν μια **πυραμιδοειδής επιτύμβια στήλη** για τον αξιωματικό του Μαιζώνος, Αλέξη Μαλέ, που σκοτώθηκε σε μονομαχία το 1833, καθώς και το **μνημείο του Παύλου Μαρία Βοναπάρτη**, ανιψιού του Ναπολέοντα, ο οποίος σε ηλικία 18 ετών κατετάγη εθελοντής στη φρεγάτα του Άγγλου ναυάρχου Κόχραν, με καπετάνιο τον Α.Μισαούλη, και σκοτώθηκε μέσα στο πλοίο, ενώ καθάριζε το όπλο του.

Το τελευταίο **μνημείο** που ιδρύθηκε στη Σφακτηρία, το 1959, είναι **αφιερωμένο στη μνήμη αυτών που χάθηκαν το 1825**, κατά τη επιδρομή του Ιμπραήμ.

Το **μνημείο των Άγγλων πεσόντων** στη ναυμαχία του Ναυαρίνου το 1827, που βρίσκεται στο Μαραθωνήσι, στο νησάκι Τσιχλή Μπαμπά το **μνημείο των Γάλλων πεσόντων** στη ναυμαχία του Ναυαρίνου το 1827, στη Σφακτηρία το **μνημείο των Ελλήνων πεσόντων** του 1825 και **των Ρώσων πεσόντων** στη Ναυμαχία του Ναυαρίνου το 1827 (ΦΕΚ 854/Β/9-7-2002).

ΣΤΕΡΝΑ: Κοινοτικό κατάστημα. Ενδιαφέρον διώροφο κτίριο, δείγμα της λαγκαδικής τέχνης (ΦΕΚ 405/Β/26-5-1989).

ΧΑΝΔΡΙΝΟΣ: Πάνω στο δρόμο Πύλου-Καλαμάτας, μεταξύ των οικισμών Μπαλοδημέικα και Στεμνίτσα έχει κηρυχθεί ως ιστορικό και διατηρητέο μνημείο με

ζώνη προστασίας 100μ. ένα υδραγωγείο. Ανήκει στη μορφή των υδραγωγείων με κτιστή τοξοστοιχία και αυλάκι νερού στο πάνω μέρος της. (ΦΕΚ 891/Β/20-12-1984)

ΧΑΤΖΗΣ: Μέσα στον οικισμό έχει κηρυχθεί ως ιστορικό και διατηρητέο ένα κτίριο, που αποτελεί δείγμα της παραδοσιακής αρχιτεκτονικής της περιοχής (ΦΕΚ 574/Β/3-8-1989)

ΧΡΥΣΟΦΟΡΑ: Ναός Παναγίας: Μονόχωρος ξυλόστεγος καμαροσκέπαστος ναός. Χαραγμένη η χρονολογία 1884. Δύο οικοδομικές φάσεις. Η νεότερη στα τέλη του 19^{ου}αι, η αρχική στη μεταβυζαντινή.

ΧΩΜΑΤΑΔΑ: Ναός Μυρτιδιώτισσας: Μονόχωρος ναός με ημικυκλική αψίδα και δίρριχτη στέγη που κτίσθηκε κατά την ίδρυση του χωριού γύρω στο 1850 (ΦΕΚ 88/Β/14-2-1992)